NAZIONALE
BIBLIOTECA
VITT. EMANUELE
M 8
23 — A
25
ROMA

23 [illegible] 06

IOACHIM
PERIONII CO
mœriaceni, uiri doctiſ-
ſimi,

De Dialectica li-
bri tres.

Cum gratia & priuilegio ad
quinquennium.

BASILEAE.
1545.

14
2
13
22

8-23-A-25

IOANNI BELLAIO CARDINALI IOA chimus Perionius Cormœ riacenus S. P. D.

SI initio prioris orationis earum, quas pro Ariſtotele in Petrum Ramũ ſcriptas, ad te unà cum his de Dialectica libris miſi, quibus cauſis ductus id facerem, minimè expoſuiſſem, equidem uererer, ne hoc factum meum, & inſtituta uita et ſtudijs quæ ſecutus ſum, alienum bonis uideretur. Nunc cùm ita neceſſariũ hoc munus eſſe docuerim, ut prætermitti à me ſine ſcelere non potuerit, ita eis ſatisfactũ eſſe arbitror,

ut hanc

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE
4-2. B. 22.

ut hanc culpã iam uereri non debeam. Quod ſi qui ſunt, qui illud ipſum nimis audax & arrogans interpretentur, præſertim in tanta eorum multitudine qui multa de Dialectica literis mandarũt: ij uelim ſic habeant, me nũquam de hac arte quicquam ſcripturum fuiſſe, niſi hæc uel ſimilis tempeſtas incidiſſet. Quod ſatis argumenti eſt, me ab illa ſuſpicione eſſe alieniſſimum. Quanquam ſi hoc extimeſcendũ eſſet, multi etiam docti homines hãc culpam uitare non poſſent, præſertim cum eorum numerus, qui de quaq; arte ſcribunt, conſtitui certus nullo modo poſſit. Atq; hæc quidẽ ad eos oratio eſt, quorum in reprehenſionem poſſum incurrere. Quæ aũt ſequitur, mei in te offi-

officij cauſas continet. Epiſtola quæ ante priorem orationē poſita eſt, aperte illa quidem indicat, & duas illas orationes, & hos de Dialectica libros à me in tuo nomine diuulgatos eſſe, quo teſtatiora tua in me beneficia eſſent. Quoniam autem hi libri ſeparatim nunc à me, ut commodè emi poſſint, eduntur: ne cuius in nomine apparerent ignorari poſſet, id mihi his literis ab hominum obliuione uindicandū cenſui. Quantum quidem lucis dialecticæ attulerim, non dico: maloq́; aliorum de hac re iudiciū interponi, quàm meum. Illud autem non dubitabo confirmare, me cum nonnulla in locorū inuentione, tum in ea parte quæ iudicij & diſpoſitionis eſt, multa docuiſſe,

quorum auctorem non inuenerim. Nã qui locorum inueniendorum formas omnes, & quemadmodum ijdem per tres diſpoſitionis formas tractari poſſent, expoſuerit, inueni certe neminẽ. quorum utrunq; aliqua ex parte præſtiti. Nec uerò ſolis dialecticis, ſed etiam Rhetorib. hæc noſtra aliquid adiumenti adferent. de quo tu in primis pro ea quæ in te ſumma eſt, dicẽdi copia, poteris iudicare. Quod ſi ita tibi uidebitur, tum etiam atq; etiam uehementer te rogabo, ut quo adhuc animo libros qui à me ſcripti ſunt, accipere ſolitus es, eodem hos etiam accipias. Vale Cardinalis ampliſſime.

Lutetiæ Pariſiorum, Calendis Iulijs 1544.

IOACHIMI PERIONII CORMOERIACENI

De Dialectica Liber I.

DIALECTICA, eſt ars de quaque re propoſita probabiliter et in utranq; partem diſſerendi. Cum enim ars omnis habeat aliquid propoſitum, in quo tanquam in materia uerſetur, hoc dialectica differt à cæteris, quod uel nullum certum genus tractat, uel probabiliter de eo diſputat. Nam reliquæ omnes, excepta rhetorica, de qua poſterius diſſeremus, aut in certo genere cernuntur, ut Geometria in magnitudinibus, Arithmetica in numeris, Muſica in ſonis, cæteræq; generis eiuſdem: aut ſi in omni re uerſentur, at certe non ad ueriſimilitudinem, ſed ad ueritatem, omnem orationem dirigũt: ut prima philoſophia, quæ eadem & Sapientia, & Theologia uocatur. Atque hæc quidem plena eſt atq; perfecta definitio. Illa autem Ciceronis quæ poſita eſt in ſecũdo de Oratore libro, Dialectica eſt ars bene diſſerendi, idem ea quidem, quod ſuperior, ualet, ſed quoniam non explicat quibus de rebus, & quemadmodũ diſſerat, non tã aperta aut plena alicui uidebitur. Etſi enim bene diſſerendi artem eam uocat, tamẽ quoniam prima etiam, quam dixi, philoſophia, bene diſſerendi

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

eſt ratio, errorem quendã aut obſcuritatem diſputãtibus afferet. Quis enim illam negabit eße bene diſſerẽdi ſcientiam atque rationem, cum eam Plato dialecticam appellet? Quod ſi ita eſt, certe minus plene dialecticam definiunt ij, qui eam omnino diſſerendi rationem eſſe conſtituunt. Neque enim illud, Bene, additũ eſt à Cicerone, niſi ut dialecticã ab alia quæ non bene, ſed male diſſerit, ſepararet. Hãc igitur teneamus, quæ ſic rem quæ definitur, exponit, ut eius ſit propria, nullamq; in rem aliam transferatur. Diſſerere autẽ probabiliter, eſt aliquid probabili argumentatione concludere. Probabilis porro argumẽtatio ea eſt, quæ efficit aliquid ex ijs quæ aut omnibus probantur, ut parentes colendos eſſe: aut plurimis, ut mundum prouidentia gubernari: aut certe ſapientibus, ut Deum curare res humanas, atque ſapientibus, uel omnibus, ut quod modo dixi: uel plurimis, ut uirtutem non ſatis eſſe ad bene beateq; uiuendum: uel ijs, quorum perſpecta eſt & cognita ſapientia, in quo genere ſententiæ ſunt probabiles philoſophorum, quos cuique imitari placet. Quòd ſi dialectica ars eſt de quaque re probabiliter diſſerendi, probabiliter autem diſſerimus, argumentatione probabili aliquid concludẽdo: certè probabilis argumentatio, dialecticæ finis ſit neceſſe eſt. Et quoniam quicquid in quaque arte traditur, id ad finem ſpectare debet, ut eo finem aſſequamur, hoc loco nobis propoſitum eſt docere quibus rebus eam poteri-

mus

mus adipiſci, quam quærimus probabilem argumentationem. Hanc autem ita facillime adipiſcemur, ſi eas partes ex quibus conſtat, cognitas habuerimus. Neq; enim melius cognoſci poteſt, quid ſit homo, quàm ſi quid ſit corpus, quid animus, quotq; ſint utriuſq; partes intelligatur. Poſitum igitur ſit, quod poſt dicetur accuratius, argumentationem eſſe orationem, quæ ex quibuſdam propoſitionibus id quod uult efficit: qua ex definitione argumentatio ex propoſitionibus conſtare intelligitur: propoſitiones autem ex uerbis ſimplicibus conſtant. Ita primum de minutiſsimis partibus argumẽtationis dicendũ eſt, deinde de maioribus, cuiuſmodi ſint enunciationes & propoſitiones. Ex quo perſpicuum eſt, nos in tradenda dialectica id docẽdi genus tenere conſtituiſſe, quod à Græcis σύνθεσις dicitur: à nobis conſtructio ſiue compoſitio dici poteſt. De quo et alijs pauca dicẽda ſunt neceſſariò. Neq; enim fieri poteſt, ut cur quicq; in quaq; arte præcipiatur, intelligas, ſi ordinẽ quem is qui artẽ tradit, ſeruet, ignores: præſertim cũ quicquid docetur, id ad finẽ artis ſpectare ac referri debeat. Magnis quidem auctoribus tria docendi genera placet eſſe. Vnũ, σύνθεσιν, ut dixi, Græci uocarũt: nos conſtructionẽ uocare poſſumus. Alterũ, ἀνάλυσις, id eſt, diſſolutio dicitur. Tertiũ, διαίρεσις, id eſt, diuiſio. Primũ genus naturæ conſentaneũ eſt maximè. Vt enim natura nõ repente aut ſimul opus ſuum totum efficit, ſed à partibus orſa,

a 2 ſigillatim

ſigillatim progrediendo,totum tandem abſoluit:ſic artes quæ naturam & imitantur & adiuuant, ſingulatim & pedetentim tum abſoluuntur optimè,tum etiã traduntur: ut qui ordo earum fuit inueniendarum & efficiendarum,is demum etiam tradendarum optimus eſſe uideatur. Eſt igitur ſiue compoſitionis ſiue conſtructionis ordo, quædam à partibus minutiſsimis ad maiores, inde ad alias quoad ad finẽ perueniatur,progreſsio. Hic ordo ualde probatus eſt Ariſtoteli, quem in hac quæſtione potiſsimum ſequemur. Dicemus enim primum quæ ſint, quotq; uerba ſimplicia, ex quibus omnis conſtet & propoſitio & enunciatio: deinde quid enunciatio ſit, quotq; eius genera: poſtremo quæ ac quot ſint argumentationis. In quo duas dialecticæ partes,quæ inuentionis & iudicij nominibus appellantur,perſequemur. Diſſolutionis autem ordo omnino eſt ſuperiori contrarius. Vt enim illic à partibus ad finẽ, ſic hic contrà à fine ad partes fit progreſſio. Diuiſionis autem ordo eſt, cum primo id de quo quæritur & diſputatur, definitione declaratur,deinde in ſuas formas diſtribuitur:rurſusq; formarum diuiduntur formæ, quoad diuidi poſſunt. Hoc plurimum uſus eſt Cicero,ut in libris de Officijs, de Finibus bonorum & malorum, in libris de Diuinatione, aliiſq; permultis,ob eã cauſam maxime,quòd is,ut ipſe ſcribit, Platoni probaretur. Ac de his tribus quidem tradendarũ artiũ generibus hactenus. Ea autẽ in primis

præce-

præceptores & tenere ipſi debent, & initio interpretationis librorum ſuis tradere, ut ſciant quò quicq; referatur. Nunc commodè ad inſtitutum noſtrum aggrederemur, ſed quædam antè dicenda ſunt, quæ cum ad multa alia, tum ad definitionem dialecticæ intelligendam cognoſcendamq; conducent. Primum enim quærendum eſt, Sit ne ars dialectica: deinde de eius materia & fine accuratius diſputandum eſt: tum quo modo inter ſe affectæ ſint logica & dialectica, itemq; rhetorica & dialectica. Ac prima quidem illa quæſtio, niſi artis cognita definitione, explicari nullo modo poteſt. Qui enim quid ars ſit ignorabit, aut aliud eſſe artem atque ſit opinabitur, is dialecticam multis modis artem non eſſe confirmabit. Nam artem omnē & in certis rebus uerſari dicet oportere, & ſemper finem quem propoſitum habeat, adipiſci: & ſic officiū ſuum tueri, ut nemo qui ea non ſit præditus, id facere poßit, et earum rerum eſſe quæ ſciantur, et opus quod effecerit, conſeruare, non euertere: quæ et pleraq; alia cum dialecticæ non conueniant, effici contendet in artium numero non eße habendam dialecticam. Hæc uno fere modo refelli poſſunt omnia, quoniam ferè ex artis definitionis ignoratione nata ſunt. Sit igitur ars, quædam ex multis præceptionibus ac noticijs uſu & exercitatione conquiſitis, & in unum exitum ac finē ſpectantibus, animi habitus conſtitutus, uel earū coacervatio. Hic cū habitū eſſe artē ſtatuo, ad eas quibus Artis defin.

quiſq; prǽditus eſt refero: cum coaceruationẽ dico, ad eas quæ libris continẽtur. Hæc autem *ex multis locis Ariſtotelis collecta definitio eſt.* Principio *enim* Primæ *philoſophiæ dicit, tum denique artem naſci et oriri, cum ex multis exercitationis atq; experientiæ perceptionibus, uniuerſa quædam ſimilium noticia naſcitur.* Vt *ſi quis obſeruauerit alicui hoc morbo laboranti illud profuiſſe, atq; alij & ſigillatim alijs eodem modo uſus eſt: at ſi omnibus eiuſmodi in uno certo genere idem profuiſſe animaduerterit, iam artis eſt.* Itaque *principio* Artis *rhetoricæ, opus artis eſſe dicit, cum id quod ſub artem cadit nonnulli temere ac caſu, alij exercitatione et conſuetudine faciunt, cur id faciant, notare.* Nam *hoc inſcius qui uſu ualet ab artifice differt, quòd ille non poteſt afferre cauſam cur ita fiat, hic poteſt. Cicero quidem eadem in ſecundo de* Oratore *libro de arte & dicit & ſentit.* Huius *rei, inquit, ſcientiam ſi quis uolet magnam quandam artem eſſe dicere, non repugnábo. Etenim cum pleriq; temere ac nulla ratione cauſas in foro dicant, nonnulli autẽ propter exercitationẽ aut propter conſuetudinẽ aliquã callidius id faciant, non eſt dubium, quin ſi quis animaduerterit, quid ſit quare alij melius quàm alij dicunt id poßit notare. Ergo id qui toto in genere fecerit, is ſi non planè artem, at quaſi artem quandam inuenerit.* In IIII. *autem* Acad. *quæſt. hoc modo:* Ars *uero, inquit, quæ poteſt eſſe, niſi quæ non ex una, aut*

ex duabus, ſed ex multis animi perceptionibus conſtat? quam ſi ſubtraxeris, quî diſtingues artificem ab inſcio? Non enim fortuito hunc artificē dicemus eſſe, illū negabimus: ſed cum alterum percepta et comprehenſa tenere uidemus, alterū non item. Hac artis conſtituta definitione, facilis eſt locorū contrariorū refutatio. Nam cum artis uis & natura certā rem in qua conſiſtat et uerſetur, nō comprehendat, dialecticam ob eam cauſam non habendā eſſe artē quòd in certo genere nō uerſetur, id falſum eſt. Illud autē quod de fine obiectū eſt, cū de fine huius artis paulò poſt diſſeremus, refelletur. Nam inſcios artis munus præſtare & Ariſtoteles et Cicero ſuperiorib. uerbis confirmāt. quod quidem declarat artem omnē à natura proficiſci. Reliqua autem duo quæ obiecta ſunt, longiorem deſiderant orationem. Nam prius illud, Artem earum rerum eſſe quæ ſciantur, in ſecundo de Oratore, libro explicatum eſt his uerbis, *Ars enim earum rerum eſt quæ ſciuntur. Oratoris autem omnis actio opinionibus, non conſcientia continetur. Nam & apud eos dicimus qui neſciunt, et ea dicimus quæ neſcimus ipſi. Itaque et illi aliàs aliud iiſdem de rebus & ſentiunt et iudicant, & nos contrarias ſæpe cauſas dicimus: non modo ut Craſſus contra me dicat aliquando, aut ego contra Craſſum, cum alterutri neceſſe ſit falſum dicere, ſed etiam ut uterque noſtrûm eadem de re aliàs aliud defendat, cum plus uno uerum eſſe non poſſit.*

Atque hæc quidem Antonius apud Ciceronē obijcit, nec diluit. Nos autem ad ea quæ nobis obijci poſſunt, reſpondeamus. *Sic enim tractari poteſt argumentatio, Ars omnis earum rerum eſt quæ ſciuntur: dialectica autem earum non eſt quæ ſciuntur.* Nam quum in diſſerendo poſita ſit, & is qui contrà diſputat, ſæpe contra alterum, & ille contra hunc dicat de iiſdē rebus diſputantes, alterutrum neceſſe eſt falſum dicere: Non eſt igitur ars dialectica. Facile ad hoc reſponderi poteſt. Nam quum dialecticæ non ueritas, ſed uerisimilitudo propoſita ſit, non ſi ij qui inter ſe diſputant, iiſdem de rebus aliud ſentiunt & dicunt, & alteruter falſum dicit, idcirco dialectica earū rerum eſt quæ neſciantur. Diſputamus enim exquirendæ ueritatis gratia (neq; enim quæſtionem poneremus) in qua exquirenda ſi periti ſumus artifices, ex certis initijs quò uolumus peruenimus. Sunt enim ſua cuiuſque artis principia. Vt dialecticæ, Contraria in iiſdem rebus ſita eſſe. Contrarijs contraria conuenire. Cui definitio conueniat, rem etiam quæ definiatur conuenire: aliaq; permulta generis eiuſdem. Ex quibus ſi quid alter rectè concludat, non certè alter, ſi modò doctus ſit, repugnabit. Ita earum etiam rerum quæ ſciuntur, dialectica eſt. Quum autem dialectica definitur eſſe probabiliter diſſerendi ars & ratio, tum ex maiore parte argumentorum ex quibus aliquid concludit, eius uis & natura ſpectatur. Quòd ſi uelimus ſolum

tenere, profectò huic loco ita ſatisfaciemus, ut illud primum, Ars earum rerum eſt quæ ſciuntur, negemus ſi tantummodo earum eſſe intelligatur. Nam & rhetorica ars eſt, & medicina & aſtrologia, & pleræq; aliæ, quæ non ſemper earum rerum ſunt quæ ſciuntur. Scientia autem hoc loco pro certa comprehenſione, quæ opinioni & dubitationi contraria eſt, ſumitur. Nam illud alterum quod reliquum eſt ex ijs quæ obiecta ſunt, ex eo dialecticam non uideri artem eſſe, quia euertat opus ſuum, quod ars conſeruare debet: facile eſt ad explicandum. Neque enim is qui contrà diſputat, id ſibi habet propoſitum in refellendo, ut ueriſimilem diſputationem quæ dialecticæ opus eſt, tollat aut ueriſimilitudinem, ſed potius eam ut inueniat, inuentamq; ſtabiliet atque confirmet. Quòd ſi falſis rationibus nec probabilibus prudens & ſciens utatur, ijs quidem in diſputationibus quæ non ad periculum faciundum conferuntur, is profectò non iam dialectici officio fungi uidebitur. Quanquam ne in illis quidem hoc licitum eſſe fieri ratio ipſa patitur. Eſt enim tentandi ars pars quædam, ut uult Ariſtoteles, dialecticæ, quæ quum in probabilibus rebus tota uerſetur, etiam pars uerſetur neceſſe eſt. Sequitur ut de materia dialecticæ accuratius quàm initio fecimus, diſſeramus. Res quidem omnes quæ in diſputationem incidere poſſunt, dialecticæ propoſitas eſſe tanquam materiam, iam dictum eſt. Quod Ariſtoteles multis

locis, & in Topicis, & in Reprehenſionibus Sophiſtarum docet. Nos autem id ipſum hac etiã ratione cõfirmare poſſumus: dialectica aut in nullis rebus uerſatur, aut in certis, aut in omnibus. In nullis rebus eam dicere uerſari, amẽtia eſt, cum ars iſto pacto & inſcitia idem ualerent. Si in certis uerſetur, quæ tandẽ illæ erunt? grãmaticæ ne? At id nemo concedet. An arithmeticæ, aſtrologiæ, muſicæ, geometriæ? Multo minus. Nam de rhetorica mox erit differendum. Quòd ſi artes ſingulæ, in ſuis quæq; & uniuerſæ in omnibus rebus cernãtur, & dialectica certas ſibi res propoſitas habeat, in omnibus uerſetur neceſſe eſt. atq; id nomen ipſum indicat. Dialectica enim omnino dicitur, nullumq; genus rei nomine ſuo complectitur, ut ferè omnes complectuntur quæ in certis rebus uerſantur. Nã & arithmetica numerũ, & aſtrologia aſtra, & geometria terrã, & phyſica naturã, cæteræq; certa genera quæ propoſita habent, cõplexu ſuo continent. Sed ut hæc uera ſint, in certis rebus nullis uerſari dialecticam, tamen hinc magna quædam exiſtet quæſtio, quẽadmodum de rebus omnibus, quæ ſunt illi cum ſingulis artibus cõmunes, differere poßit. Nam ſi de geometriæ, muſicæ, medicinæ, cæterarumq; artium rebus dicat & differat, tot illæ artes ſuperuacaneæ uidebuntur, hæc una neceſſaria. Ita reliquæ tollendæ erunt, hæc una retinenda. Hæc mihi quæſtio duobus modis explicari poſſe uidetur. Quæ enim artes certum habent

bent genus propoſitum quod tractent, ea quoniam non interrogant,ut etiam uult Ariſtoteles*, in utranque partem non diſputant de rebus ſuis.* Neque enim *ueriſimilitudinem ſpectant,ſed ſolam ueritatem: dialectica autem ueriſimilitudinem ſibi propoſitam habet.* Ita *quum illæ ueritatem ſpectent, hæc probabilitatem in diſſerendo,non ſi hæc in rebus omnibus uerſetur,idcirco locus nullus futurus eſt cæteris.* Alio *etiam modo huius & reliquarum artium diſsimilitudo concludi poteſt.* Dialectica *de rebus omnibus illa quidem probabiliter diſſerit,ſed ita,ut ex cõmunibus ſibi cum cæteris artibus initijs progrediẽdo quod uult efficiat,reliquæ autẽ ex ſuis quæq; ac proprijs.* Nam *ſi in rebus aliarũ artiũ dialectica uerſatur, eas concludat neceſſe eſt aut ex proprijs earũ principijs, aut ex cõmunibus.* Non *ex proprijs,quoniam iſto modo reliquarum nulla erit,ſed hæc una neceſſaria,aut certè dialectico comprehendẽda & tenẽda erit perfecta rerũ omnium ſcientia. quo nihil abſurdius.* Ex *communibus igitur artium omniũ principijs,in aliqua re concludenda,progrediatur neceſſe eſt.* Hoc Ariſtoteles *in eo libro qui eſt de* Reprehenſionibus *ſophiſtarum docet his uerbis,*Ita *fit, ut ratio tentandi nullius ſit certi generis ſcientia. itaque omnibus in artibus uerſatur.* Omnibus *enim artibus communes quidam loci propoſiti ſunt.* Quocirca *omnes etiam idiotæ & ignari, diſſerendi tentandiq; ratione quodammodo utuntur.*

utuntur. quoniam eſt quatenus omnes defendere ac refellere conantur. Atque hæc ille. Nobis autem dicendum eſt, qui ſint communes loci omnium artium, quiq́; ſingularum proprij, ne errore fallamur. Loci quidem maioris, minoris, paris, comparationum, ſimilitudinis, diſſimilitudinis ac differẽtiæ, cauſarum, effectorum, generis, formæ, cæteriq́; eiuſdem generis communes ſunt omnium. Eſt enim ars nulla, quæ non ex his locis aliquid concludat: ueluti ex maiore, in phyſicis, hoc modo, Si puluis ſurſum à uento fertur, & pluma. In philoſophia morali, Si liberalitas uirtus eſt, multo magis magnificentia. Itemque hoc modo, Si diuitiæ in bonis ſunt, & uirtus eſt. Quod eodem modo de alijs iudicandum eſt. Quocirca in primo libro de Arte rhetorica hos locos communes uocat Ariſtoteles, quòd ijs artes omnes utantur. Proprij autem dicuntur ij, qui ad artem aliam transferri nequeunt. Cuiuſmodi ſunt dialecticorum ij, qui ex generis, proprij, definitionis, accidentisq́; proprietatibus eruuntur. Verſatur enim omnis dialecticorum ars in his quatuor. Oratorum ſunt, æquitatis & iniuriæ, uirtutis & uitij, utilitatis & damni loci. Geometrarum ij, qui ex magnitudinum: Aſtrologorum qui ex aſtrorum: Arithmeticorum qui ex numerorum, Muſicorum qui ex ſonorum proprietatibus naturiſq́; ſumuntur. Sed de his alio loco diſſeremus pluribus. Nunc enim ſatis eſt intelligi, dialecticam hoc à cæte-

ris

ris differre artibus,quòd dialectica ex communibus locis omnium progreditur,ut efficiat quod uult: cæteræ autem etſi his etiam locis communibus utuntur,tamen proprios habent. Quod quo facilius intelligeretur,qui eſſent loci omnium communes, quos adhiberet dialectica,& qui ſingularum proprij,exponendũ fuit. Atque hæc quidem de dialectica materia dicta ſint. Nunc quis ei finis propoſitus ſit, dicendum eſt. Coniuncta eſt officij finisq; quæſtio. Officium quidẽ dialectici non eſt probabiliter concludere, ſicuti nec medici curare, nec oratoris perſuadere: ſed omnia præſtare quæ ad id efficiendum conducant. Finis autem ei propoſitus,eſt probabilis concluſio. Vt enim medici finis eſt curatio & ualetudo, oratoris perſuaſio,gubernatoris ſecunda nauigatio, imperatoris uictoria:ſic dialectici probabilis concluſio. Quicquid enim in omni arte eiuſmodi eſt,quod non cadit in deliberationem, in eo finis artis eſt. Nam quum finis ſit ad quem omnia referantur, ſi finis in deliberationem caderet,rurſus ad finem alium referretur. Quicquid enim in deliberationẽ cadit,aliò refertur. Nunc nec imperator de uictoria conſultat, nec medicus an curet,nec orator an perſuadeat. Quæ quum ita ſint, probabilis concluſio finis ſit dialecticæ neceſſe eſt, quum dialecticus de illo, an probabiliter concludat, non ſoleat conſultare. Quæ autem de officio & fine dialecticæ diximus, ſunt apud Ariſtotelem in Topicis,

cis, in Arte rhetorica, & in libris de Moribus ad Nicomachum filium. In Topicis hæc, Sed huius rei tum demum perfecta in nobis erit ratio, cum id accidet nobis, quod ijs qui arte rhetorica, medicina, cæteriſq; artibus ſunt præditi. id eſt, quum ex ijs quæ erunt in noſtra poteſtate, efficiemus quæ uolumus. Nam nec orator omnibus modis perſuadere ſolet, nec medicus curationem adhibere: ſed ſi nihil prætermittat eorũ quæ adhibere poßit, tum denique & peritum eum & artificẽ iudicamus. In principio Artis rhetoricæ, Illud ergo perſpicuum eſt, artem rhetoricam & in nullo certo genere uerſari: ſed ut dialectica uerſatur, ſic eã in omnibus uerſari, & eam eſſe utilem. Hoc etiam conſtat, non eſſe eius officium perſuadere, ſed obſeruare in quaque re quid ualere poßit ad faciendam fidem. id quod in cæteris artibus animaduerti licet. Neque enim medicinæ eſt curare, ſed quoad licet, eò peruenire. Fieri enim poteſt, ut aptè curentur ij, de quorum ſalute deſperetur. Cicero autem principio Artis rhetoricæ, quæ uetus dicitur, quid inter officiũ & finem interſit, ſcienter exponit his uerbis: Inter officium autem & finem hoc intereſt, quod in officio quid fieri, in fine quid officio cõueniat, conſideratur. Vt medici officium dicimus, curare appoſitè ad ſanandum: finem, curatione ſanare. Officiũ ergo, ut rem in pauca conferam, commodè interpretabimur, id quod artifex facere debet. Vt dialectici officium dicamus,

accom-

Satis imperite immutata sunt a sciolo quopiam Authoris verba. Nam officium est id quod fieri debet [illegible] medici curare apposite ad sanandum, [illegible] finis [illegible] tione sanare, et item Rhetoris officium est dicere apposite ad persuadendum finis persuadere dictione [illegible]

accommodatè ad probabilitatem de quaque re propoſita diſſerere, quoniã id facere debet: finem autẽ, probabiliter de quaque re propoſita diſputare. Quo autem modo inter ſe affectæ ſint logica & dialectica, dicamus. Diogenes quidem Laertius *in* Ariſtotelis *uita; ab illo philoſophiam diſtributam eſſe dicit in partes duas, in eam quæ cognitione & ſcientia, quam* θεωρητικὴν *uocant* Græci: *& in eam quæ actione cernitur, quam* πρακτικὴν *nominant. Huic eam quæ eſt de moribus, de repu. & de re familiari ſubijcit. Illam in duas rurſus partes diuidit, in naturæ obſcuritatẽ, quæ* φυσικὴ Græcè *dicitur: & in dicendi rationẽ, quæ* λογικὴ *uocatur.* λογικῆς *multas partes eſſe dicit,* ἀναλυτικὴν, *et philoſophiam eam ſcilicet quæ prima dicitur, quibus ueritatem propoſitam eſſe confirmat: dialecticam & rhetoricam, quæ ſpectent ueriſimilitudinem. Ita logica ad dialecticam ſic affecta eſt, ut pars ad totum. In ijs quidem libris qui extant* Ariſtotelis, *nulla talis earum diſſimilitudo reperitur.* Ex *quo perſpicuum eſt, ſi* Diogenis *uera eſt ſententia, hæc ab eo reperta eſſe ijs in libris, quibus caremus.* Nam *in ijs quos habemus, nomen logicæ me legiſſe non memini, ſed ſolum* λογικοὺς συλλογισμοὺς, *id eſt logicas ratiocinationes, idque in primo libro de* Arte *rhetorica, pro dialecticis.* Quocirca *utroq; nomine in eadem re utamur licet, niſi fortè ſtandũ* Laertij *iudicio putamus. Illa autem difficilior mihi uidetur quæſtio, quonam*

modo

modo rhetorica affecta ſit ad dialecticam. Difficultatem enim augent rationes, quæ ab Ariſtotele ſumptæ ſunt. Si enim utraque & in rebus omnibus uerſatur, non in certo ullo genere, & eundem finem habet propoſitum, ueriſimilitudinem, & ueriſimilem perſuaſionem: profectò nihil inter eas intererit. Sed quo facilius quid de hoc tenendum ſit, intelligamus, hoc ponendum eſt, ſi artes duæ in iiſdem rebus uerſentur, non effici continuò, ut eædem ſint. Multa enim præterea debent concurrere, ut idem finis, ut eadem probandi ratio, ut materiæ eiuſdem eadem conſideratio, aliaq; permulta. Nam prima philoſophia in rebus omnibus uerſatur, quemadmodum dialectica: ſed quia alium finem habet ſibi propoſitum, ſcilicet ueritatem, & res aliter ſpectat atque dialectica (res enim quatenus ſunt ſpectat, dialectica quatenus uerbis ſignificantur) ob eam cauſam aliud eſt prima philoſophia, aliud dialectica. Quæ an rhetoricæ conueniant, uideamus. Ariſtoteles quidem principio artis rhetoricæ eam dicit quaſi ex altera parte reſpondere dialecticæ: quod paulo pòſt ita explicat, ut illam eſſe dicat quandam eius partem & propaginem, & ſimilitudinem. Quòd ſi ita eſt, aliud ſit rhetorica, aliud dialectica neceſſe eſt. Aliud enim totum, aliud pars eſt. Sed hoc fieri poſſe uel Ariſtotele authore, minimè uidebitur. Quum enim eodem loco utranque dicat eas res tractare, quæ cæteræ artes tractant, profectò rhetorica

pars

pars non erit dialecticæ. Vrget hoc argumentum, neque refelli niſi diſtinctione ullo modo poteſt. Rhetorica quidem non eſt ſic dialecticæ pars, ut homo animalis pars, id eſt, forma, & ſpecies dicitur: ſed ut Cicero artem rhetoricam principio eius Artis, quæ uetus uocatur, partem ciuilis ſcientiæ dicit eſſe, non quia omnis rhetorica ciuilis ſit ſcientia, ſed quia ad eã refertur: ſic rhetorica dialecticæ pars habenda eſt. Neq; enim aliter illa Ariſtotelis ſententia defendi poſſe mihi uidetur, niſi forte dialecticã eo loco pro logica ſumi putemus. Nam quod ait Cicero, hoc inter dialecticam & rhetoricam intereſſe, quòd illa ſit contractior, hæc latior, id ſic intelligendum eſt, ut dialectica in eo quod probat & concludit, certis quibuſdam terminis quaſi littoribus coercita ſit, extra quos egredi ei non liceat: rhetorica autem liberè tanquam plenus & redundans alueus in medios campos, ſic in omnem partem excurrat & uagetur. Quæ quidem diſtinctio & differentia non à natura rerum, ſed à fortuna potius profecta eſt. Neq; enim amnis quum æſtatis caloribus & ſiccitatibus uel omnino exhauſtus eſt uel decreuit, alius eſt atq; tum cum nimia aquæ copia hyeme redundaret. Quapropter difficillimum eſt quæ earum ſit diſsimilitudo explicare, ut tibi naturæ ac rei proponas differentiam. Eſt enim utriq; idem propoſitus finis, in iiſdemq; rebus uerſantur, quas eodem modo, id eſt, probabili ratione concludunt. Quanquam

quo Dialectica a Rh.ca differat ex Snia M. T. Tull

autem hæc difficilis eſt quæſtio, tamẽ danda opera eſt, ut explicetur. Mihi quidem hæ duæ artes ut in omnibus rebus uerſentur, non tamen in iiſdem eodem modo uerſari uidentur. Rhetorica enim in omnibus uel æquitatem & iniuriam, uel honeſtatem & turpitudinem, uel utilitatem & damnum exquirit, atq; ferè in rebus ſingulis uerſatur. Itaque cauſarum, id eſt, ὑποθέσεων oratores tria genera ponunt, in quibus omnis eorum conſumitur oratio. θέσεις autem, id eſt, conſultationes non admodum adhibent, niſi quoties cauſa poſtulat, ut ad eas cauſæ tanquam ad fontes & capita reuocentur. At dialectica θέσεις, id eſt propoſita ferè tractat, rebusq; ſingulis, niſi raro, non utitur: res uerò nõ ſolũ ad ea tria dirigit, ſed ad ſolã etiam ſcientiam, ut, Sit ne animal rationis particeps hominis definitio? Quod etſi oratores interdum faciunt, cum in nomine uerſatur diſputatio, tamẽ id præterea aliò, ut ad uirtutem uel uitium referunt; dialectici autem in his contenti ſunt ſcientia. Hæ igitur artes duæ hoc differunt, quòd uel in iiſdem rebus non uerſentur, ut dialectica in rebus uniuerſis, facultas dicendi in rebus ſingulis uerſetur: uel ſi easdem res tractant, non tamen eodem modo eas conſyderent. Hoc enim poſterius ſatis eſſe ad rei diſtinctionem hinc intelligi licet, quòd cum arithmetica & muſica in iiſdem rebus, id eſt in numeris uerſentur, tamen diſtinctæ artes dicuntur eſſe, propterea quòd illa numerum per ſe, id eſt, quatenus eſt

numerus,

numerus, habet propoſitũ: hæc quatenus inter ſe iunctus & compoſitus, ſonum aptum gratumq́; reddit. Atque hæc quidẽ diſtinctio quæ eſt Aphrodiſiei ſatis eſt ad hanc explicandam quæſtionem. Nam aliæ præterea explicari poſſunt, cuiuſmodi ſunt eæ quas ex harum artium diſtinctis definitionibus licet ſumere. Eſt enim rhetorica bene dicendi ratio, dialectica autem bene diſſerendi. Quæ cum ſint diuerſæ, res quoq; diuerſæ erunt, quæ definientur. Sed hæc diſtinctio eos tantũ adiuuabit, qui confirmandi partes obtinebunt. Illa autem ualebit contra eos, qui argumentis ſuperioribus uel alijs eiusdem generis nihil inter eas intereſſe concludent. Hoc loco quæſtio facilis illa quidem, ſed quæ multos angere ſolet, diſſoluenda eſt, quæ ex dialecticæ definitiõe exiſtit. Dialectica definita eſt, ars eſſe probabiliter de quaque re diſſerendi. Multa autem neceſſaria ratione concludit, ut cum à definitione, à genere, à forma alijsq́; neceſſarijs locis argumenta ſumuntur. Neq; enim ſi argumentum tractem hoc modo, Si homo eſt, rationis igitur eſt particeps: aut hoc modo, Si homo eſt, animal igitur: aut aliter eodem modo, probabili ratione concludo, ſed neceſſaria. Ita dialecticæ uitioſa uidetur definitio, quæ non omnia complectatur quæ debeat. Ad hoc reſpondendum eſt, res omneis ex maiore parte ſpectandas eſſe, & ex eo quod fiat ſæpius. Nam & rhetorica & dialectica neceſſarijs utuntur rationibus, ſed quia id raro faciunt,

non exprimitur: id autem quod ferè tractant, exprimitur. Hæc ferè ſentētia eſt eius qui Græcè artē rhetoricam Ariſtotelis interpretatus eſt.

Quoniam multas quæſtiones, quæ & in omni arte tradenda poni ſolent, & ex dialecticæ definitione exiſtebant, explicauimus, deinceps inſtitutum noſtrum quemadmodū polliciti ſumus, perſequamur. Dialectica eſt, ut diximus, ars de quaq; re in utranq; partem diſſerendi. quod quoniā ut & Ariſtoteles, & Aphrodiſieus & Suidas tradunt, non fit niſi quærendo & reſpondendo, quid ſit quæſtio dialectica, & quot eius genera, & ex quibus uerbis conſtent, dicendum eſt. Quo loco dialecticæ partem eam, quæ inuentio dicitur, perſequi incipimus, tum iudicium docebimus. Eſt autem inuentio pars ea quæ à Græcis τοπικὴ uocatur, id eſt, ſcientia & ratio locorum inueniendorum, ex quibus argumenta depromantur ad id probabiliter concludendum de quo quæritur. Quæſtio quidem dialectica in partes duas omnis diſtributa eſt: altera cognitionis eſt, altera actionis. Cognitionis eſt ea quæ ad ueritatem & ſcientiam pertinet, id eſt, ut Cicero exponit, cuius finis eſt ſcientia. ut ſi quæratur, Sit ne mundus ſempiternus? In hàc enim ſola cognitio ſpectatur et ueritas, quā inuenta, animus noſter cōquieſcit. Actionis autem ea eſt, quæ ad perſequendum quid & declinandum, id eſt ad expetendum & aſpernandum pertinet. cuius generis hæc ſunt, Sit ne uoluptas

Dialectica pars est inuentio quae ratio et scientia est locorum inueniendorum. Quid quaestio dialectica et quotuplex.

ptas in bonis,nec ne? Tertium genus addit Ariſtoteles,id quod adiumentū affert ad aliquid aliud utriuſq; generis. Quales ſunt dialecticorum quæſtiones propriæ, ut Alexander interpretatur quæ uel ad rerum expetendarum & fugiendarum, uel ad ueri & falſi inuentionem cognitionemq; conducunt. ut ſi quæratur,Sit ne homo ſpecies nec ne? & ſi quæ ſunt eius generis.neque enim earum eſt finis ſcientia,neq; ſunt ad expetendum,ſed ad ueritatem cognoſcendam adiumētum afferunt. Nam cum ſciero hominem eſſe formam, tum connectam hoc totū,Homo eſt animal .quod iam uerum eſt. Quod cum in omnibus artibus eodem modò quæri poßit,non uideo cur potius hæc dialecticorū propriæ ſint,quàm cæterorum. Sed utcunque res habeat, idem auctor eas quæſtiones quæ cognitionis ſunt,naturales: quæ ad expetendum quid aut fugiendum ualent, morales: quæ ad hæc adiumentum afferunt,eas dialecticas nominat. Ariſtoteles certè eodem primo Topicorum libro tria genera eodem modo quæſtionum ponit his uerbis, Propoſitiones autem et quæſtiones in partes treis diſtributæ ſunt: partim enim ad uitā et mores,partim ad naturæ obſcuritatem, partim ad diſſerēdi rationem pertinent. Ad uitam et mores,quales hæ ſunt,Sit ne parentibus potius parendum, an legibus, ſi diſcrepent? Ad diſſerendi rationem hæ, Vtrum eadem ars in contrarijs uerſetur? Ad naturæ obſcuritatē, ut, Sit ne mundus ſempiternus?

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

locis, & in Topicis, & in Reprehenſionibus Sophiſtarum docet. Nos autem id ipſum hac etiã ratione cõfirmare poſſumus: dialectica aut in nullis rebus uerſatur, aut in certis, aut in omnibus. In nullis rebus eam dicere uerſari, amẽtia eſt, cum ars iſto pacto & inſcitia idem ualerent. Si in certis uerſetur, quæ tandẽ illæ erunt? grãmaticæ ne? At id nemo concedet. An arithmeticæ, aſtrologiæ, muſicæ, geometriæ? Multo minus. Nam de rhetorica mox erit diſſerendum. Quòd ſi artes ſingulæ, in ſuis quæq; & uniuerſæ in omnibus rebus cernãtur, & dialectica certas ſibi res propoſitas habeat, in omnibus uerſetur neceſſe eſt. atq; id nomen ipſum indicat. Dialectica enim omnino dicitur, nullumq; genus rei nomine ſuo complectitur, ut ferè omnes complectuntur quæ in certis rebus uerſantur. Nã & arithmetica numerũ, & aſtrologia aſtra, & geometria terrã, & phyſica naturã, cæteraéq; certa genera quæ propoſita habent, cõplexu ſuo continent. Sed ut hæc uera ſint, in certis rebus nullis uerſari dialecticam, tamen hinc magna quædam exiſtet quæſtio, quẽadmodum de rebus omnibus, quæ ſunt illi cum ſingulis artibus cõmunes, diſſerere poßit. Nam ſi de geometriæ, muſicæ, medicinæ, cæterarumq; artium rebus dicat & diſſerat, tot illæ artes ſuperuacaneæ uidebuntur, hæc una neceſſaria. Itá reliquæ tollendæ erunt, hæc una retinenda. Hæc mihi quæſtio duobus modis explicari poſſe uidetur. Quæ enim artes certum habent

bent genus propoſitum quod tractent, eæ quoniam non interrogant, ut etiam uult Ariſtoteles, *in utranque partem non diſputant de rebus ſuis.* Neque enim *ueriſimilitudinem ſpectant, ſed ſolam ueritatem: dialectica autem ueriſimilitudinem ſibi propoſitam habet.* Ita *quum illæ ueritatem ſpectent, hæc probabilitatem in diſſerendo, non ſi hæc in rebus omnibus uerſetur, idcirco locus nullus futurus eſt cæteris.* Alio *etiam modo huius & reliquarum artium diſsimilitudo concludi poteſt.* Dialectica *de rebus omnibus illa quidem probabiliter diſſerit, ſed ita, ut ex cōmunibus ſibi cum cæteris artibus initijs progrediēdo quod uult efficiat, reliquæ autē ex ſuis quæq; ac proprijs.* Nam *ſi in rebus aliarū artiū dialectica uerſatur, eas concludat neceſſe eſt aut ex proprijs earū principijs, aut ex cōmunibus.* Non *ex proprijs, quoniam iſto modo reliquarum nulla erit, ſed hæc una neceſſaria, aut certè dialectico comprehendēda & tenēda erit perfecta rerū omnium ſcientia. quo nihil abſurdius.* Ex *communibus igitur artium omniū principijs, in aliqua re concludenda, progrediatur neceſſe eſt.* Hoc Ariſtoteles *in eo libro qui eſt de* Reprehenſionibus *ſophiſtarum docet his uerbis,* Ita *fit, ut ratio tentandi nullius ſit certi generis ſcientia. itaque omnibus in artibus uerſatur.* Omnibus *enim artibus communes quidam loci propoſiti ſunt.* Quocirca *omnes etiam idiotæ & ignari, diſſerendi tentandiq; ratione quodammodo utuntur.*

Loci comunes omnibus facultatibus.

utuntur. quoniam eſt quatenus omnes defendere ac re fellere conantur. Atque hæc ille. Nobis autem dicendum eſt, qui ſint communes loci omnium artium, quiq; ſingularum proprij, ne errore fallamur. Loci quidem maioris, minoris, paris, comparationum, ſimilitudinis, diſſimilitudinis ac differētiæ, cauſarum, effectorum, generis, formæ, cæteriq; eiuſdem generis communes ſunt omnium. Eſt enim ars nulla, quæ non ex his locis aliquid concludat: ueluti ex maiore, in phyſicis, hoc modo, Si puluis ſurſum à uento fertur, & pluma. In philoſophia morali, Si liberalitas uirtus eſt, multo magis magnificentia. Itemque hoc modo, Si diuitiæ in bonis ſunt, & uirtus eſt. Quòd eodem modo de alijs iudicandum eſt. Quocirca in primo libro de Arte rhetorica hos locos communes uocat Ariſtoteles, quòd ijs artes omnes utantur. Proprij autem dicuntur ij, qui ad artem aliam transferri nequeunt. Cuiuſmodi ſunt dialecticorum ij, qui ex generis, proprij, definitionis, accidentisq; proprietatibus eruuntur. Verſatur enim omnis dialecticorum ars in his quatuor. Oratorum ſunt, æquitatis & iniuriæ, uirtutis & uitij, utilitatis & damni loci. Geometrarum ij, qui ex magnitudinum: Aſtrologorum qui ex aſtrorum: Arithmeticorum qui ex numerorum, Muſicorum qui ex ſonorum proprietatibus naturisq; ſumuntur. Sed de his alio loco diſſeremus pluribus. Nunc enim ſatis eſt intelligi, dialecticam hoc à cæteris

ris differre artibus, quòd dialectica ex communibus locis omnium progreditur, ut efficiat quod uult: cæteræ autem etſi his etiam locis communibus utuntur, tamen proprios habent. Quod quo facilius intelligeretur, qui eſſent loci omnium communes, quos adhiberet dialectica, & qui ſingularum proprij, exponendũ fuit. Atque hæc quidem de dialectica materia dicta ſint. Nunc quis ei finis propoſitus ſit, dicendum eſt. Coniuncta eſt officij finisq; quæſtio. Officium quidẽ dialectici non eſt probabiliter concludere, ſicuti nec medici curare, nec oratoris perſuadere: ſed omnia præſtare quæ ad id efficiendum conducant. Finis autem ei propoſitus, eſt probabilis concluſio. Vt enim medici finis eſt curatio & ualetudo, oratoris perſuaſio, gubernatoris ſecunda nauigatio, imperatoris uictoria: ſic dialectici probabilis concluſio. Quicquid enim in omni arte eiuſmodi eſt, quod non cadit in deliberationem, in eo finis artis eſt. Nam quum finis ſit ad quem omnia referantur, ſi finis in deliberationem caderet, rurſus ad finem alium referretur. Quicquid enim in deliberationẽ cadit, aliò refertur. Nunc nec imperator de uictoria conſultat, nec medicus an curet, nec orator an perſuadeat. Quæ quum ita ſint, probabilis concluſio finis ſit dialecticæ neceſſe eſt, quum dialecticus de illo, an probabiliter concludat, non ſoleat conſultare. Quæ autem de officio & fine dialecticæ diximus, ſunt apud Ariſtotelem in Topicis,

cis, in Arte rhetorica, & in libris de Moribus ad Nicomachum filium. In Topicis hæc, Sed huius rei tum demum perfecta in nobis erit ratio, cum id accidet nobis, quod ijs qui arte rhetorica, medicina, cæteriſq; artibus ſunt præditi. id eſt, quum ex ijs quæ erunt in noſtra poteſtate, efficiemus quæ uolumus. Nam nec orator omnibus modis perſuadere ſolet, nec medicus curationem adhibere: ſed ſi nihil prætermittat eorũ quæ adhibere poßit, tum denique & peritum eum & artificẽ iudicamus. In principio Artis rhetoricæ, Illud ergo perſpicuum eſt, artem rhetoricam & in nullo certo genere uerſari: ſed ut dialectica uerſatur, ſic eã in omnibus uerſari, & eam eſſe utilem. Hoc etiam conſtat, non eſſe eius officium perſuadere, ſed obſeruare in quaque re quid ualere poßit ad faciendam fidem. id quod in cæteris artibus animaduerti licet. Neque enim medicinæ eſt curare, ſed quoad licet, eò peruenire. Fieri enim poteſt, ut aptè curentur ij, de quorum ſalute deſperetur. Cicero autem principio Artis rhetoricæ, quæ uetus dicitur, quid inter officiũ & finem interſit, ſcienter exponit his uerbis: Inter officium autem & finem hoc intereſt, quod in officio quid fieri, in fine quid officio cõueniat, conſideratur. Vt medici officium dicimus, curare appoſitè ad ſanandum: finem, curatione ſanare. Officiũ ergo, ut rem in pauca conferam, commodè interpretabimur, id quod artifex facere debet. Vt dialectici officium dicamus,

accom-

Satis imperite immutata sunt a [illegible] quopiam Aristotelis verba. Nam officium est id quod fieri debet ut medici curare apposite ad sanandum, [illegible] finis curatione sanare, et item Rethoricę officium est dicere apposite ad persuadendum finis persuadere dictione [illegible]

accommodatè ad probabilitatem de quaque re propo ſita diſſerere, quoniã id facere debet: finem autẽ, probabiliter de quaque re propoſita diſputare. Quo autem modo inter ſe affectæ ſint logica & dialectica, dicamus. Diogenes quidem Laertius in Ariſtotelis uita, ab illo philoſophiam diſtributam eſſe dicit in partes duas, in eam quæ cognitione & ſcientia, quam θεωρητικὴν uocant Græci: & in eam quæ actione cernitur, quam πρακτικὴν nominant. Huic eam quæ eſt de moribus, de repu. & de re familiari ſubijcit. Illam in duas rurſus partes diuidit, in naturæ obſcuritatẽ, quæ φυσικὴ Græcè dicitur: & in dicendi rationẽ, quæ λογικὴ uocatur. λογικῆς multas partes eſſe dicit, ἀναλυτικὴν, et philoſophiam eam ſcilicet quæ prima dicitur, quibus ueritatem propoſitam eſſe confirmat: dialecticam & rhetoricam, quæ ſpectent ueriſimilitudinem. Ita logica ad dialecticam ſic affecta eſt, ut pars ad totum. In ijs quidem libris qui extant Ariſtotelis, nulla talis earum diſſimilitudo reperitur. Ex quo perſpicuum eſt, ſi Diogenis uera eſt ſententia, hæc ab eo reperta eſſe ijs in libris, quibus caremus. Nam in ijs quos habemus, nomen logicæ me legiſſe non memini, ſed ſolum λογικοὺς συλλογισμοὺς, id eſt logicas ratiocinationes, idque in primo libro de Arte rhetorica, pro dialecticis. Quocirca utroq; nomine in eadem re utamur licet, niſi fortè ſtandũ Laertij iudicio putamus. Illa autem difficilior mihi uidetur quæſtio, quonam

modo-

modo rhetorica affecta ſit ad dialecticam. Difficultatem enim augent rationes, quæ ab Ariſtotele ſumptæ ſunt. Si enim utraque & in rebus omnibus uerſatur, non in certo ullo genere, & eundem finem habet propoſitum, uerisimilitudinem, & uerisimilem perſuaſionem: profectò nihil inter eas intererit. Sed quo facilius quid de hoc tenendum ſit, intelligamus, hoc ponendum eſt, ſi artes duæ in iiſdem rebus uerſentur, non effici continuò, ut eædem ſint. Multa enim præterea debent concurrere, ut idem finis, ut eadem probandi ratio, ut materiæ eiuſdem eadem conſideratio, aliaq; permulta. Nam prima philoſophia in rebus omnibus uerſatur, quemadmodum dialectica: ſed quia alium finem habet ſibi propoſitum, ſcilicet ueritatem, & res aliter ſpectat atque dialectica (res enim quatenus ſunt ſpectat, dialectica quatenus uerbis ſignificantur) ob eam cauſam aliud eſt prima philoſophia, aliud dialectica. Quæ an rhetoricæ conueniant, uideamus. Ariſtoteles quidem principio artis rhetoricæ eam dicit quaſi ex altera parte reſpondere dialecticæ: quod paulo pòſt ita explicat, ut illam eſſe dicat quandam eius partem & propaginem, & ſimilitudinem. Quòd ſi ita eſt, aliud ſit rhetorica, aliud dialectica neceſſe eſt. Aliud enim totum, aliud pars eſt. Sed hoc fieri poſſe uel Ariſtotele authore, minimè uidebitur. Quum enim eodem loco utranque dicat eas res tractare, quæ cæteræ artes tractant, profectò rhetorica

pars

quo differt Prima Philosophia a Dialectica

Ad Dialecticam referri Rhetoricam et quia ambae [illegible] eas res tractare quas caeterae artes, Rhetorica non videtur pars [illegible] Dialecticae sed germana.

pars non erit dialecticæ. Vrget hoc argumentum, neque refelli niſi diſtinctione ullo modo poteſt. Rhetorica *quidem non eſt ſic dialecticæ pars, ut homo animalis pars, id eſt, forma, & ſpecies dicitur: ſed ut Cicero artem rhetoricam principio eius Artis, quæ uetus uocatur, partem ciuilis ſcientiæ dicit eſſe, non quia omnis rhetorica ciuilis ſit ſcientia, ſed quia ad eã referatur: ſic rhetorica dialecticæ pars habenda eſt.* Neq; *enim aliter illa Ariſtotelis ſententia defendi poſſe mihi uidetur, niſi forte dialecticã eo loco pro logica ſumi putemus.* Nam *quod ait* Cicero, *hoc inter dialecticam & rhetoricam intereſſe, quòd illa ſit contractior, hæc latior, id ſic intelligendum eſt, ut dialectica in eo quod probat & concludit, certis quibuſdam terminis quaſi littoribus coercita ſit, extra quos egredi ei non liceat: rhetorica autem liberè tanquam plenus & redundans alueus in medios campos, ſic in omnem partem excurrat & uagetur.* Q*uæ quidem diſtinctio & differentia non à natura rerum, ſed à fortuna potius profecta eſt.* Neq; *enim amnis quum æſtatis caloribus & ſiccitatibus uel omnino exhauſtus eſt uel decreuit, alius eſt atq; tum cum nimia aquæ copia hyeme redundaret.* Q*uapropter difficillimum eſt quæ earum ſit diſsimilitudo explicare, ut tibi naturæ ac rei proponas differentiam.* E*ſt enim utriq; idem propoſitus finis, in iiſdemq; rebus uerſantur, quas eodem modo, id eſt, probabili ratione concludunt.* Q*uanquam*

autem hæc difficilis eſt quæſtio, tamẽ danda opera eſt, ut explicetur. Mihi quidem hæ duæ artes ut in omnibus rebus uerſentur, non tamen in iiſdem eodem modo uerſari uidentur. Rhetorica enim in omnibus uel æquitatem & iniuriam, uel honeſtatem & turpitudinem, uel utilitatem & damnum exquirit, atq; ferè in rebus ſingulis uerſatur. Itaque cauſarum, id eſt, ὑποθέσεων oratores tria genera ponunt, in quibus omnis eorum conſumitur oratio. θέσεις autem, id eſt, conſultationes non admodum adhibent, niſi quoties cauſa poſtulat, ut ad eas cauſæ tanquam ad fontes & capita reuocentur. At dialectica θέσεις, id eſt propoſita ferè tractat, rebusq; ſingulis, niſi raro, non utitur: res uerò nõ ſolũ ad ea tria dirigit, ſed ad ſolã etiam ſcientiam, ut, Sit ne animal rationis particeps hominis definitio? Quod etſi oratores interdum faciunt, cum in nomine uerſatur diſputatio, tamẽ id præterea aliò, ut ad uirtutem uel uitium referunt; dialectici autem in his contenti ſunt ſcientia. Hæ igitur artes duæ hoc differunt, quòd uel in iiſdem rebus non uerſentur, ut dialectica in rebus uniuerſis, facultas dicendi in rebus ſingulis uerſetur: uel ſi easdem res tractant, non tamen eodem modo eas conſyderent. Hoc enim poſterius ſatis eſſe ad rei diſtinctionem hinc intelligi licet, quòd cum arithmetica & muſica in iiſdem rebus, id eſt in numeris uerſentur, tamen diſtinctæ artes dicuntur eſſe, propterea quòd illa numerum per ſe, id eſt, quatenus eſt

numerus,

numerus, habet propoſitũ: hæc quatenus inter ſe iunctus & compoſitus, ſonum aptum gratumq́; reddit. Atque hæc quidẽ *diſtinctio quæ eſt* Aphrodiſiei *ſatis eſt ad hanc explicandam quæſtionem*. Nam *aliæ præterea explicari poſſunt, cuiuſmodi ſunt eæ quas ex harum artium diſtinctis definitionibus licet ſumere. Eſt enim rhetorica bene dicendi ratio, dialectica autem bene diſſerendi. Quæ cum ſint diuerſæ, res quoq; diuerſæ erunt, quæ definientur. Sed hæc diſtinctio eos tantũ adiuuabit, qui confirmandi partes obtinebunt. Illa autem ualebit contra eos, qui argumentis ſuperioribus uel alijs eiusdem generis nihil inter eas intereſſe concludent.* Hoc loco *quæſtio facilis illa quidem, ſed quæ multos angere ſolet, diſſoluenda eſt, quæ ex dialecticæ definitiõe exiſtit.* Dialectica *definita eſt, ars eſſe probabiliter de quaque re diſſerendi. Multa autem neceſſaria ratione concludit, ut cum à definitione, à genere, à forma alijsq́; neceſſarijs locis argumenta ſumuntur.* Neq; *enim ſi argumentum tractem hoc modo, Si homo eſt, rationis igitur eſt particeps: aut hoc modo, Si homo eſt, animal igitur: aut aliter eodem modo, probabili ratione concludo, ſed neceſſaria. Ita dialecticæ uitioſa uidetur definitio, quæ non omnia complectatur quæ debeat.* Ad *hoc reſpondendum eſt, res omneis ex maiore parte ſpectandas eſſe, & ex eo quod fiat ſæpius.* Nam *& rhetorica & dialectica neceſſarijs utuntur rationibus, ſed quia id raro faciunt,*

non exprimitur: id autem quod ferè tractant, exprimitur. Hæc ferè ſententia eſt eius qui Græcè artē rhetoricam Ariſtotelis interpretatus eſt.

Quoniam multas quæſtiones, quæ & in omni arte tradenda poni ſolent, & ex dialecticæ definitione exiſtebant, explicauimus, deinceps inſtitutum noſtrum quemadmodū polliciti ſumus, perſequamur. Dialectica eſt, ut diximus, ars de quaq; re in utranq; partem diſſerendi. quod quoniā ut & Ariſtoteles, & Aphrodiſieus & Suidas tradunt, non fit niſi quærendo & reſpondendo, quid ſit quæſtio dialectica, & quot eius genera, & ex quibus uerbis conſtent, dicendum eſt.

Dialecticæ pars eſt inuentio quæ ratio et ſcientia eſt locorum inueniendorum. Quid Quæſtio dialectica et quotuplex.

Quo loco dialecticæ partem eam, quæ inuentio dicitur, perſequi incipimus, tum iudicium docebimus. Eſt autem inuentio pars ea quæ à Græcis τοπική *uocatur, id eſt, ſcientia & ratio locorum inueniendorum, ex quibus argumenta depromantur ad id probabiliter concludendum de quo quæritur. Quæſtio quidem dialectica in partes duas omnis diſtributa eſt: altera cognitionis eſt, altera actionis. Cognitionis eſt ea quæ ad ueritatem & ſcientiam pertinet, id eſt, ut Cicero exponit, cuius finis eſt ſcientia. ut ſi quæratur, Sit ne mundus ſempiternus? In hàc enim ſola cognitio ſpectatur et ueritas, qua inuenta, animus noſter cō quieſcit. Actionis autem ea eſt, quæ ad perſequendum quid & declinandum, id eſt ad expetendum & aſpernandum pertinet. cuius generis hæc ſunt, Sit ne uoluptas*

ptas in bonis,nec ne? Tertium genus addit Ariſtoteles,id quod adiumentū affert ad aliquid aliud utriuſq; generis. Quales ſunt dialecticorum quæſtiones propriæ, ut Alexander interpretatur quæ uel ad rerum expetendarum & fugiendarum, uel ad ueri & falſi inuentionem cognitionemq; conducunt. ut ſi quæratur,Sit ne homo ſpecies nec ne? & ſi quæ ſunt eius generis. neque enim earum eſt finis ſcientia,neq; ſunt ad expetendum,ſed ad ueritatem cognoſcendam adiumē tum afferunt. Nam cum ſciero hominem eſſe formam, tum connectam hoc totū,Homo eſt animal. quod iam uerum eſt. Quod cum in omnibus artibus eodem modò quæri poßit,non uideo cur potius hæ dialecticorū propriæ ſint,quàm cæterorum. Sed utcunque res habeat, idem auctor eas quæſtiones quæ cognitionis ſunt,naturales: quæ ad expetendum quid aut fugiendum ualent, morales: quæ ad hæc adiumentum afferunt,eas dialecticas nominat. Ariſtoteles certè eodem primo Topicorum libro tria genera eodem modo quæſtionum ponit his uerbis, Propoſitiones autem et quæſtiones in partes treis diſtributæ ſunt: partim enim ad uitā et mores,partim ad naturæ obſcuritatem, partim ad diſſerēdi rationem pertinent. Ad uitam et mores,quales hæ ſunt,Sit ne parentibus potius parendum, an legibus, ſi diſcrepent? Ad diſſerendi rationem hæ, Vtrum eadem ars in contrarijs uerſetur? Ad naturæ obſcuritatē, ut, Sit ne mundus ſempiternus?

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

nus? In his autem tribus quæſtionum generibus ſola ueriſimilitudo ſpectatur, de qua initio diximus. Itaq; quæſtionem dialecticā hoc modo licet definire, Quæſtio dialectica, eſt quæſtio probabilis. Nihil autem intereſſe uolumus hoc loco inter πρότασιν et πρόβλημα, & θέσιν, quoniam & hæc indoctis ſcribimus, qui ſubtilitatem dicendi capere non poßint. & Ariſtoteles nihil referre dicit, quocunque nomine utamur. Itaque θέσιν propoſitum & conſultationem uocamus cum Cicerone, id eſt infinitam quæſtionem, quæ dialecticorum & philoſophorum eſt propria. Neque enim res ſingulas, ut dixi, ferè intuentur illi, ſed uniuerſas. Quæ autem definita eſt, ὑπόθεσις nominatur. Ea cauſa etiam appellatur, cernitúrque certis perſonis, locis, temporibus, actionibus, negocijs, aut in omnibus, ut uult Cicero: aut in pleriſq; eorū, ut, Sit ne Socrati ducenda uxor hoc tempore & hoc loco. Atque hæc eſt quæſtionis dialecticæ ſecunda diuiſio. Tertia autem adhiberi hæc poteſt, ex ſuperioribus originē ducens. Alias eſſe quibus an ſit, alias quibus quale quid ſit quæritur. Nam cū quatuor ſint, ut Ariſtoteli placet, quæſtionum genera, an ſit res, quid ſit, qualis ſit, & quæ eius cauſa ſit, nec illa qua rei natura quæritur, nec illa qua cauſa rei, dialectica eſt. Dialectica enim quæſtio, eſt reſponſionis petitio, ut uel propoſitio explicetur, uel pars altera repugnantiæ, quod in his duobus generibus fieri non poteſt. In neutro enim

genere

genere enunciatio continetur. Hoc autem recte intelligendum eſt. neque enim uerum eſt omnino, eas quæſtiones nullo modo ad dialecticum pertinere. Cui enim dubium eſt, quin diſputando, ſi de cuiuſpiam rei definitione controuerſia ſit, quæri poſsit, quæ ſit eius definitio? Aut ſi quis argumentum ex cauſa ſumi dicat, & alter neget, quæ ſit cauſa rei? recte quæratur. Quocirca cum hæ dialecticæ negantur, hoc ſolum negatur, diſputationem ab illis inſtitui oportere. In media enim diſputatione eis loci aliquid, ſi ita res ferat, relinquitur. Quæſtionis autem, qua quæritur qualis res ſit, duo ſunt genera: unum quo res ſimpliciter quæritur: alterum, quo comparate. Simpliciter, ut, Sint ne diuitiæ in bonis? comparatè, ut, Sint ne diuitiæ præponendæ officio. Hæc genera Cicero in Topicis eſt diligenter perſecutus. Eam autem qua quæritur, an ſit, idem auctor in quatuor partes diſtribuit, quæ in tres reuocari poßunt, ut quæramus primum, Sit ne res aliqua reuera, ut, Sit ne dolor re uera, an ſolum opinione ſit? deinde quæ cuiuſq; ſit origo, ut, A doctrina, an natura profecta ſit dialectica? poſtremo quæ ſit cuiuſque rei mutationis aut interitus cauſa, ut, An mundus aliquando eſſe deſinet? Atque hæ quidem in hoc genere ſimplices quæſtiones ſunt. In aliis autem comparatè aliquid quæri poteſt, ut, Plus ne natura in dialectica poßit, an ne doctrina? Ita hoc quoq;

genus quæſtionum duobus modis diuidi poteſt. Sed ne cui mirum uideatur, eam quæſtionem qua an ſit res quæritur, in dialecticis numeratam eſſe à nobis, ſic habeat, nos Alexandrum Aphrodiſieum in hoc ſequutos eſſe, qui ex illis quatuor, quas Ariſtoteles principio libri ſecundi Poſteriorum analyticorum, ut ſuprà dixi, numerat, duas has, an ſit res, & qualis ſit, dialecticis ſolas relinquit. Eius uerba, ſi quis requirat, hæc ſunt: Atque dialecticæ quæſtiones fuerint eæ omnes quæ referuntur ad eam quæſtionem, qua qualis res ſit, & qua, an res ſit, quæritur; quæ duæ ſunt earum quatuor, quas principio ſecundi libri Poſteriorum analyticorum commemorauit ipſe Ariſtoteles. Nam quæſtiones eæ quarum altera quæritur, quæ rei cauſa ſit, altera quid ipſa ſit, non ſunt dialecticæ. Hæc ille. Quanquã nõ ſine cauſa mirum uideri poteſt, cur illa ſit dialectica quæſtio, qua res, an ſit omnino quæritur. Nam ſi omnis quæſtio dialectica, ut mox dicetur, uel generis ſit, uel definitionis, uel proprij, uel accidentis, propterea quòd in omni quæſtione aliquid eorum quatuor rei attributum eſſe aut non eſſe ponitur: in hoc autem quæſtionis genere nihil eorum attributum eſt, profectò dialectica huiuſmodi quæſtio eſſe nullo modo poteſt. Cum enim quæritur, Sit ne dolor reuera? Eſt, uerbum ſecundũ ponitur. Ita nec genus, nec definitio, nec proprium, nec accidens rei attribuitur. Quapropter non uidetur hæc propriè quæſtio ad diale-

dialecticos pertinere, ſi Ariſtotelis ſequamur autoritatem. At alijs contrà eſſe uidebitur eiuſdem ſententia. Si enim dialectica quæſtio eſt, alterius partis repugnantiæ petitio, ut iam diximus, illius ſententia, repugnantiæ autem pars altera quæritur, quum hæc quæſtio ponitur, Sit nec ne ſit dolor? certe quæſtio hæc ſit dialectica neceſſe eſt. Præterea quum dialectica omnis enunciatio à quæſtione dialectica profecta ſit, hæc autem enunciatio, Deus eſt, dialectica ſit: ſit ut quæſtio, qua res ne ſit quæritur, ad dialecticos pertineat. Enunciationem autem illam eſſe dialecticam hinc intelligi poteſt, quòd Ariſtoteles in libro de Interpretatione, enunciationes multas enumerat, in quibus Eſt uerbũ ſecundum collocatur. Atque hæc quidem in utranque partem ſunt à nobis diſputata. Vtra autem pars propius ad ueritatem accedat, difficile eſt explicare. Mihi quidem hæc quatuor quæſtionum genera dialecticorum uidentur eſſe, non omnino quidem, ſed ſi ea quæ inuoluta in eis ſunt, explicentur. ut ſi quæratur, Quid ſit homo, non dialectica uideatur: ſed ſi hominis definitionem, qua quid ſit homo declaratur, in quæſtionẽ uocemus, hoc modo, Sit ne homo animal rationis particeps, mortale? Hac enim quæſtione, quid ſit homo, ſi non uerbo, at re ipſa quæritur. Nam cum definitione quid res ſit, breuiter explicetur, profectò quum hoc quæritur, An ſit homo animal rationis particeps, mortale? etiam hoc quodammodo quæritur,

Quid ſit homo? quòd hæc ad illam quæſtio reuocatur. In hanc autem quæſtionem mihi cadere eæ uidentur omnes, quæ in genere & definitione uerſantur: in eam autē, qua quale quidque ſit quæritur eæ omnes, quæ proprij & accidentis ſunt. quanquam Cicero proprietatis quæſtionem ad eam refert, qua quid ſit quæritur, quòd proprietas rei quædam ſit eius definitio. Ariſtoteles autem illam ſeparat, quòd proprietas non rei naturam, ſed quòd rei naturam conſequatur explicet. Eam uerò quæſtionem, qua res an ſit quæritur, quæ eadem coniectura appellatur, ad eam qua quid ſit quæritur, reuocare debemus, id eſt, uel ad generis uel ad definitionis quæſtionem. Quum enim quærimus, Sit ne dolor reuera? quodammodo quærimus, Sit ne in decem ſummorum generum quopiam? Ita quæ poſita eſt, explicari debet quæſtio. Reliqua eſt illa, qua quæ cuiuſque rei ſit cauſa quæritur. Ea ad id genus mihi reuocanda uidetur, quo qualis ſit res quæritur. Nam aut propria cauſæ effecta ſunt, aut aduentitia. Huius exempla ſunt, An uirtus beatam uitam efficiat? An res quæ extra ſunt, beatum efficiant, nec ne? Hoc quartum genus quæſtionum à reliquis, ut dixi, Ariſtoteles ſeparat: Cicero autem ad illud genus refert, quo an ſit quæritur. Ponit enim hæc tria ſolum genera, ut dixi, An ſit, quid ſit, quale ſit. Ad hanc autem quæſtionum diuiſionem facile, ut iam intelligi potuit, ea reuocari poteſt quam Ariſtoteles in

Topicis tradidit. Vidit enim ille uir eadem animi acie, qua rerum omnium cauſas & fontes uiderat, quicquid in diſputationem incideret, in eo uel generis (ad genus autem & differentiam & formam eius accommodat) uel definitionis, uel proprij, uel accidẽtis quæſtione contineri. Quæ quidem partitio utinam tam planè cognita eſſet nonnullis, quàm facilè ab eis reprehenditur. Neque enim eam culparent, ſed maximis laudibus efferrent & probarent. Non enim uerũ eſt quod Ariſtoteli obijciũt, his quatuor quæſtionum generibus tantum quæri propoſito aliquo genere, Sit ne rei de qua quæritur genus: aut propoſita definitione aliqua, Sit ne rei propoſitæ definitio: aut proprio propoſito, Sit ne rei propoſitæ proprium: aut accidente, Sit ne accidens: ſed hoc uult Ariſtoteles, quicquid ad differendum proponatur, id eiuſmodi eſſe, ut horum quatuor aliquo comprehendatur. Nam quum in omni quæſtione dialectica duo ſint ut minimum nomina, quorum poſterius rem quam declarat, ei quæ priore ſignificatur, conuenire, aut non conuenire enunciat, id profectò niſi duobus modis effici non poteſt. Quicquid enim alicui cõuenire dicitur, id illi ſic conuenit, ut aut in rem aliam cadere non poßit, aut ut poßit. Si non poßit in ullam aliam rem cadere, id uel definitio erit, uel propriũ. Nam ſi rei naturam explicet, definitio eſt: ſi non explicet, propriũ. Si in aliam rem transferri poßit, uel genus erit, uel differentia, uel

accidens.

accidens. Nam ſi in rei definitione contineatur, genus erit uel differentia, quoniam omnis ex genere & differentia conſtat definitio. Si non incluſum ſit in definitione, accidens ſit neceſſe eſt. Quæ quum ita ſint, aut ponant aliquam quæſtionem aduerſarij, in qua nullum horum quatuor collocatum ſit, aut certè hanc diuiſionem reprehendere deſinant. Sed quemadmodum cœpi dicere, quod non intelligebant, id, ut ferè fit, reprehenderunt. Putauerunt enim, quod Ariſtoteles ea nominaret, ſemper in omni quæſtione eſſe nominanda. quos uel ipſe coarguit. Accidenti enim ait attributas eſſe eas omneis quæſtiones, quibus rerum inter ſe comparationes continentur: ut propoſitis duobus quæ bona ſint, utrum ſit melius, quod de cæteris eiuſdem generis iudicandum eſt eodem modo. Atqui in ijs nulla fit accidentis mentio. Eadem eſt ratio quæſtionum, quæ ex genere, forma, differentia, proprio, aut definitione conſtant. Quum enim Philoſophi quærunt, ut ait Gellius, Sit ne uox corpus? ea in genere uerſatur quæſtio. Quæritur enim, num uocis corpus ſit genus. Itemq́; quum quæritur, Sit ne tempus motus cœli, &c. definitionis quæſtio eſt. quum hoc, Sit ne homo ſolus natus ad percipiendam diſciplinã? et, Solus ne ignis natura ſua ſurſum feratur? prior differentiæ, poſterior proprietatis quæſtio eſt. Harum ergo omnium pauca exempla poſui, quòd ad eorum normam infinita omnes dirigere poſſunt. Ex quibus perſpicuum

ſpicuum eſt, duplices quæſtiones ex quoque horum quatuor poſſe confici. Nam ut de genere potiſsimum *dicam, & hoc quæri poteſt, Sit ne corpus uoci genus? & hoc, Sit ne uox corpus, nec ne? Quod in cæteris etiam tribus doceri poteſt eodem modo.* Quoniam autem dialectica in quærendo & reſpondendo omnis, ut docui, poſita eſt: omnis autem quæſtio quibus ex locis argumenta depromenda ſint, admonet: quæſtionum uis & natura diligenter & accuratè inueſtiganda & cognoſcenda eſt, ut nos eò ſine errore deducant. Et quia uis quæſtionis dialecticæ ferè in eo ſita eſt, ut quid cuique rei conueniat, aut non conueniat ſciamus (quæſtio enim, ut ait Cicero, appetitio eſt cognitionis) quod autem cuique rei conuenire aut non conuenire dici poteſt, id in eorum quatuor aliquo eſt, quæ diximus: nunc quid quidque eorum ſit, definitione aperiendum eſt, ut poſita quaque quæſtione ſtatim cuius eorum ſit, poſsimus exponere. Genus quidem eſt, quod de multis, ſpecie autem differẽtibus, in rei natura quærenda dicitur. ut animal, genus eſt homini: quoniam ſi quæratur, quid ſit homo, aptè animal reſpondebimus. Species eſt, quod de multis quidem, ſed numero tantum differentibus dicitur, in eadem quæſtione, ut homo. Differentia eſt, quod in multis ſpecie etiam differentibus, quum quæritur quale ſit, dicitur, ut rationis particeps. Definitio eſt oratio, quæ quid res ſit breuiter explicat. Pro-

prium

prium eſt, quod omni alicui rei, eiq; ſoli ac ſemper cõuenit. ut hinnire omni equo ſoli ſemperq́; conuenit.

Accidens eſt quod et ineſt rei, & abeſt ab ea, ſine ipſius rei cui ineſt interitu. Vt uirtus in homine, & nigror & candor in corpore ſic inſunt, ut ab eo ſine illius interitu abeſſe poſsint. Atque hæc quidem nunc planè definimus, pòſt autem accuratius eadem perſequemur. Hoc autem loco eorum omnium diligenter notanda diſtinctio eſt, ne, ut ferè fit, eorum ſimilitudine fallamur. Eorum autem diſtinctionem & diſsimilitudinem ex his eorum definitionibus facile intelligere poſſumus. Nam genus hoc à ſpecie differt, quod genus in multis, ſpecie autem differentibus intelligitur: ſpecies ſolum in numero differentibus. à cæteris autem genus & ſpecies, quod in quæſtione qua quid ſit quæritur: illa, in quæſtione qua quale quid ſit, aut quomodo ſit affectum dicitur. ut ſi ſit homo albus, bonus, malus, paruus, magnus, quæri debet qualis ſit homo. Si autem ualeat, ſi ægrotus ſit, quomodo conſtitutus aut affectus ſit, aut quo in ſtatu ſit, quærẽdum eſt. Differentia autem à proprio diſtat, quòd illa uiciſsim retrò non commeat, nec reciprocatur, & id cuius differentia eſt: proprium autem, & id cuius eſt proprium, reciprocatur. Vt ſi ſit aliquid particeps rationis, id hominem non neceſſe eſt eſſe: At ſi homo ſit, etiam ridens ſit. & contrà, ſi ridens ſit, etiam homo ſit neceſſe eſt. Ab accidente autem differentia intereſt.

tereſt, quòd hæc nec elationem habet, nec ſummiſſionem, illud autem habet. Vt nemo eſt homo qui altero ſit magis rationis particeps, cum ſit alius alio & maior, & breuior, & melior, & deterior. Reſtat ſolum, ut quæ ſit proprij & accidentis diſſimilitudo, exponam. Ea eſt permagna, quoniam proprium uni tantum formæ ac ſpeciei cuius eſt proprium, conuenit, accidens autem multis formis conuenit. Candor enim non in ſolo homine, ſed in multis etiam alijs formis & generibus animantium reperitur, quum ſoli homini ſit ridendi uis data. Quanquam ſola ea quam definitiones declarãt, ſatis eſſe poteſt diſſimilitudo. Nam proprium ſemper conuenit, accidens non ſemper, quum natura ſua abeſſe poſſit, ſi minus re, at certè cogitatione. Atque hæ quidem diſtinctiones perpaucæ illæ quidem ſunt, ſed tamen eiuſmodi, quæ ſi teneantur, ſtatim quid horum à quoque differat, nos admonere poſſint. Diligenter autem uidendum eſt, ne accidentis ſpecie in quæſtione fallamur. Multæ enim accidentis non ſunt, quæ uidentur eſſe, quæſtiones. Vt hæc, Sit'ne pallor color? Hæc enim accidentis uidetur eſſe, propterea quòd quæratur, an color qui eſt accidens, pallori attribuatur et conueniat. Atqui generis quæſtio eſt. Quæritur enim, num pallori genus ſit color. Vt autem hunc errorem uitare poſſimus, hoc primum intelligendũ eſt, eas omnes eſſe accidentis quæſtiones, in quibus id quod ſubiectum uocãt dialectici,

naturam

naturam declarabit aut concretam aut ſimplicem, id eſt, ſubſtantiam, & attributum eſt accidens. Deinde *hoc notandum eſt, eas etiam eſſe accidentis, quarum tam ſubiectum accidens eſt quàm attributum: ſed ita, ut attributum ipſum, & rei propoſitæ conuenire & non conuenire poßit.* Vt *quum quæritur, poßit ne candor elui, aut linea diuidi, aut extremitas uideri? & ſi quæ ſunt eius generis.* Nam *ſi conuenire non poßit, & non conuenire, non erit accidentis, cum accidentis illa ſit definitio: ſed uel generis, uel definitionis, uel proprij. Hæc enim tria ſic conueniunt rei cuius ſunt genus, definitio, & proprium, ut ſeiungi ab ea nullo modo poßint.* Ex *quo perſpicuum eſt, non ſi accidens in quæſtione attributum ſit, idcirco accidentis eſſe quæſtionem.* Vtrum *autem idem in cæteris tribus contingat, quæri poteſt.* Genus *quidem ſi attributum ſit in quæſtione, ſemper ad ipſum quæſtio accommodatur, ſi modò rei propoſitæ ſit genus. Si autem rei propoſitæ non ſit genus, & ſi natura aliqua, id eſt ſubſtantia, generis erit.* Vt *ſi quæratur, Sit ne animus corporis, generis eſt quæſtio.* Ex *quo hoc præceptũ elicere poſſumus,* Quotieſcunq; *quæſtionis attributũ genus eſt ſubſtantiæ, ſiue ſubiectum ſit ſubſtantia, ſiue accidens, ea generis quæſtio eſt.* Nam *quoniam ſubſtantia nec ſubſtantiæ fortuitò conuenit, nec accidenti, non erit accidentis quæſtio: non erit etiam proprij, quum proprium non in quæſtione*

dicatur

dicatur, qua quid res ſit quæritur: nec definitionis, quum definitio genus & differentias complectatur. Relinquitur ergo, eam ad genus eſſe accommodatam. Alterum hoc eſt, Si attributum genus ſit, non autem genus rei propoſitæ, quæ eadem ſubſtantiam non declaret, interdum generis, interdum accidentis erit quæſtio. Generis, ut hæ, Sit ne iuſtitia ſcientia? Sit ne perturbatio habitus? Accidentis, ut hæ, Poſsit ne color uideri? Poſsit ne color tangi? Cæterorum autem duorum quæſtiones erunt, ſi alterum ex illis ſit attributum. Ex definitione enim conſtat ſemper quæſtio, in qua attributum definitio eſt: & ex proprio omnis, in qua proprium eſt attributum, ſiue rei propoſitæ ſint, ſiue non ſint, proprium & definitio. Vt ſi quæratur, Sit ne uirtus habitus animi rationi conſentaneus? uel, Sit ne uirtus ratio earum rerum gerendarum, quæ ad nos pertinent? hæ ſunt definitionis quæſtiones, quanquam in poſteriore, id quod rei propoſitæ attribuitur, eius non ſit definitio. Eſt enim definitio prudentiæ, non uirtutis omnino. Eadem eſt ratio proprij, quod facile doceri poteſt. Duo autem quæſtionum genera hic notanda ſunt. Aliæ enim ſunt rectæ & naturales, in quibus hæc quatuor de ijs dicuntur, quæ illis natura ſubiecit, ut quum genus de ſpecie quæ ei ſubeſt, dicitur. de quibus mox diſſeremus. Aliæ autem ſunt alienæ à natura, quibus hunc ordinem omnem permiſcere licet. Nam quum ſub-

ſtantia nulla ſuapte natura ulli ſubſtantiæ accidere poßit, aut genus, ei rei cui eſt genus, aut definitio rei quæ definitur, tamen hæc quæri poſſunt. An homini animal accidat? & num homini animal rationis particeps mortale fortuitò conueniat? quod perinde ualet, ac ſi quæramus, Fieri ne poßit ut homini animalis nomen non conueniat? aut quod Cicero dicit, ut forma à genere ſeiungatur, id eſt non uerè de eâ dicatur genus: quod fieri non poteſt. Nam genus ſemper de forma ſi dicatur, per ſe dicitur. ita nō fortuito, quod dicūt per accidens. His igitur quaſi elementis & notis facile cuius ſit horum quatuor quæſtio quacunq; de re ſit, poterimus internoſcere. Itaque in ijs diligenter exercendi ſunt pueri, ut unumquodque quæſtionum genus notum meditatumq́; habeant. Primum notare debent, quæ ſint duo uerba quæſtionis, ex eorumq́; poſteriore quod ego attributum cum Cicerone appello, alij prædicatum, quæſtionem appellari uel generis, uel definitionis, uel proprij, uel accidentis: prius autē uerbum quod ὑποκείμενον in enunciatione uocatur, nunquam dare ipſum quidem quæſtioni nomen, ſed tamen interdum id mutare. Deinde quot modis illa duo uerba inter ſe affici poßint in quæſtione. Poſſunt autem duobus modis ut dixi, & ſi attributa illa quatuor ad rem ſibi ſubiectam accommodentur, qui modus naturalis eſt: & ſi ad rem alienam, quem modum à natura dixi abhorrere. Ac generis quidem, ſi ex eo quæſtio nominetur,

netur,

ñetur, ſpecies cuius genus eſt, ſubiectum naturale eſt: definitionis, uel genus uel proprium uel accidens, quorum eſt propria definitio: proprij, ſpecies cuius eſt proprium: accidentis, cætera tria. Nam & de ſpecie tum genus, tum differentia per ſe dicuntur, & hæc quatuor definitione declarari poſſunt, & accidens eiſdem quatuor conuenit, & ſpeciei conuenit propriũ. Non naturalis autem ordo dicitur, cum is, quem modò expoſui, inuertitur. ut ſi quæratur, Sit ne perturbatio habitus, aut temperantia ſcientia? erit generis illa quidem, ſed non naturalis quæſtio. quoniam nec perturbationi habitus genus eſt, nec temperãtia ſcientia. Eodem modo quæri poteſt, Sit ne temperantia ratio rerum gerendarum, quæ noſtro conſilio geri poſſunt? Quod eodem modo de cæteris iudicandum eſt. Harum autem quæſtionum aliæ alijs à natura magis diſcedunt. ut ſi quæratur, Sit ne homo expers rationis? Sit ne homo natura expers corporis? hoc tam abſurdum uidebitur, ut ſtatim explodatur qui hoc quærat. Eſt etiam quarundam illius ſuperioris generis tã perſpicua ueritas, ut in diſputationem incidere non debeant. Itaque quæ inter hæc duo genera locatæ ſunt, eæ proponi debent ad diſputandum. Ex quo factum eſt, ut quarum eſt præpoſterus ordo, is quem dixi, neque is facile internoſci poteſt, de ijs potiſſimum diſputetur. Sed quoniam ſatis multa diximus de toto & uniuerſo genere quæſtionũ, quemadmodũ unumquodq;

quodque à cæteris diſtinguatur: nunc de ſingulis ſeparatim ſubtiliusq; dicendum eſt. Ac primum de genere dicamus. Genus quidem diximus eſſe, quod de multis, ſpecie autem differentibus in quæſtione quid eſt dicitur. Diſtribuitur autem genus in treis partes. Aliud enim genus ſummum eſt, aliud medium, aliud infimum. Summum eſt, id quo nullum eſt prius & antiquius, ut ſubſtantia. Infimum eſt, cui nullum ſubeſt, ut animal. Medium, quod & priori generi ſubijcitur, & poſterius ſubiectum habet, ut corpus. Corpore enim ſubſtantia antiquior eſt, animal poſterius. Sed hoc intereſt, quod ſi medium genus cum priore conferatur, non genus eius, ſed ſiue forma, ſiue ſpecies, ſiue pars uocatur: ſin cum poſterioribus, eorum genus dicitur. Hoc autem loco genus tractandum eſt, non quatenus argumentum ex eo ducitur, ſed quatenus ex eo conficitur quæſtio. Quod nonnulli ignorantes, uehementer errarunt. Nam hæc quatuor, de quibus omnis inſtituitur diſputatio, & decem prima genera, quæ categoriæ uocantur, de quibus mox diſſeremus, in locis numerant, quum eos Ariſtoteles refellat, qui quum hæc omnia primo Topicorum libro expoſuerit, eodem extremo deinceps locos propoſiturum ſe pollicetur, qui ad ipſas quæſtiones accommodandi erunt. Neque uero uim uerborum ijdem diſtinguere uidentur. Aliud eſt enim quæſtio, aliud locus. Quæſtio enim, ut ait Cicero, admonet, quibus utendum ſit locis.

cis. Locus autem argumentum ſuppeditat, quo rem eam, quæ ad diſputandum proponitur, uel confirmemus, ſi negata ſit: uel ſi conceſſa, refellamus. Nec leuior eſt eorum error, qui hoc in Ariſtotele reprehendunt, quod genus, & tria reliqua quæri dixerit in omni diſputatione, quum ab ijs argumenta ſumantur. Neq; enim Ariſtoteles hæc quatuor uult ob eam cauſam in omnem diſputationem incidere, quòd ea ſemper in omni quæſtione ſuis nominibus appellentur: ſed quod de re nulla quæri poßit, quin in eorum aliquod cadat. id quod ſuprà ſatis demonſtratum eſſe exiſtimo. Nunc ad alia pergamus. Generi quidem primum attributa eſt differentia (id enim eſt quod Ariſtoteles γενικὸν differentiam dicit) deinde forma, ut Alexandro placet. Differentia eſt, quod, ut dixi, de multis, ſpecie autem differentibus in quæſtione quale quid eſt, dicitur. ut rationis particeps tam de homine quàm de Deo dicitur, qui ſpecie differunt, ſi quæratur quales ſint. Differentiæ quæſtio eſt, ut an mundus ratione utatur? quam Cicero longa tractat oratione in libro ſecundo de Natura deorum. Differentia autem duplex eſt: altera, quæ ſpeciem conficit definiendo: altera, quæ genus in ſuas partes diuidit. ut ſpeciei animalium effectrices hæ ſunt duæ, animatum & ſentiens. Eſt enim animal, natura animata ſentiẽs. hæ autem animalium genus partiuntur, primùm, rationis particeps, & rationis expers: deinde mortale & im-

mortale, ut uult Porphyrius*: tum uolucre, terrenum & aquatile: item hæ, bipes, quadrupes, & ſerpens. Animantium enim aliud eſt rationis particeps, aliud expers: animantium aliud uolatile eſt, aliud terrenum, aliud aquatile: itemq́; aliud eſt bipes, aliud quadrupes, aliud ſerpens.* Hoc *autem inter hæc duo differentiarum genera intereſt, quod efficientes formarum antiquiores ſunt ea forma quam conficiunt: diuidẽtes autem ei omnes ſubijciũtur.* Itaq; *de forma effectrices eius uniuerſæ dicuntur, diuidentium autem nulla dicitur. Sed de his, quum de locis qui accommodandi ſunt ad quæſtiones, quibus quæritur, Sit ne genus aliquid, diſſeremus copioſius. Suo enim quidque & idoneo loco tractandum eſt.* Differentias, *cæteraq́; quorum quæſtiones ſunt, eatenus hoc tractamus loco, quatenus de his proponuntur quæſtiones.* Generi *etiam, ut dixi, ſpecies attributa eſt,* Alexandri *ſententia.* Nam *ſi Ariſtotelis ſententiam ſpectemus, nulla ſpeciei infimæ quidem (de ea enim loquor) quæſtio uidetur eſſe. quippe quum eam non nominet, & nominet differentiam.* Præterea *quum dialectica in* θέσει, *id eſt, propoſito & infinita quæſtione ſine certis perſonis, alijsq́; eiuſdem generis, ut docui, uerſetur: ſpecies autem niſi rebus ſingulis attribui non poſſit: profectò dialectica eſſe nulla eius quæſtio poteſt.* Qui *Alexandri ſententiam defendere uolet, facile hæc poterit refellere.* Nam *& generis nomine ſpeciem comprehendi,*

prehendi, quum in quæſtione quid eſt, dicatur: & dialecticam in cauſis & definitis quæſtionibus interdum uerſari, quum enunciationes ex rebus ſingulis repugnantes Ariſtoteles ipſe tradat in libro de Interpretatione, & principio libri ſecundi Topicorum dicat eſſe de ſingulis rebus quæſtiones. Species quidem quid eſſet, iam diximus. Eius quæſtionis exemplum erit eiuſmodi, Sit ne Socrates homo? Atque etiam eæ generi attributæ ſunt quæſtiones, quibus comparatè aliquid de genere quæritur. Cuiuſmodi hæ ſunt, Sit ne temperãtia ſcientia, quemadmodum dialectica, an ne aliud? & utrum animus ſit harmonia, quemadmodum diapente, an aliud? His enim quæſtionibus ſi non uerbo, at re ipſa quæritur, Sit ne ſcientia genus temperantiæ, quemadmodum eſt dialecticæ, an aliud. Quod etiam de differentia & forma quæri poteſt. Ita generis duplex erit quæſtio: una, qua quæritur ſimpliciter hoc modo, Sit ne animus harmonia? altera, qua comparatè, ut Sit ne animus harmonia, quemadmodum Dorica, an aliud? Nam duo alia quæſtionum genera, hæc, Sit ne animal hominis genus? &, An homo ſit animal? aut, An animus ſit harmonia? ſuprà dixi fuſa eſſe per omne genus quæſtionum. Atque de generis quæſtione, eique attributis, hactenus. Definitio autem eſt, ut ſuprà dixi, oratio, quæ id quod definitur, explicat quid ſit. Ariſtotelis eſt hæc ex primo Topico-

rum definitio, quam Cicero totidẽ uerbis in Topicis expoſuit. Hoc loco dicendum non eſt, qui ſit definiendi modus, & quot ſint definitionum genera. hæc enim ad tractationem argumentorum, quæ ex definitione ducuntur, pertinent. Itaq; ad eum locum hæc ſunt reijcienda omnia. Nunc tantum dicamus, quæ ſint definitioni attributa. Definitionis quidem quæſtio talis eſt, Sit ne mundus animal rationis particeps? Mihi autem uidetur omnis quæ ex definitione exiſtit quæſtio, ſeparatim ad generis & differentiæ quæſtionem poſſe reuocari. Itaque Cicero eam quam modo propoſui quæſtionem, in libro ſecundo de Natura deorũ tractat ſeparatim. Quærit enim primum, Sit ne mundus animans? quæ generis eſt: deinde, Sit ne particeps rationis? quæ à differentia ducitur quæſtio. Definitioni autem primũ attributæ ſunt quæſtiones eæ, quibus an oratio ſit, orationis definitio quæritur, id eſt, quum non ſimplex uerbum, ſed copulatum, quod uno uerbo exprimi non poteſt, definitione explicatur: ut ſi quæratur, Sit ne animal uolatile, animal id quod natura ſua in aere cœloq; libero uerſatur? Deinde eæ quibus quæritur, an unum uerbum, aut duo idem ualeant quod alterum, ut ſi quæratur, Sit ne id honeſtum quod deceat? In hoc autem genere uidendum eſt, ut id uerbum, quod attributum appello, alij prædicatum, ſit quàm ſubiectum & clarius & notius, ut id illuſtrandæ rei cauſa factum eſſe uideatur.

Aliter

Aliter enim à generis, & accidentis quæſtionibus di ſtare non uidebitur. Definitioni etiam ſubijcitur om nis quæſtio quæ de eodem & alio eſt. Itaque hoc genus Cicero formam quandam definitionis appellat. ut ſi quæratur, Idem ne ſit temperantia & continentia, magnificentia & liberalitas? Hoc poſtremũ quæſtionis genus definitioni eſt illud quidem attributum, ſed tamen à definitione longè multumq; diſtat. Neque enim ſi idem eſt hoc quod illud, idcirco eius definitio eſt. Proprium autem eſt, quod rei uim atque naturam non declarat, in ſoloque ineſt, uiciſsimq; de re dicitur. ut ridere hominis proprium eſt, & artem percipere. Eius exemplum eſt, Solus ne homo artem percipere poteſt? Solus ne ignis ſurſum celerrimè fertur? Propria ne ſit hominis oratio? Hoc autem intelligendum eſt, Oratores aliosque ſcriptores ſæpe proprij pro differentiæ abuti nomine. ut ſi quæratur, Sit ne ratio hominis propria? differentiæ erit, non proprij quæſtio. Itaque diligenter ea proprij ac differentiæ & notanda & tenenda diſtinctio eſt, quam ſuprà expoſuimus. De proprij autem generibus idoneo loco dicemus, tum quum quemadmodum ad proprij quæſtionem accommodandi erũt argumentorum loci, docendum erit. Reſtat ut de accidente dicamus. Eſt autem accidens, quod cadere in aliquam rem poteſt, & non cadere. ut ambulare, ut ſedere, ut diſcere, ut docere. Qui enim ambulat, non ambulare

poteſt: & qui non ambulat, ambulare. Hoc autem in*telligendum eſt, dummodo natura non conueniat. Calor enim ignis accidens eſt, quum interea in eum non poßit nō conuenire. Itaq; hoc, uocāt accidens inſeparabile: illud autem, ſeparabile. Accidens autem duplex eſt quæſtio. Nam aut ſimpliciter aliquid quæritur, ut, Sit ne bonum expetēdum: aut comparatè, hoc modo, Sit ne id quod honeſtum eſt magis expetendū, an quod utile? Atque hæc quidem quæſtio latißimè patet. Complectitur enim omneis rerum inter ſe comparationes. quæ quia ferè in diſputationem incidunt, in hoc genere multum uerſandum eſt. Ac de ijs quatuor quæſtionibus, ijsq; quæ illis attributæ ſunt, diximus. Intelligendum eſt autem & ſuperiores quæſtionum partitiones omneis ad hanc poſtremam, & hāc poſtremam ad illas eſſe reuocandam. Vt enim quæſtio omnis, & quæ cognitionis eſt, & quæ actionis, & quæ adiumentum ad illas affert, aut generis, aut definitionis, aut proprij, aut accidentis eſt: ſic uicißim omnis quæ generis, quæ definitionis, quæ proprij & accidentis, uel cognitionis eſt, uel actionis, uel ad illas adiumentum affert. Quod de illa partitione qua quæſtio diuiſa eſt in θέσιν & ὑπόθεσιν, id eſt quæſtionem infinitam & definitam, iudicandum eſt eodem modo. Omnis enim quæſtio quæ horum quatuor eſt, generis dico, definitionis, proprij, & accidentis, aut infinita eſt, aut definita. quanquā definita, quæ ſingularis uocatur,*

ſatur, rarò in diſputationem incidit. Hæ autem omnes rurſus in decem alia genera tribuũtur. Quicquid enim quæritur, id uel naturam atque ſubſtantiam declarat, uel quantitatem, uel relationem, uel qualitatem, uel facere, uel pati, uel locum, uel tempus, uel ſitum, uel integumentum. Subſtantiã quidem, ut ſi quæratur, Sit ne animus natura corporea, aut omnino natura & ſubſtantia? Quantitatem, ut, Sit ne ſol maior terra? Relationẽ, ut, Sit ne dimidium, dupli dimidiũ? aut, Nũ mõs magnus ex minore magnus intelligatur? Qualitatẽ, ut, Sit ne mũdus rotundus? Sit ne ars dialectica? Facere, ut, Cernamus ne emittẽdo aliquid? Satis ne habeat præſidij uirtus ad bene uiuendum? Pati, ut, An uideamus aliquid recipiendo? Sit ne mundus interiturus? Locũ, ut, Sint ne animãtia in igne uiuẽtia? Sint ne animantes qui partim in aquis, partim in terra uiuant? Sint ne alicubi hippocentauri, ſatyri, ſphinges? Tẽpus, ut, Sit ne aurora apta ſtudijs, aut nox ad quietem, dies ad laborẽ hominibus datus? Situm, ut, Solus ne homo rectus eſt, ſolus ne ſedet, an alia etiã animantia? Integumentum, ut, Præſtat ne hyeme pellibus ueſtiri, an lana tantum? Sint ne aliqui homines uillis tecti, ut beſtiæ? Atque hæc exempla quædam ſunt horum decem generum: ex quibus intelligi licet, quàm ſit hæc categoriarum decem diſciplina utilis. Nihil enim omnino quæri poteſt, quin ab horum aliquo quaſi fonte ſit hauriendum. Ei quoniam multi

hanc

hanc totam diſciplinam, ut minus neceſſariam, atque adeo inutilem contemnunt atque improbant, quòd eius uſum ignorent, omnem diligentiam adhibere inſtitui, ut eius utilitas intelligatur. Illud igitur intelligendum eſt, in has decem quæſtiones ſuperiores quatuor incurrere: ita tamen, ut nulla horum ſit præterquam accidentis quæſtio, quæ non generum decem eſſe poſſit. Nam & genera in ijs omnibus ſunt, & differentiæ & ſpecies, & propria, & definitione omnia explicari poſſunt. Accidentis autem quæſtio in ſubſtantia nulla eſt, quòd ſubſtãtia ſubſtantiæ, ut iam dixi, fortuito non conueniat, ut accidens, ſed per ſe & natura ſua. In cætera nouẽ incidit accidentis quæſtio. Quod nemini mirum uidebitur, horum decem uim atque naturam conſyderanti. κατηγορεῖσθαι enim, unde nomen κατηγορίας ductũ eſt, quaſi καταγορεύεσθαι dicitur. Eſt autem ἀγορεύεσθαι dici, et appellari: dici autẽ et appellari nihil poteſt ullo nomine, niſi id nomen ſit tertium uerbum enunciationis, quod alicui conueniat: ut, hic appellatur Cicero, ille eſt Plato. Ita fit, ut liber cum inſcriptus ſit Categoriæ, profiteatur diſciplinam eorum omnium quæ cuique rei attribui & conuenire poßint. Quanquam me non fugit uerbum hoc κατηγορεῖσθαι à foro translatũ uideri ad dialecticos, unde κατηγορίας nomen ſit ductũ, quod Porphyrio placet. Quòd ſi hæc decẽ genera de omnibus rebus ita dicuntur, ut nihil quæri poßit quod in eorum aliquod non cadat,

cadat, omnis certè quæ ab ijs proficiſcetur quæſtio, eius eſſe dicetur, cuius fuerit attributum. Si enim attributum in categoria ſubſtantiæ collocatum ſit, ſubſtantiæ ac naturæ quæſtio erit: ſi in qualitatis categoria, qualitatis: itemq́; in cæteris. Quæ cum ita ſint, non mirum eſt in ſubſtantiæ categoria accidentis nullam eſſe quæſtionem, cum & in omni accidentis quæſtione accidens, & in omni naturæ quæſtione natura ſiue ſubſtantia ſit attributum. Quod certe de uera et naturali ſubſtantiæ quæſtione intelligi debet, quemadmodum antè dictum eſt. Quæri enim poteſt, fortuitó ne ſubſtantia ſubſtaqtiæ conueniat. ut poßit ne homo deſinere eſſe animal, aut rationis particeps? Accidens enim definitum eſt eſſe id quod conuenire poteſt & non conuenire. Poſita autem quæſtione, primùm uidendum eſt, ſit ne generis, definitionis, proprij, aut accidētis, deinde ubi inuenerimus cuius ſit, quærendū erit, in quo horum decem ſit collocata. Hoc quemadmodum inuenire poßimus, expoſui. Sed hoc in loco exiſtit quæſtio, quo in genere quæſtio differētiæ, proprij, definitionisq́; collocabitur. Alexandro quidem placet in eo eſſe, in quo res eſt cuius differentia, proprium & definitio explicetur. Si enim ſubſtātiæ quæretur differentia, quæſtio illa adhibebitur ad ſubſtantiam: ſi qualitatis, ad qualitatē: eodemq́; modo de cæteris iudicandum eſt. Alij autem ſunt, qui proprium ad qualitatem putant pertinere. Sed difficilior alia ex

hac

hac nata quæſtio eſt. Neq; *enim definitio, & propria multa quæ ſunt non ſimplicia uerba, ſed copulata, ad ullum horum decem elementorum uidentur pertinere. Si enim coniuncta uerba in his nulla numerãtur, definitio autem omnis coniuncta uerba complectitur, certe nulla definitio ad horum ullum pertinebit.* Nulla *autem uerba coniũcta & copulata ad hæc pertinere, hinc ſciri poteſt, quòd Ariſtoteles ipſe initio libri qui* Categoriæ *inſcriptus eſt, ſolis uerbis ſimplicibus uult hæc decem declarari.* Non *alienum puto, argumentis dialecticorũ more aliquid confirmare, aut refellere, quo et facilius pueri diſſerere ipſi poßint, et habeant de quo & quemadmodum diſputent. Scio equidem multis impeditam hanc uideri quæſtionẽ propter locos duos Ariſtotelis qui pugnare uidẽtur: quorũ alter poſitus eſt in* Categorijs, *alter in primo* Topicorum *libro. quo libentius quid de ea ſentiam, explicabo.* In *primo* Topicorum *Ariſtoteles ita apertè definitionem in his decem reponendã eſſe dicit, ut nemo poßit negare.* Itaq; *uidendũ eſt diligenter, quæ ſit alterius illius loci ſentẽtia.* Mihi *quidẽ uidetur Ariſtoteles de ijs copulatis uerbis loqui principio* Categoriarum, *quæ non unum quid, ſed multa efficiant atq; declarent. quod illius auctoritate confirmari poteſt.* Nam *ſi enunciatio eſt, eius ſententia omnis oratio, in qua definitio enunciatur: omnis autem enunciatio ex*

aliquo

aliquo aut ex aliquibus horum decem conſtat: certè eiuſdem ſententia definitio in eorum decẽ aliquo ſit neceſſe eſt. Atq; hoc ille in libro de Interpretatione confirmat his uerbis, Sed quoniam alia coniuncta & copulata ſic dicuntur, ut unum fiat κατηγόρημα, id eſt attributũ, ex ijs quæ ſeparatim dicuntur, alia non: quæ hoc loco diſtinctio et diſsimilitudo eſt, quærat aliquis. Nam & animal de homine ſeparatim uerè dicitur, et bipes ſeparatim: atq; ea pro uno habentur. item homo & albus, quæ eadem unum ſunt. Si homo & bipes, unum fiunt, ut uolunt, κατηγόρημα: κατηγόρημα autem & κατηγορία idem ualent: profectò totum hoc, Homo bipes, in aliqua ſit categoria neceſſe eſt. Sin minus, multa erunt genera quæ ad nullum horum decem pertinebũt. cuiuſmodi ſunt quæ uno nomine exprimi non poſſunt. Iam uero cum enunciatio omnis cuius attributũ eſt definitio, ſit dialectica, ut placet Ariſtoteli, abſurdum eſt enunciationem eſſe aliquam dialecticam, cuius attributum non ad decem illa rerum attributa referatur. Quin etiam iſto pacto fiet, ut uerbum unum non ſatis Latinũ, ſi duobus aut tribus idem efficientibus exprimatur, à decem his rerũ attributis hac ſola mutatione excludatur: quo nihil eſſe poteſt abſurdius. Si enim ij qui Rationalis uerbo utũtur, ipſum in natura eſſe ſicuti eſt, confirment: cur nõ etiam hoc totum, Rationis particeps, quod idem ualet, in eodẽ genere reponent? Hoc igitur confirmandum & tenendum

dum eſt, definitionem et proprium multis uerbis explicatum, ad aliquod horum decem pertinere: idq́; ob eã cauſam maxime, quòd pro uno uerbo habentur, cum unum declarent. Nec uero *ſi qua duo uerba unam rẽ declarent, propterea ad unam categoriam referenda ſunt.* Nam hoc totũ, Homo *albus, et ſimilia, unam rẽ ſignificant: cum interea non ad unũ genus, ſed ad multa pertineant. Sed de his hactenus.* Nunc *de ſingulis his generibus dicendum eſt.* Subſtantia *eſt duplex.* Vna, *quæ propriæ ſubſtantia dicitur, uocaturq́; prima.* Altera *ſecundo loco ſubſtantia & impropriè uocatur.* Subſtantia *quæ propriè & primùm uocatur, eſt ea quæ nec de ſubiecto ullo dicitur, nec in ſubiecto ullo ineſt.* Dici *autem de ſubiecto eſt in multis intelligi una eademq́; ſignificatione, ut animal de homine, et boue, alijsq́; animantium generibus, homo de* Cicerone, *&* Socrate, *alijsq́; ſingulis hominibus, una ſignificatione dicitur: at* Socrates *de nullo alio, niſi de* Socrate *dicitur.* Ineſſe *autem ſubiecto eſt aliud nihil, niſi ſic in eſſe in re aliqua, ut non ſit pars eius, nec ab ea ſeparari ſeiungiq́; poſſit. ueluti dialectica ſic in animo ineſt, ut non ſit eius pars, nec ab eo ſeiungi queat.* Dialectica *enim ſine animo conſtare nullo modo poteſt.* Ex *quo perſpicuum eſt, omne quod in ſubiecto ineſt, eſſe accidens.* Ita *hæc poſterior pars primam ſubſtantiam ab accidente diſtinguit, prior autem à ſecundis ſubſtãtijs. Secundæ enim ſubſtantiæ de ſubiecto dicuntur.*

Sunt

Sunt enim ſecundæ ſubſtantiæ, quæ de ſubiecto dicuntur, nec in ſubiecto ullo inſunt. Cuiuſmodi ſunt genera & ſpecies huius categoriæ. ut corpus, ut animal, ut homo, ut equus. Sed quæret aliquis, cur tu res ſingulas primas naturas uocas, genera autem & formas ſecundas ſubſtantias? cum potius hæ primæ, illæ ſecūdæ appellari debeant? Quæ enim ratione intelliguntur, ea priora ſunt. Si igitur genera & ſpecies ſola ratione intelligantur, res autem ſingulæ ſenſu percipiātur, profectò illis potius dabitur principatus. Ad hoc reſpondendum eſt, aliquid eſſe prius duobus modis: uno, cum prius naturæ ordine: altero, cum prius ratione & ſententia noſtra, id eſt ordine eo quo res intelligimus, dicitur. Non eſt autem dubium, quin primū res eæ quæ ſub ſenſum cadunt, percipiantur & cognoſcantur à nobis: deinde eæ quæ ratione intelliguntur. Ita cum hoc in libro de uerbis ijs ſit diſſerendum, quæ aliquid ſignificant, & primum impoſita ſint ijs rebus, quæ à nobis primum cognoſcuntur: ordinem illum noſtrum intelligendi ſecutus, primas naturas uocaui res ſingulas: ſecundas eas, quæ non ſēnſu, ſed intelligentia continentur. Sed quàm late pateat hæc categoria, uidendum eſt, ut quæ res ex ea ad diſputandū & quærendum depromi poſſint intelligamus. Quoniam natura ſiue eſſentia, ſiue ſubſtantia omnis huic categoriæ attributa eſt, ut certum quid habeamus de quo diſputetur, omnium naturarum genera quæ ſint,

 intelligen-

intelligendum eſt. Naturarum autem ſiue eſſentiarũ duo ſunt genera prima: unum earũ, quæ cerni tãgi uè poſſunt: alterum earum, quæ ſola ratione intelligun tur. Secundi generis partes paucæ ſunt. Solus enim Deus, ſoli angeli, & animi hominum hoc genere con tinentur. Illius autem primi numerus eſt infinitior. Ea rum enim naturarũ quæ cerni tangi ue poſſunt, aliæ animatæ ſunt, ut arbores, ut frutices, ut herbæ, ut cũ-cta animãtia: inanimæ aliæ, ut lapides, & omnia quæ è terra eruuntur. Hæc duo genera rurſus in partes diſ tribui ſolent. Nam & naturarũ quæ animo præditæ ſunt, quibuſdã ſenſus à natura datus eſt, quibuſdã nõ eſt datus. ut datus eſt animãtibus, negatus arboribus, fruticibus & herbis: et earum quæ inanimæ ſunt, mul ta ſunt genera, ut lapides, ut quæ metalla nominan-tur. Rurſus naturæ ſentientes aliæ rationis ſunt par-ticipes, ut homo: aliæ eius expertes, ut beſtiæ, quarum ſunt innumerabilia penè genera. Nam hominum unũ eſt modo genus, ut generis pro ſpecie, oratorũ more, nomine abutamur. Hic igitur reſiſtendum eſt, quòd id nulla rerum genera reliqua ſint, ſed ſolæ res ſingulæ, quas nos primas ſubſtantias uocauimus. Hæc nos ge-nera in ſuas quodque partes, quoad potuimus, diuiſi-mus, quo facilius omnia quæ ex hac categoria elici poſſint ad diſputandum, cognoſci poſſent. Et quan-quam illud primum genus ſatis eſſe potuiſſet, alias res cerni poſſe, alias ratione ſola intelligi, tamen hoc libẽ

tius

tius ea in ſuas partes diſtribuimus, quòd genera & ſpecies & differentiæ quæ ad hunc locum pertinent, intelligi minime potuiſſent. Alio etiam modo hæc diſtribui licet, ut naturas alias corporeas dicamus eſſe, alias expertes corporis: corporeas quaſdam ſimplici corpore, quaſdam concreto: ſimplici corpore præditas, ut ignem, ut aërem, ut aquam, ut terram: concreto ex his, eas omnes quæ in terra ſint, quæ in aqua, quæ in aëre, quæ in igne et cœlo. Sed quo hæc facilius percipi poßint, in tabula quadam ea proponi & deſcribi eſt melius.

SVBSTANTIA SIVE NATVRA.

Corporea	Corpus	Expers corporis
Animatum	Corpus animatum	Inanime
Sentiens	Corpus ſentiens ſiue animal	Non ſentiens
Rationis particeps	Rationis particeps homo.	Rationis expers

In hac tabula quædam quaſi arbor deſcripta eſt, cuius rami diffuſi ſunt in utranque partem. Quæ in medio locata ſunt, genera: quæ in utraq; parte, differentiæ nominantur. Atque hic quidem rerum deſcriptus ordo obſeruandus & notandus eſt. magnum enim ad id de quo agitur, affert adiumentum. Nam & propoſita de quaque natura quæſtione, facilè quid re

ſpondendum erit, intelligemus: & quæuis enunciatiō ſit ne uera, an falſa, iudicabimus. Sed de his poſterius dicendum erit. Nunc ſatis eſt intelligi, quæ res huic categoriæ ſint attributæ. Res enim omnes quæ per ſe cōſtant, cerniq; & non cerni poſſunt, ea continentur. Itaq; Deus huc pertinet: ut ſi quæratur, Sit ne Deus expers corporis? et animus, ut ſi quæratur, Sit ne animus immortalis? Quocirca non ſunt audiendi, qui Deum ab hoc genere excludunt. Etenim ſi Dei nomē in enunciatione & quæſtione dialectica collocari poteſt, certè ad aliquod horum decem capitum & quaſi elementorum pertineat neceſſe eſt. Dei autem nomen in enunciatione dialectica collocari poſſe hinc intelligi poteſt, quod ipſum Ariſtoteles in ſecundo Topicorum libro collocat. Hanc enim quæſtionē ponit, Deus ne iniuriā faciat? Nec uideo cur forma ex qua omnes naturæ conſtant, ei ſubijci non poßit, ſi modo animus huc referri debeat. Quòd ſi ut animus, ſic forma in hoc genere reponi debet, cur non etiam materia? An quia ſubiectum eſſe non poteſt? At qualitas, quæ niſi in re conſtare non poteſt, ſubiectum interdum eſt, ut in hac enunciatione, Grāmatica eſt ſcientia. An quia non eſt res quæ per ſe conſtat, quod ſuppoſitum appellant? At iſto modo, nec genera nec ſpecies, nec ſubſtātiarum partes, ut brachia, ut manus, & cæteræ eius generis, cum per ſe non conſtent, ad hanc categoriam pertinebunt. Deum igitur & animum, & formam et

materiam

& materiam in hoc genere collocemus: præſertim cũ de his omnibus quæri multa poßint, quæ adimi non debeant dialecticæ, quam de rebus omnibus diſſerẽdi rationem, Ariſtotelem ſecuti, definitione explicauimus. Nam qui Deum propterea eſſe in ſubſtantiæ categoria negant, quòd in Deum accidens cadere nullum poteſt, ij non ſatis perſpexiſſe uidentur Ariſtotelis ſentẽtiam. Is enim & de Deo quæri à dialecticis uult quædam, ut iam docui, & ipſum expertem eſſe omnis mutationis docet. Cum igitur Deum in hoc genere reponit, non hoc uult, aut ad eum aliquid accedere, aut ab eo decedere: ſed modo quodam quem exprimere non poßimus, ei conuenire quæ aliarum categoriarũ ſint propria, ut uirtutem, ut numerum, ut actionem. Quoniam quæ res ſubiectæ ſunt huic categoriæ, dictũ eſt, ſequitur ut quot quæſtionum genera ex ijs exiſtere et quemadmodum ab alijs internoſci poßint, dicendum eſſe uideatur. Cum autem genera quæſtionum dico, genera illa quatuor dico, quæ dialectico dixi propoſita eſſe ſola ad diſputandum. Generis quidem, definitionis & proprij in hoc genere tractari quæſtio poteſt. Generis, ut ſi quæratur, Sit ne materia ſubſtãtia? aut, Sit ne animus immortalis? prior enim generis eſt, poſterior differentiæ quæ generi attributa eſt. Definitionis hæc ſunt exempla, Sit ne ſol animal rationis particeps? Proprij, hæc, Sit ne hominis ſolius loqui? Accidentis autem quæſtio ex hoc genere nulla eſt, quem-

admodum ſuprà docui, niſi ſit à natura aliena, ut ſi quæratur, Sit ne homini aduenticius animus? poßit ne homo eſſe & carere ratione? poßit ne materia forma carere? Has quidem quæſtiones, à natura abhorrentes cum Alexandro uoco: illas, naturales. Naturæ autem quæſtiones omnes, ſiue genus quæratur, ſiue differentia, ſiue definitio, ſiue proprium, à cæteris diſtingui poterunt duobus modis. Nam ſi ſit generis, attributum: ſin reliquorum, ſubiectum ad hoc genus pertinebit. Quanquam hoc ſimplex & unum præceptum eſt. Diximus enim & differentiam, & definitionem, & proprium ad eandem categoriam pertinere. ad quam ea quorum ſunt differentia, definitio, & proprium. Ita ex attributis quæſtio naturæ intelligẽda eſt: ut ſi huius categoriæ ſit attributum, naturæ eſſentiæq́; ſit quæſtio. Sed de ſubſtantia hactenus.

Sequitur quantitas, cuius duo ſunt genera. Eſt enim deiuncta quantitas alia, alia continuata. Deiuncta ea eſt, cuius partes nullo certo termino cohærent, ut numerus, ut tempus, ut oratio. Numeri enim, exempli gratia, ternionis, partes, quæ ſunt duo et unũ, aut tres uniones, nullo inter ſe nodo & quaſi uinculo colligatæ ſunt, ſed omnino ſeparatæ. Continuata autem ea dicitur, cuius partes communi termino coniunctæ ſunt, ut linea, ut extremitas, ut corpus. Lineæ enim partes cum puncto, extremitatis cum linea, & corporis cum extremitate cohærent. In priore genere (ut

hæc

hæc ad rem accommodem) rei multitudo, in poſteriore magnitudo quæritur. Et priori generi numeri omnes ſubiecti ſunt, uocesq́; omnes: poſteriori magnitudines. Ita quæ quatuor artes præſtantiſsimæ tractant, arithmetica, muſica, geometria & aſtrologia, omnia hæc categoria continet. Quicquid autem per ſe magnum eſt, aut linea eſt, aut extremitas ſiue ſuperficies, aut corpus, aut locus, aut tempus. Linea eſt longitudo in qua nulla ſit latitudo, nec craßitudo. Extremitas ſiue libramentum, magnitudo craßitudine carens. Corpus, magnitudo in qua ſit longitudo, latitudo, & craßitudo. Vnumquodque horum multas in partes diſtribuitur. Nam & linea longa ac breuis dicitur: & extremitas longa ac breuis, lata, anguſta: & corpus longum aut magnum, breue aut paruum, aut exiguum, latum, anguſtum, craſſum, gracile aut exile aut rarum. Atque hæc quidem nomina ſunt incertæ magnitudinis, certæ autem ſequuntur. Corpus longum pedes, aut cubitos, aut digitos, aut paſſus. Quæ non ſunt hoc loco enumeranda omnia, tantū intelligi ſatis eſt, hæc ipſa & ſimilia hoc magnitudinis genere contineri. Numerus etiam multa genera complectitur. Alius enim multus eſt, alius paruus aut paucus: alius par, alius impar dicitur: alius perfectus, alius imperfectus. atque hic quidem incertus eſt. Certus numerus eſt, ut unum, duo, tria, quatuor, & quæ ſequuntur, qui cardinalis: primus, ſecūdus, tertius, qui

ordinalis: uni, bini, terni, quaterni, qui diſtributiuus: ſimplex, duplex, triplex: ſiue ſimplus, duplus, triplus, quadruplus, qui multiplicatiuus dicitur. Quæſtiones autem ex his infinitæ poſſunt exiſtere, quas ex attributo ſpectare debemus. Si enim aliquod multitudinis aut magnitudinis nomen ſit in quæſtionis attributo, ad hoc genus pertinebit. ut ſi quæratur, Sit ne unus mundus, an plures? Sit ne unus Deus, *an plures? Sint ne nouem cœli? hæ enim ſunt multitudinis.* Magnitu*dinis autem hæ, Sit ne ſol maior terra? Sit ne orbis lunæ minimus omnium?* Oratio *quæ index & interpres animi dicitur, quæq; in uoce eſt, ad deiunctam quantitatem, & locus atq; tempus ad continuatam refertur. Sed diligenter, ne categorias confundamus atque permiſceamus, uidẽdum eſt. Sunt enim permulta uerba, quæ ad multas pertinent, ut locus & ad hanc, & ad eam quæ locus proprio nomine uocatur, refertur: itemq; ſimplum et duplum, tum huic attribuitur, tum ijs quæ cum aliquo comparantur: ſed alia atq; alia ratione & ſententia.* N*am locus eatenus ad hanc pertinet, quatenus interuallum locorum exquiritur, ut ſi quæratur, an abſit longius à nobis ſol, quàm luna? ad eam autem quæ communi loci nomine appellatur, eatenus pertinet, quatenus ubi fieri, aut eſſe aliquid dicatur, quærimus. ut ſi quæratur, Sint ne hirundines hyeme in Gallia? aut aliquid eiuſdem generis.* Eodẽ *modo tũ deniq; duplũ, ſimplũ et ſimilia hic ſpectantur, cum*

rei

rei multiplex ratio quæritur: ut ſi quæratur, Sit ne triplex dicēdi genus? hoc enim nihil aliud ualet, quàm ſi quæratur, An ſint tria genera dicendi. In ijs autem quæ cum aliquo conferuntur, hæc eadem uerſantur, quoties quæ ſit numerorum inter ſe proportio quærimur. Itaq; categoriarum uis & natura probè noſcenda eſt, ne quo errore ducamur. Huius quidem ea uis eſt & natura, ut partes rerum quæ ei attributæ ſunt, cum aliquo termino copulentur, uel non copulentur. Eſt enim duplex, ut dixi, quantitas: una continuata, cuius ſunt quinq; genera, linea, extremitas, corpus, locus & tempus: altera deiuncta, quæ in duas parteis diſtributa eſt, in numerum & orationem. Quantitatis etiam alia partitio eſt. Alia enim conſtat ex partibus, quæ ſitum certum habent, cuius ſunt genera quatuor, linea, extremitas, corpus, & locus: Alia conſtat ex partibus quæ ſitum non habent, cuius genera tria ſunt, numerus, tempus & oratio. Nam horum partes ubi ſitæ ſint, nemo explicare poteſt, quandoquidem orationis & temporis partes continenter fluunt atq; labuntur: numeri autem pàrtes, etſi non fluunt, tamen nuſquam ſitæ ſunt. Numeri tamen & temporis partes ordine conſtant, ut unum antecedit duo, & tria quatuor. itemq; præteritum tempus præſens antecedit, & hoc futurum. Illorum autem partes ſitæ ſunt, ut propoſito corpore, ubi quæq; pars eius ſita ſit, oſtendi poteſt. Hoc autem intelligendum eſt, ea

ſola quæ adhuc commemorata ſunt à nobis, per ſe ac ui ſua quanta eſſe, reliqua omnia eorum interuentu quanta dici. Quum enim duos homines eſſe dico, propter duo dico: quum laborem diuturnum dico, multũ temporis interiectum eſſe ſignifico. Eadem eſt ratio cæterorum. In hac autem categoria eorum quatuor quæ ſolent quæri, quæſtiones eſſe poſſunt: Generis, *ut ſi quæratur, Sit ne tempus numerus?* Definitionis, *ut Sit ne tempus, numerus motus, priori ac poſteriori reſpondens? Sit ne numerus unionum multitudo?* Proprij, *ut ſi quæratur, an ſola quantitas ſit æqualis aut inæqualis?* Accidentis *huiuſmodi exempla ſunt, Sit ne tempus æternum? Sit ne ſol bipedalis, ut uidetur eſſe? Sit ne luna minor terra?*

Qualitas autem uocatur, ex qua quales, ut albi, ut nigri, & alio modo, aliqui nominantur. Eius genera ſunt quatuor prima, quæ inuenta ſunt. Vnum, *habitus & affectio: alterum, naturalis uis ad aliquid facile gerendum, aut non patiendum, aut contrà ad eadẽ imbecillitas: tertium genus conficiunt patibiles qualitates & perturbationes: quartum figura & forma.* De *quibus nobis ſingulatim dicendum eſt.* Habitus, *qualitas eſt ſtabilis & permanens, quæ niſi ægrè euelli non poteſt. ut uirtus, ut uitium, ut ſcientiæ omnes & artes.* Affectio *autem, qualitas eſt quædam imbecilla, quæ facile euelli & extirpari poteſt. ut calor, ut frigus, ut morbus, ut bona ualetudo, & ſi qua ſunt generis*

neris eiuſdem. Interdum affectio latius patet, ut habitus etiam complectatur. Afficimur enim & uitijs & uirtutibus. Itaque habitum licet definire adhibito uiciniore genere affectionis. Affectioni autem quæ contraria ex parte qualitatem partitur, quædam ſubiecta ſunt, quæ ad naturam habitus temporis diuturnitate transferri poſſunt, cuiuſmodi ſunt morbus & ualetudo. Morbi enim quidam, niſi celeriter curentur, aut ſi negligantur, eas radices agunt in corporibus, ut uix aut ne uix quidem expelli curariq; poßint. Itemq; ſcientiæ, artes, & uirtutes, quas in habituum numerum aſſcripſimus, primũ affectiones modò ſunt, deinde quum longo uſu & exercitatione conſtitutæ confirmatæq; ſunt, habitus nomen & uim obtinent. Alterum genus qualitatis uim naturalem ad aliquid faciendum aut non patiendum, & ad eadem imbecillitatem nominaui. Hoc à ſuperiore diſtat, quòd illud aliquid aduenticium & aſſumptum dicit: hoc, inſitũ & innatum. Naturalis enim uis, eſt quædam inſita nobis aut innata potius qualitas, qua apti ſumus ad aliquid agendum, non patiendum, aut accipiendum. Ad aliquid agendum, ut bellicoſi ad pugnandum, pugiles ad cæſtibus contundendum, athletæ ad certandum, curſores ad curſum: ad non patiendum, ut ualentes dicuntur ij, qui facile reſiſtere poſſunt ijs omnibus quæ extrinſecus occurrunt. Et dura illa dicũtur, quæ poſſunt impedire, quo minus facile ſecari & di-

uidi

uidi poßint: Ad accipiendum, ut omnes homines aptos animos habent ad percipiendas & uirtutes & ſcientias. Ex contrario definiuntur ij, qui hæc ipſa adiumenta à natura non habent. Vt enim ſunt qui natura ualent ad curſum, ſic ſunt nonnulli qui non ualēt. Imbecilli etiam ſunt ij, qui natura nihil ualent ad facile obſiſtendum impulſionibus quæ extrinſecus incidunt, ut ij qui ad morbos procliues ſunt. Tenerum & molle id eſt, quod non habet uim naturalem impedientem quo minus diuidatur. Intelligendum eſt autem ea omnia quæ ui naturali prædita ſunt ad aliquid agendum, eo ipſo imbecillitate earum rerum carere: ut qui ualet uiribus ad luctandum, ei uirium negata imbecillitas eſt. Tertium qualitatis genus patibiles qualitates ac perturbationes efficere diximus. Patibiles autem qualitates dicuntur eæ, quæ uel ſenſum mouent, uel à perturbationibus ortæ ſunt. Duo enim ſunt patibiliū qualitatū genera. Aliæ enim ob eā cauſā patibiles qualitates dicūtur, quòd ſenſus ipſos afficiūt et mouēt, cuiuſmodi ſunt ſapores, odores, ſoni ac modi, & quæ tactu percipiuntur qualitates. Aliæ autem eo dicuntur patibiles, quòd ortum habent ab affectionibus quæ uix tolli poſſunt, in quo genere colores ſunt ſtabiles & diuturni, corporisq́; ac animi perturbationes generis eiuſdem. Nam quæ perturbationes ut citò naſcuntur, ſic celeriter occidunt, cuiuſmodi eſt pallor ex metu natus, & rubor ex pudore, eas

qualitates dici Ariſtoteli non placet. Quanquam non uideo, cur eijcere poßimus pallorem qui ex metu ortus ſit, & alia eiuſdem generis, à qualitatis finibus, quin eijciamus etiã affectiones. Quam enim rationẽ ad habitus affectiones habent, eandem habent etiã repentini motus ad diuturnos & permanentes: nec frigus aut calor interdum diutius quàm repentina ira, pallor ue durat. Aut igitur utrunque retinendum eſt, aut utrunq; repudiandum: niſi fortè Ariſtoteles de ea perturbatione loquatur, quæ duret ad punctum temporis. De patibilibus qualitatibus ſatis multa dicta ſunt. Perturbationes autẽ eæ alteram huius tertij generis partem efficere uidentur, quæ ex repentinis ſubitisq; naſcuntur: ueluti cũ repente aliquis iraſcitur, conſuetudine adhibita iracundus efficitur, quod etiã in cæteris contingit. Illud autem notandum eſt, quod in ſuperiore categoria admonui, eaſdem res, eademq́; uocabula multis categorijs eſſe attributa, alia atq; alia ratione atque cogitatione. quod in hac eſt multo etiam euidentius. Nam cũ tria adhuc eius genera expoſuerimus, tamen eaſdem res eademq́; uerba in duorũ numerũ aſſcripta eſſe animaduerti potuit: quippe cũ calorem & frigus tum primo generi ſubiecerimus, tũ tertio. Sed primo generi ea attributa ſunt, quòd facile tolli euelliq; poßint: huic autem, quòd ſenſum moueant. Vt autem dixi hoc intereſſe inter habitum & uim naturalẽ, quòd habitus aſſumptus eſt, induſtriaq;

& ſtudio noſtro eget: uis autem naturalis, innata & inſita eſt: ſic patibilis qualitas, & perturbatio affecta eſt ad uim naturalem. Hæ enim ſine induſtria & opera hominis conſtare non poſſunt. Reliquum eſt quartum genus qualitatis. Hoc efficiunt, ut dixi, figura & forma. *Eſt autem figura, una aut multis lineis comprehenſa qualitas: ut triangulum, tribus conſtat, quadratum, quatuor.* Forma uerò, *apta eſt quædam compoſitio uel membrorum, ut in animantibus: uel partium, ut in mutis rebus, ex qua res pulchræ & formoſæ nominantur.* Alia etiam *ſubiecta ſunt huic generi, ut rectum, obliquum, & ſi qua ſunt talia.* Sed *uidendum eſt diligenter, ne quo hic errore labamur. Sunt enim multæ res quæ uidentur eſſe huic categoriæ attributæ, nec ſunt, & quæ ad alias & ad hanc pertinent. In quo genere ſunt craſſa & tenuia, læuia & aſpera, quæ ad ſitum pertinent, cum ad qualitatem pertinere uideantur. id quod ex definitionibus intelligi licet. Craſſa enim ea ſunt, quorum partes propè cohærēt.* Tenuia, *quorum partes diſtractæ diſiunctæq; ſunt.* Læuia *ea, quorū partes in rectum directæ ſunt quodammodo.* Aſpera, *quorum partes aliæ eminent, aliæq; ſuperantur.* Hæ *autem definitiones ſitus rationem uimq; continent.* Contrà *ſunt quædam, quæ huius ſunt categoriæ propria, quum interea quantitatis uideantur eſſe, ut rectitudo & obliquitas.* Nam *cum linea in qualitatis numero à nobis repoſita ſit, & differentiam*

ſerentiam dixerimus ad eandem categoriam pertinere, ad quam genus, illa duo ad quantitatem referenda uideantur, quæ lineæ uideantur eſſe differentiæ. Nam *linearum alia recta eſt, alia obliqua. Sed hæc ſubiecti in accidentia, non generis in differentias, partitio eſt. Nam ſi quis roget, qualis ſit linea, aptè & propriè rectam aut obliquam eſſe reſpondebimus. Quod ſi quantitatis eſſet, quanta eſſet, quæri oporteret. Atq; hæc quidem quatuor genera ſunt qualitatis. Cum autem eorum omnium tum uel maxime primi generis uis & natura tenenda & cognoſcenda eſt. Nam cum de expetendis & fugiendis rebus, de æquo & iniquo, diſputare ferè omnes ſoleant, hæc in eo genere latent omnia. Quæſtiones autem eorum quatuor quæ in omni quæſtione, ut dixi, tractari ſolent, in hac etiam categoria exiſtunt. Nam & genus quæri poteſt, ut, An ſint uirtutes ſcientiæ? Sit ne continentia uirtus? & differentia, ut ſi quæratur, Sit ne uirtus uoluntaria? & definitio, ut, An perturbatio ſit habitus uoluntarius à ratione auerſus? &, Sit ne continentia uirtus, quæ uoluptates guſtatus & tactus comprimat? & proprium, ut, Sola ne uirtus eum in quo eſt bonum efficit? Sola ne temperantia libidinem uincit? Sit ne ſolius ſapientis prouidere res futuras? Sed accidentis maximè tritæ ſunt & uſitatæ quæſtiones, eæq; duplices. Nam et ſimpliciter quæritur, Sit ne uoluptas expetẽda? Sit ne expetẽda gloria? & comparatè, ut ſi quæratur,*

ratur, Sit ne magis expetenda prudentia quàm iuſtitia? Horum quatuor quæſtiones internoſci poterunt eodem modo, quo in quãtitatis categoria præſcripſi.

Ea autem cum aliquo conferuntur, quorum uis et natura omnis idem eſt quod ad aliquid affectum eſſe quodammodo: ut pater & filius, dominus & ſeruus, uir & uxor, gener et ſocer. Horum enim omnium uis & natura ad aliud refertur. Nam & pater quicquid eſt, id filij eſt: & contrà, quicquid eſt filius, id patris proprium eſt. Vt enim pater, filij pater eſt: ſic filius, patris eſt filius. quod in cæteris omnibus contingit. Gener enim intelligi non poteſt, niſi cum ſocero, nec uir ſiue maritus, niſi cum uxore conferatur. Huic generi ſubiecta ſunt cognationum, affinitatum, contractuumq; nomina: cognationum & affinitatum, ut pater filius, uir uxor, gener ſocer: contractuum, ut uenditio & emptio, locatum & conductum, datum & acceptum, commodatum ſumptum, & ſi qua ſunt eiuſdem generis. Quædam etiam numerorum nomina huc referuntur, ut ſimplum, duplum. Quædam nomina uſitata non ſunt, ut ſeſquitertium in uſu eſt, quod ei reſpondeat, non eſt. Raræ autem ex hoc genere exiſtunt quæſtiones, duntaxat dialecticæ. Generis hæc erit, Sit ne triplum multiplũ? Sit ne genus in ijs, quæ cum aliquo conferũtur? Definitionis, ut ſi quæratur, An ſit genus id quod de multis, ſpecie autem differentibus in naturæ quæſtione dicitur? Proprij, ut, Sola

ue ea quæ cum aliquo conferuntur eiuſmodi ſunt, ut eorum neutrum ſine altero cognoſci poßit? Acciden tis hæ, An ſex ſint dupla? An homo ſit pater? In his autem omnibus ſemper attributum huic categoriæ ſubijci debet, quemadmodum in alijs demõſtrauimus. Ac ſuperior quidem definitio eorum quæ cum aliquo cõferuntur, huius categoriæ eſt propria. Altera autem, quæ Platonis dicitur eſſe, omnia omnium catego riarum, præterquam ſubſtãtiæ, nomina cõplectitur. Ea enim cum aliquo dicebat conferri, quorũ uis et na tura alterius eſſet; aut quæ quoquo modo cum alio conferrentur.

Reliquæ ſunt nobis categoriæ ſex, quarũ quatuor, ut facere, pati, ſitũ eſſe, & habere, uerbis modi infiniti illæ quidẽ exprimuntur, ſed tamen ad modũ indicã di etiã referũtur: nõ quia uerba ſunt, ſed quia attributi uim obtinent. Vt cũ hanc enunciationẽ pronuncio, Homo gignit, uerbũ hoc Gignit idem ualet quod hoc totum, Eſt gignens. In uerbis igitur quæ his quatuor categorijs attributa ſunt, non uim uerbi, ſed attributi quod complectuntur, ſpectare debemus. Primum de fa ciendi, deinde patiendi categoria dicemus: tum de ea qua aliquid ſitũ eſſe ſignificamus: poſtremo de ea qua aliquo amictu tectum eſſe aliquid dicimus. Qui certè ordo naturæ conſentaneus eſt. Ordo enim naturæ id poſtulat, ut primum ſit aliquid quod faciat, deinde quod patiatur: tũ ut hæc duo ſita ſint, ut ſtent, aut e-

recta ſint, aut aliquo alio modo compoſita, poſtremo, uel pelle tecta, uel alio integumento. Has *quatuor reliquæ duæ rectè ſequentur, propterea quòd ſuperiorũ uis & ratio quo tempore & loco ſit, aut intelligatur, deinceps rectè quæri & diſputari poteſt.* Atque *hæc quidẽ de ordine dicta ſint.* Nunc *de ſingulis dicamus, ac primum coniunctè de faciẽdi patiendiq; categoria.* Agere *hoc loco aliud eſt nihil, quàm uim ſuam in aliud quod eam accipere poßit, inducere: ut cũ ignem dico accendere materiam, hoc dico, ignis uim accendẽdi in materiam immitti.* Pati *autem eſt eam uim accipere.* Ita *nihil omnino agere intelligi poteſt, quin ſit aliud quod patiatur. ſed hoc duobus modis fieri poteſt.* Nam *quædam reuera agunt, id eſt, uim quandam in aliud immittunt, ut ignis calefacit, quòd calorẽ afferat & gignat: alia non reuera immittunt, ſed ſuperiorum ſolum forma dicuntur.* Vt *cum accuſare quempiam dicor, non formam aliquã, ſeu uim ei affero, ſed ſolum hoc ipſo agere aliquid dicor, quòd non quieſco.* Prius *quidem genus dialectici ferè tractant, atque eius ſex ſunt genera prima, quorum duo naturæ & ſubſtãtiæ ſunt, ut generare & interimere: duo quantitatis, ut, augere, & minuere: unum qualitatis, ut commutare: unum loci, mutare locum.* Quoniam *autem uerba deſunt, generandi & interimendi uerbis in quantitatis qualitatiſq; ortu atq; interitu declarando uti cogimur.* Nam *& uirtutes naſci, oriri, ingenerari, ac inte*

rire

rire dicimus, & magnitudines. Eodem modo *amplificare & minuere dignitatem, honorem, uirtutesq́; dicimus*. Rurſus *unumquodque eorum in multas partes diſtributum eſt*. Generare *enim, & interimere, generari & interire aliquid & natura et contra naturam dicitur: ut homines qui ita ut natura inſtituit, naſcũtur; natura generari dicuntur, qui aliter ac natura inſtituit, ut monſtra, ut abortus, contra naturam. Si qui legitimo & à natura conſtituto tempore intereunt, eorum naturalis mors & interitus eſt: qui autem morbo, aut ui, alióue caſu moriuntur, contra naturam dicuntur interire. Atq; etiam generandi alia ſunt genera*. Nam *alia ſemine tantum propagantur, ut homines: alia ſemine & traduce, ut arbores & ſtirpes: alia putredine, ut culices: alia alijs modis*. Interitus *alia eſt ratio*. Intereunt *enim alia morbo, alia ſenectute, quædam putrefactione, alia alio modo*. Augendi *etiam & diminuendi genera ſunt multa, eaq́; ferè ad ſuperiora reuocari poſſunt*. Nam *& natura & contra naturam quædam tum creſcunt, tum decreſcunt*. In *creſcendo etiam atq; decreſcendo notari certa magnitudo poteſt*. Sed *hæc non naturæ, uerum accidentis potius diuiſio eſt*. Commutari *autem id dico quod alij alterari, id eſt ex qualitate mutari in qualitatẽ, ut ex calore in frigus, ex nigrore in candorem, ex metu in ſpem, ex gaudio in mœſtitiam. Genera autem exponi omnia non poßunt, frigefacere, calefacere, tepefacere*,

eius contrariū dedocere. Loci mutatio in multas par teis eſt diſtributa. Mouere enim & ferre aliquid ſurſum & deorſum, antè, ponè, dextrorſum & ſiniſtrorſum poſſumus. Loci etiam mutatio uel continuata eſt, uel interrupta. Atq; hæc ſunt prima ſex agendi et patiendi genera, & ſingulorum partes: uerbo autē mouendi hæc ſubiecta ſunt omnia. Motus enim genera ſex ſunt, ut ortum & interitum motus nominemus. Atq; ut in pauca rem conferam, uerba omnia quæ actiua & paſsiua Grammatici uocant, communia item & deponentia, quæ cum eiſdem caſibus iunguntur, his duabus categorijs attributa ſunt. Nomina quoque ab ijs deducta eodem referri debent, ut actio, perpeſſio, motus, motio, ortus, interitus, acceſsio, deceſsio, commutatio, immutatio, & quæ his ſubiecta ſunt. In quibus ne fallamur, uidendum eſt diligenter. Neq; enim nomina omnia ab his ducta uerbis huc pertinent, ſed ea modò quæ rem inchoatam imperfectamq; declarant. Non enim ædifici[illegible] ſed ædificatio: neque doctrina, ſed [illegible] ſignificatur, quam do[illegible]

Digitized by Google

ſed hæc frigefactio, calefactio, tepefactio, ſi modo uſitata ſunt. Quod ut internoſci poßit, uis et natura actionis ſpectāda eſt. Eſt enim in eo poſita, ut quod agitur aut fit, non ſit omnino, ſed partim ſit, partim non ſit. Nam ſi generis ea ſit uis & natura, eadem formarum ſit neceſſe eſt. Sed actionis primæ ac maximè propriæ hæc, ut iam dixi, eſt & ratio & definitio. Quoniam quæ res his duabus categorijs ſubiectæ ſint, expoſui, deinceps quæſtiones proponamus quæ de his tractari poßunt. Quatuor quidem illis quæſtionum generibus, de quibus dictum eſt, in his locus relinquitur. Generis enim magnæ quæſtiones poni ſolent, ut ſi quæratur, Sit ne iudicare, ſentire? ſiue iudicium, ſenſus? quod idem ualet, ut ſi quæratur, An ſit ſentire iudicandi, & ſenſus iudicij genus? Generis etiam huiuſmodi exemplum eſt. An uidere facere ſit an ne pati? de quo magna eſt inter Platonem & Ariſtotelem diſſenſio. Item hoc, Sit ne mouere agere, & motus actio? et, Sit ne ortus motus? Definitionis tale exemplum eſt, Sit ne motus actus eius quod poteſtate eſt, quatenus eſt poteſtate? &, Sit ne motus ex contrario in c[illegible] mutatio? Proprietatis tale erit, Sola ne [illegible] ius pars ſit, abſit altera? An ſo[illegible] olubiles? Accidentis au[illegible] [illegible]æ, ut, Habuit ne ortum [illegible] teriturus? An quod na[illegible] [illegible] dere? An terra moueatur?

tur? Sol ne moueatur? Fluant ne & labantur continē ter omnia. Et ſexcentæ generis eiusdem. Neque enim eſt quòd numerum perſequi conemur, contentiq; ſumus, ſi nonnullas ponamus, ad quarū regulā ſi reliquæ dirigantur, aut ex ijs ſpectentur, facile earum perſpiciatur & diſtinctio et diſsimilitudo. Quā ad rē magnum adiumentū afferent ea quæ ſupra de quæſtionum differentia diximus. Sunt enim generalia quædā præcepta fuſa per categoriarū genera omnia. Sed nō erit alienū quemadmodū ad ſuperiores, ita ad has eadem accōmodare. Omnes quidem cuius ſint eorū quatuor quæ quæri ſolere dixi, ex attributo illæ quidē ſpectantur, & æſtimantur: ſed tamē ne generis et accidētis quæſtiones nos fallant ſimilitudine, cauendum eſt. Neque enim ſi quæſtionis attributum genus eſt, idcirco generis eſt quæſtio. hæc enim, An terra mouētur? accidētis eſt, cū interea genus ſit attributū. Hanc autē ab illa ita facillimè diſtinguemus, ſi accidentis et generis tenebimus definitiones. Sed hoc loco repetenda etiam ſunt ea præcepta quæ ſuprà tradidi.

Situm eſſe, eſt ita locatas eſſe partes rei, ut neq; agat quid, neque patiatur, ſed neutro modo ſe habeat. Itaque uerba omnia quæ neutra à Grammaticis uocātur, ad hanc categoriam pertinent: ea duntaxat quæ ſitum declarant, ut ſtare, ſedere, accubare, ſupra et infra aliquem accumbere, ſupinum eſſe, pronum, & ſi qua ſunt generis eiusdem. Raro hæc in diſputationē incidunt, quo breuiores erimus. Mihi quidem hæc

categoria magna ex parte actioni contraria uidetur. Nam cum motum magna ex parte propoſitũ, ut docui, illa habeat, hæc ferè in ſtatu tota uerſatur. Statũ autẽ uoco motus contrarium, ut cum dicimus ſtare ſolem, aut nauem, id eſt non moueri. Itaq; hæc categoria uel ſtare mihi appellari poſſe uidetur, uel cum hoc magna ſocietate coniungi. Nam quicquid ſtat, id aut ſedet, aut iacet, aut accubat, aut alio aliquo modo ſitum eſt. Quanquam rationẽ ſitus corporũ, non quietis habendam eſſe in hac categoria, dici poſſe non nego. Vtcunq; res habeat, certe nõ animantiũ modò, ſed rerum etiam mutarum ſitum complecti & declarare mihi uidetur, ut urbs ſpectare orientẽ dicitur, in planicie, aut in colle ædificata. Nam cũ de ſitu urbis aut loci quæritur, ex his atque alijs eiuſdem generis ſitus ſpectatur diſtinctio. Nomina etiam à quibus hæc uerba ducta ſunt, ad hanc categoriã pertinent, ut ſitus, accubatio, ſtatio, ſeßio, deflexio, procliuitas, aliaq; generis eiuſdem. Nam quod ait Ariſtoteles, hæc in ijs quæ cum aliquo conferuntur, habenda eſſe, id de Platonis dixit ſententia, cuius correxit definitionem. Raræ autem ſunt, ut dixi, huius generis quæſtiones. Generis tale exemplum eſt, Stat ne is qui ſurgit? Definitionis, ut, An ſtare ſit ita compoſitum eſſe, ut corporis moles tota in cœlum pedibus fulta erigatur? Proprij huiuſmodi, Solum ne hominẽ ex animantibus natura erexit? Accidentis, Poßint ne induſtria hominũ

beſtiæ rectæ incedere? Hæ etiam ex attributis intelliguntur. Si qua enim ex hac categoria quæſtio ducatur, eius attributum illi ſubijciatur neceſſe eſt.

Habere, ut categoria eſt, ad ea modo refertur, quæ corpus tegunt. ut ueſtes, ut arma, ut uilli, ut coria in beſtijs. Quod enim homini ueſtis eſt, id ſui eſt ſeta. Ita habendi genera ſunt plura. Prima duo genera ſunt, habere ueſtem, & habere arma duntaxat, quæ ad homines pertinere dicuntur. Hæc autem duo Latinè dicuntur, ueſtitum eſſe, & armatũ uel in armis eſſe. prius ueſtium, poſterius armorum genera omnia complectitur, purpuratum eſſe, ſericatum, holoſericatum, auro & argento fulgere, quæq; ſunt eiuſdem generis. Armis etiam ſubiecta eſt lorica, galea, thorax, caligæ, brachia, aliæq; partes, hinc loricati milites. De his duobus generibus eorumq; partibus dialectici diſputare non ſolent. De ijs autem quæ belluarum ſunt, nonnunquam diſputant, quum eorum cognitionem à phyſicis hauſerint. Aliæ enim uillis ueſtitæ ſunt, aliæ ſpinis hirſutæ, quædam pluma tectæ, nonnullæ ſquama, aliæ teſta. Nomen autem à quo habendi uerbum ductum eſt, non habitum dici uolo, ſed potius integumentum. Habitus enim ueſtem alicuius generis hominum uniuerſam complectitur: ut cum dicimus, ſtatuam alicui poſitam eſſe habitu militari, habitu muliebri, habitu regio, quod Cicero ornatu militari ſolet dicere. Huic autẽ generi ſubiecta non ſunt ue-

ſtium

ſtium integumentorumq́; nomina, pertinent enim ad naturæ aut ſubſtantiæ categoriam. Itaque *ſola ab ijs ducta nomina, quæ concreta dialectici appellant, & adiectiua grammatici, ut loricatus, ueſtitus, togatus, palliatus, cæteraq́; eiuſdem generis, ei ſunt attributa. Quanquam & illa huic ſubiecta uideri poſſunt, ut ea conſideremus, non quia res ſint per ſe cohærẽtes, ſed quia comparata ſint ad tegendum. Eſt enim hæc huius categoriæ uera ſignificatio.*

In loco eſſe, facere, aut pati aliquid, eſt loco circunſcribi & definiri tum naturam rei, tum eius actionẽ: ita ut certo in loco ea ſit, agat, aut patiatur, non in alio. Quemadmodum hæc categoria à loco qui quantitati ſubiectus eſt, differret, ibi expoſui. Hæc autem categoria latiſſimè patet. Complectitur enim primam *hanc rerum uniuerſitatẽ: aut potius in hac rerum uniuerſitate eſſe, & in loco, idem ualent, præſertim cum extra cœlum nullus ſit locus. Q*uoniã *autem uniuerſitas primũ ſuperiores, deinde inferiores naturas complectitur, duo prima genera huius categoriæ erunt, in ſuperis eſſe, & in inferis.* Plures *ſunt partes ſingulorum, ut in cœlis eſſe, in igne habitare, in aere, in aqua degere, in terra uerſari. Cœli ſiue orbes multi ſunt, ut nouem, uel decẽ. Si quid in aqua uiuat, quæri poteſt, in mari ne, an in flumine, in lacu, an in ſtagnis, an in puteis, alijsq́; eiuſdem generis. Si in mari, Oceano, an Adriatico, an Caſpio, an* Rubro, *an* Indico, *& ſi qua*

ſunt eiuſdem generis. quod in nominibus amnium, lacuum, fontiumq́; contingit. Terræ autem quo plures ſunt partes, eo plura genera ea ex parte in categoriæ huius quæſtiones conuenient. Nam cum treis in parteis omnis ſit diſtributa, in Aſiam, in Africam, & in Europam, ac unaquæque rurſus in partes innumerabiles diuidatur, non eſt id quidem dubium, quin ſingulæ magnam quæſtionum copiam ſuppeditare poſſint. Atque etiam illa loci genera huc referuntur, ut ſuprà & infrà, à tergo, ſeu ponè, et antè, à dextra & à ſiniſtra. Nec dubiũ eſt, quin ea omnia quæ tribus reliquis loci aduerbijs ſignificantur, ut quò, quà et unde, eódem pertineãt. Quæ mihi propterea omiſiſſe uidetur Ariſtoteles, quod uel facile intelligi poſſent, uel raro aut nunquam inciderent in diſputationem. Generis quidem quæſtiones ex hac categoria raræ poſſunt exiſtere, nec ferè dialecticorum ſunt propriæ, ut ſi quæratur, Qui habitant in Turonibus, ſint ne in Aquitania? Et qui accolunt Sequanam, ſint ne in Belgica Gallia? Hæ enim geometrarum ſunt. Plurimæ autem accidentis in hoc genere uerſantur, ut ſi quæratur, Viuat ne aliquod animal in igne? Sit ne aliquod animal quod partim in aqua, partim in terra uiuat? Sint ne ſtellæ in octauo orbe, ſol in quarto, luna in primo? An ros in media aeris regione oriatur? Sint ne hyeme in Gallia hirundines, an aliò ſe conferant? An in cœlo animi uerſarentur, antequam in corpora intrarent?

tent? Comparatè etiam multa quæruntur, ut ſi quæratur, Vtra ſuauior & præſtantior ſit uita, ea ne quæ in ſolitudine, an quæ in celebritate degatur? quæ rure, an quæ in urbe? Proprij autem et definitionis quæſtiones hinc facile internoſci poſſunt: & cuius ſint eorum quatuor quæ quæri poſuimus, eodem modo quo in ſuperioribus, ex attributis intelligatur.

Reliqua eſt ea, qua in tempore aliquid fieri declaratur. Eius ſunt tria genera prima, in inſtanti & præſenti, ſuperioribus, & conſequenti ſiue futuro. In ſingulis rurſus ſpectantur hæ partes, annis, menſibus, diebus, horis: uere, æſtate, autumno, hyeme. Calendis, Nonis, Idibus. Generis erit quæſtio huiuſmodi, Qui inſtanti tempore agit aliquid, agat ne in tempore? Raræ ſunt generis, accidentis contrà ſunt creberrimæ, ut, An quod mouetur, in tempore moueatur? Num triginta annis Saturnus curſum ſuum cõficit? Tutum ne ſit hyeme nauigare? Atq; hæc quidem & alia eiuſdem generis ſimpliciter quærũtur, comparatè autem illa, An beatus malit uno die optimè uiuere, an multis bene? Sit ne charior doctrina quæ in ſenectute, q̃ quæ in adoleſcẽtia traditur aut diſcitur? Proprij huiuſmodi erit exemplũ, Sit ne inſipientis in diem uiuere?

Atque hæc de ſingulis categorijs dicta ſint. Quæ autem earum ſit & diſsimilitudo & diſtinctio, primum ex ſingularum definitionibus intelligi licet, deinde ex earum notatione, & proprietatibus. Definitio

nitio quæ cuiuſque eſſet, expoſui, in eoq́; ne ſimilitudi nis ſpecie erraremus, cautiones adhibui. Notatione autem rerum adhibita, multo etiã erimus cautiores. Eſt quidem ſubſtantia, quam naturam appello, quaſi fundamentum: cæteræ autem res tanquam additamen ta, quæ natura nitantur. Vt enim cætera quæ funda mento adiunguntur ædificando, ſublato fundamen to, corruunt & concidunt: ita ſine ſubſtantia reliquæ res cohærere nullo modo poſſunt. Præterea ſubſtantia eſt tanquam ſtirps, aut truncus, cæteræ ſunt inſtar propaginis. Nam quemadmodum è trunco frondes & folia naſcuntur, ſic ex ſubſtantia reliquæ categoriæ eueniunt. Si enim corporea ſit natura, aliqua ſit magnitudine neceſſe eſt, ſit alba aut nigra, aut alio colore tincta, aliud efficiat, ſui ſimile aliquid patiatur, partes, aut membra, aut totum corpus habeat compoſitum, & tectum, idq́; aliquo loco circumſcribatur & tempore. Nunc de proprietatibus aliquid dicendum eſt. Subſtantiæ primum illud proprium eſt, nec elationem accipere, nec ſubmiſsionem, id eſt, non dici cum Magis et minus aduerbijs: ut, Homo alius alio magis aut minus homo nõ dicitur, cæteræ autem categoriæ illa recipiunt. Nam alius alio & maior, mi nor ue dicitur, & albior aut atrior, & pater magis aut minus, & plus minus ue agere aut pati, & erectior, melius ueſtitus aut armatus, & in maiore aut mino re loco, & diutius aut minus diu uiuere. Deinde illud

etiam

etiam naturæ aut ſubſtantiæ proprium eſt, non ineſſe ſubiecto, quum in ſubiecto cætera inſint omnia. Ineſſe autem in ſubiecto, eſt ita in aliquo ineſſe quippiã, ut nec ſit eius pars, nec ab eo ſeiungi poßit, ut uirtus qua eſt aliquis præditus, in eo ineſt, non ut pars: & ab eo ſeparari non poteſt, id eſt ſine eo non poteſt in rerum natura manere. Si omnia naturarum genera perſequi uelimus, earum nullam in ſubiecto ineſſe reperiemus. An autem humana natura, quæ ſpecies eſt, aut Socratis natura ſic in homine, aut in Socrate inſit, ut nec ſit pars eius, nec ſine eo conſtare poßit, magna quæſtio eſt. Sed nihil eſt tam ſubſtantiæ proprium, quàm eam cum una eademq́; maneat, accipere poſſe contraria. Cætera enim recipiunt illa quidem cõtraria, ſed uel non eadem numero manent, uel non mutantur accipiendis contrarijs. Nam nec color unus atque idem manens, candor & nigror dicitur, & oratio eadem uera ac falſa illa quidem dicitur, ſed tamen cum ita dicitur, nulla eius ſequitur immutatio. At ſubſtantia una eademq́; numero manens, immutatione ſui contraria accipit. Socrates enim una hora ex calido fit frigidus, quum ſit unus & idem, idq́; ſui mutatione, quoniam nunc frigidus eſt, qui paulo antè calidus fuit. Atque hæ quidem ſunt naturæ proprietates, quæ eam à cæteris categorijs facile ſeiungunt.

Quantitas autẽ hoc à cæteris differt, quod æqualis aut inæqualis, par aut impar dicitur, cæteræ aut

non

non dicuntur omnino, aut habita illius ratione dicuntur. Nam cũ aliquid æquale tribus modis appelletur, aut quod tam longe, aut quod tã late, aut quod in omnes partes æquè pateat: quorũ in primo longitudinis, in altero latitudinis, in tertio altitudinis et craſsitudinis habeatur ratio: hæc autẽ in ſolis magnitudinibus intelligãtur, profectò ſolæ magnitudines, ut lineæ, ut extremitates, ut locus, ut corpora, æquales inæquales ue dicuntur. Quod eodem modo de numeris, qui ſoli pares aut impares dicuntur, intelligendum eſt. Nam cætera, paria & imparia, æqualia & inæqualia ex ijs nominantur. Vt pares duo homines ſiue æquales dicuntur, quod ſint pari magnitudine. Quanquam multis in rebus his uerbis abutimur, ut duos homines pari uirtute, id eſt ſimili præditos dicimus. Inter qualitatem autem & cæteras categorias hoc intereſt, quod ex qualitate aliquid ſimile aut diſsimile nominatur, ex cæteris non nominatur, ut qui ijſdem lineamentis oris præditi ſunt, ſimiles appellantur: in quibus ijdem mores ſunt, eædem uirtutes, ſimiles moribus uirtutibusq; dicuntur. Hoc etiã diſtant ea, quæ cum aliquo conferuntur, à cæteris, quod ſi quis norit unũ eorũ quæ cũ aliquo conferũtur, ſimul cognoſcet alterum: quod in alijs non eſt neceſſe. Nam cui exploratum erit aliquid duplum eſſe, cuius ſit duplum, etiam intelliget. Sed hoc in ijs modo quæ certa ſunt et definita, atque id in numeris intelligendum eſt. Vt

ſi quis cognoſcat dupla eſſe quatuor, is ſtatim duorũ eſſe dupla cognoſcet, in alijs autẽ huius generis neceſſe non eſt. Vt ſi quis, certũ hominem ſciat patrẽ eſſe, is filij quidem patrem eſſe ſciet, cuius autem filij nõ poterit dicere. Quapropter hoc potius ea quæ cum aliquo conferuntur, à cæteris diſtingui dicentur, quod neutrũ ſimpliciter, ſed ſolũ comparatè cognoſcitur, ſimpliciter autem reliqua cognoſcũtur omnia. Patrẽ enim aliquem eſſe nemo intelligere poteſt, niſi eũ cum filio: nec duplum, niſi id ſimplũ cuius duplum ſit: nec maius aliquid eſſe, niſi cum minore conferat. Cætera autem omnia ſimpliciter cognoſcuntur, ut ſubſtantia quid ſit, ut intelligamus, nõ ad aliud referre cogimur, ſed ipſam per ſe conſideramus. Quod eodẽ modo de quantitate, qualitate, reliquisq; categorijs iudicandũ eſt. Quod ſi prius illud horum proprium efficere uelimus, hoc ſolum dicendum eſt, cognito uno eorũ quæ huic ſint categoriæ attributa, alterum etiã cognitum eſſe neceſſario. Nam cũ rei natura quæ ſit, niſi ex definitione cognoſci non poßit, in eorum autem quæ cũ aliquo conferuntur, utroque definiendo alterum adhiberi oporteat, nec definitio niſi cognitis uerbis omnibus ex quibus conſtat, poßit intelligi: profectò unum ſi cognitum ſit, alterum etiam ſit neceſſe eſt. Reliqua autem ſex categoriarum genera & facile inter ſe, & à reliquis internoſci poſſunt. Nam actio & perpeßio hoc ab reliquis differunt, quod reliquæ præter tem-

pus

pus & orationem totæ & uniuerſæ eodem tempo-re permanent, ipſæ autem nunquam totæ. Veluti a-ctio, exempli cauſa, uirtutis aut uitij continẽter fluit & labitur: ita ut nec cum incipit, iam ſit, nec cum per acta eſt, eius pars ulla reliqua ſit: quod eodem modò de motu iudicandum eſt. At ſubſtantia eadem tota diu perſeuerat, tota quantitas, tota qualitas, totus etiam aliquis diu accumbit, in certo loco & tempore, etiam ueſtitus eſt. Nam quod tempus excepi & orationem, ea excepi quia ad quantitatem pertineant: à quibus actio & perpeßio hoc diſtãt, quod tẽpus ſit numerus motus primi cœli quod mouetur, oratio autẽ ſit in uo ce, hæc autem in faciendo & patiendo ſint. Inter a-ctionem autem & perpeßionem hoc intereſt, quod il-la à faciente, hæc in patiente naſcitur. neque enim re ipſa differunt, ſed ſola cogitatione. Amor enim & actionis & perpeßionis eſt: actionis quatenus ab ali quo proficiſcitur: quatenus in alterum extat, & ab eodem accipitur, perpeßionis. Itaque quatenus acti-onis eſt, agendi: quatenus perpeßionis, patiendi uer-bo explicatur, ueluti amor meus, is quo te amo dici-tur: amor tui, quo amaris. Reliqua quatuor hoc à cæ teris differunt, quod nullam habeant eminentiam, id eſt non ſint re uera, ſed rerum quædam ſint affectio-nes, & ut uulgo appellant, habitudines, illæ autem re uera ſint. Neq; enim aliud eſt re ipſa hominẽ accum-bere, in loco eſſe, decem annis uiuere, aut ueſtitum

eſſe,

eſſe, aliud hominẽ eſſe omnino: ſed reipſa eadem ſunt; uerbo aũt ſolo & cogitatione differũt. Ex quo perſpicuũ eſt quinq; eſſe tantũ genera rerũ. Nam quicquid re uera eſt, id uel ſubſtantia eſt, uel quãtitas, uel qualitas, uel relatio eſt, uel actio. Quanquã nõ omnis re ipſa relatio eſt. Ita hæc decem prima capita & genera non omnia inter ſe re ipſa differunt. Quapropter nõ hæc diſtinxit genera Ariſtoteles, niſi quod quicquid alicui attribueretur, tot modis attribui poſſet, ut non rerũ, ſed uerborum quæ dicerentur, aut dici poſſent in aliquo diſtinctiones, rationẽ habuiſſe uideatur. Itaq; principio libri qui inſcriptus eſt Categoriæ, quæ ſimplicia ſint uerba, ea uel ſubſtantiã, uel quantitatẽ, uel qualitatem, aliamúe categoriam ſignificare dicit: & ex iis cõſtare enunciationes. Quo autẽ modo poſtremæ eædem quatuor categoriæ inter ſe differant, facile eſt dictu. Nam & ſitum eſſe, ſignificat rem totam aut eius partem parteś ue aliquas aliquo modo poſitas eſſe, & collocatas: & tectum eſſe aliqua re aduentitia, aut quaſi aduentitia munitum amictumq; eſſe contra ea quæ extrinſecus occurrunt. Et in loco eſſe, uel agere, uel pati, eſt loco definiri naturam ipſam, aut eius actionem, aut perpeſſionẽ, uel aliam affectionem. Et in tempore eſſe, agere, aut pati, eſt certum aut incertũ tempus, uel rem ipſam, uel actionem eius uel perpeſſionẽ, aut aliquam affectionem metiri, quorum omnium facilis eſt diſtinctio. Hæ autem categoriarum inter ſe diſsimilitudines

diligenter notandæ ſunt. His enim cognitis, facilè una-quaq; propoſita quæſtione, cuius ſit categoriæ, poteri-mus dicere. Ac mihi quidem uideor ſatis docuiſſe, quid ſit quæſtio dialecticorum propria, quotq́; eius ſint, & quæ genera, & quemadmodum internoſci poßint. Pro-ximum eſt, ut de argumentatione, quæ ubi quæſtio po-ſita eſt, tractari ſolet, diſſeramus. Quoniam autē argu-mentatio omnis ex enunciationibus conſtat, & enuncia tio ex uerbis ſimplicibus, à partibus minutißimis, ut pol liciti ſumus, ordiamur. Illud quidem intelligendum eſt, non ſolum quæſtiones ex illis quatuor quæ in diſputatio nem ſola incidere docui, & ex decem categorijs, qua-rum in quaq; illa quatuor inhærent, uerum etiam enun ciationes omneis conſtare. Nam cum ex quæſtione enun ciatio, ſublata nota interrogationis, ferè efficiatur, nec res ulla confirmetur aut refellatur, niſi quæ propoſita ſit ad diſputandum, profectò ex iiſdem uerbis tanquam partibus quæſtio, enunciatio, & argumentatio conſtet neceſſe eſt. Itaq; quam fecimus quæſtionum diuiſionē, eandem etiā enunciationū faciamus licebit, ut dicamus alias eſſe generis, alias definitionis, alias proprij, alias accidentis: & earū unamquanq; aut ſubſtantiæ eſſe, aut quantitatis, aut qualitatis, aut eorū quæ cum aliquo cō ferantur, aut actionis, aut perpeßionis, aut ſitus, aut in-tegumenti, aut loci, aut temporis. Sic enim in ueri & falſi dijudicatione minus aberrabimus. Nam cū hoc lo-co hæc omnia nominis et uerbi nominibus appellentur,

ita facillimè de ueritate & falſitate iudicare poteri-mus, ſi nomina ex quibus conſtant enunciationes, quo quaſi à capite arceſſita ſint, intelligemus. Si enim tan-tum ſcias eſſe nomen id quod attribuitur alteri, aut ab-errabis à uero: aut ſi attingas, id caſu, non ex arte fa-cere uidebere. At ſi id, exempli cauſa, genus eſſe ſcias, & teneas quæ tradidi, ſine ullo negocio uerè ne an fal-ſo rei ſubiectæ attribuatur, intelliges. Sint ergo hæc o-mnia quaſi materia enunciationum. Quoniam aũt hæc iam à nobis explicata ſunt, & hoc, ut dixi, loco nomi-na & uerba appellantur: primum quid ſit nomen, quid uerbum dicamus: deinde quid oratio & enunciatio.

Nomen uox eſt ex inſtituto ſignificans, ſine tempore, cuius pars nulla quicquã declarat ſeparatim. Quoniam omne dialecticorũ inſtitutum eſt, ut alicui in diſputan-do, diſputare autem ſine uocis et orationis munere ne-mo poteſt, fit ut nomẽ uoci ſubſit, ut eius ſpecies & for-ma. Ita quæ uerba uel ſcripto conſtant, uel animis no-ſtris impreſſa ſunt, ea non ſunt propriè nomina diale-cticis. Quod autem dixi, ex inſtituto ſignificans, idem ferè ualet quod ex impoſitione: quibus uerbis eæ uoces excipiuntur, quæ natura aliquid ſignificant, non ex ho-minum inſtituto & quaſi compoſitione. Eiuſmodi uo-ces ſunt eiulantium, ridentium, & peregrinarum aut etiam barbararũ nationum. Quod autẽ ſequitur, ſine tempore, uerba, id eſt ῥήματα excludit. Nam & uo-ces ſunt, & ex inſtituto hominum ſignificant, ſed quia

tēpus adſignificāt, nō ſunt nomina. Hæc enim nomina, annus, dies, hora, nō adſignificant tempus, ſed planè ſignificāt. Aliud eſt enim adſignificare tempus, quod alij cū tempore ſignificare dicunt: aliud ſignificare. Adſignificare enim tempus, eſt tempus ad ſignificationem quæ iam eſt, quaſi ſociū adiungere, ut amo uerbū agere aliquid ſignificat, et præterea illud notat in inſtāti tempore fieri. Significare aūt tempus, eſt primum illud declarare nō ſequi, ita ut tempori tanquā eius pars ſubijciatur. Poſtremum aūt illud, cuius pars nulla quicquam declarat ſeparatim, reijcit orationem. Nomina autem iuncta, quæ grāmatici cōpoſita uocant, hac definitione cōtinentur. Etſi enim in hoc uerbo, præpotens, præpoſitio aliquid ſignificare uidetur, tamen ſeparata nihil ſignificat omnino. Addunt etiā nomina infinita dialectici, ſecuti Ariſtotelem, quod mihi non placet, niſi in nominibus ijs quæ concreta ipſi, grammatici adiectiua nuncupant: quo in genere hæc ſunt, non iuſtus, non dignus. Vt in hac enunciatione, Omnis ornatus eſt nō dignus uiro. Nam in hac, Non homo eſt rationis expers, non puto ferendum: ſed ſi hoc modo dicas, id quod non eſt homo, non eſt rationis particeps. Obliqui autem caſus, ut hominis, homini, hominem, homine, non in nominum numero reponūtur, quoniam placet Ariſtoteli ex nomine & eſt uerbo conſtare enunciationem, quod in his minimè contingit. Neq; enim hoc totum, Hominis eſt, enunciationis nomen obtinet. Ita nominis definitio

com-

complenda erit hoc modo, Nomen eſt uox ſignificans ex inſtituto, ſine tempore, cuius pars nulla quicquam declarat ſeparatim, ſed ita ut cum eſt uerbo enunciationem efficiat. Atq; hæc quidem de nomine.

Verbum autem uox eſt tempus præſens adſignificans, cuius pars nulla quicquam ſeparatim efficit: ſemperq; ea declarat quæ de alio dicuntur, ut amo. De uerbis infinitis eodem modo quo de nominibus infinitis iudicandū eſt. Ab hac definitione excluduntur præterita & futura, uerba etiam imperantis, optantis, & infiniti modi, quòd ea quæ alijs attribuuntur, non indicant, & quòd omne uerbū iunctum cum nomine pronunciatū efficit. Ita ſola indicãdi modi uerba ſunt, duntaxat quæ præſentis ſunt temporis. Cum autem enunciationem dico, eam dico, qua aliquid de aliquo dicitur. Nam in iјs quæ connexa dicuntur, ſubiunctiui & optatiui modi uerba habentur, itemq; præterita & futura, ut in hac, Si cras terra lunæ obijciatur, cras luna deficiet.

Oratio autem eſt uox ſignificans, cuius pars aliqua ſeiuncta illa quidem ſignificat, ſed ut nomen, non ut affirmatio. Hæc ab Ariſtotele traditur definitio, qua mihi uidentur excipi orationes connexæ, ut hæc, Si ſol lucet, dies eſt. Quod certè eius inſtituto conſentaneū eſt. Nam cum de enunciationibus quibus aliquid de aliquo dicitur, in libro de interpretatione diſſerere cōſtituiſſet, et in prioribus analyticis de ratiocinatione ſimplici, quæ κατηγορικὸς συλλογισμὸς uocatur, profectò

de oratione cũ diſputat, de illa diſſerere uidetur. Quod etiã definitionis uerba illa, nõ ut affirmatio, declarant. Nã hoc totũ, dies eſt, ſeparatũ in hac enunciatione, Si lucet, dies eſt, ut affirmatio ſignificat.

Nos autem quoniam de utroq; enunciationis genere dicere inſtituimus, orationem definiamus hoc modo, Oratio uox eſt, cuius pars aliqua ſeparata ſignificat. Vel hoc modo, Oratio eſt multarũ dictionum ſiue uerborũ ex inſtituto ſignificantium cõprehenſio. Orationum autem genera ſunt duo. Alia enim perfecta eſt, alia imperfecta. Perfecta eſt ea, quæ perfectam ſententiam in animo audientium imprimit, ut homo eſt animal. Imperfecta contrà ea eſt, quæ non imprimit & parit, ut hæc, Socrates & Plato. Hac enim prolata oratione, animi auditorum non conquieſcunt, ſed aliquid præterea deſiderãt. Perfecta rurſus duplex eſt, alia quæ enunciatio eſt, alia quæ non eſt enunciatio. Enunciatio illa eſt, quæ uerũ quid falſumúe declarat, cuiuſmodi hæc eſt, homo eſt rationis particeps. Enunciatio autẽ nõ eſt ea quæ uerũ aut falſum non ſignificat, ut orationes imperantium, aut optantium, aut rogantium, & admirantium. Ita orationes indicandi modi dialecticis ſolæ relictæ ſunt, duntaxat ſimplices. Quoniam autem uerum aut falſum quid eſſe dicitur duobus modis, & ſimpliciter, ut homo eſt animal, & ex adiunctione, ut ſi ſol lucet, dies eſt, duo enunciationum genera extiterunt: unũ ſimplex dicitur, quod uerũ aliquid abſolutè aut falſum com-

complectitur, ut hæc enunciatio, Animus eſt immortalis, ſimplex appellatur, quòd ſimpliciter, non ex áliqua adiunctione uerum exprimit. Alterum dicitur tum cō nexum à Cicerone, tum copulatum, ut ſi quid currit, id mouetur. hoc ἐπισυνθετικὸν Græci appellant. Id autem connexũ pronunciatũ eſt, quod uerum aut falſum quid eſſe declarat ex adiunctione, ut cum dico, Si homo currit, mouetur, non ſimpliciter aut omnino hominē moueri dico, ſed ex cōnexione hac, ſi currit. Hæc duo genera multas habent partes, de quibus nobis dicendum eſt ſigillatim, ac primũ de ſimplicium generibus. Simplicium primum genus eſt, cum utrunq; nomen enunciationis ſimplex eſt, aut iunctum. Simplex, ut in hac, iuſti ſunt boni: iunctum, ut iniuſti ſunt improbi: aut cũ alterum iunctum eſt, quod duobus modis fit, ut impij ſunt mali: Boni ſunt ferè inopes. Alterum genus eſt cum utrunq; copulatum eſt, aut alterum. Copulatum autem ſiue coniunctũ appello extremũ, quod ex multis cōſtat uerbis. Id quod duobus modis fieri poteſt. Nam aut cō iuncta uerba ſunt ſine coniunctione, aut cum coniunctione. Si ſine coniunctione, id fiet ſolum uno modo: ſi cōiunctio addatur, duobus. Nam aut, uel, ue, &, ac, atq; que, coniunctiones poſſunt nomina copulare. Primi generis pronunciatorum exempla erunt huiuſmodi. Animal rationis particeps, eſt capax diſciplinæ. Homo eſt animal rationis particeps mortale. Homo malus eſt homo. Eodem adduntur relata, ut in hac, Virtus bonos

eos in quibus ineſt efficit. Secũdi hæc, Homo uel bellua rationis eſt particeps. Deus & animus ſunt immortales. Eadem commutari poſſunt tot modis quot ſuperiora pronũciata. Nec uerò in iјs modo pronunciatiõibus quæ ex eſt uerbo conſtant, hoc contigit, ſed in iјs etiam quæ ex alijs quæ adiectiua nominãtur à dialecticis. Vt in his, Homo & angelus ratiocinãtur, Sapiens rebus ſuis conſulit & alienis. Virtus uel uitium bonos efficit. De connexis dicemus poſtea. Antè antem quàm ad alia pergo, quò hæc facilius intelligantur, non alienum erit enunciationis ſimplicis partes quæ & quot ſint, exponere. Omnis quidem pronunciatio ex nomine & uerbo, aut ex nominibus conſtat. Si ex nomine uno tantum, id ſubiectum erit ſemper, & in uerbo attributum totum intelligetur. Si ex nominibus, id duobus modis uſuuenire poteſt. Nam aut eſt uerbum, aut aliud enunciatio complectitur. Si eſt complectitur, tum id nomen cuius uis alteri conuenire, aut non cõuenire dicitur, ſolũ attributi, id eſt prædicati appellatur nomine. Si alio ex uerbo conſtet effatum, ipſum illud uerbum partem ſibi attributi uendicabit. Horũ omnium exempla erunt huiuſmodi, Deus eſt, Deus eſt bonus. Deus curat res humanas. In prima enim enunciatione dei uerbum ſubiecti nomen obtinet, eſt autem uerbum ſimul & uerbi et attributi. Cum enim dico, Deum eſſe, deum ab iјs ſeparo quæ nulla ſunt, eiq; ſtatum tribuo. Cum autem eum dico bonũ eſſe, deo bonitatem attribuo, ita boni uerbũ ſolum

ſolum erit in attributo: At cum eum dico res curare humanas, non ei res humanas attribuo, ſed rerum humanarum curam & prouidentiã. Atq; in his diſtinguendis exercendi erũt ſtudioſi diſſerendi, quòd ſine his uerum à falſo uix aut ne uix quidem poſſunt internoſcere. Id autem quò facilius efficere poßint, primum ſic habeãt, Omni ſimplici enunciatione aliquid alicui uel uere uel falſo attribui: quod attribuatur, id appellari attributũ, ſiue prædicatum: cui quid eo modo attribuatur id ſubiectum uocari. Deinde ut facile alterum ab altero ſeparare poßint, hoc intelligant, duplicem eſſe ordinem orationis: unum, qui à natura: alterum, qui ab arte ſit profectus. à natura autem eum profectum eſſe, quo natura ſua quiſque duce ſimpliciter animi ſenſa exprimit: ab arte eum, qui conuerſus eſt. Nam naturalis eſt ſermo huiuſmodi, Deus proſpicit hominibus: conuerſus hic, Hominibus Deus proſpicit. Et, Deus hominibus proſpicit, &, Hominibus proſpicit Deus. Naturalis huiuſmodi, Deus eſt præpotens omnium rerum: Artis & uerſus hic, Deus eſt rerum omnium præpotens. Et, præpotens eſt deus rerum omnium, &, rerum omnium præpotens eſt deus, &, rerum eſt omnium præpotens deus. Ex quibus perſpicuum eſt, eum ſermonem qui ſimpliciter ac uno modo à natura nobis tributus ſit, multis modis artificio eſſe commutatum. His cognitis uidendum erit diligenter, ſit'ne ſermo naturalis is qui erit propoſitus, an'ne cõuerſus. Si erit naturalis, ea omnia quæ uerbum

antecedent ſubiecti: quæ ſequentur, attributi aut eius partis nomen obtinebunt. Si artis erit, & uerſus, ad naturalem reuocandus erit, atque ex eo quæ ſubiecta erit res, quæ ei attributa, erit æſtimandum. Huius autem rei *præceptum generale eſt, omnia nomina quæ uerbum enunciationis à fronte aſciſcant ad ſubiectum: quæ à tergo, ad attributum pertinere. Sed de his hactenus.* Nunc *ad inſtitutum reuertamur.* Atque *etiam ſimplicis enunciationis alia genera ſunt.* Omnis *enim ſimplex, aut ait quid, aut negat, id eſt, aut affirmatio eſt, aut negatio.* Affirmatio *eſt enunciatio, quæ ait quid, ut hæc,* Iuſtitia *uirtus eſt.* Negatio *eſt enunciatio quæ quid negat, ut,* Iuſtitia *non eſt uirtus.* Quoniam *autem cum quid confirmamus, & negamus, id uel de toto genere facimus, uel de parte incerta uel de certa, uel etiam de aliqua re ſingulari, efficitur ut tam affirmatio quàm negatio in quatuor partes ſit diſtributa.* Prima *dicitur affirmans uel negans uniuerſè, uel in totum: altera affirmans uel negans ex parte aliqua: tertia affirmans aut negans ex incerta parte: quarta affirmans aut negans ſingularis.* Affirmatio *autem quæ dicit quid de toto genere, ea eſt enunciatio, qua aliquid omni rei propoſitæ conuenire dicitur.* Vt *hæc,* Omnis *iuſtitia uirtus eſt.* Negatio *autē totius generis eſt enunciatio, qua aliquid toti rei propoſitæ conuenire negatur, ut nulla iniuſtitia uirtus eſt.* Affirmatio *autē incertæ partis eſt ea, qua aliquid incertè parti rei propoſitæ cōuenire dicitur. ut uirtus eſt per ſe*

expetenda

expetẽda. homo currit. Negatio indefinita eſt, quæ quid negat cõuenire indefinitæ parti rei propoſitæ, ut homo non uigilat. Affirmatio cuiuſdam partis, eſt enũciatio, qua quid alicui rei propoſitæ parti conuenire dicitur, ut, Aliqua uoluptas eſt bonũ. Negatio aũt alicuius partis, eſt enunciatio qua alicui rei parti propoſitæ quid negatur cõuenire, ut, Aliqua uoluptas non eſt in bonis. Harum duarũ notæ ſunt eæ quæ partem aliquã declarant, cuiuſmodi hæ ſunt, Aliquis, Quidam, nonnullus, & quæ ſunt generis eiuſdem. Affirmatio rerum ſingularum eſt enunciatio, qua alicui rerum ſingularũ quid attribuũtur. ut Ariſtoteles eſt philoſophus. Philoſophia enim ei attribuitur. Hic iuſtus eſt. Negatio autem rerum ſingularum, enunciatio eſt, qua rerum ſingularum alicui propoſitæ quid negatur conuenire: ut Ariſtoteles non uiuit. ei enim uita negatur conuenire. Hic non eſt iuſtus. Has autem definitiones qui uolet, ad attributa & ſubiecta accommodare poterit, ut dicat affirmationem totius generis, eam enunciationem eſſe, cuius attributũ toti ſubiecto conuenit. itemq́; in cæteris. Quod ut uerum ſit, tamen quæ ſequuntur partitiones non in uerbis, ſed in rebus ipſis neceſſariò intelliguntur.

Omnis enunciatio ſiue ſimplex ſit, ſiue aiat quid ſiue neget, uera aut falſa eſt. Vera illa eſt quæ id quod res eſt, declarat, ut homo eſt rationis particeps. Hæc enim hominẽ eſſe rationis participem ſignificat, quod ita eſt. Falſa autem ea eſt, quæ aliter rem atque eſt,

declarat,

declarat,ut homo non eſt rationis particeps. Et quoniam enunciationis omnis ueritas & falſitas ex eorũ conuenientia ſeu conſenſione, aut diſiunctione iudicanda eſt,quot modis res conſpirare,& diſsidere inter ſe poſsint, uideamus. Hoc enim ad dijudicandam enunciationum ueritatem & falſitatem ualet plurimum. Tribus quidem modis res inter ſe affectas eſſe inuenio. Aliæ enim res ſic cohærent inter ſe, ut nunquam ſeiungi poſsint: aliæ contrà ſic inter ſe diſiunctæ ſunt, ut coniungi nunquam poſsint. Quædam his interiectæ, interdum coniunguntur, interdum ſeparantur. Primi generis eæ ſunt omnes,quas cuique categoriæ attribuimus, ſi in enunciationibus ſemper ea quæ latius patent ijs tribuamus, quæ patent anguſtius: aut ſi,ut rem in pauca conferam,genus & differentia de ſuis formis, proprium de ſpecie cuius eſt propriũ,et de eo cuius uim declarat definitio, dicantur. Ex his enim enunciationes exiſtent: quæ propterea dicuntur neceſſariæ, quòd aliter eſſe non poſsit,atq; declarant. Generis huiuſmodi erit exemplum,Homo eſt animal. Iuſtitia uirtus eſt. Virtus eſt habitus. Differẽtiæ,ut homo eſt rationis particeps. Virtus eſt uolũtaria. Proprij,ut hæ,homo capax eſt diſciplinæ, enunciatio uera eſt aut falſa: Definitionis, homo eſt animal rationis particeps. Virtus eſt habitus animi uoluntarius,rationi conſentaneus. Hæ enim enunciationes ſic uerę ſunt, ut in falſum conuerti nequeant. Secundi generis enunciationes ſunt earum rerum quæ in diuerſis

categorijs

categorijs collocantur, & nominibus ſubſtantiuis ex=primuntur, aut in ijſdem, ſed non ijs generibus, quorum alterum alteri ſubeſt, continentur. ut, homo eſt uirtus. Animal eſt natura incorporea. Homo eſt lapis. *Enun=ciationes autem quæ de his rebus ſunt, Impoßibiles uul=go appellantur, nos enunciationes de eo quod fieri non poteſt, ut Cicero, nominamus, propterea quòd fieri non poßit, ut res ita habeat, ut ſignificant. Atque hæc duo genera enunciationum aientia ſunt. Negantes autem erunt enunciationes neceſſariæ, ſi aientibus ijs quæ de eo quod fieri non poteſt, ſunt, adiungatur negatio, & cōtrà, negantes ex eo quod fieri non poteſt, ſi aientibus neceſſarijs, eodē modo negatio adiūgatur. Vt enim hæc neceſſaria eſt, homo eſt animal: ſic hæc impoßibilis, ho=mo animal nō eſt. Eodemq́; modo hæc neceſſaria eſt, ho mo non eſt lapis, quæ erat ut uocāt impoßibilis, ſublata negatione. Sunt etiam aliæ quæ inter has, ut dixi, me dium locū obtinent. Quæ de ijs ſunt enunciationes, nec ſunt neceſſariæ, quòd aliter res ſe habere poteſt, atque ſignificāt, nec, ut uocant, impoßibiles, quòd fieri poteſt, ut res ita habeat, ut indicant. Contingentes eas uocant Dialectici, quòd fieri poßit ut ita & res ſit, & non ſit, ut illæ ſignificāt. Accidentis antem ſunt hæ omnes pro=nunciationes. quandoquidem accidens id eſſe definitio=ne explicauimus, quod conuenire & non conuenire po teſt rei in qua ineſt ſalua & integra. Quod etiam hinc ſciri poteſt, quia cum quicquid alicui attribuitur, id aut*

genus

genus ſit, aut definitio, aut proprium, aut accidens: in quibus autem effatis genus attribuitur, definitio & proprium, eæ neceſſariæ, ut docui, habendæ ſint: proſectò ſi qua enunciatio ex accidente naſcatur, ea ſit contingens, neceſſe eſt. Propriæ *autem accidentis & naturales enunciationes eſſe debent, ut etiam generis, definitionis, et proprij, cuiuſmodi ſunt eæ omnes, in quibus hæc quatuor ſubiectis rebus tribuuntur proprijs atque naturalibus,* Naturales *porrò accidētibus ſubiectæ res, ſunt eæ in quibus aut cohærent iam, aut certè cohærere poſſunt.* Q*uarum aliquas nominemus, ut ſtudioſorum differendi aliqua ex parte laborem leuemus.* Omne *corpus, ſiue natura corporea, eſt quaſi ſedes colorum & magnitudinum* propria: Homines *ſoli ex animalibus artium, uirtutum atq; uitiorum: Animalia omnia perturbationum omnium. Animalia rurſus integumentorum, ſitus, et relationum. Corpora primum ac maximè actionum &* perpeſſionum, *eadem cum numeris, ſedes ſunt figurarum atque formarum.* Itaque *ex ijs accidentis erunt omnes enunciationes.* Vt *cælum cæſium eſt. herba eſt uiridis, coruus niger, cygnus albus. Ariſtoteles fuit philoſophus.* Nicomachus *numerorum rationem tenuit.* Hippocrates *fuit medicus.* Cicero *orator et philoſophus. Ariſtides fuit iuſtus.* Sapiens Socrates. *omni uitiorum genere inquinatus* Nero. Nec *uerò ſolæ affirmationes ſunt huius generis, uerum etiam ne=*

gationes, ut Ariſtoteles non fuit omnibus bonis arti=bus inſtructus. Cicero non fuit orator. Si igitur hæc ita, ut dixi, collocabuntur in oratione, ex ijs acci=dentis exiſtent pronunciationes. Si autem accidentia eis rebus pronunciando tribuantur, quæ non ſunt eo=rum ſubiecta propria, affirmationes ſic falſæ erunt, ut ueræ nunquam eſſe poßint. Ita in earum numero repo nuntur, quæ impoßibiles nominantur. Negationes autem quoniam ſic ueræ ſunt, ut in falſum commu=tari nequeant, erunt omnes neceſſariæ. Hoc ita facilli=mè intelligetur, ſi ordinem eum quem paulo antè præ=ſcripſi, commutabimus. Dixi corpora, ſiue naturas cor poreas ſedes eſſe proprias colorum. peruertamus hunc ordinem, attribuamusq́; colores deo, animis & ange=lis, hoc modo, Deus eſt albus, aut niger: Animi ſunt rubri: Angeli ſunt uarijs coloribus tincti, nomen ea=rum quæ uulgo impoßibiles dicuntur, habere intelli=gentur: quibus ſi negatio adiungatur, erunt neceſſariæ. Quæ cum ita ſint, illud quidem perſpicuum eſt, quod ſu pra dixi, eorum quatuor quæ ſola in diſputationem in=cidere poſſunt, cognitionem plurimum ad ueri & falſi dijudicationem ualere. Qui enim enunciationem om=nem qua & genus ſuis formis attribuitur, & definitio rei quæ definitur, & proprium formæ cuius eſt propri=um, non ſolum ueram eſſe perſpiciet, ſed etiam neceſſa=riam: & eandem, ſi negatio adiungatur, non modo eſ=ſe falſam, uerum etiam in ijs eſſe quæ fieri non poßint: itemq́;

itemq́; qui effatum omne in quo accidens proprio ſubiecto attribuatur, uerum eſſe. & falſum id quod neget: ſed ita ut & in falſum ex uero, & ex falſo in uerum mutari poßit, cognouerit: is profectò ad diſſerendũ ueniet inſtructior, facileq́; uera concedet, negabitq́; cõtraria. Quocirca non ſolum in quæſtionibus, ſed etiam in pronunciatis quid horum quatuor cui conuenire, aut non conuenire dicatur, primum ac maximè uidendum eſt. Deinde eo cognito, ſint'ne aientia an negantia, conſiderandũ erit: tum aiant'ne, aut negent omnino, an ex parte. De quo iam dicendum eſt, ut hic locus abſoluatur à nobis. Nam cum de aientibus & negantibus effatis paulo antè diſſereremus, nihil locuti ſumus, eſſent'ne in totum, an ex parte aientia aut negantia, id eſt, ut uulgus dialecticorũ loquitur, eſſent'ne affirmatiuæ aut negatiuæ uniuerſales an particulares, quod Ariſtoteles uocat καταφάσεις, & ἀποφάσεις καθόλȣ, ἢ ἐν μέρει, ἢ κατὰ μέρος. *Generis quidem, proprij, ac definitionis certa præcepta dare poſſum, accidentis non poſſum.*

Omnis enunciatio, in qua attributum genus eſt, & ſubiecta illius forma, ſi aiat ſiue de toto genere & uniuerſè ſiue de parte, uera eſt: ſi neget utrouis modo, falſa. *Quòd ſi uera, etiam neceſſaria: ſi falſa, etiam in ijs erit quæ fieri non poſſunt.* Hoc quanquam eſt perſpicuum, *tamen exemplis illuſtrandum eſt. ut enim hæc uera eſt enunciatio*, Omnis iuſtitia uirtus eſt: *ſic illa, ac maiore quadam ratione eſt*, Iuſtitia eſt uirtus, *aut*, Aliqua iu-

ſtitia

ſtitia uirtus eſt. Itemq́;, quoniam hæc falſa eſt, ut in eodem exemplo maneam, Iuſtitia uirtus non eſt, illa quoque falſa erit maiore quadam ratione, Nulla iuſtitia uirtus eſt. Quod eodem modo in differentiæ, definitionis, proprijq́; enunciationibus contingit. Differentiam autem eam ſemper intelligo quæ formam efficit. Atq; hoc quidem generale, ut dixi præceptum eſt. De toto autem accidentium genere nihil certi poſſum tradere, duntaxat in aientibus, de parte poſſum. Omnis enim enunciatio qua accidens alicui ſubiecti proprij parti cõuenire dicitur, uera eſt. Hæc enim uera eſt, Aliquis homo eſt dialecticus, cæteræq́; omnes generis eiuſdem. Cõtrà, non omnis uera eſt, qua accidens parti proprij ſubiecti negatur conuenire. Quædam enim accidentia in aliquibus rerum generibus in totum intelliguntur. ut omnis coruus niger eſt. Omne cælum cæſij eſt coloris. omnis ignis habet uim caloris. Ita de accidente ſi ad totũ genus rei in qua ineſſe ſolet accõmodetur, nihil certi tradi poteſt. Non enim omnis eiuſmodi uera eſt neq; falſa. Si autẽ negetur omni ex parte conuenire, aliquid certi tradi poteſt. Omnis enim eiuſmodi falſa eſt. Nam quoniam quod accidit, id omne alicui parti rei ſibi propoſitæ, ut oſtendi, conuenit, (Aliquis enim homo dialecticus eſt) falſum erit, nullum accidens ulla ex parte rei conuenire, niſi fortè ita fingamus. Atq; hæc quidem de naturalibus effatis intelligenda ſunt omnia. Nam de ijs quæ contra naturam ſunt, quales ſunt eæ, in quibus res

diuerſarum categoriarū aut etiam generum ſubſtanti-uis ſignificantur, hoc dici in totum uerè poteſt, ſi aiant, ſiue aliqua, ſiue omni ex parte, eas falſas eſſe, & in ijs quæ fieri non poſſunt. Eſt enim ut hæc falſa, Omnis homo eſt lapis: ſic hæc, aliquis homo eſt lapis. Sin negent utrouis modo, ueræ erunt ac neceſſariæ. Hæ enim duæ neceſſariæ ſunt, Nullus animus numerus eſt, Aliquis animus non eſt numerus. In quo non ſolum utile erit, ſed etiam neceſſe ea repetere ac tenere omnia, quæ in categoriarum diſciplina tradidi. Nonnulla enim docui eſſe eiuſmodi, quæ ad duas categorias pertinerent. Ita excipienda erunt, ut ſit generale præceptum. Eodē modo de ijs pronunciatis iudicandū eſt, in quibus genus, propriū, definitio & accidens proprijs ſubiectis non erunt attributa. Si enim aiant ſiue in totū, ſiue quadā ex parte, falſa erunt omnia: uera cōtrà, ſi utrouis modo negēt.

Adhuc ſimplicium enunciationum ueritatem & falſitatem ſimpliciter ſpectauimus. Deinceps enunciationes inter ſe conferemus, ut quemadmodum & quot modis conſentaneæ eſſe poßint & repugnantes, intelligatur. Affirmationem quidem definiuimus eſſe enunciationem, qua aliquid alicui conuenire diceretur: negationem eam, qua non conuenire. Hoc autem quatuor modis fieri licet. Nam & conuenire aliquid cuipiā dici poteſt, quod conueniat, & aliquid cōuenire quod nō conueniat: et conuenire aliquid cuipiam negari poteſt, quod ab eo abſit: & quod non abſit, in eum conuenire.

Hæc

Hæc exemplis docenda ſunt. Hac enunciatione, Homo eſt rationis particeps, homini ratio attribuitur, quæ ei conuenit: Hac autẽ, Homo uolat, eidem uolatus conuenire dicitur, qui ei negatus eſt. Hac porrò, Homo non uolat, homini uolatus conuenire negatur, à quo etiam diſtat, abeſtq; plurimum: hac uerò, Homo non eſt rationis particeps, in hominẽ ratio cadere, quæ cadit, negatur. Quæ cum ita ſint, profectò, nec affirmatio ulla eſſe poteſt, cuius nõ ſit contraria negatio: nec negatio, cui nõ affirmatio repugnet. Nam ſi dicam hominẽ eſſe animal, ei repugnabit ea quæ eum eſſe animal negabit. Et ſi quis hominem uolare dicat, ei cõtradicet qui eum negabit uolare. Sed quoniã id cui quid attribuitur, aut detrahitur, uel in rebus eſt uniuerſis, uel in ſingulis (res autẽ uniuerſas uoco eas quæ in multis rebus ſuapte natura dicuntur, ut homo: ſingulas quæ in una tantum, ut Socrates) res autem uniuerſæ uel ex omni parte uel ex quadam & cõfirmari poſſunt & negari: & ſingulæ tantum ſunt partes: certè tria genera enunciationũ repugnantium ſint neceſſe eſt. Quod quò facilius intelligi poſsit, primum dicamus quæ ſint repugnantes & contrariæ. Contrarias autem appello ἀντικειμένας, ut Cicero, eas quas oppoſitas alij uocant. Sint igitur contrariæ enunciationes, affirmatio & negatio eiuſmodi, quæ ex uerbis iiſdem, non ambiguis conſtent, remq; eadem ex parte, eodem & modo & tempore comprehendant. Cuiuſmodi hæ ſunt duæ, Omnis homo eſt

rationis particeps, Nullus homo eſt rationis particeps. In his enim uerba eadem ſunt omnia, eaq́; ſimplicia, non ambigua: res eadem ex parte, eodem modo, in eodem tempore intelliguntur. Hæc autē omnia adeò neceſſaria ſunt, ut ſi quid prætermiſſum ſit, multæ quæ non ſunt, contrariæ ſint futuræ. Primū enim debent eſſe eiuſmodi, ut una aiat, neget altera. Itaq; hæ duæ non ſunt contrariæ, Ariſtides iuſtus fuit, Ariſtides iniuſtus fuit, aut fuit non iuſtus. Deinde eadem uerba eſſe debent, quæ quoniam non ſunt in his duabus, Ariſtides eſt iuſtus, Ariſtides non eſt bonus, idcircò non ſunt contrariæ. Progrediamur longius, aliasq́; duas conſtituamus in quibus priora uitia emendata erunt, ſed alia naſcentur. Conſtituamus has duas, Cancer ſerpit, Cancer non ſerpit. Negatio uerè dicetur in ſydere, & in morbo affirmatio. Proponi etiam poſſunt aliæ in quibus alia inerunt uitia, ut Oculus albus eſt, Oculus non eſt albus: in albugine affirmatio uera erit, in pupilla uera negatio. Eodem modo reliqua definitionis uerba neceſſaria eſſe demonſtrari poteſt. Quæ cum ita ſint, retinenda eſt illa definitio. Statui etiam hæc breuior poteſt. Contrariæ ſunt, affirmatio & negatio repugnantes, ut repugnantium nomine illa omnia intelligantur. Tria autem inter ſe contrariarum genera eſſe primum ex notis quæ adiunguntur rebus uniuerſis intelligi poteſt. Aliter enim hæ duæ affectæ ſunt, Omne bonum eſt laudabile, Nullum bonum eſt laudabile: aliter

hæ,

hæ, Omne bonum eſt laudabile, Non omne bonum eſt laudabile. aliter hæ, Aliquod bonum eſt laudabile, Aliquod bonum non eſt laudabile, Non poſſunt autem aliæ iugatæ repugnare. Nam & hæ duæ. Omne bonum eſt laudabile, aliquod bonum non eſt laudabile, idem ualent quod hæ, Omne bonum eſt laudabile, Non omne bonum eſt laudabile. & illæ duæ, Omne bonum eſt laudabile, Aliquod bonũ eſt laudabile: aut illæ, Nullum bonũ eſt laudabile, Nõ omne bonũ eſt laudabile, nõ repugnant, quoniã nõ ſunt affirmatio et negatio. Deinde ex ui et natura repugnantiæ id perſpici poteſt. Cũ enim repugnare aliqua dicuntur, id fit, aut quia ſimul uera & falſa, aut quia ſimul uera tantum, aut quia ſimul falſa tantum eſſe non poſſunt. Neq; enim quartum eſſe ullum poteſt. Hæc autem tria in his tribus reperiuntur. Quæ enim contradicentes ſunt, nec ſimul ueræ, nec ſimul falſæ eſſe poſſunt. Aduerſæ ſimul ueræ, quæ ſubcontrariæ, ſimul falſæ eſſe nequeunt. Relinquitur ergo hæc tria genera repugnantium eſſe retinenda. De quibus ſingillatim dicendum eſt. Contradicentium duo ſunt genera: unum earum, quæ in rebus ſunt uniuerſis, aliæ quæ in ſingulis. Rerum uniuerſarum contradicentes ſunt enunciationes duæ ita contrariæ, ut quod una ait omni ex parte, id aliqua ex parte neget altera: aut quod hæc ulli parti conuenire negat, id illa alicui conuenire confirmet. Sunt enim duo modi contradicendi, unus cum aliquis dicit, exempli cauſa, om-

nem uoluptatem eſſe in bonis: & alter ei contrà dicit, Aliquam uoluptatem non eſſe in bonis: aut quod idem efficit, non omnem uoluptatem eſſe in bonis. Is enim uoluptatem quæ ex ſtupro percipiatur opponet. Alter eſt, cum quis, ut in eodem exemplo maneam, nullam uoluptatem bonum eſſe dicit, & alius contrà dicit, & contendit, Aliquam uoluptatem bonum eſſe. Voluptatem enim quæ ex diſcendo percipiatur, honeſtam eſſe. In ſingulis autem rebus contradicentes ſunt affirmatio & negatio ita contrariæ, ut id quod illa de rerum ſingularum aliqua dicat, hæc neget. Cuiuſmodi hæ ſunt, Socrates de cælo philoſophiam moralem deuocauit, Socrates de cælo philoſophiam moralem non deuocauit. Hæc autem contraria ſic diſcrepant, quemadmodum iam dixi, ut uera aut falſa ſimul eſſe non poßint. Ita neceſſe eſt alterum uerum eſſe, alterum falſum. Id quod Cicero confirmat in libro de fato, cuius locum eo libentius proferam, quòd ea effata, quæ uulgo contradictoria uocant, contraria nominat. Ratio igitur euentus aperit cauſam, ſed ex æternitate uera fuit hæc enunciatio, Relinquetur in inſula Philoctetes, nec hoc ex uero in falſum poterat conuerti: neceſſe eſt enim in rebus contrarijs duabus (Contraria autem hoc loco ea dico, quorum alterum ait quid, alterum negat.) Ex his igitur neceſſe eſt, inuito Epicuro, alterum uerum eſſe, alterum falſum, ut, Sauciabitur, omnibus antè ſeculis uerum fuit: non ſauciabitur

ciabitur, falſum. In iiij. etiam Academicarum plura ait diſcrepantia uera eſſe non poſſe, quod etiam de iis intelligendum eſt quas aduerſas uocaui, quoniam ἐναντία aduerſa Cicero appellat, uulgo contrariæ nominantur, de quibus dicendum eſt. Aduerſæ ſunt enunciationes duæ quæ ſic repugnant, ut quod una de toto genere dicit, id de eodē neget altera. Cuiuſmodi ſunt hæ, Omnis homo eſt rationis particeps, Nullus homo uel nemo eſt rationis particeps. Hæ non tam diſcrepant, quàm ſuperiores. Poſſunt enim ſimul conuerti in falſum, ſi non ipſæ, at certè ſimiles, quod ſatis eſt. Qui autem reſiſtere uolet, eum enunciationes ex accidente afferre oportebit. Quarum enim ea uis erit, ut ſimul falſæ eſſe non poſſint, eæ omnes uel ex genere, uel ex proprio, uel ex definitione erunt, ſi modo ſint naturæ rerum conſentaneæ. Ita ab his ſolis præſidium erit petendum. Afferamus ergo duas eiuſdem generis, quæ falſæ erunt, Omnis homo eſt dialecticus, Nemo homo eſt dialecticus. Omnis homo iuſtus eſt, Nemo iuſtus eſt. Innumerabiles aliæ commemorari poſſunt, ſed ſatis eſt id demonſtratum eſſe, unde erui depromiq; poſſint. Reliquum eſt tertium genus contrariorum, quod uulgo ſubcontrariæ enunciationes uocantur, ob eam cauſam, quòd in quadrato in quo hæc genera deſcribi ſolent, hoc genus infra aduerſas, quæ contrariæ uocantur, deſcribitur. Eas definiamus licet hoc modo, Subcontrariæ ſunt enunciationes quarum una ait quid de

parte,altera negat. Quales ſunt hæ,Homo eſt rationis particeps,Homo non eſt rationis particeps: uel hæ,Aliquis homo eſt rationis particeps, Aliquis homo non eſt rationis particeps. Poſterius exemplũ poſui,propterea quòd Ariſtoteles priores ad contradicentiũ numerum uult pertinere,ut hoc genus efficiat tertium. Hoc certè in diſciplinis omnibus animaduerti poteſt, eas enunciationes quæ ex rebus uniuerſis ſunt, neq; notam ullam habent, idem efficere quod eas quæ uniuerſales uocantur: ueluti hæc Epicuri apud Ciceronem enunciatio, Voluptas eſt bonum: & hæc, Dolor eſt malum, idem ualent, quod hæ, Omnis uoluptas eſt bonum, Omnis dolor eſt malum. Hoc autem à ſuperiore genere plurimum diſtat. Nam duæ contrariæ huius generis nunquam falſæ ſimul eſſe poſſunt: ueræ autem,aut ipſæ,aut certè ſimiles poſſunt. Tum uerò ipſæ falſæ ſimul eſſe non poterunt,cùm erunt ex genere,ex definitione aut ex proprio. Diximus enim negationes ex ijs in ijs eſſe quæ fieri non poßint, quòd affirmationes ſint neceſſariæ. Ita rurſus ad enunciationes ex accidente cõfugiendum erit, Aliquis homo eſt dialecticus, Aliquis homo non eſt dialecticus. Quidam homo eſt uirtute præditus. Quidam homo non eſt uirtute præditus. Additur hoc loco genus quoddam enunciationum, quæ uulgo ſubalternæ uocantur, Græcè autem ὑπάλληλαι nominantur ea forma, qua genera quædam dicuntur ὑπάλληλα, quòd unum ab altero continetur.

tur. Subalternæ igitur eæ ſunt enunciationes, quarum una alteram complectitur. Cuius generis hæ duæ ſunt, Omnis homo eſt rationis particeps. Aliquis homo eſt rationis particeps: & hæ, Nullus homo eſt rationis particeps, Aliquis homo non eſt rationis particeps. Harum enim ea uis eſt, ut prima ſecundam, & tertia quartam complectatur. Itaque ex duabus eam quæ continetur, ex altera conſequi oportet, non contra. Quod in his contingit, Si enim omnis homo rationis eſt particeps, etiam aliquis ſit particeps neceſſe eſt. Et ſi nemo eſt particeps rationis, efficitur, ut aliquis non ſit particeps. At contra, non ſi quis eſt rationis particeps, idcirco omnis homo eſt particeps. Neque enim ſi quis eſt dialecticus, continuo omnes erunt. Sed hæc omnia genera in tabula deſcribi eſt melius.

ADVERSAE

Omnis homo eſt rationis particeps | *Nemo eſt rationis particeps*

SVBCONTRARIAE

Aliquis homo eſt rationis particeps | *Aliquis homo non eſt rationis particeps*

Ex hac deſcriptione quemadmodum affecta ſint inter ſe hæc quatuor enunciationum genera, intelligi poteſt. Quod autem dixi, ex contrarijs, quas contradicentes ſeu diſparatas uoco, et ex aduerſis, unam ueram, alteram falſam eſſe neceſſariò, id de ijs intellectum uolo, quæ ſunt ex inſtanti & præterito tempore. Nam earum quæ de rebus futuris dicunt, non neceſſe eſt alteram certè ueram eſſe uel falſam. certè autem dico id quod Græci dicunt, ὡρισμένως aut ἀφορισμένος. Sic enim uertit Cicero cum de rebus futuris & fortuitis in primo libro de diuinatione diſputat. Nihil eſt enim tam contrarium rationi & conſtantiæ, quàm fortuna,

tuna, ut mihi ne in deum quidẽ cadere uideatur, ut ſciat quid caſu & fortuitu futurum ſit. Si enim ſcit: certè illud eueniet. Si certè eueniet, nulla fortuna eſt. Eſt autẽ fortuna, rerum igitur fortuitarum nulla præſenſio eſt. Atq; hæc Cicero: *Enunciationũ ergo earum quæ de rebus futuris dicunt, non eſt una certè, id eſt definitè uera, aut falſa. Si enim eſſet definitè uera, non poſſet conuerti in falſum. Si non poſſet ex uero conuerti in falſum, definitè ita eueniret: ita neceßitate fierent omnia.* At quædam *res ſunt quæ in alterutrã partem cadere poſſunt. quo in genere ſunt, primum res fortuitæ: deinde eæ quæ in noſtra ſunt poteſtate: poſtremo eæ quarum ea uis eſt & natura, ut & fiant & non fiant.* De ijs enim *rebus futuris hoc loco diſputamus.* Nã *eæ futuræ quæ neceſſariò eueniunt, ut cum dicimus, Cras ſol orietur, Socrates morietur, naturã enunciationũ ex præſenti, et præterito imitantur. certè enim euenient.* Hæc *autem quò facilius intelligantur, ponenda eſt hæc partitio, ut dicamus enunciationum tam uerarum quàm falſarum, partim certè ueras, & falſas eſſe, partim non certè ueras atque falſas.* Certè *ueras & falſas eas primum omnes quæ ex præſenti & præterito ſint: deinde eas quæ de rebus futuris naturæ inſtituto dicunt.* Non *certè futuras eas quæ de rebus futuris illæ quidem dicunt, ſed quæ fortuitæ ſint, aut in noſtra poteſtate, aut quarum ea uis eſt, ut eueniant: & non eueniant.* Res *autem fortuitæ ſunt, quæ ſecus atque inſtitueramus, eueniunt,*

niunt. ut ſi ad aliquem ueſperi adire conſtitui, illum au tem in uia mane aliò interim proficiſcēs, inueniam hæc enunciatio, Inuenies illum mane, de rebus futuris & fortuitis dicit, nec certè uera eſt. quoniam antè quam ille mihi factus eſſet obuiam, fieri poterat, ut non fieret. Res *autem in nobis ſitæ ſunt, quæ conſilio iudicióque noſtro geruntur. ut ſi conſilium capiam cras in* Germa*niam proficiſcendi, hæc enunciatio,* Hic *cras in* Germa*niam proficiſcetur, non eſt certè uera: quoniam fieri poteſt, ut mutem ſententiam, aut maior poteſtas me im pediat, ita non ibo in* Germaniam. Ex *quo perſpicuum eſt, eam certè ueram non fuiſſe.* Res *autem quarum uis ea eſt, ut & eueniant & non eueniant, eæ ſunt, quibus natura non dedit ut unum poſſent.* Iis *autem natura dedit ut unum tantum poſſent, quæ ſemper agunt. ut ignis ſemper accendit, ſol ſemper lucet, cœlum pulſu perpetuo agitatur.* Itaq; *ſol non poteſt lucere & non lucere:* Terra *non poteſt ſtare & non ſtare.* Ignis *non poteſt accendere, & non accendere.* At *gemma poteſt frangi, & non frangi: ueſtis diſcidi & non diſcidi: uri & non uri.* Hæ *igitur enunciationes, ueſtis hæc attereretur, gem ma hæc non frangetur,* Petrus *cras non morietur: hæ inquam enunciationes non ſunt certè definiteq́; ueræ, aut falſæ.* Eæ *autem enunciationes certè ueræ & falſæ ſunt, quæ in falſum aut uerum conuerti nequeunt. Sed de his accuratè diſputare non eſt huius loci & temporis.* Eatenus *enim hoc loco à nobis poſtulanda ſunt, qua-*

tenus ad ueritatem eorum plane & dilucidè aperiendam ſatis eſt.

Dixi enunciationes ſimplices eſſe eas, quibus ueritas aut falſitas ſimpliciter ſpectatur, non ex adiunctione. Alio modo ſimplices uocantur eæ, quarúm uerbum ſimplex eſt. nullá que nota inſignitum eſt harum præſertim quatuor, neceſſario uel neceſſe, fieri poteſt, fieri non poteſt, accidit. Non ſimplices ſunt, in quibus illarum notarum aliqua ponitur. ut neceſſe eſt diſcere eum qui uelit doctus eſſe: fieri poteſt ut uirtus alicui obſit. fieri non poteſt, ut cœlum non moueatur. Accidit ſæpe ut res non cedant ex animi ſententia. Atque hæ quidem & ſimplices dicuntur, & non ſimplices, ſed alia atque alia ratione. Quo autem modo inter ſe affectæ ſint, id eſt quemadmodum contrariæ inter ſe efficiantur, uideamus. Omnes efficiuntur, ut ſuperiores, niſi quòd notæ adiungenda, non uerbo, negatio eſt. ut omnis homo neceſſario eſt animal, Omnis homo non neceſſariò eſt animal. Omnis homo iuſtus eſſe poteſt, Omnis homo iuſtus eſſe non poteſt. Contingit ut omnes ſenes diſcant, Non contingit ut omnes ſenes diſcant. Atque hæ quidem diſparatæ ſunt, ſeu contradicentes. Aduerſæ autem hæ, Omnis homo neceſſariò eſt animal, Omnis homo neceſſario non eſt animal. Omnis homo iuſtus eſſe non poteſt, Omnis homo iuſtus non poteſt non eſſe. Subcontrariæ ſequuntur, Omnis homo poteſt eſſe animal, Omnis homo poteſt non eſſe animal,

Omnis

Omnis homo iuſtus eſſe poteſt. Omnis homo iuſtus poteſt non eſſe. Contingit ut omnis ſenex diſcat, Contingit ut omnis ſenex non diſcat, Ariſtoteles quartũ genus addit ex τοῦ ἀδυνάτου, *ſed quoniã, Non impoßibile eſt hominem eſſe album, & impoßibile eſt, non ita latini ſermonis cõſuetudo patitur, ut Græci* οὐκ ἀδύνατον & ἀδύνατον, *id mihi permittendum putaui. Qui autem eo uti uolet, indicaui. Harum autem enunciationũ contrariarũ eædem ſunt leges diſcrepantiæ quæ ſuperiorũ. Deſcribi autem hoc quadrato concludiq; poſſunt.*

CONTRARIAE

Omnis homo neceſſariò eſt animal.	*Omnis homo neceſſariò non eſt animal.*
Omnis homo iuſtus non poteſt eſſe.	*Omnis homo iuſtus eſſe non poteſt.*

SVBALTERNAE — CONTRA DICENTES — CONTRA DICENTES — SVBALTERNAE

SVBCONTRARIAE

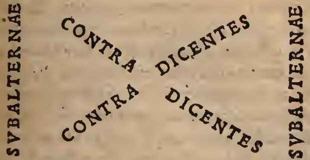
Omnis hõ poteſt eſſe animal.	Omnis hõ poteſt nõ eſſe animal.
Omnis hõ iuſtus eſſe poteſt	Omnis hõ iuſtus poteſt non eſſe.
Cõtingit ut oẽs ſenes diſcant.	Cõtingit, ut omnes ſenes nõ diſcãt.

Ergo

Ergo hoc quidem perſpicuum eſt, hos modos neceſſariò, neceſſariò non: uel neceſſe eſt, & neceſſe eſt non, eſſe aduerſos: hos autem contradicentes, neceſſariò, & non neceſſariò. Subcontrarios autem hos, fieri poteſt, et poteſt non fieri. Hæ autem notæ quemadmodum inter ſe affectæ ſint cõſideremus. Neceſſe quidem et fieri non poteſt, aduerſa ſunt: neceſſe eſt, & fieri poteſt ut nõ ſit, contradicentia: & fieri non poteſt ac fieri poteſt. Subcontraria autem hæc, poteſt fieri ut ſit, & fieri poteſt ut non ſit. Hoc ſubiecta docebit deſcriptio.

CONTRARIAE

Neceſſe eſt quicquid natum eſt interire	*Fieri non poteſt ut quicquid natum eſt intereat.*

SVBCONTRARIAE

Fieri poteſt ut quicquid natum eſt intereat	*Fieri poteſt ut quicquid natum eſt non intereat.*

Atque

Atque hæ quidem enunciationes contrariæ ſiue oppoſitæ appellantur, non quòd ſunt affirmatio & negatio contrariæ, ſed quia notæ ipſæ faciunt, ut eodem modo pugnent inter ſe, quo ſuperiores. Veritas autem & harum & ſuperiorum ex ſignificatione notarum æſtimanda eſt. Si enim ueræ ſunt, ita res habere debent, ut notæ ſignificant: ut hac enunciatione, Neceſſe eſt omne quod ortum ſit aliquando interire, *non ſolum ſignificatur omne interiturum quod natum eſt; ſed fieri non poſſe quin intereat.* Ita *ſi illa ſit neceſſaria oportet hæc enunciatio,* Omne quod natum eſt, occidet. E*adem eſt ratio cæterarum.* Ea *enim quæ de rebus dicit quæ fieri non poſſunt, uera eſt tum denique, cum eæ res fieri non poſſunt.* Nam *ſi fieri poßint, affirmatio falſa erit, uera negatio.* Harum *autem omnium cum in alijs pleriſque rebus, tum in præteritis & futuris, de quibus paulò ante dixi, uſus eſt plurimus.* Q*uæri enim ſolet, num ex neceßitate fiant quæcunque fiunt? num ſi quis in mari mortuus ſit, eum neceſſe fuit ibi mori? An quicquid futurum eſt, id neceſſe ſit fieri? aliæq; innumerabiles quæſtiones quæ omnium in philoſophia ſunt difficillimæ, ex his rebus oriuntur: quæ quidem nullo modo explicari poſſunt, niſi quæ res fieri poßint, quæ non fieri, quæ neceſſario fiant, difinitione aperiatur.* Ne*ceße eſt quidem ea fieri, quæ nunquam poſſunt non fieri, ut neceſſe eſt cœlum moueri.* Ea *autem contrà fieri non poſſunt, quæ nunquam eſſe poſſunt.* Inter *has ſunt*

locatæ aliæ, quæ nec neceſſariæ ſunt, nec, ut ita dicam, impoßibiles, ἐνδεχόμεναι ab Ariſtotele dicuntur, Fortuitæ à nobis dici poſſunt, de quibus ſatis multa iam dixi. Res autem eæ fieri poſſunt, uel quæ ſunt iam, uel quas fieri nihil repugnat, etiam ſi non ſint futuræ. Duo autem ſunt genera & rerum neceſſariarum, & earum quæ fieri non poſſunt. Quædam enim omnino, ſimpliciter & abſolute neceſſariæ ſunt, ut hominem interire, cælum moueri. Aliæ autem ex adiunctione, quam conditionem uocant, ut dormire eum qui dormit, quandiu dormit neceſſe eſt, & ſpirare hominem quandiu uiuit. Eodem modo abſolute aliquid fieri nõ poteſt, ut homo uolare nullo modo poteſt: aliud ex adiunctione fieri non poteſt, ut homo cum dormit ex adiunctione uigilare non poteſt. Qui Romæ eſt, eodem tempore non poteſt eſſe in Gallia. Ita quod non poteſt fieri ex adiunctione, non pugnat cum eo quod fieri poteſt. De his autem rebus ſubtilius alias diſputabimus.

Nunc antequàm ad coniuncta enunciata uenio, de enunciationibus quæ conuerſione, aut adiectione idem quod eæ quas adhuc tractaui, efficiunt & ualent, dicendum uidetur. Nam quoniam omnis enunciatio aut uera aut falſa eſt, & de omni dicere inſtitui, hoc genus prætermittere non debeo. Duo quidem genera ſunt earum quæ idem declarant, quod ſuperiores. Nam aut adiunctione negationis, idem ualent, aut uerborũ cõuerſione. Primũ de adiunctione dicamus. Hæc autem

diſciplina tribus his præceptis conſtat. Propoſitis *duabus diſparatis ſeu contradicentibus enunciationibus, ſi alterutri adiungatur in capite negatio, idem efficient*. Conſtituamus *enim has duas*, Omnis *homo eſt animal*, Aliquis *homo non eſt animal, præponamuſque priori non negationem. tum hæc enunciatio*, Non omnis *homo eſt animal, idem quod illa efficiet*. Aliquis *homo non eſt animal: aut ſi huic præponamus idem quod illa declarabit, ut*, Non *aliquis homo non eſt animal*, &, Omnis *homo eſt animal*. Proponamus *rurſum has duas*, Aliquis *homo eſt animal*, Nullus *homo eſt animal, non negatione alterutri præpoſita, idem fiet*. Nam *hæ duæ idem ualent*, Nonnullus *homo animal eſt*. Aliquis *homo animal eſt*. & *hæ*, Non *aliquis homo animal eſt*, & Nullus *homo animal eſt*. Vſitatius *eſt autem ijs negationem præponere, quæ de toto genere uniuerſe dicunt*. Neque *enim admodum tritum eſt hoc dicendi genus*, Non *aliquis homo eſt animal*. Atque *hoc etiam in ijs uerè dicitur quæ ex eo quod neceſſe eſt, aut quod fieri poteſt aut non poteſt conſtant*. Hæ *enim duæ*, Neceſſe *eſt cælum moueri*, & *fieri poteſt ut cælum non moueatur ſunt diſparatæ & contradicentes, quarum ſi alterutri non negationem in initio adiungas, idem ambæ ualebunt*. Hæc *enim*, Non *neceſſe eſt cælum moueri, idem quod illa, fieri poteſt ut cælum non moueatur, efficit*: & *hæc, fieri non poteſt, ut non moueatur cælum, idem quod illa ualet*, Ne-

ceſſe eſt cælum moueri. In his autem non ita eſt, ut in ſuperioribus, Nam utrunque genus etiam apud oratores tritum eſt. Prius illud perſpicuum eſt. De poſteriore autem, quis ita non loquitur? Non poſſum non deplorare uitæ humanæ calamitates. Atque de primo præcepto hactenus. Secundum autem eſt, Propoſitis duabus aduerſis ſiue contrarijs enunciationibus, ſi alterutri negatio poſtponatur, id eſt ſubiungatur, idem ualebunt. Hæ enim duæ idem declarant, Omnis homo non eſt animal, & Nullus homo eſt animal: Itemq; hæ duæ, Omnis homo eſt animal, Nullus homo non eſt animal: cum hæ duæ ſint aduerſæ, Omnis homo eſt animal, Nullus homo eſt animal. In ijs etiam quæ modales uocantur, idem uſuuenit. Nam hæ contrariæ ſunt, Neceſſe eſt cælum moueri, &, Cælum moueri non poteſt, quarum alterutri ſi poſtponas negationem, idem efficient. Nam & hæ duæ, Neceſſe eſt cælum moueri, Cælum non poteſt non moueri: & illæ, Neceſſe eſt cælum non moueri. Cælum moueri non poteſt, eandem uim habent. Tertium præceptum, Si duæ enunciationes quæ ſubalternæ uocantur, proponantur, earumq; alterutri ita gemina adiungatur negatio, ut una in principio locetur, altera in medio, idem declarabunt. Vt ſi his duabus, Omnis homo eſt animal, Aliquis homo eſt animal: uel his, Nullus homo eſt animal, Aliquis homo animal non eſt, utroq; loco negatio adiungatur, eandem uim habebunt. Nam & hæ duæ

Omnis homo eſt animal, Non aliquis homo non eſt animal: & hæ duæ, Non omnis homo non eſt animal, Aliquis homo eſt animal; itemq́; hæ duæ, Nonnullus homo non eſt animal, Aliquis homo non eſt animal, idem ualent. Eadem eſt ratio earum, quæ Modales nominantur. Conſtituantur enim hæ duæ ὑπάλληλαι, id eſt, quæ inter ſe ita affectæ ſunt, ut una alteram complectatur, Neceſſe eſt cælum moueri, Cælum moueri poteſt: earumq́; alterutri duæ, ut dixi, negationes addantur, profecto idem ualebunt. Hæ enim duæ idem efficiunt, Neceſſe eſt cælum moueri, Cælum non poteſt non moueri: & hæ duæ, Non neceſſe eſt cælum non moueri, Cælum moueri poteſt. Quod etiam in his contingit, Cælum impoßibile eſt moueri, Cælum non moueri poteſt. Nam hæ duæ, Cælum non impoßibile eſt non moueri, Cælum poteſt non moueri, idem efficiunt & declarant. Earum autem quæ ſubcontrariæ uocantur, nullū præceptum tradi poteſt. Nam cum hoc uis negationis ſola efficiat, negationes autem non plures quàm duæ enunciatis nouæ adiungi poßint. quæ iam his additæ ſint, cū alijs duabus compararentur, nec ex earum adiunctione uis eadem earum ſecuta ſit (neq; enim hæ duæ idem efficiunt, Non aliquis homo animal non eſt, Aliquis homo animal non eſt: aut hæ, Aliquis homo eſt animal, Non ullus homo non eſt animal) certè nihil certi de his poteſt præcipi. Præcepta autem hæc tria facilè demonſtrari poſſunt. Quem egò laborem, ut minus hoc loco neceſſa-

neceſſarium, prætermitto, ne de aliorũ ingenijs uidear diffidere. Illud autem admonebo, ſi quis hæc omnia in unaquaq; nota dicat poſſe cõtingere, eum uehementer errare. Nam cũ neceſſe eſt, ut de hac potiſſimũ loquar, & non neceſſe eſt, aientia ſint & negantia, id eſt contradicentia, ſi præponatur negatio, eædem erunt enunciationes. Hæc enim duo pronunciata, Neceſſe eſt omne quod natum eſt interire, Non neceſſe eſt omne quod natũ eſt interire, cõtradicentia ſunt: quarũ alteri, id eſt affirmationi, ſi negatio adiungatur, eædem prorſus erũt, ut hæ, Non neceſſe eſt omne quod natũ eſt interire & non neceſſe eſt omne quod natũ eſt interire. Nam cũ de enũciationibus quæ idẽ ualeant, diſputatur, nõ quæruntur enũciationes quæ negationis adiectione uel detractione eædẽ ſint omnino, ſed quæ nec eædem ſint, id eſt, quæ nõ iiſdẽ omnino uerbis conſtent, et altera alteri ſit conſequens. Quæ autẽ hoc loco proferuntur à nobis, quia eædẽ ſunt, iiſdẽq; uerbis cõſtent: nõ ita idẽ ualere, ut hoc loco poſtulatur, exiſtimandæ ſunt. Hæc aũt quo facilius intelligi poßint, in tabula deſcribendà curaui.

* *Vitanda ſunt autẽ in iis enunciationibus quæ ex neceſſario aliiſq; notis erunt, barbara uocabula, cuiuſmodi ſunt hæc, Poßibiliter, Impoßibiliter, Contingenter. Nam nec latina ſunt, nec eis latina reſpondent. Itaque uerba pro his uſurpanda ſunt neceſſario. ut, Cælum moueri poteſt, non, Cælum poßibiliter mouetur. Item hoc modo, Fieri poteſt ut moueatur cælum. Tribus modis*

ex neceſſario enunciationes efferre poſſumus, ut cælum mouetur neceſſariò, & cælum neceſſe eſt moueri, & cælum moueatur neceſſe eſt. Quæ enunciationes idem ualeant, & quemadmodum effici poßit, ut idem efficiant, & declarent adiectione, diximus. Has æquipollentes uocant, idem efficientes, ualentes et declarantes, ut Cicero, appello. Sequitur ut de iis quæ idem ualent conuerſione dicam. Conuerſionem appello quã Ariſtoteles in analyticis prioribus ἀντιςροφὴν nominat: quæ quoniam & in enunciationibus ſpectatur, & in argumentationibus, de ea ſolum hoc tempore dicam, quatenus in enunciatis uerſatur. Eſt igitur cõuerſio, ordinis uerborum quibus enunciatio conſtat, in præpoſterum præterquam notarum mutatio. ut hæc enunciatio, Nulla uoluptas eſt bonum, habet certum ordinem, quem ſi hoc modo mutem, Nullum bonum eſt uoluptas, erit conuerſio. Hoc autem intelligendum eſt, enunciationes quaſdam eſſe quæ recto ordine & conuerſo idẽ efficiant omnino, alias quæ non efficiant. Idẽ efficiunt primũ eæ quæ ex parte aiunt. Vt hæ, Quidam amor obſcœnus eſt. Quiddam obſcœnũ eſt amor. Deinde idem ualent eæ quæ negant omni ex parte. ut hæ, Nulla ſimulatio uirtus eſt, Nulla uirtus eſt ſimulatio. Atq; hæc præcepta generalia ſunt. Generalia non ſunt quæ ſequuntur. Enunciationes quæ de toto genere uniuerſe dicunt, non idem ſemper declarant recto & conuerſo ordine. Interdum enim idem efficiunt, interdum

non

non efficiunt, Idem efficiunt eæ omnes, quæ ſunt ex proprio & definitione, ut hæ, Omnis homo eſt ridens, Omne quod eſt ridens eſt homo: & hæ, Omnis homo eſt animal rationis particeps, Omne animal rationis particeps eſt homo. Non idem ualent quæ ex genere & accidente exiſtunt. Cuiuſmodi hæ ſunt, Omnis homo eſt animal, Omne animal eſt homo. Omnis cygnus eſt albus, Omne quod eſt album eſt cygnus. Omnis coruus niger eſt, Omne quod nigrum eſt, eſt coruus. Eadem eſt ratio earũ quæ negant ex parte. Aliæ enim idem ualent, aliæ aliud. Idem declarant quæ ſunt ex accidente, quod multis formis conuenit, ut hæ, Aliquis homo non eſt albus, Aliquid quod album eſt, non eſt homo. Nam ſi ex accidente conſtant, quod uni tantum formæ conuenit, ut doctrina ſoli homini, aut ex genere, non idem ualebunt. ut hæ non idem efficiunt, Aliquis homo nõ eſt eruditus græcis literis, Aliquis qui eſt eruditus græcis literis non eſt homo. Aliqua iuſtitia non eſt uirtus, Aliqua uirtus non eſt iuſtitia. Negationes etiam ex rebus ſingulis eodem modo ſe habent. Atq; hæ ſunt enunciationum ſimplicium quæ idem ualent conuerſiones. Non ſimplices autem, quas modales nominant, idem' ne ualeant recto & conuerſo ordine, uideamus. Efficiunt idem eæ omnes utroq; ordine quæ ex neceſſario ſunt, & ex omni parte negant, ut hæ duæ, Nullus homo neceſſariò eſt lapis, Nullus lapis eſt homo neceſſariò. Quæ autem uniuerſe aiũt quid, ſi ſint ex proprio & definitione, idẽ ua-

lebunt. Cuiuſmodi hæ ſunt duæ, Omnis uirtus eum in quo eſt, neceſſariò bonum efficit, Quod neceſſariò bonum efficit eum in quo eſt, id uirtus eſt. Et hæ duæ, Neceſſe eſt omnem hominem eſſe animal rationis particeps, Neceſſe eſt omne animal rationis particeps hominem eſſe. Si autem ſint ex genere, aut accidente, non idem declarabunt. Neq; enim hæ duæ idem ualent, Omnis homo neceſſariò eſt animal, Omne animal neceſſariò homo eſt: nec hæ, Omnis coruus neceſſariò niger eſt. Quicquid eſt nigrum, coruus eſt neceſſariò. Quæ autem quadam ex parte aiunt, idem ualent quacunque de re ſint, ut hæ, Aliquis homo neceſſariò animal eſt, Aliquod animal neceſſariò eſt homo. Aliquis cygnus albus eſt neceſſariò, Aliquid quod album eſt, cygnus ſit neceſſe eſt. Cum autem uel aio, uel nego aliquas enunciationes idem efficere, tam ueras quàm falſas intelligo. At eæ quæ ex parte negant, ſi ex proprio & definitione, & accidente communi ſint, idem efficient: ut hæ duæ, Neceſſe eſt aliquem hominem non eſſe natũ ad percipiendas artes, Neceſſe eſt aliquid quod ad artes percipiendas natum eſt, non eſſe hominem. Si autem ſint ex genere & accidente quod uni tantum formæ conueniat, non idem ualebunt. Vt hæ non idem declarant, Neceſſe eſt aliquem hominem non eſſe animal, Neceſſe eſt aliquod animal non eſſe hominem. Prior enim falſa eſt, poſterior uera. Si autem ſint ex eo quod fieri poteſt, atq; aiant ex parte, idem ualebunt,

quæ-

quacunque de re ſint. Hæ enim idem declarant, Homo poteſt eſſe albus, Aliquid quod album eſt, eſſe homo poteſt. Si autem omni ex parte aiant, ſolum idem ualebunt eæ, quæ erunt ex proprio & definitione. Quæ enim ex genere aut accidente ſunt, non idem efficiunt. Cuiuſmodi hæ ſunt, Omnis homo animal eſſe poteſt, Omne animal eſſe homo poteſt. Omnis homo albus eſſe poteſt, Omne quod album eſt, eſſe homo poteſt. Eadem eſt ratio earum quæ ex contingenti ſunt, cum id contingere dicitur, quod tam poteſt euenire quàm non euenire. Quod facile eſt & ad intelligendum, & ad probandũ, In negantibus nõ eſt eadem ratio, ſed in ijs demum, quæ ex ijs ſunt quæ fieri non poſſunt, & ex accidente quod non ſæpe ineſt. Vt hæ idem ualent, Fieri poteſt ut homo non ſit lapis, Fieri poteſt ut lapis non ſit homo. Fieri poteſt ut ueſtis non ſit nigra, Fieri poteſt ut quod nigrum eſt, non ſit ueſtis. Quod etiam de toto genere uerè dicitur. In ijs autem accidentibus quæ plerunque conueniunt, aut in ijs quæ natura, ſolæ eæ ex contingenti enunciationes quæ partem totius negant, utroque ordine idem efficiunt: ut hæ duæ, fieri poteſt, ut homo in ſenectute non caneſcat, Fieri poteſt, ut quod in ſenectute caneſcit, non ſit homo. Atque hæc eſt Ariſtotelis ſententia. Ego autem non uideo cur ſi eæ quæ partem negant, idem ualeant, eæ etiam non ualeant quæ totum negant. Si enim duæ ſuperiores idem declarant, hæ etiam duæ, fieri poteſt ut nemo in ſenectute caneſcat, Fieri poteſt

ut nihil eorum quæ in ſenectute caneſcunt, homo ſit, idem declarent neceſſe eſt. Nam ſi priores idem ualent propterea quòd non eſt, ut uult, neceſſe hominem in ſenectute caneſcere, ob eamq́; cauſam fieri poteſt ut non caneſcat: poſteriores quoque eadem ratione idem ualebunt. Nam negationes quæ ex eo ſunt quod fieri poteſt, ſi totum negent, idem utroq; ordine ſemper efficient: ſi autem partem negent, non ſemper. Nam ſi ſint ex genere, non idem ualebunt. Neq; enim hæ duæ idem declarant, Fieri poteſt ut aliquis homo non ſit animal, Fieri poteſt ut aliquod animal non ſit homo. Prior enim falſa eſt poſterior uera. Sed hæc fortaßis pleriſq; accuratius & ſubtilius perſequi uidebimur. quibus hoc reſpondemus, ſi ſubtilitatem cum utilitate conferant, eos nobis fore æquiores. Nam cum in eo primum & maxime dialectica cernatur, ut uerum à falſo diſtinguamus, non eſt dubium quin facilè capiamur diſputantes cum alijs, niſi quæ enunciationes idem ualeant quod propoſitæ, quæ non idem efficiant, intelligamus: quam nobis facultatem ſuppeditabit ea quam adhuc præſcripſi diſciplina. Hoc autem loco ad enunciationum, ut admonui, ueritatem & falſitatem, conuerſionum ratio omnis, non ad argumentationem accommodanda eſt, ne ante tempus de argumentis diſſerere cogamur. Cum quid quamq; rem ſequatur, docebimus, tum de illa enunciationum ſeu conuerſione, ſeu reciprocatione dicemus. Sed hic locus admonet, ut deinceps de pronunciatis copu-

tis copu=

tis copulatis, quæ ὑποθετικὰ uocantur, diſſeramus. Nam cum de enunciationibus inſtituerem diſputare, duo eius genera eſſe dixi, alterum quod κατηγορικὸν Græci, ego ſimplex uoco de quo adhuc dixi: alterum ὑποθετικὸν quod copulatum Cicero uocaret. Eſt autem enunciatio copulata, ea quæ ex multis ſimplicibus adiuncta aliqua coniunctione cõſtat, ut hæ, Si homo eſt, eſt rationis particeps. Aut dies eſt, aut nox eſt. Homo & animal eſt, & rationis eſt particeps. Eius enim tria tantum genera inuenio, connexum, coniunctionem, & disiunctionem. Connexum eſt ea annunciatio, in qua ſi coniunctio (conditionalem uocant) adiungitur. Coniunctio, in qua &, aut ſimilis adhibetur. Diſiunctio ea, in qua uel, aut, ue ponitur. Coniunctionem, uulgo copulatiuam: diſiunctionem, diſiunctiuam nominant. Cicero iiſdem eas quibus ego nominibus appellat. In libro enim d fato ſcribit his ferè uerbis, Etenim ſi illud uerè connectitur, Si oriente Canicula natus eſt, in mari non morietur: primumq; quod eſt in cõnexo, Natus eſt oriente canicula, neceſſarium eſt. Paulo poſt ſequitur interiecta ſententia, Si igitur quod primũ in eo cõnexo eſt neceſſarium eſt, fit etiam quod conſequitur neceſſariũ. Connexum uocat, id quod conditionalem uocant hodie Dialectici. Eodem libro coniunctionẽ uocat, eam quam copulatiuam nominant. Ergo hæc quoq; coniunctio eſt ex repugnantibus, Et eſt Fabius, et in mari Fabius morietur. Diſiunctionem etiam uocat eodem libro, quam diſiunctiuam

ctiuam nominant, Niſi forte uolumus Epicureorum opinionem ſequi, qui tales enunciationes nec ueras, nec falſas eſſe dicunt: aut cum id pudet, illud tamen dicunt quod eſt impudentius, ueras eſſe ex contrarijs diſiunctiones; ſed quæ in ijs enunciata eſſent, eorum neutrum eſſe uerum. In Topicis, Reliqui dialecticorum modi plures ſunt, qui ex diſiunctionibus conſtant, Aut hoc, aut illud, hoc autem, non igitur illud. Sunt etiam multa alia genera, ſed quia de ſuperioribus ferè Dialectici diſputant, non in hoc numero reponuntur. Eius generis hæ ſunt, Quia ſol lucet, dies eſt. Etſi homo albus non eſt, non tamen niger eſt: prior enunciatio cauſalis, poſterior aduerſatiua nuncupatur. Addunt nonnulli rationalem, ut homo eſt animal, igitur eſt: ſed uehementer errant mea quidem ſententia. Neq; enim enũciatio ulla dicenda eſt, quæ non poßit eſſe in argumentatione propoſitio, quod in hac minime contingit. Additur eodem hæc, Cum dies eſt, ſol nobis accẽdit. Quas ſi probemus, infinitæ aliæ probandæ erũt, quæ ex aduerbijs conſtabunt & nominibus. Cuiuſmodi hæ ſunt, Quod eſt in mari tranquillitas, id eſt in aëre ſerenitas. Vt auis ad uolandum nata eſt, ſic homo ad agendum. Qualis eſt hominis oratio, talis eſt homo. Quæ ſi non placent, retinendæ illæ tres ſunt formæ, quas Ciceronem ſecutũ uidemus. Reliquæ aut repudiãdæ ſunt, quia dialectici eas non probant: aut certè ad has reuocandæ ſunt.

De ueritate autem earum dicendum eſt. Connexum

qui-

quidem uerum eſt, cum priore conceſſo, poſterius neceſſe eſt concedere. Id Cicero docet in libro quarto Academicarum quæſt. Hæc Chryſippea ſunt, ne ab eo quidem diſſoluta. Quid enim faceret huic concluſioni? Si lucet, lucet: lucet autem, lucet igitur. Crederet ſcilicet: Ipſa enim ratio connexi cum conceſſeris ſuperius, cōgit inferius concedere. Falſum cōtrà connexum eſt, cùm ſuperiore conceſſo, non neceſſe eſt dare inferius, ut, Si homo currit, mouetur, uerum eſt: contrà falſum, Si homo mouetur, currit. In his autem uel utraq; enunciatio ait, uel utraq; negat, uel prior ait, & poſterior negat: uel contra poſterior, ait et prior negat. Primū quidem genus ita deniq; uerum erit, ſi in priore enunciatione ſpecies aut indiuiduum, in poſteriore eius genus collocetur, ut, Si homo eſt, animal eſt. Si currit, mouetur. Si ſentit, iudicat. Idem fiet, ſi priore loco ponatur id quod definitur, & poſteriore definitio. Tale eſt exemplum illud Ciceronis in tertio Academ. quæſt. explicatum: Si homo eſt, animal eſt mortale rationis particeps. Quod etiam contra ualet. Eadem eſt ratio proprij & ſpeciei cuius eſt proprium. In accidentibus aūt hoc nihil ualet, niſi in ijs quæ natura ſemper conueniunt, ut in his, Si homo eſt, natus eſt. Si homo eſt, interibit. Si animal eſt, alitur. Verum autem connexum duarum negationum erit ex ſuperioribus omnibus, præterquam ex genere et accidente. Hæ enim ueræ ſunt, Si non eſt homo, non eſt animal mortale rationis particeps. Si non eſt homo, non eſt

ridens.

ridens. In accidente autem falſæ ſunt, ut, Si non eſt homo,non interibit. Si non eſt homo,non alitur,nec augeſcit. Hoc etiam, Si non eſt homo, non eſt natus, falſum eſt, & eiuſdem generis omnia, propterea quòd ij qui nulli ſunt, & fuerunt, etiam nati ſunt, quanquam non ſint hoc tempore. In ijs uerò quæ ex genere conſtabunt, genus priore loco ponendũ eſt, ut ſit uerum cõnexum. Vt, Si non mouetur, non currit. Si non eſt animal, non eſt homo. Si non eſt uirtus,non eſt iuſtitia. Quòd ſi prior enunciatio ait, & poſterior neget,tum denique uerum erit connexum, cum utraq; ea quæ diuerſorum generum ſunt,ſi modo ſint ſubſtantiua complectetur, ut ſi homo eſt,non eſt lapis. Si homo eſt,non eſt qualitas. In contrarijs etiam hoc ualet,ut,Si ualet, non ægrotat: Si dies eſt,nox non eſt. Si bonus eſt,non eſt malus. Nam ea connexa, quæ ex genere, & ſpecie ſunt, ex definitione, & re quæ definitur, ex proprio & ſpecie cuius eſt proprium, non ſunt uera, ſed falſa. Vt hæ, Si homo eſt, non eſt animal. Si homo eſt,non eſt animal rationis particeps. Quæ autem connexa ex accidente conſtant,primum ſi ſint ex contrarijs,uera erunt omnia,ut dixi, deinde ſi ex ijs quæ cum aliquo conferuntur,ut, Si pater eſt,non eſt filius. Si ſimilis eſt, non eſt is cui eſt ſimilis. Si uerò ſuperius neget enunciatũ,inferius aiat,connexa erunt uera ſola ex repugnantibus, cum res proponentur,quibus attributa natura cõueniunt. Si non eſt nox, dies eſt. Si non ægrotat animal, ualet. Si non dormit, uigilat,

uigilat, Si non eſt expers rationis, eius eſt particeps. Repugnantia autem ſunt ea, quæ non poſſunt unà eidem conuenire, ita tamen, ut alterutrum conueniat neceſſariò. Ea partim in genere, ut differentiam generi attribuamus, partim in accidente reperiũtur. In his autem rem eſſe ponimus. Aliter enim falſa erunt connexa eius generis omnia. Vt hoc, Si hippocentaurus non eſt expers rationis, eſt eius particeps, falſum eſt, & cætera generis eiuſdem. Nam quoniam omne effatum aut uerum aut falſum eſt, & hoc falſum eſt, Hippocentaurus eſt expers rationis, uerum ſit contrarium ſeu diſparatum hoc neceſſe eſt, Hippocentaurus non eſt rationis expers. In connexis autem nulla alia reperitur repugnantia, quàm diſparatorum & contradicentium. Fiunt autem contradicentia, ut in alijs, adiuncta primo loco non negatione. Vt hæc duo cõnexa diſparata ſunt. hoc Epicuri, Si malum dolor eſt, carere eo malo ſatis eſt ad bene uiuendum: & hoc Ciceronis ex ſecundo de finibus, Non ſi malum dolor eſt, carere eo malo ſatis eſt ad bene uiuendum. In libro de optimo genere interpretandi in ſecundo mẽbro docui propterea cõtinuo, et idcirco à Cicerone poni ſolere, ut ſi dicamus hoc modo, Si canis in biuio utrã lepus uiam ingreſſus ſit, indagando inuenit, ratiocinatur, ita licebit cõtradicere, Non ſi canis in biuio utram lepus uiam ingreſſus ſit, indagãdo inuenit, idcirco, uel propterea, uel continuo ratiocinatur. Quintilianus in hoc genere ideo addit, ut in 1. lib.

Nec ſi quid diſcere ſatis non eſt, ideò neceſſe non eſt. Loquitur de primis elementis. Hac autem enunciatione connexa, in qua primo loco negatio adiungitur, nihil aliud docetur, niſi in co[n]traria non neceſſariò effici inferius, ſuperiore cõceſſo. Vt illud Quintiliani quod paulo ante protulimus, hoc unum declarat, hoc connexum uerum non eſſe, Si quid diſcere ſatis non eſt, id neceſſe non eſt diſcere. Neque enim priore conceſſo, poſterius cogimur concedere. Primas enim literas neceſſe eſt ei diſcere qui doctus eſſe uelit, cum interim non ſatis ſit eas diſcere: aut contrà, primas literas ſatis non eſt diſcere, & tamen eas diſcere neceſſe eſt. Hoc dicendi genus planè & dilucidè explicaui, quòd multos eſſe ſcio, quibus non eſt ſatis cognitum. Connexo etiam repugnat negantia quæ conſtat ex etſi, tametſi, quanquam, aliiſq; eiuſdem generis coniunctionibus. Vt hæc duo ſunt contraria, Si dolor eſt malum, carere dolore ſatis eſt ad bene beateq; uiuendum, &, Si malum eſt dolor, tamen carere dolore non ſatis eſt ad bene beateq; uiuendum. Sed de connexis hactenus. Nunc de coniunctionibus dicendum eſt. Coniunctiones ueræ ſunt eæ, quarũ utraq; pars uera eſt. Falſæ autem quarum uel alterutra pars falſa eſt, uel utraq;. Nam cum dico, cœlum & rotundum eſſe, & uolui, ſi alterutrum ſit falſum, falſa etiam erit cõiunctio: In coniunctionibus ſola ea oppoſitio reperitur, quæ uulgo contradictio dici ſolet. Negationes autẽ primo loco adiunctione fiunt diſparatæ ſeu contradicentes con-

les coniunctiones. Hæ enim duæ diſparatæ & contrariæ ſunt, Et legatum argentum eſt, & non eſt legata numerata pecunia. Non & legatum argentum eſt, & non eſt legata numerata pecunia. Eam cui adiuncta eſt negatio, appellat Cicero in Topicis coniunctionum negantiam. Itaq; eodem nomine appellemus licet. Eius uerba tum proferam, cum de ratiocinationibus quæ ex his propoſitionibus conſtant, diſputabo. In libro de fato eandem uocat coniunctionum negationem, Hoc loco Chryſippus æſtuans falli ſperat Chaldæos, cæterosq; diuinos, neq; eos uſuros eſſe coniunctionibus, ut ita ſua percepta pronuncient, Si quis natus eſt oriente canicula, is in mari non morietur: ſed potius ita dicant, Non & natus eſt quis oriente canicula, & is in mari morietur. O licentiam iocularem, ne ipſe incidat in Diodorum, docet Chaldæos, quo pacto eos exponere percepta oporteat. Quæro enim, ſi Chaldæi ita loquantur, ut negationes infinitarum coniunctionũ potius, quàm infinita cõnexa ponant: cur idem medici, cur geometræ, cur reliqui facere non poſſunt? Infinitas autem coniunctiones, & infinita connexa uocat Cicero ea, in quibus non certa perſona aut res, ſed incerta & indefinita ponitur. Negatio aũt coniunctionũ nihil aliud declarat, niſi coniunctionẽ complecti quædã quæ pugnent inter ſe. Cũ enim ita dico, Non & homo eſt, & nõ uiuit: hoc ſignifico, hæc duo repugnantia eſſe, & hominẽ eſſe & non uiuere. Hoc Cicero in libro de fato indicare uide-

tur his uerbis,Si enim uerum eſt,quod ita connectitur, Si quis oriente Canicula natus eſt, in mari non morietur,illud quoq; uerum eſt, Si Fabius oriente Canicula natus eſt,Fabius in mari non morietur.Pugnant igitur hæc inter ſe,Fabium oriente Canicula natum eſſe,et Fabium moriturum in mari eſſe. & quoniam certum in Fabio ponitur,natũ eſſe cũ Canicula oriẽte,hæc quoq; pugnant,Et eſſe Fabium, & in mari eſſe moriturum. Ergo hæc quoq; cõiunctio eſt ex repugnantibus,Et eſt Fabius,& in mari Fabius morietur. quod ut propoſitũ eſt,ne fieri quidem poteſt.Sed hoc quod dixi, de ijs tantum coniunctionibus intelligitur, quæ ſunt ex repugnantibus. Multa enim falſa ſunt, quæ non ſunt repugnantia. Itaq; negatio coniunctionum hoc unum ſignificat potius,duo illa quæ coniunctio complectatur,non eſſe uera,ut cum dico,Non & homo eſt, & eſt malus: hoc dico,falſum eſſe,aliquem eſſe hominem,et malum. Coniunctiones autem ex duabus ſolum enunciationibus ſimplicibus conſtant.Eæ porrò quatuor modis inter ſe affici poſſunt.Nam aut utraq; ait,aut utraq; negat,aut prior ait, & poſterior negat, aut contrà ſuperior negat,& inferior ait,Si utraq; aiat,tum deniq; uera erit coniunctio,cum ex genere & ſpecie erit, aut ex ſpecie & differentia,aut ex proprio & definitione, aut hæc omnia mutato ordine,priora cũ poſterioribus copulabũtur.Hæ enim ueræ ſunt omnes,Socrates et homo eſt, et animal eſt.Et homo eſt,et ratiõis eſt particeps. Et ri

det

det & eſt animal rationis particeps. Licet hunc ordinem mutare, & quod poſtremum eſt cum primo coniũgere, hoc modo, Et Socrates homo eſt, & animal rationis eſt particeps. *Si autem altera ſit ex aliquo ſuperiorum, altera ex accidente, aut utraq; ex accidente, non erit neceſſe ueram eſſe coniunctionem, niſi in antecedentibus & conſequentibus.* Antecedentia autem uoco, ea quæ rem neceſſariò antecedunt. Conſequentia, quæ neceſſario conſequuntur: Socrates & homo eſt, & natus eſt. Socrates & homo eſt, & matrem habuit. Socrates & animal eſt, & uiuit. Socrates & uiuit, & alitur. Si utraq; neget, uera erit in paucis coniunctio, falſa in ſuperioribus omnibus. Nam quæ ſi affirmentur uera ſunt, eadem falſa ſunt ſi negẽtur. Si prior aiat, & poſterior neget, in ſuperioribus omnibus, id eſt in toto genere, proprio & definitione, falſa erit coniunctio. Huius generis eſt illa Ciceronis, Et legatũ argentum eſt, & non eſt legata numerata pecunia. Prior enim generis eſt, poſterior ſpeciei. Infinita enim illa enunciatio, Legatum argentum eſt, idem quod hæc, Legatum omne argentũ eſt, efficit. Si igitur uera ſit ex his coniunctio aut diuerſa genera cõplectatur, aut accidẽs, quod rei nõ conueniat, neceſſe eſt. Vt hæc uera eſt cõiunctio, Et homo eſt Socrates, et non eſt lapis. Itemq; hæc; Et homo eſt Socrates et non eſt albus, ſi niger ſit. Eadẽ eſt ratio ſi priori neget, et poſterior aiat. Diſiunctiones reſtãt, de quibus dicam. Diſiunctiones propriẽ

ſunt ex repugnantibus. Aut nox eſt, aut dies eſt. Aut ualet, aut ægrotat. Aut uigilat, aut dormit. Diſiunctio uera eſt ea, cuius alterutra pars uera eſt. Neceſſaria *ea, quæ eſt ex repugnantibus, maximè ſi ex contrarijs, ut contraria uocemus, ut* Cicero, *cum alterum aiat, alterum neget.* Hoc Cicero *multis locis confirmat.* In *quarto libro* Academic. *quæſt.* Etenim *cum ab* Epicuro *qui totam* Dialecticam *& contemnit et irridet, non impetrent, ut uerum eſſe cōcedat, quod ita effabimur;* Aut *uiuet cras* Hermachus; *aut non uiuet: cum dialectici ſic ſtatuant, omne quod ita diſiunctum ſit, quaſi aut etiam, aut non, non modo uerum eſſe, ſed etiam neceſſarium. uide quàm ſit cautus is, quem iſti tardum putant. Si, inquit, alterutrum conceſſero neceſſarium eſſe, neceſſe erit cras* Hemarchum *uiuere, aut non uiuere.* Nulla *eſt autem in rerum natura talis neceßitas.* Cum *hoc igitur dialectici pugnent, id eſt* Antiochus *&* Stoici. *totam enim euertit dialecticam.* Nam *ſi è contrarijs diſiunctio* (Contraria *autem ea dico, cum alterum aiat, alterum neget) ſi inquam talis diſiunctio falſa poteſt eſſe, nulla uera eſt.* In *primo de natura deorum, idem facit contrà* Dialecticos, *à quibus cum traditum ſit, in omnibus diſiunctionibus in quibus aut etiā aut non poneretur, alterutrum uerum eſſe, pertinuit, ne ſi conceſſum eſſet huiuſmodi aliquid,* Aut *uiuet cras aut non uiuet* Epicurus, *alterum fieret neceſſarium.* In *diſiunctionibus repugnantes aut contradicentes non*

inueni apud probatum autorem. Nihil *autem prohibet negationis adiunctione fieri, ut coniunctiones, ut has duas diſparatas uocemus,* Aut Socrates *dormit, aut diſputat,* Non *aut dormit Socrates, aut diſputat.* Hanc *autem diſiunctionum negationem appellare poſſumus. Tot uerò modis affici poſſunt diſiunctionum ſimplices enunciationes, quot coniunctionum poſſe monſtraui. Veræ autē erunt diſiunctiones quæ ex iiſdem erunt, ex quibus ueræ coniunctiones, ac multò etiam magis ueræ futuræ ſunt.* Si *quæ enim duo coniuncta uera ſint, eadem diſiuncta multò magis erunt.* Atq; *hæc tria ſunt genera enunciationum earum quæ non ſimplices, ſed compoſitæ appellantur, quòd multas complectantur ſimplices.* Cætera *autem quòd uel facilia ſunt, uel minus à* Dialecticis *uſurpata, uel ad hæc reuocari facilè poſſunt, omnino tractari non ſolent.* Sunt *tamen qui id genus enunciationum, quæ cauſales uocantur, tractent, cuiuſmodi hæc eſt,* Quia *ſol lucet, dies eſt.* Hoc *genus ſi approbare placet, ego quidem certè non repugno: uerum tum deniq; dicetur, cum ſuperius cauſa inferioris erit.* Perpaucæ *huius generis ueræ ſunt, ſi cauſa uerbum in eo propriè intelligamus.* Neq; *enim ex ſpecie & genere, neq; ex proprio & ſpecie cuius proprium eſt, neq; ex eo quod definitur, & definitione ullæ ueræ erunt.* Non *enim quia aliquis homo eſt, is eſt animal, nec quia aliquis ridet, idcircò homo eſt, nec ob eam cauſam animal eſt rationis particeps mortale quis,*

quia eſt homo. Ita *ſolæ eæ quæ ita collocatæ erunt, ut prior ſit ex differentia, poſterior ex ſpecie, aut prior ex ſpecie, poſterior ex proprio, itemq́; ſuperior ex deſinitione, & ex eo quod definitur poſterior, ueræ erũt in his tribus attributis. Sed quoniam iſto modo multæ enunciationes tam apud* Platonem, et Ariſtotelẽ, *quàm apud* Ciceronem *aliosq́; ſcriptores ſunt falſæ futuræ, quas pro ueris poſuerunt: mihi non uidentur hæ cauſam poſterioris in priore requirere, ſed ſolam anteceſſionem.* Ita *non eſt hoc genus diuerſum ab eo, quod connexum* Cicero, *ut docui, nominat.* Eadem *eſt ratio earum quæ ex loci et temporis aduerbijs conſtant.* In *quo genere hæ ſunt,* Cum *ſol lucet, dies eſt,* Vbicunq; *ſol lucet, ibi eſt dies.* Hæ *enim facilè ad cõnexa reuocari poſſunt, hoc modo,* Si *quo tempore ſol lucet, eo dies eſt.* Sicubi *ſol lucet, ibi eſt dies.* Atq; *hoc etiam* Cicero *confirmat in libro de fato,* Quid *eſt quod non poßit iſto modo ex connexo transferri ad coniunctionum negationem?* Et *quidem alijs modis eaſdem res efferre poſſumus.* Modo *dixi,* In *ſphæra maximi orbes medij inter ſe diuiduntur.* Poſſum *dicere,* Si *in ſphæra maximi orbes erunt.* Poſſum *dicere,* Quia *in ſphæra maximi orbes erunt.* Multa *ſunt genera enunciandi.*

IOACHIMI PERIONII BENEDICTINI CORMOERIAceni de Dialectica Liber II.

QVoniam autem de omnibus enunciationis generibus dixi, ſequitur, ut de argumentationibus quæ ex ijs cōſtāt, dicendū eſſe uideatur. Argumentatio quidem & argumentū hoc differunt uel autore Cicerone, quòd Argumentū eſt ratio rei dubiæ fidē faciens: Argumentatio, argumenti explicatio ſiue tractatio. Ita argumentū enūciatio una eſt tantum modo: argumentatio aūt præterq̄ quòd argumētationem, cōcluſionē quoq; cōplectitur. Quanq̄ in obſeruationibus noſtris in Ariſtotelis Topica argumētationem interdum à Cicerone pro argumento uſurpari docui. Eodē aūt libro docui ἐπιχείρημα eodem modo accipi ab Ariſtotele pro argumēto & argumētatione. λόγος etiā nonnunq̄ argumentū, ſed ferè in hac re argumētatio dicitur. Qui horū exempla requiret, legat eū quem modo nominaui librū. Argumentationū autē duo ſunt genera, alterū ratiocinatio latinè, græcè συλλογισμὸς appellatur, alterū inductionē latini, græci ἐπαγωγὴν uocant. Eſt autē ratiocinatio, oratio quæ quibuſdā cōceſsis, aliud ex ijs neceſſariò efficit atq; cōcludit.

ut ſi quæratur, Sitne utilis iuſtitia, hoc modo conclu-di licebit, Quod ſuum cuiq; reddi iubet, id utile eſt, Iuſtitia autem ſuum cuiq; reddi iubet, Iuſtitia igitur eſt utilis. In hac oratione ſi ſuperiora duo conceſſeris, cogêre etiam poſtremum concedere. Inductio autem oratio eſt, quæ ex rebus ſingulis progrediens, ad res uniuerſas peruenit. ut ſi quæratur, Sitné præſtantiſſi-mus in quaque re habendus is, qui in omni re ſit peri-tus & doctus, hoc concludere inducendo ſic licebit, Gubernator is demum eſt optimus qui peritus & do-ctus, itemq; auriga, & reipub. moderator, & impera-tor. Qui igitur in quaq; re peritus eſt, is eſt habendus præſtantiſſimus. Ratiocinationi ſubiectum eſt enthy-mema, & exemplum inductioni. De his autem accu-ratius tum diſſeremus, cùm de argumentorum diſpoſi-tione erit diſputandum. Nunc de argumentorum inuen-tione dicendum eſt. Argumentum eſt enunciatio qua res dubia probatur. Locus autem eſt argumenti ſedes, id eſt unde argumentum eruitur & depromitur ad fa-ciendam fidem, cum eſt opus. Neque enim locus argu-mentum eſt, ut neque aurifodina, aurum, neque lapidi-cina lapis, ſed aliquid in quo aurum eſt reconditum & lapis. unde aurum & lapides, cum inuenta ſunt ad u-ſus neceſſarios elici poſſunt. Et quoniam argumentum ad id probandum quod quæritur & in diſputationem incidit, depromi ſolet: quatuor autẽ genera eſſe docui eorum, quæ proponerentur ad diſputandũ: genus, defi-

nitio-

pitionem, proprium, accidens: deinceps quæ argumenta ad ea confirmanda uel refellenda ſumi poßint, docebimus. Locos alij aliter partiuntur. Ariſtoteles quidem in Topicis nullam eorum adhibuit diuiſionem, nec uerò certum ordinem ſeruauit. In arte autem rhetorica duo genera eorum poſuit, quam eius diuiſionẽ, quoniam cùm prope omnes docti, tum uel maxime Cicero ſecutus eſt, eam nos etiam hoc tempore ſequemur. Dicamus igitur locos partim in ea re quæ incidit in diſputationem hærere, partim aſſumi extrinſecus. Ii in re ipſa inhærent, & inſiti ſunt, quos diſputatoris diligentia à re ducit & ſumit. Ii autem extrinſecus adhibentur, qui ſine diſputatoris arte & diligentia pariuntur, ut teſtimonium, & auctoritas. Primum inſitos enumerabo, deinde remotos. Cum aliquid ad diſputandum proponitur, & quale ſit quæritur, id tale eſſe quale uolumus, uel eius definitione cõfirmamus, uel notatione uerbi, uel eius partium enumeratione, ut ſi quæratur, Sit'ne iuſtitia expetenda, id primum concludetur eius definitione, Iuſtitia eſt uirtus ſuum cuique reddens. Reddere autem ſuum cuique in rebus expetendis eſt. Iuſtitia igitur eſt expetenda. Deinde à uerbi notatione ſumetur argumentum, hoc modo, Ius ſtatuere in quenque expetendum eſt. Iuſtitia autem ius ſtatuit in quenque. Eſt igitur expetenda iuſtitia. Tum ab enumeratione partium eius quod expetitur hoc modo, Omne quod expetitur, aut eò expetitur quia honeſtatem

affirmando concluditur. Adhuc argumenta omnia quæ à magnis uiris tradita ſunt, ad rem unam probandam ſumpſimus, ut quauis re propoſita aut ſumpta ad concludendum & diſputandum ſtudioſi diſſerendi habeant, quod afferant. His enim exemplis facile admonebuntur, ut ſimilia fingant. Atque hæc quæſtio accidentis eſt. Ad generis autem, proprij & definitionis quæſtiones ijdem loci accommodari, etſi non omnes poſſunt, quod paulo poſt docebimus.

Nunc ijdem loci explicandi ſunt pluribus. Definitio quid ſit dictum eſt. Eius tot ſunt genera, ut Seuerinus Boëthius ſcripto nominatim de ijs libro, cum quindecim expoſuit, multa etiam ſe dicat prætermittere. Ex quo intelligi debet, hunc laborem à nobis non eſſe hoc loco poſtulandum. Satis ergo erit, nonnulla tantum genera, quæ ad inſtitutum noſtrum pertinebunt, exponere. Duo quidem eius ſunt genera prima. Cum enim quid ſit res aliqua exponitur, id uel rebus ijs quæ rei naturam, & ut ita dicam, eſſentiam attingunt, aut ijs quæ illam quidem non attingunt, ſed tamen in eam conueniunt, fieri debet. Primum genus οὐσιώδευς, id eſt, eſſentiale uocatur, quod uim, naturam & ut ita dicam, eſſentiam rei explicat. Alterum κατὰ συμβεβηκότα, id eſt, accidentale dicitur, quòd rē ex ijs tantum rebus quæ naturam eius non attingunt, cognoſcendam perſpiciendamq́; proponit. Quoniam aūt duo ſunt tantum quæ naturam rei attingunt, materia & ſpecies

quorum

quorum materiam genus, ſpeciem forma illuſtrat, ea ſola in hoc genere dominatur, quæ ex utroque conſtabit. Secundum locum obtinebit ea, quæ formam ſolam: tertium ea quæ ſolam materiam exprimet. Id autem *definitionis genus, quod ex genere conſtat, & differentijs uel ſolum, uel maxime retinendum eſſe, hinc intelligi poteſt, quòd cum definitio oratio ſit, quæ, ut docui, quid res ſit explicat: genera autem ſola & differentiæ rei uim & naturam explicent, profectò aut ſola aut maxime ea erit definitio quæ ex genere differentijsque conſtabit.* Itaque Ariſtoteles *in ſeptimo libro* Topicorum, ὁ ὁρισμὸς, *inquit,* ἐστὶν ἐκ γένους καὶ διαφορῶν, *id eſt, definitio conſtat ex genere & differentijs. Differentiæ autem nõ debent ſemper uno uerbo declarari, ſed ſæpe pluribus. cum uerbum ullum ſimplex nón eſt ſatis aptum aut* Latinum. *Definiam enim ego libentius hoc modo hominem,* Homo *eſt animal rationis particeps, mortale, quomodo* Cicero *in quarto* Academic. *definiuit: quàm quomodo* Quintilianus *ac cæteri,* Homo *eſt animal rationale mortale.* Hoc *autem genus definitionis & materiam, ut dixi, & ſpeciem formamue declarat, idq; in nonnullis rebus perſpicuum eſt: in alijs autem adeo eſt obſcurum, ut nihil incertius eſſe uideatur.* In *homine enim definiendo genus materiæ, formam ſpeciei locum uolunt obtinere. Si genus totius uim, formam partis principalis dicamus tenere locum, id multo erit facilius ad intelligendum, ne dicam*

uerius.

ſterius. Cum enim dico hominem eſſe animal, hominem quid totum eſſe dico. Cum uerò eum eſſe dico rationis participem, tum quale eſſe animal diceremexprimo. Atque pars principalis cuiuſq; rei eſt ſpecies, quam formam uocant, quæ rei cur ſit cauſa eſt. Illa igitur hominis definitio non propriè materiam & formam, ſed philoſophorum ſententia genus & formam, quæ illorum locum obtinent, complectitur. Quod eodem modo de alijs quæ ex genere & differentijs conſtabunt iudicandum eſt. Sunt autem nonnullæ definitiones quæ perſpicuè materiam ſpeciemq; declarant. Materia autem hoc loco id omne intelligitur, ex quo tanquam partibus aliquid conſtat, uel in quo uerſatur, uel ex quo opus ſibi propoſitum facit. Partes autem uoco eas quæ integrales appellantur. Vt partes domus ſunt lapides, cementum, calx, trabes, lateres uno modo, alio modo, fundamentum, contignationes, & tectum. Forma autem domus, ut placet Ariſtoteli, eſt incommodorum quæ uentus, calor, hyems inuehit, propulſatio. Ita definitio hæc domus, Domus eſt integumentum ex lapidibus, lateribus, cemento, trabibus'que conſtans, quo contra uentorum, imbrium, & caloris incommoda munimur: hæc inquam definitio domus materiā formam'que complectitur. Quòd ſi hæc duo ſeparentur, ut domum dicamus operculum, quod ex lapidibus, lateribus, cemento, trabibus'que conſtat: aut domum eſſe id, quo contra uentorum, imbrium calorumq; ac tem-

peſtatum iniurias muniamur, prior ex materia erit, poſterior ex forma. Atque hoc genus definitionis illud etiam complectitur, quod diuiſione fit & partitione. Nam cum inter diuiſionem & partitionem hoc interſit, quòd diuiſio omnes formas, partitio partes eius quod diuiditur, continet, partes autem & cuiusq; & formæ eius naturam eſſentiamq; attingant, fit ut diuiſionum & partitionum definitiones ad id definiendi genus pertineant, quod naturam rei quæ definitur, explicat. Quin etiam hoc genus à ſuperiore non diſtat. Omnis enim partitionis definitio materiam: quæ autem diuiſionis eſt, formam eius quod definitur, exponit. Quod quò facilius intelligatur, planius de utraque dicendum eſt. Partitionum quidem definitio eſt, cum id quod definitur, membrorum et partium: diuiſionum autem, cum formarum enumeratione quid ſit aperitur. Earum autem diſtinctio eſt tanta, quantum inter partes & formas intereſt. Formæ autem à partibus hoc differunt, quòd formarum certus eſt numerus, partium ſæpe infinitior. Atque hoc quidem uerè dixit Cicero, ſed planius hãc diſtinctionem licet exponere. Formæ igitur, hoc diſtinguendæ ſunt à partibus, quòd de quaque forma totum dicitur, de quaque autem parte non dicitur. Vt partitionum definitio quæ definitionis eſt forma, definitio eſt: & ius naturæ, ius: fortitudo, uirtus: Dialectica, ars dicitur. Senatus conſulta autem quæ iuris ciuilis partes ſunt, non iuris ciuilis appellantur nomine. Itemq; nec

definiendi

definiendi ſcientia, nec iudicandi, nec inueniendi diale-ctica dicitur. Diuiſionis *eſt illa quam Cicero amplitu-dini ſtatuit, definitio,* Amplitudo *eſt* potentiæ *aut ma-ieſtatis, aut aliquarum copiarum abundantia.* Nam *&* potentiæ *abundantia amplitudo eſt, & maieſtatis, & aliquarum copiarum.* Itaque *hoc genus diſiunctioni-bus fere explicatur, illud autem coniunctionibus.* Exem-*plis hoc illuſtrabimus.* Diuiſionis *eſt illa eiuſdem,* Prin-*cipium eſt oratio perſpicuè & protinus perficiens au-ditorem beneuolum, aut attentum, aut docilem.* Et *illa eiuſdem,* Anceps *genus cauſæ eſt, in quo aut iudicatio dubia eſt, aut cauſa & honeſtatis & turpitudinis par-ticeps.* Illa *etiam probabilium, quæ ab* Ariſtotele *tra-dita eſt,* Probabilia *ſunt quæ probantur aut omnibus, aut plurimis, aut certè ſapientibus.* Partitionis *autem illa eſt quam domui idem ſtatuit, paulo antè à nobis po-ſita eſt.* Item *illa* Ciceronis, Ius *ciuile eſt id quod in legi-bus, ſenatuſconſultis, rebus iudicatis, iuris peritorũ au-ctoritate, edictis magiſtratuum, more, æquitate conſi-ſtat.* Interdum *aũt cõiunctionibus diuiſionũ partitiones explicantur, ut illa eiuſdem.* Fundamentũ *autẽ iuſtitiæ eſt fides, id eſt dictorũ conuentorumq́; cõſtantia, et ue-ritas.* Nam *tam dictorum quàm conuentorũ conſtantia eſt fides.* Hoc *fit non quod utrunq; non ſit fides, ſed quòd ſi quis unum prætermittat, cum non debet, aut con-trà quàm alterius ratio poſtulet, faciat, is non ſit ha-bendus fidelis.* Eodem *modo de principij definitione*

iudican-

iudicandum eſt. Si quis enim attentum auditorem reddat, & contra beneuolentiæ conciliandæ præcepta faciat, is uitioſo principij genere utetur, cum interim id faciat, quod in præceptis uidetur eſſe. Adhuc ea definitionis genera expoſui, quæ rei uim & naturam attingunt, quibus ea pene omnia quæ ex quatuor cauſarum generibus ſunt, continentur. Nam & id genus quod ex cauſa ea quam formalem uocant, & id quod ex materia, & id quod ex fine conſtat, complectitur. De prioribus duobus nihil ambigitur, de tertio autem ambigi poteſt. Sed intelligendum eſt, finem rei eſſe duplicem, unum qui eius naturæ eſt, alterum qui ab eius natura eſt remotus. Vt homini beata illa uita cœleſtis propoſita eſt tanquam finis, ſed is ab eo remotus eſt, nec naturam eius attingit. Itaque ſi homo definiatur animal quod ſempiternæ uitæ cauſa ſit creatum, non erit in eo genere quod eſſentiale dicitur. At finis is, cuius cauſa domus, nauis, aliaq; quorum uſus eſt aliquis, conſtituta ſunt, eis ita proprius eſt, ut naturam etiam eorum attingat. Finis enim eorum in uſu cuius cauſa parata ſunt, cernitur. Itaque eorum definitiones, quæ finem complectuntur, & finis ſunt, & formæ, & effectus. Nam domus (ut de ea potiſſimum dicam) eo parata eſt, ut nos ab incommodis uentorum, imbrium, frigoris & caloris protegeret ac tueretur, qua in re & finis eius perſpicitur, & ſtatus, & uſus.

Sola igitur reliqua eſt definitio, quæ à cauſa efficiente

ducitur.

ducitur. Multa eius ſunt genera, de quibus in cauſarum loco diſſeremus. Nunc ſatis erit admonere, ex eo ſolùm cauſæ efficientis genere quod ui ſua aliquid efficiat, eã quam eſſentialem uocant, conſtare definitionem. Nec uerò ex omni eius generis conſtat, ſed ex ea demũ quæ cuiuſq; rei eſt propria maximè. Vt enim homo multa facit, ueluti comedit, progreditur, ſcribit, aliaq; innumerabilia: nec differentia quæ illius naturam explicat, ex illis ſumitur, ſed ex ui ratiocinandi, qua cæteris animantibus præſtat: ſic cum ex cauſa ea quæ ui ſua aliquid facit, ea quam eſſentialem uocant definitio ſumitur, is ſolùm eius effectus ſeu officium, quod perfectiſsimum eſt, retineri probariq; debet. Hoc modo à Cicerone eloquentia ſiue rhetorica bene dicendi ſcientia, definita eſt: hoc modo dialectica ab eodem ars bene diſſerendi. Sic enim res habet, cum res nulla ſit (omnes autem complector quæ in decem categorijs continentur) quæ non uim & naturam ſuam quandã & propriam habeat, non eſt id quidem dubium, quin ea quæ illã declarabit, definito, in eo genere ſit habenda quod eſſentiale dicitur. Hoc autem genus definitionis ab eo quod paulo ante à fine ſumi oſtendi, aut non differt omnino, aut certè non permultum intereſt. Nam quoniã omnia quæ ſunt, ad uſum & officium quoddam ſunt procreata, quod ſua quæq; duce natura præſtant, profectò quæ à fine, eà etiam à cauſa efficiente, & ſi non omnis, ducetur elicieturq; definitio. Cum enim unaquæq;

quæq; res eo procreata ſit, ut naturæ munus expleat, perueniatq; ad naturæ perfectionem, idq; in eo poſitum ſit, ut quod ei natura abſolutiſſimum dedit, perficiat: idem ſit & finis quem hoc loco tractamus, & munus & cauſa neceſſe eſt. Vt cum domus definitur, eſſe tabernaculum quo nos à uentorum, imbrium aliorúq; incommodis tuemur, primum tueri eſt efficere, deinde eſt domus finis, poſtremo eſt eius munus & officium. Itemq; cum homo definitur, animal rationis particeps, hoc totum rationis particeps idem quod illud, utens ratione declarat. Vti autem ratione tum efficere aliquid eſt, quantum in ipſo eſt, tum hominis eſt & finis, & munus. Quod ſi artes omneis definiamus, ſi uirtutes, ſi uitia, hæc in ijs omnia reperiemus.

Sed ut tandem aliquando hunc definitionis, quæ naturam rei explicat, concludamus locum, enumerare licet quæ genera complectatur. Hoc quidem genere & ea quæ à cauſa, quam uocant formalem, & ea quæ ab efficiente, & ea quæ à fine, & ea quæ à materia manat, continetur. Hoc etiam diximus, ea definitionis genera, quæ diuiſionum ſunt & partitionum, ad hoc genus pertinere. Reſtat genus illud quod rem non rebus quæ naturam & eſſentiam eius attingant, quid ſit explicat, ſed uel proprijs illis quidem, non autem eſſentiam declarantibus, uel aſſumptis & quaſi extraneis. Itaq; eius genera duo ſunt, alterum quod proprietatibus, alterũ quod attributis aduẽtitijs explicatur. Quid

ſit

ſit proprium, quid accidens expoſui. Prius genus in multis à ſuperiore diſcerni uix poteſt. Itaque oratores proprij pro differentiæ nomine utuntur. Nos principio libri ſuperioris, quid inter hæc intereſſet, oſtendimus. In ijs quidem rebus quæ uocis ſuffragio utuntur, propria à uoce ducuntur, ut hominis propria eſt oratio, ſiue ſermo, & riſus: leonis, rugitus: equi, hinnitus: canis, latratus. In mutis autem ſumuntur à rebus quarum eis natura uim dedit, quò difficilius eſt hæc ipſa in his à differentijs ſeiungere. Quòd ſi id proprium eſſe dicamus, quod ſic rei cuipiam conuenit, ut in aliam rem nullam transferri queat, & differentiam id quod facit, ut id cuius differentia eſt, à cæteris diſtet, ita tamen ut in plura genera, quemadmodum uolunt ueteres, conueniat: facilior erit diſsimilitudinis explicatio. Quanquam in hac facilitate ſumma ineſt difficultas dijudicandi, propterea quòd & rerum naturas difficile eſt obſeruare, & cum obſeruaueris, quæ ad eſſentiam rei pertineant, quæ non pertineant, explicare. Itaq; uerum eſt quod Ariſtoteles ait, orationem eam quæ de toto genere dicat, certiorem eſſe: quæ autem in rebus ſingulis uerſetur, ueriorem. Nos enim de toto genere proprietatũ & differentiarũ quid inter ſe differant, dicere poſſumus: de ſingulis aũt niſi perpaucis non poſſumus. Proprietatis ergo, ut ad inſtitutũ reuertamur, ea definitio eſt, qua uis rei, nõ eſſentia explicatur. Cuius generis hæ ſunt, Homo eſt animal ridens,

Homo eſt animal doctrinæ capax. Virtus eſt habitus animi, q eũ in quo eſt, bonũ efficit. Ignis corpus eſt quod ſumma celeritate ſurſum fertur. Hoc etiam genus à fine & cauſa efficiente & effectu duci poteſt. *Eſt enim finis quidam, ut dixi, & cauſa efficiens, & effectus qui naturã rei nõ attingunt, ut propria eſt hominis beata uita: proprium eſt hominis loqui: aſini rudere: auis uolare: proprium eſt rurſus hominis in ſocietate & communitate degere. Cõtrà huius generis nulla materiam aut formam complectitur: nulla eſt partitionum, nulla diuiſionum. Hæc enim omnia naturam, & ut uocant, eſſentiã rei explicant, à quo proprietas abeſt diſtatq; plurimum. Supereſt alterum genus quod ab aduentitijs attributis ſumitur. Eo proprietatũ ignoratione uti cogimur. Itaque Ariſtoteles, Theophraſtus, alijq; permulti, cum auium, animantium, arborum, fruticum, & herbarum uim definitione aperire non poſſent, id adhibuerunt. Ego in priore oratione earum quas in Ramum pro Ariſtotele ſcripſi, quasq; huic libro attexui: multa exempla poſui, quæ ne ſim longior, omitto.* Hoc *enim loco ſatis eſt intelligi, accidentium definitionem ſumi à rebus aduentitijs, ut à colore, odore, ſucco, magnitudine, loco, tempore, cæteriſq; generis eiuſdẽ. Sed illud intelligendum eſt, hoc genus non definitionis, ſed deſcriptionis potius appellandum eſſe nomine, quãdoquidem non quid res ſit, ſed qualis explicat.* Nunc *quoniam ſatis longam orationem, atq; adeò nimis longam*

in.

generibus definitionum commemorandis poſui, ſequitur, ut quæ ſint ueræ, quæ uitioſæ definitiones, dicendũ eſſe uideatur. Memini cũ dialecticis erudirer, hoc primùm nobis proponi ad diſcendum, quid eſſet definitio, quotq; eſſent conditiones (ſic enim loquebamur) bonæ definitionis. Tres tradebantur, prima, ut eſſet conuertibilis cum definito: altera, ne quid ſuperflui: tertia ne quid diminuti contineret. Fuit ille tum latini ſermonis penè interitus, à quo eũ his temporibus dei benignitate multorumq; diligentia uindicari uidemus. Nos igitur aliqua ex parte latinis literis lucẽ afferamus. Cõditiones non appellanda ſunt hæc, ſed præcepta definiendi. Primũq; dicamus, definitionẽ in rem aliã nullã transferri oportere: alterũ, Nihil in ea redũdare, aut ſupereſſe: tertiũ, Nihil deeſſe oportere. Sic enim Cicero loquitur cũ hæc ipſa præcepta attingit. Ac de primo quidẽ in 4. Academi. quæſt. ſcribit his uerbis, Quid enim agant, ſi cũ aliquid definierint, roget eos quiſpiam, num illa definitio poßit in aliã rem transferri quamlibet? Si poſſe dixerint, quid dicere habent, cur illa uera definitio ſit? In Topicis hoc ipſum cõfirmat. Duo reliqua perſequitur in 2. de oratore, Cuiuſmodi de ipſo iure ciuili, heſterno die Craſſus cõponi poſſe dicebat, ut genera rerũ primũ exponerentur, in quo uitiũ eſt, ſi genus ullũ prætermittatur: deinde ſingulorũ generũ partes in quo & deeſſe aliquam partem, & ſuperare mendoſum eſt: tum uerborum omnium definitiones, in quibus nec abeſſe

quicquam decet, nec redundare. Primum ab Ariſtotele dicitur, μηδὲν ἐπὶ πλέον εἶναι: alterum quod poſui, μὴ περίεργον εἶναι: tertiū, μηδὲν ἐλλεῖπον εἶναι. Primum autem præceptum ex modo definitionis intelligitur. Is enim debet eſſe, ut ea omnia quæ definitio complectatur, ab aliquo rem eam quæ definitur, ſeparent. Sic enim propria erit eius, nec ad aliam rem ullā transferri poterit. In tertio præcepto tribus modis peccatur: primo, ſi quod eiuſmodi uerbum ponatur in definitione, quod uel de rebus omnibus dicatur, uel de iis quæ eidem generi ſubiiciantur. ut ſi definiam domum, rem qua uentorum, imbrium, cæliq; incommoda propulſemus, uitioſe definiam. Propterea quòd uerbū rei omnia complectitur. Secundo cum propria illa quidem eſt, ſed id cōtinet uerbum, quo ſublato reliqua erit propria. Vt ſi homo definiatur hoc modo, Homo eſt animal rationis particeps mortale doctrinæ capax, mala erit definitio, quòd hoc toto detracto, doctrinæ capax, quod hominis etiam proprium eſt, quod reliquum eſt, perfectè naturam hominis explicabit. Hoc enim in definitione redūdare ac ſuperare dicitur, quo ſublato, id quod remanet, planum facit quid ſit, id quod definitione aperitur. Tertio peccatur, cum bis idem uocabulum ſiue uerbo, ſiue reipſa dicitur, ut ſi quis definiat appetitionem, uoluptatis cupiditatem. Cupiditas enim et appetitio idem ualēt. Prætermiſſione autem peccatur, cū aliquod neceſſariū uerbū in definitione deeſt. Atq; hoc

hoc uitium propè idem uidetur, quod illud, cum in aliam rem transfertur definitio. Alia etiam uitia in toto definitionis genere uitanda ſunt. Sed nullum magis, quàm ne obſcura ſit. Nihil eſt enim quod minus ferendum ſit, quàm id eſſe obſcurum, quod illuſtrandæ & quaſi euoluendæ rei inuolutæ gratia adhibetur. In quo genere in primis eſt definitio, quæ rem dubiam ſe probare, obſcuram illuſtrare, occultam in lucem proferre, tectam aperire profitetur. Hoc autem uitium ita deniq; declinabimus, ſi uerbis & rebus notioribus & magis perſpicuis quàm ſit id quod definitur, utemur. Notiora autem & clariora ſunt habenda ea quæ latius patent, quæ eadem nota ſunt omnino. Itaq; ex genere ac differentijs conſtat ea quæ ſola dominatur definitio. Patent enim quàm quæ eis ſubiectæ ſunt formæ, latius. Ex quo perſpicuum eſt, eas definitiones uitioſas eſſe, quæ contrarijs explicantur. ut ſi dicamus id malũ eſſe, quod nõ eſt bonum. Et illam Horatij, Virtus eſt uitium fugere, uitioſa eſt, ſi ad normam philoſophorum exigatur. Nam & oratores & poëtæ ſuo more definiunt, in eoq; orationem ad uulgi opinionem & ſenſum accõmodant. Sunt tamen quædam quæ definiri aliter non poſſunt, ut ea omnia quæ cũ aliquo conferuntur. Quod quidem uidit Cicero, qui in primo de oratore libro ſic genus et partes generis definit, ut utroq; in utriuſq; definitione utatur. ſic enim definit, Genus aũt, id eſt, quod ſui ſimiles cõmunione quadã, ſpecie aũt differẽtes duas

aut plures cōplectitur parteis. Partes autem ſunt, quæ generibus ijs ex quibus emanant, ſubijciuntur. Hæc etiam Ariſtoteles ab hoc uitio excipit: quem ſecutus eſt Porphyrius. Iis autem adhibendis quæ notiora ſunt & clariora, quòd latius pateant, ne fallamur, uidendum eſt diligenter. Neq; enim ſi quod rem antecedit quàm definire uolumus, id exprimamus, continuò uerbis notioribus uti uidebimur. Proximo enim genere ſuo res quæq; definienda eſt, niſi fortè interiectas differentias adhibeamus. Id quod in hac animalis definitione, Animal eſt natura animata ſenſus particeps, animaduerti licet. Qui accuratius ac certius definiendi ſcientiā cognoſcere uolet, ſextum librum Topicorum Ariſtotelis euoluat. Neq; enim uitia omnia perſequi hoc loco inſtitui. Quapropter ad inſtitutum noſtrū reuertamur. Diximus quid definitio eſſet, quot eius eſſent genera, quæ definitionis præcepta ſeruanda, quæ uitia fugienda. Qui ſit eius modus dicendū eſt. Is qui ſit, Cicero in Topicis Ariſtotelis uerbis exponit, Sic igitur ueteres præcipiunt, cum ſumpſeris ea, quæ ſunt ei rei quam definire uelis, cum alijs communia, uſq; eo perſequi, dum proprium efficiatur, quod nullam in aliam rem transferri poſſit. Atq; hæc quidē Cicero de Ariſtotelis ſecundo libro Analyticorum poſteriorum ſumpſit, quemadmodum docui alio loco, ſed quoniam non omnia mutuatus eſt, quæ ad hunc locū pertinent, nec ipſe exponit quæ ſint illa communia quibus expleri poſſit definitio,

de eo pauca dicenda ſunt. Neque enim omnia ſumere oportet quæ ſunt ei rei quam definire uolumus, cum alijs communia, etiamſi totum efficiatur proprium. Hinc igitur de ijs diſſerendi ducamus exordium. Quod propriè definitur, uel ſpecies eſt infima, uel genus medium. Neque enim indiuidua & ſumma genera propriè definiuntur. Si ſpeciem infimā definire uolumus, non eſt arceſſendum à capite, id eſt à ſummo genere eius categoriæ cui attributa eſt, ſed à proximo, quod cum ei ſit commune cum cæteris formis eiuſdem generis, communia alia quæ anguſtius pateant ſumenda erunt eatenus quoad tota propria efficiatur oratio. Vt ſi homo definiendus ſit, non rectè facias ſi eum ſubſtantiam aut corpus eſſe dicas, (hæc enim duo remotiora ſunt) ſed animal. Rurſus quoniam animalia ſunt & boues, & equi, aliquid aliud tibi quærendū eſt, quod animalis uerbo ſubijciatur. id inuenies hoc totum rationis particeps, quod adiunctum ſuperiori nondum plenam definitionem efficit. hoc enim totum animal rationis particeps generis locum obtinet. Mortale igitur adiunge, tum tria illa uerba, quorū quodq; cōmune eſt homini cum multis rebus, cōiuncta hominis complebūt definitionem. Eſt enim ſolus homo animal rationis particeps mortale. Atque hoc præceptum definiendæ formæ infimæ Ariſtoteles ſecundo libro poſteriorum analyticorum tradidit. Generis autem definiendi infimi hoc dedit. Si id genus definiendū eſt, primùm in ſuas

ſpecies infimas diſtribui debet: deinde earum definitiones ſumendæ ſunt, quarum quæ pars multis uerbis conſtat, in omnibusq; formis uerè dicitur, generis eius de quo agitur erit definitio, ſi ſummum genus primo loco adiungatur. Sed hoc ſolum in ijs ualet, in quorũ formis definiẽdis multa uerba poni licet, quæ generis uim & naturam magna ex parte declarent. Vt ſi numerum definire uelim, primũ duorum & trium quæ eius ſunt formæ definitiones mihi proponam. Eſt autem binarius multitudo unionum quæ prima in partes æquales diuiditur. Ternarius, multitudo unionum quæ prima in duas partes impares diuiditur. In harum duarum aliarumq; eius generis formarum definitionibus, hæc duo uerba, Multitudo unionũ, reperio, quæ cõmunia ſunt omnium formarum. ijs ſi addam genus ſummum, quod eſt quantitas, numeri plena hæc erit definitio, Quanta multitudo unionum. Quãquam Græcis, non nobis hoc modo loqui licet, ſed potius hoc modo, Quantitas multa unionũ. Atq; hoc quidem, in ijs generibus quæ cõmemoraui facere poſſumus, in alijs non poſſumus. Neque enim in homine definiendo, uim animalis multis uerbis exprimi licet, ut dicamus hominem eſſe corpus ſenſus & rationis particeps mortale. In generibus etiam medijs definiendis hoc ipſum ualet, quam dixi, adhibita exceptione. Sed quoniam hoc ſecũdum præceptum non eſt perpetuũ nec generale, hanc omnem definitionis inueniendæ diſciplinam ad ſuperius reuocandã cenſeo, dum

ſeo, dum cõmunia illa quæ ſumẽda ſunt, genera et diffe rẽtias eſſe intelligamus. Eſt enim illud multo et facilius & certius. In quo perutile erit, quacunq; re propoſita ad definiendum, primũ quam ad categoriã pertineat quærere: deinde eam inuentam in partes diſtribuere, quoad proximũ eius rei quam definire uolumus genus inuentũ ſit: tum in differentias primas genus illud parti ri, & in ſecundas, atq; etiã tertias ſi ita res ferat. Sic e- nim tãdem aliquãdo inueniemus, ea omnia quæ generi adiuncta rem illam à reliquis diſtinguent. quæ rei pro- pria erit, & perfecta definitio. Vt ſi temperantia mihi propoſita ſit ad definiendum, primum cuius ſit catego riæ uidebo. deinde cum qualitatis eſſe inuenero, quali tatem in quatuor genera diuidam, in habitum & affe- ctionem, in uim & imbecillitatem naturalem, in cõmu tationem & patibilem qualitatem, in formam atq; fi- guram. natura diligenter perſpecta, & animaduerſa, temperantiæ genus habitum eſſe concludam: ſed quo- niam remotũ eſt, rurſus habitum in genera in uirtutem et uitium partiar: quorum cum in uirtutis genere eoq; proximo temperantiã numerari uidero, genus hoc in differentias diſtribuam, in morales, & rationis, quæ in tellectuales uocãtur. cumq; more perfici temperantiã cognouero, tum morales rurſus in ſuas differẽtias diui dã in eas quæ in metu, in eas quæ in cupiditatibus, in eas quæ in opibus, in eas quæ in honorib. expetendis, in eas quæ in iocis, in eas quæ in rebus alienis adminiſtrandis

decorum

decorum ſeruāt. Quod cum fecero, facilè intelligam in ijs eſſe temperantiam, quæ modum cupiditatibus apponant. Ei igitur hanc definitionem ſtatuam, Temperantia uirtus eſt moralis, quæ cupiditates guſtatus & tactus rationi obedientes efficit. His ita conſtitutis, quis uſus ſit loci definitionis dicendum eſt. Cum aliquid in diſputationem incidit eorum quatuor quæ quæri ſolere dixi, id quoniam uel conceditur uel negatur (ut concedi partim & partim negari dicamus id quod diſtinguitur) ſi conceditur, refellendū: ſi negatur, confirmandum eſt. Ad horum utrunq; plurimum ualet definitio. Sed hoc tribus modis fieri poteſt. Nam quoniā in omni quæſtione dialectica hoc quæritur, an quod alicui attribuitur, aut non attribuitur, uerè an falſo ei attribuatur, uel non attribuatur: idcirco uel ab eo cui quid conuenire, aut non conuenire dicitur, uel ab eius quod in aliquid cadere, aut non cadere aſſerimus, quod attributum uoco, alij prædicatum: uel ab utriuſq; definitione argumentū ſumi licet. Ab eius definitione quod ſubiectum uocant, ut fecit Cicero in Topicis, Ius ciuile eſt æquitas conſtituta ijs qui eiuſdem ciuitatis ſunt ad res ſuas obtinendas. Eius autem æquitatis utilis eſt cognitio, utilis eſt ergo iuris ciuilis ſcientia. Hoc enim argumentum ad hanc quæſtionē accidentis adhibetur, Sit ne utilis iuris ciuilis ſcientia? in qua hoc totū, iuris ciuilis ſcientia, ſubiectū eſſe conſtat. Ab eius autem definitione quod prædicatū alij uocant, ut illud Ciceronis in

ſecundo

*ſecundo libro de oratore, Si maieſtas eſt amplitudo ac dignitas ciuitatis, is eam minuit, qui exercitũ hoſtibus pop.*Rom.*tradidit, non qui eum qui id feciſſet, populum* Rom.*poteſtati tradidit.* Hoc *enim quæritur, Is'ne maieſtatẽ popul.*Rom.*minuerit,qui eũ pop.*Rom.*poteſtati tradidit,qui exercitum hoſtibus pop.*Rom.*tradidit?* Ab *utriuſq; autem definitione interdum non ſolum licet,ſed etiam neceſſe eſt:ſed tum maximè,cum idem'ne ſit unũ quod alterũ ambigitur.* Vt *ſi quæratur, Sit'ne temperantia idem quod continentia? ex utriuſq; definitione argumentũ ducatur neceſſe eſt, ſiue id confirmandum ſit,ſiue refellendum.* In *alijs etiam quæſtionibus idem faciendũ eſt neceſſariò. ut ſi quæratur, An qui indignatur,ſit inuidus?* Neq; *enim hæc unquam explicabitur quæſtio, niſi quis ſit qui indignetur, et quis ſit inuidus,definitione aperiatur. Sunt autem nonnullæ quæſtiones ad quas alterutrius,aut utriuſq; uerbi arbitratu noſtro definitionem adhibere poſſumus. Sed uidendũ eſt diligenter,utrum magis cauſæ noſtræ prodeſſe poßit.* Hic *autem locus & ad confirmandum ualet,ut dixi,& ad refellendum.* Nam *& quod definitioni conuenit, rei etiã quæ definitur, conueniat: & quod non cõuenit definitioni, nec ei quod definiatur cõueniat neceſſe eſt.* Itemq; *cui attribuitur definitio, ei etiam res attribuitur: et in quod definitio non cadit, in id etiã res quæ definitur non cadit neceſſariò. Sunt enim hæc duo quaſi capita et initia quæ huic loco uim tribuunt.*

quorum

quorum illud ad eas quæſtiones adhibendum eſt, quarum id uerbum quod ſubiectum uocant. hoc autem ad eas, quarum attributum definietur. In ſuperioribus enim definitioni attribuitur aliquid, aut detrahitur, ex quo idem rei quam definimus, conuenire, aut non conuenire concluditur: in poſterioribus autem, alicui definitio cõuenire, aut non conuenire oſtenditur, ex quo ei etiam conuenire, aut non conuenire cõcludetur res quam definiemus. Quod ex iis quæſtionibus, quas paulò antè poſui, perſpici poteſt. Intelligendum eſt autem, argumentum, quo res ea quæ definitur ex definitione efficitur, firmum eſſe illud quidem, ſed nihil ad hunc locum pertinere. Neque enim unquam eiuſmodi quæſtio in diſputationem incidit, in qua ex eo aliquid definitioni conuenire probandum ſit, quia rei quæ definiatur conueniat: aut in aliquid definitionem cadere, quòd in id res cadat cuius uis definitione explicetur. Quo factũ eſſe puto, ut ueteres nullum locum in hoc genere à re quæ definitur, tradiderint, cum non ſolum cauſarum, ſed etiam effectorum locum tradidiſſent. Quæſtiones autem eorum quatuor quæ incidunt ſola in diſputationem, hoc definitionis loco tractari omnes poſſunt, præter illam quæ eſt definitionis. Neq; enim in eam poteſt incurrere, præſertim cum definitio alicui conuenire quod definitur, definitione alia doceri non poſsit. Qui enim propoſita hac quæſtione, An ſit homo animal rationis particeps, aut alia eiuſdẽ generis, definitione id

uel uerum

uel uerũ eſſe, uel falſum concludi poteſt? Nam ſi id fiat, aut hæc eadem quæ in quæſtione eſt, aut alia ad id probandũ adhibebitur. Si eadẽ, ridicula erit multis modis probatio. Si alia, aut rei propoſitã naturã declarabit, aut alterius, ſi alterius nihil ad hunc locũ pertinebit. Si rei propoſitæ, cum idẽ hæc ualeat quod altera, in confirmando facilè definitio eſſe negabitur, in refellendo non definitionem, ſed noſmetipſos refellemus, & pugnantia loquemur. Non eſt autem dubium, quin ſi hoc unum quæratur, an oratio quæ eadẽ definitio eſt, ſubiecto conueniat omnino, id confirmari poßit, ſi negetur: & refelli, ſi concedatur, ea quæ ex alijs cauſis erit definitione: Vt ſi quæratur, Sit'ne homo animal rationis particeps mortale, idq́; negetur, ad id cõfirmandum definitio hæc adhiberi poterit, Homo eſt animal beatæ uitæ adipiſcendæ cauſa fictum & compoſitum. Quod autem animal beatæ uitæ adipiſcendæ fictum et compoſitum eſt, idem rationis eſt particeps & mortale. Homo igitur eſt animal rationis particeps mortale.

Generis autem quæſtio definitione tractabitur, ut ſi quæſtio ponatur, Sit'ne animus numerus? eaq́; concedatur, refelli poterit numeri definitione hoc modo, Si numerus multitudo eſt unionum, & animus nullus eſt unionũ multitudo, quomodo animus numerus eſſe poſſit? Eodem modo de his iudicandum eſt, An cõtinentia ſit uirtus? An uirtus ſit ſciẽtia? alijsq́; eiuſdem generis. Proprij etiã atq; accidẽtis quæſtionũ hic locus eſt: quos ſibi

ſibi quiſq; exẽplis ſuperioribus adiutus, proponere pô terit ad imitandũ. Proximus locus eſt ab enumeratione partium. Primum dicendum eſt quæ ſint partes quæ enumerentur in hoc tractãdo loco: deinde eius uſus erit docendus. partes quidem dicuntur, in quas totũ diuiditur, ſiue formæ ſint, ſiue partes. Totius autem nomine appellamus hoc loco, non ſolum res, ſed etiam uerba nonnulla, quæ multa cõplectuntur, ex quibus quaſi partibus conſtant, cuiuſmodi ſunt genera potiſſimũ. Itaq; ex hac totius duplici appellatione duo genera huius tractandi loci nata ſunt. Cum enim generis formæ enumerantur, tum diuiſione: cum rei partes, tum partitione tractatur. Genus aũt duobus modis in partes diſtribui poteſt: in formas, & differentias. In formas hoc mô do, Animaliũ aliud eſt homo, aliud equus, aliud bos, & cætera. uel ſic, Animalium aliud homo, aliud beſtia. In differentias hoc modo, Animaliũ aliud eſt rationis particeps, aliud expers. Animalium aliud eſt terrenum, aliud aquatile, aliud ancipitis uitæ. Res etiam duobus mô dis in ſuas partes diſtribuitur, primo ut ſi dicam, Dô mus aliud fundamẽtum, aliud contignatio, aliud tectũ, Deinde hoc modo, hominis aliud corpus, aliud animus.

Additur etiam tertius modus, hominis aliud caro, aliud os, aliud neruus & cætera. Atque hoc quidem, ut ita dicam, eſſentiale dicitur diuidendi & partiendi genus, quòd ſiue genus, ſiue res in ea quæ naturã ipſorum attingunt, diuidatur. Aliud eſt genus diuidendi,

quod

quod κατὰ συμβεβηκότα dicitur, cum res in ea quæ natu ram eius non attingat, diſtribuitur, aut contra. ut cũ dicimus, Animalium aliud album eſt, aliud nigrum, aliud neutrum. Hoc genus fuſum eſt per nouem poſtremas categorias. In quantitate huiſmodi eſt, Hominum alius eſt longus duos pedes, alius tres, alius quatuor. In his quæ cum aliquo conferuntur, Hominum alius pater, alius filius. In qualitate, Hominum alius bonus, alius malus. In actione, Animalium aliud loqui tur, alid non loquitur. In patiendi categoria, ut, Animalium aliud uolat, aliud graditur. In loco, Animaliũ aliud in terra, aliud in aqua, aliud in utroque uiuit. In tempore, ut, Auium aliæ hyeme occultantur, aliæ uidentur. In ſitu, Animalium alia recta, alia prona incedunt. In habendi categoria, ut, Animalium alia tecta ſunt uillis, alia alijs. Ita nouem erunt diuiſionis genera, quibus res in attributa ſua diſtribuetur; & multæ partes generum ſingulorum. Totidem etiam erunt eius partitionis, qua accidentia in accidentia di uiduntur. Hoc genere ea diuidũtur, quæ nomẽ à cate gorijs ſumunt, quæ παρώνυμα dicuntur. Vt quantorũ alia trium ſunt cubitorum, alia pauciorum, alia pluri um. Patrũ alius lenis eſt, alius durus, alius neutrum. Bonorum alij ſunt iuſti, alij temperati, alij fortes, alij li berales: itemq; alij. Eorum qui agunt, alij docent, alij ſcribunt, alij aliud faciunt. Eorum qui patiũtur quid & accipiunt, alij docentur, alij aliud. Eorum qui in lo

co ſunt, quidam Aſiæ, alij Aphricæ, nonnulli Europæ ſunt incolæ. Eorum qui tēpore circumſcribuntur, alij uere, alij hyeme, alij autumno, alij æſtate rectius ualēt. Eorum quæ collocata ſunt, quædam prona ſunt, quædam recta; quædam ſupina, quædam alio modo ſita. Eorum qui tecti ſunt, quidam ſericati ſunt, quidā purpurati, quidam auro, quidam argento fulgent, quidam lana, alij alia ueſte amicti. Licet etiam accidentia in ea diuidere, in quibus inhærent, id eſt in ſubiecta, in quo per nouē categorias poſtremas expatiari poſſumus. Sed pauca exempla ſatis erit ſubijci. Bonorum alia ſunt animi, alia corporis. Virtutes aliæ ſunt in ratione ſitæ, aliæ ſunt in uoluntate ſiue appetitu, aliæ ſunt in alia parte. Perturbationes aliæ ſunt in ea animi parte, quæ uoluptate alitur, quæ concupiſcibilis uocatur, aliæ in ea in qua irarū exiſtit ardor. Nunc quoniam omnia diuiſionum partitionumq; genera uideor perſecutus, dicendum eſt, quæ uitia in ijs uitare debeamus. Vitium quidem eſt uel maximum in diuidēdo, tum partem abeſſe, tum ſuperare. Illud etiam uitioſum eſt, partem in genere, aut genus in parte numerare. Prima duo uitia diuiſioni communia ſunt cum definitione. Itaque paulo ante uerba Ciceronis ex II. libro de Oratore, quibus idem de utraque confirmat, protuli. Tertium autem idem Cicero. II libro de Finibus in Epicuro reprehendit his uerbis, Quomodo autē philoſophus loquitur tria genera cupiditatū, naturales

turales et neceſſarias, naturales et nõ neceſſarias, nec naturales nec neceſſarias, primũ diuiſit ineleganter. Duo enim genera quæ erant, fecit tria, hoc eſt non diuidere, ſed frangere rem. Qui ſi diceret cupiditatum eſſe duo genera, naturales et inanes: naturaliũ quoq; item duo, neceſſarias & non neceſſarias, confecta res eſſet. Vitioſum eſt enim in diuidendo, partem in genere numerare. Atque hæc quidem ille, nos autem dicamus quid ſit in diuidendo partem in genere numerare. Aliud quidem eſt nihil, niſi in diuidendo id genus ponere, quod eſt pars, id eſt, id in partibus rei quæ diuiditur, nominare, cuius illarum partium aliqua ſit genus. Vt exempli cauſa, Epicurus in ſuperiore hac diuiſione, Cupiditatum aliæ ſunt naturales & neceſſariæ, aliæ naturales et non neceſſariæ, aliæ nec naturales nec neceſſariæ, poſuit neceſſarias cupiditates eſſe genus cupiditatum, cum ſint naturalium partes. Itaque illa diuiſio huic perſimilis eſt, Animantium aliud rationis eſt particeps, aliud bos, aliud rationis expers. Bos enim non eſt genus animantium, ſed pars eorum, quæ ſunt rationis expertia. Itaque rurſus diuidẽda ſunt expertia rationis hoc modo, Expertiũ rationis, aliud eſt bos, aliud equus, aliud leo, & ita in ſingulis. Quemadmodum autem uidendum eſt, ne in diuidẽdo partẽ in genere, ſic ne genus in parte numeremus, id eſt ne rei quæ diuiditur id partẽ eſſe dicamus, quod eius ſit genus, ut ſi diuidamus uoluptatem hoc modo,

Voluptatum alia gaudium eſt, alia lætitia, alia delecta tio. Nã gaudij et delectationis uerba, aut latius quàm uoluptatis, aut tam latè patent. Sed hoc uitium quædam eſt particula illius, cum in diuiſione aliquid ſuperat & redundat. ſunt enim eius genera plura. Plena igitur tum denique erit diuiſio, cum pars nulla neque aberit, neque ſuperabit. Sic enim fiet, id quod in eiuſmodi re eſt neceſſarium, ut partes uniuerſæ ac totum æquè pateant. Nec uero neceſſe eſt ſemper ne in diuiſione quidem, omnes enumerare partes. Quis enim omnia animantium genera diuidendo poßit percurrere? Quòd ſi quando neceſſe eſt, tum denique eſt, cum differentijs in diuidendo utimur, aut cum paucæ ſunt formæ generis, quod diuidimus. Reſtat ut quæ argumenta ex hoc loco ducantur, oſtendam. Hic ſane locus & ad refellendum ualet, et ad confirmandũ. Duobus autem modis confirmare poßumus. Nam ex partibus per diſiunctiones aut totum concluditur, aut pars una infirmatis cæteris. Prioris generis tale exemplũ eſt, Si aut cenſu, aut uindicta, aut teſtamento liber factus eſt, eſt liber. Cenſu autem liber factus eſt. eſt igitur liber. Tale etiã illud eſt, ſi quæratur, An ſit expetẽda uirtus? Si uirtus aut in ijs eſt quæ decus et honeſtatem pariunt, aut in ijs quæ delectationẽ, aut in ijs quæ utilitatem afferunt, expetẽda eſt. eſt autem in ijs quæ decus & honeſtatẽ pariunt. eſt igitur expetenda. Poſterioris generis exemplum eſt illud Ciceronis in II.

de Orat. Aut ſenatui parendũ de ſalute reipub. fuit, aut aliud conſilium inſtituendum, aut ſua ſponte faciẽdum. aliud conſilium ſuperbum, ſuum arrogans. utendum igitur fuit conſilio ſenatus. Idem in oratione pro C. Rabirio, Atqui uidemus hæc in rerum natura fuiſſe, ut aut cum Saturnino eſſet, aut cum bonis, aut lateret. Latere mortis erat inſtar turpiſſimæ, cum Saturnino eſſe, furoris & ſceleris: uirtus & honeſtas cum conſulibus eſſe cogebat. In refutatione etiam duobus modis hoc loco uti licet. Nam uel per diſiũctiones ex partibus enumeratis & omnibus infirmatis, uel diſiũctionibus prætermiſſis, ex partium refutatione, totũ refellitur. Atq; à priore genere appellatur enumeratio. Sic enim à Cicerone lib. 1. de Inuentione definitur. Enumeratio eſt, inquit, in qua pluribus rebus expoſitis, & cæteris infirmatis, una reliqua neceſſariò confirmatur. Exemplũ hoc ponit deinceps, Neceſſe eſt aut inimicitiarũ cauſa ab hoc eſſe occiſum, aut metus, aut ſpei, aut alicuius amici gratia: aut ſi horũ nihil eſt, ab hoc non eſſe occiſum. Nam ſine cauſa maleficium ſuſceptum eſſe non poteſt. Sed neque inimicitiæ fuerunt, nec metus ullus, nec ſpes ex morte illius, alicuius cõmodi, neque ad amicum eius aliquẽ mors eius pertinebat. Relinquitur ergo, ut ab hoc non ſit occiſus. Hoc quidem exemplum non eſſe accommodatum ſuperiori definitioni, omnes intelligere arbitror. Nam & hoc exemplum reprehenſionis eſt, & illa de

finitio id ſolum quod confirmationis eſt, complecti-tur. Idem Cicero *tota fere ea oratione, qua* Sex. Ro-*ſcium* Amerinum *contra* Chryſogoni *potentiam de-fendit, argumenta ab hoc loco ſumit. Sed ex ijs unum hoc tantum proferam,* Nunc Eruci ad te uenio. *Conuenlat mihi tecum neceſſe eſt, ſi ad hunc maleficium iſtud pertinet, aut ipſum ſua manu feciſſe, id quod negas, aut per aliquot liberos, aut ſeruos. Liberos ne quos neque ut conuenire potuerit, neque qua ratione inducere, neque ubi, neque per quos, neque qua ſpe, aut quo precio potes oſtendere. Ego contrà oſtendo, non modo nihil eorũ feciße* Sex. *Roſcium, ſed ne potuiſſe quidem facere, quòd neque* Romæ *multis annis fuerit, neque de prædijs unquã temere diſceſſerit. Reſtare tibi uidebatur ſeruorum nomen, quo quaſi in portum reiectus à cæteris ſuſpicionibus confugere poſſes: ubi ſcopulum offendis eiuſmodi, ut non modo ab hoc crimen reſilire uideas, uerum omnem ſuſpicionem in uoſmetipſos recidere intelligas.* Interdum *duæ tantum partes exponuntur, idque fit tum maxime, cum genus in differentias diducitur.* Cicero *in oratione pro* Flacco, *In ærario nihil habent ciuitates, nihil in uectigalibus, duæ rationes conficiendæ pecuniæ, aut uerſura, aut tributo, nec tabulæ creditoris proferuntur, nec tributi confectio ulla recitatur. Concluſionem ut perſpicuã reliquit. Poſterioris autẽ generis illud ex* Ciceronis Topicis *exemplum eſt,* Si

neque

neq; cenſu,neq; uindicta,neq; teſtamento liber factus eſt,non eſt liber:neq; eſt ulla earum rerum,non eſt igitur liber. Eodem illud pertinet, ſi quæratur, Poßint ne contraria eidem conuenire? Si neque aduerſa,neq; aientia & negantia,neque ea quæ cum aliquo conferuntur,neque priuantia eidem cōuenire poſſunt,contraria eidem nō poſſunt conuenire: nulla autem horū poſſunt,ne contraria quidem igitur. In hoc & in ſimili exemplo, unamquanq; partem rurſus in ſuas partes Ariſtoteles uult diuidi,ſed eam potißimum de qua erit controuerſia. Vt ſi controuerſia ſit de aduerſis, hoc modo eorum partes exponere licebit, Si neq; cā dor & nigror,neque ualetudo & morbus, neque iuſtitia et iniuſtitia, fortitudo & ignauia,temperantia & intemperantia,aliaq; eiuſdem generis eidem conuenire non poſſunt, ne aduerſa quidem poſſunt. Neq; ulla eorum poſſunt,non igitur aduerſa poſſunt eidem conuenire. Atq; hæc quidem argumenta ducuntur ab earum partium enumeratione, quarum unaquæq; de toto uerè dicitur,cuiuſmodi ſunt formæ. Ab earum autem partium enumeratione,quæ non ſingulæ, ſed ſolum uniuerſæ in toto uerè dicuntur, ſumptum argumentum,in probando non per diſiunctiones, ſed per coniunctiones explicatū ualet, in reprehendendo autem per negationes. Confirmationis tale eſt exemplum, Si & radix eſt & caudex, & cortex, & frondes,& rami,arbor eſt: hæc autem ſunt omnia:arbor

igitur eſt. Item *huiuſmodi, Si & res ciuilis ſcientiæ inuenire, & inuentas diſponere, & diſpoſitas memoria tenere, atque animo comprehendere, & comprehenſas animo, cum uocis, motus, uultus atque omnis actionis dignitate eloqui & pronunciare poteſt, orator eſt: horũ autem omniũ facultate eſt præditus: eſt igitur orator*. Refutationis *idem exemplum erat, ſi cõuertatur hoc modo, Si neque res ciuili rationi propoſitas inuenire poteſt, neque inuentas diſponere, &c. non eſt orator: hæc autem non poteſt, non eſt igitur orator*. Hæc *duo argumenta firmiſsima ſunt, ut ſuperiora, ſi partes omnes enumerẽtur*. Refellendo *autem interdum ualet, per diſiunctiones, etiamſi non omnes partes exponantur, ſed tantum neceſſariæ, id eſt, eæ ſolum quæ ita totius naturam attingunt, ut ſi tollantur, etiam illud tollatur: ſi ſint, illud etiam ſit neceſſario*. Neque *enim ſi manus aut pes homini abſcindatur, propterea homo aut animal eſſe deſinit*. At *ſi caput, ſi thorax, ſi crura ſint, etiam ſublatis cæteris, homo erit*. Proprie *autem hæc intelligo*. Neque *enim caput abſciſſum, aut manus, proprie caput aut manus dicitur*. Itaque *quæ partes neceſſariæ ſunt, quæ non neceſſariæ diligenter uidendum eſt*. Refelli *autem per diſiunctiones poteſt id de quo quæritur, ſi una de ſit earum quæ neceſſario totum comitantur, hoc modo, Si aut rerum humanarum cauſas aut diuinarum neſcit, non eſt ſapiẽs: alterarum autem cauſas neſcit,*

non

non eſt igitur ſapiens. Atque hic quidem locus ab enumeratione partium, cum à formis ducitur, in confirmatione uim ſuam ab hoc quaſi capite mutuatur, Cui pars aliqua aut forma conueniat, eidem totum ſiue genus conuenire. In refutatione ab hoc, Cui forma nulla aut neceſſaria conueniat, ei genus minime conueni re. Si autem ſumatur ab enumeratione partium totius quod non eſt genus, in confirmatione quidem firmum eſt ob eam cauſam, quòd cui partes omnes, aut certe neceſſariæ conueniunt, ei etiam totum conueniat neceſſe eſt. In refutatione autem eodem quo ſuperius capite confirmatur. Quod autem in loco definitionis admonui, id etiam hoc in loco intelligendum eſt, quum hic locus ab enumeratione partium ducatur, hoc poſſe fieri tribus modis. Nam & ab enumeratione partium eius cui quid tribuitur, aut detrahitur: & ab eius quod alteri tribuitur, uel detrahitur (hoc autem prædicatum, illud ſubiectum uocant) & ab utriuſque partium expoſitione argumentum elici poteſt. Ab eius quidem partium enumeratione cui quid tribuitur, ſumitur. ut ſi quæratur, An eidem contraria conuenire poßint? Contrariorum enim partes exponẽdæ ſunt, quemadmodum ſuprà expoſui. Ab eius autem, quod in quæſtione extremum eſt, partibus ducitur. ut in hac, Vtrorum partes bonus ciuis in ciuili tumultu ſequi debet, bonorum ne, an malorum? Quod ſuprà tractatum à Cicerone argu

mentum ex Rabiriana oratione protuli. In quo etiam genere illa eſt eiuſdem quæſtio, Sit ne credibile patrem à filio occiſum eſſe? Itaq; attributi, id eſt, cædis faciẽdæ genera ſic diuiſit, ut uel ipſe per ſe, uel per liberos, uel per ſeruos eum interfecerit. Ab utriuſque partibus duci poteſt, ut in ſuperiore quæſtione. Nam & à contrariorum partibus ducitur, ut iam oſtendi, & ab eius rei cui quid attribuitur, hoc modo, Si neq; in hominibus contraria inſunt, neque in equis, neque in bubus, neq; in re ulla animata aut inanimi, contraria eidem non conueniunt: in earum autem nulla inſunt, non igitur eidem ſimul conuenire poſſunt. Hæc mihi plane exponenda et tradenda putaui, quòd multos ſciam eſſe, qui aut à cuius partium enumeratione ſumendum ſit argumentum, prorſus ignorent: aut ſi ſciant, tantum ab unius partibus duci putent oportere. In quatuor autem quæſtionum genera hic locus incurrere poteſt. In quo cum utile erit diuiſionum, partitionumq; genera, quæ paulo antè expoſui, tenere: tum notare diligenter, unde ducatur diuiſio, quotq; modis id de quo agetur, poterit diuidi, ut firmiſsima potiſsimum argumenta ſumamus. Res autem ferè eſt nulla, quæ non multifariam diuidatur, tum in ea quæ naturã eius explicant, tum in ea quæ non explicant. Quæ naturam explicarent & attingerent, quæ non attingerent, in definitionis loco expoſui, ex quo petẽda erunt quæ ad hunc pertinebunt.

Locus proximus eſt ex toto,qui ſuperiori quaſi ex altera parte reſpondet. Vt enim illic ex partibus totum,ſiue ex formis genus,ita hic contrà ex toto partes,formæ ex genere concluduntur.itaque non eſt dubium, quin æquè firmum argumentum ex eo ſumatur. Quoniam autem autem cum ſuperiore cohæret, pauca dicenda ſunt. Nos quidem quid totum hoc loco diceretur,paulo antè expoſuimus, ſed quid totum à genere differat,aliquid præterea dicendum eſt. Totius quidem nomine interdum genus appellatur,inter dum aliud totum, aliud genus eſſe dicitur. Vt autem ſuperiore loco genus & totum totius appellatione cōprehendimus,ſic hoc cōplectimur. Sed ut genus à toto in locis & inueniendis & tractandis ſeparetur, danda opera eſt, ne ſimilitudine fallamur. Quid autē differrent iam diximus,ſed paulo planius pluribusq; dicendum eſt. Nihil quidem eſt omnino, quo genus à toto facilius internoſci poßit, quàm ſi intelligas utrunque in partes ſuas diſtribui.ſed ita ut generis unaquæque pars,quam formam & ſpeciem uocamus, à genere nunquam ſeiungatur,id eſt,ſemper de eo uere dicatur,quoad nomen ſuum retinet,totius autem nulla uerè de genere dicatur. Nam ſi conſtituamus,exempli cauſa uirtutem,quæ genus eſt,ſingulæ eius partes ſiue formæ, ut iuſtitia, ut fortitudo, ut temperantia, cæteræq; omnes,uirtutis appellabuntur nomine. Iuſtitia enim uirtus eſt,& uirtus eſt temperantia,itemq; cætera,

toti et pars

cæteræ. At ſi conſtituamus, uerbi cauſa, domum, quæ totum aliquid eſt, nec fundamentum domus dicetur, nec tectum, nec cubiculum. Quod eodem modo iudicandum eſt de iis, quæ tota uocantur, nec ex partibus conſtant aliquam eminentiam aut ſoliditatem habentibus, cuiuſmodi ſunt artes ſingulæ. Nam quum rhetorica, ut de hac potiſsimum dicam, inuentionem & diſpoſitionem tanquam partes habeat, tamen nec diſpoſitio rhetorica eſt, nec inuentio. Alias præterea eorum diſsimilitudines & diſtinctiones commemorare poſſum, ſed quia nulla hac facilior aut certior eſt, ea debemus eſſe contenti. Sed ne errore hic labamur, hoc intelligendum eſt, nos quum hunc locum ex toto appellamus, ſic appellare, ut ex toto eius partes concludi uelimus. Alius enim ex toto intelligitur, cum ex eo pars una concluditur, de quo mox erit differendū. Hic autē locus tum in probando ualet, tum in reprehendendo, (his autē uerbis idem declarari uolo, quod illis quæ uulgo dicuntur, Procedit affirmatiuè & negatiuè.) Itemq́; ne longum faciam, iiſdem in rebus, eodemq́; modo quo ſuperior ualet, nec uerò ab illo differt niſi, ut iam dixi, conuerſione. Quanquam non uidentur uel ſuperioris loci exempla conuerti, uel noua poni poſſe. Nam ſiue illud Ciceronis conuertamus, hoc modo, Si ciuem neceſſe erat eſſe cum aliquibus, aut cū malis neceſſe erat eum eſſe, aut cum bonis: cum malis eſſe, furoris & ſceleris erat: uirtus igitur & honeſtas

&

& pudor cum bonis eum eſſe cogebat: ſiue hoc modo, Si ciuem neceſſe erat eſſe cum aliquibus, aut cum bonis aut cum malis eum eſſe oportebat: neceſſe autē erat, cum his igitur, aut cum illis, huius loci proprium non uidebitur. In priore enim ex toto pars concluditur: in poſteriore partes concluduntur illæ quidem, ſed ita, ut puerilem doctrinam illa redoleat cōcluſio. Quòd ſi quis dicat ſatis eſſe, ſi connexum ſit ex diſiunctionibus, non nego firmum eſſe argumentum, ſed in eo aſſumptionem prætereo, concluſionemq́; deſidero. Atque hæc quidem dici poſſunt pro ueteribus, qui hunc locum minimè tractarunt. Quæ autem ad aliorum qui eum adhibuerunt, opinionem dirigi accommodariq́; poßint, ea dicamus. Primùm quidem non eſt dubium, quin ex toto partes per diſiunctiones concludantur probando, hoc modo, Si uirtus eſt, uel iuſtitia, uel fortitudo, uel temperantia, uel alia aliqua ſit neceſſe eſt, uel illo, Virtus eſt, aut iuſtitia igitur, aut temperantia, aut alia eiusdem generis. Itemq́; huius loci hoc exemplum tale eſt, Si occidit patrē, aut manu ſua occidit, aut per liberos, aut per ſeruos. Refellendò autem, toti negatio adiungenda eſt & partibus, hoc modo, Si non occidit patrem, nec manu ſua, nec per liberos, nec per ſeruos occidit. Si non eſt animal, nec homo eſt, nec bos, nec equus. Virtus non eſt, igitur nec fortitudo, nec iuſtitia, nec temperantia. Sunt hæc quidem ex toto ſimplicia argumenta. Coniuncta autem

an

an recipiat, uideamus. Mihi quidem uidentur tractari poſſe in confirmatione hoc modo, Si occidit, aut ipſe ſua manu, aut per liberos, aut per ſeruos. Occidit autem, igitur aut ipſe manu ſua, aut per liberos, aut per ſeruos. In refutatione autem hoc modo, Si non eſt liber, neque cenſu, neque uindicta, neque teſtamento factus eſt liber, non eſt autem liber, non igitur cenſu, neque uindicta, neque teſtamento eſt factus. Nec mirum uideri debet, ſi in aſſumptione & concluſione eadem dicantur, quæ dicta ſunt in propoſitione. Nam Cicero ab enumeratione partium ducens argumentũ in Topicis, ea quæ in propoſitione dixerat, in aſſumptione & concluſione repetiuit eodem modo, Si neq; cenſu, neque uindicta, neque teſtamento eſt factus liber, non eſt liber: neque eſt ulla earum rerum: non igitur eſt liber. His tantum modis hic tractatur locus. Neceſſe eſt enim ex ſumptionibus concluſionem effici, in qua plures partes ſint collocatæ, quod alijs modis minime fiet. Quod adhuc dixi de toto, ad genus referri debet. Nam ex toto quod ex cohærentibus partibus conſtat, minimè partes concluduntur refellendo. Neque enim ſi domus non ſit, idcirco nec fundamentum, nec paries erunt. In ijs autem quæ nec ſunt genera, nec conſtant ex partibus cohærentibus, ualet. Si enim nullus ſit animus, nec mens erit, nec ratio, nec appetitus uoluntarius. Itemq; ſublata rhetorica, nec inuentioni erit, nec collocationi, nec actioni rhetoricæ

toricæ locus. Hic etiam locus, quemadmodum ſuperior, in quatuor quæſtionum genera incidere poteſt, in quibus tũ ſubiecta quæ uocantur, tũ attributa tota eſſe poſſunt. Itaque uidendum eſt diligenter, id quod ſuperioribus locis admonui, utrum ſit ad cauſam noſtram aptius, à ſubiecto ne, an ab attributo ut à toto, argumentum ſumere, ſiue confirmemus quid, ſiue refellamus. Quumq; eadem res multis uariiſq; modis tribui ac diuidi poßit, quo potißimũ genere utamur, conſiderandum eſt. Quas autem uirtutes ſuperioris loci eſſe diximus, quæque uitia, eadem etiam huius ſunt. Sequitur notationis locus. Notationem hic ſignificationem cum Cicerone dico. *Ariſtoteles enim* σύμβολον appellat, quod Latinè nota ſiue notatio. Hic *autem locus* κατ' ἐτυμολογίαν, *id eſt, ex etymologia etiam nominatur, & ex ui nominis, quòd uis nominis, non rei explicatur, eoq; à definitione differt. Definitio enim uim naturamq; rei quæ definitur explicat, uim autem uerbi notatio. Facilis eſt hic locus, eius tale exemplum eſt, Si philoſophia ſtudium eſt ſapiẽtiæ, & ſapientia nihil præſtantius, omnium profectò artium philoſophia præſtantißima eſt. Firma autem argumenta ex hoc loco non ſumuntur, niſi uis uerbi etiã rei quæ eo ſignificatur conueniat. Neq; enim ſi quis bonus aut agathus uocatur, continuò etiam in eo uirtus ineſt. Interdum etiam uis uerbi rei conuenit, ſed ad aliam ſignificationem traducitur. Ita ut ſit firmum ar*gumen-

gumentum, non ſolum uim nominis rei conuenire oportere, ſed etiam eo modo quo conuenire dicitur. Vt ſi quis Atrius appelletur, isq; ater ſit, non recte concludas eum ut malum eſſe fugiendum. His quidem argumentis in orationibus locus eſt, in quibus ex nomine aliquid ſuſpicionis moueri poteſt. id quod Cicero multis locis obſeruat, in diſputationibus autem non ualent, propterea quod non eſt, ut dixi, firma concluſio. Eſt autem hic locus et facilis, ut dixi, & quædam forma definitionis. itaque non multum operæ in eo explicando ponendum eſt. Si quis plura deſideret, ea à definitionis loco petere debebit. Nam & quæſtiones omnes quæ in definitionis, etiam in notationis locum incurrunt, & quemadmodum ille locus ex eo in utranque partem ualebat, quòd cui aut conueniret aut non conueniret definitio, ei etiam res quæ definiretur, conueniret aut non conueniret, & contrà: ita hic ex eo ualere dicitur in utranque partem, quòd in quo uerbum intelligitur, aut non intelligitur, in eo etiam uis uerbi intelligatur, aut non intelligatur.

Proximus locus eſt coniugatorum, quæ eadem Cicero in ſecundo de Oratore libro Coniuncta nominat. Græcè autem σύζυγα & σύστοιχα dicuntur. Coniugata autem dicuntur, ut ait Cicero, quæ ſunt ex uerbis generis eiuſdē. Eiuſdem autem generis uerba ſunt, quæ orta ab uno uariè commutantur, ut ſapiens, ſapienter, ſapientia. Iuſtus, iuſtè, iuſtitia. Fortis, fortiter, fortitudo.

titudo. Eius autem uſus eſt plurimus in probando & refellendo: ualet enim in utranq; partem. Quod enim coniugatorũ uni cõuenit, aut nõ cõuenit, etiã cæteris cõueniat, aut nõ cõueniat neceſſe eſt: & cui unũ coniugatorum conuenit aut non conuenit, in id etiam reliqua neceſſe eſt conuenire aut non conuenire. Itaq; huius loci multiplex probatio eſt. Poſita enim quæſtione, ſi à coniugatis eius quod ſubiectum dicunt, argumentũ ſumatur, tum ob eam cauſam firmũ erit, quia quod in unum coniugatorum cadit, id etiam cadit in cætera. Sin ab attributi coniugatis eliciatur, uim ſumet ab illo, Cui unum coniugatorum conuenit, etiam reliqua conuenire. Conſyderandum eſt igitur, quo ex genere ducendum ſit argumentum, ut quod opponamus habeamus. Rurſus uel eo quod poſitum eſt, aliud coniugatorum concluditur, uel ad id quod poſitum eſt probandum, uel reprehendendum adhibetur. Si enim quæratur, Sit ne uitioſum diſputare, idq; uerum eſſe quis dicat, duobus his modis id licebit refellere, Si uitioſum eſt diſſerere, uitioſa et pernicioſa eſt dialectica, Si dialectica non eſt uitioſa, nec uitioſum eſt diſſerere. Priorem modum in Oratore ad Brutum Cicero tenuit his uerbis, Nam ſi uitioſum eſt dicere ornatè, pellatur omnino è ciuitate eloquentia. Diſputat enim contra eos qui eũ reprehendebãt, q; de artificio dicẽdi literis tã multa mandaret. Atq; hoc genus ſimplex eſt. Simplex autẽ appello, in quo contraria nulla ponnuntur.

m tur.

tur. Cōtraria nō ponūtur, ut in hoc exēplo, Si iuſtitia eſt laudabilis, etiā quod iuſtè fit eſt laudabile, et iuſtus uir laude dignus. Coniunctū autē uoco, id in quo multa collocantur cōtraria, ut ſi quæratur, An ſit iuſtitia, ſcientia? idq; concedatur, refelli poterit hoc modo, Si iuſticia ſcientia eſt, & iniuſtitia inſcitia. Et ſi quod iuſtè fit id ſcienter fit, id etiam quod iniuſtè fit, inſcienter fiat neceſſe eſt. Hoc genus ab Ariſtotele ut plera quealia, inuentum & tractatum eſt. Hunc autem in locum eæ potiſſimum quæſtiones incurrunt, quæ exiſtunt ex accidentibus. Reliqua tria genera incidunt, ſed rarius, nec unquam incidunt, niſi in ea aliquod accidens collocetur. Coniugata enim ſunt quæ uariè cōmutantur, cuiuſmodi perpauca in naturæ & eſſentiæ categoria reperiuntur. Huius generis Terentianum illud ex Heautontimorumeno eſt, Homo ſum, humani à me nihil alienum puto. In hoc genere uidendum eſt, ne unum coniugatorum ad alienam ſignificationem transferatur. ut ſi quis concludat, Si homines ſumus, humana ſpectare debemus: aut hoc modo, Si mortales ſumus, mortalia nobis debemus proponere, non rectè cōcludat. uitioſum enim argumentū et captioſum eſt. Humanū enim quid duobus modis dicitur, et id quod terrenum & caducum eſt, & id quod come & affabile. Deinde ſic hoc concluditur, ut ſi tantum ex corpore conſtaremus. Nunc autem etiam animo conſtamus, ut id potius ſit concludendum, Si homines ſumus conſtantes

ſtantes

ſtantes ex animo & corpore, quorum animus præſtãtior eſt & immortalis, immortalia certè ſpectare debemus. Hunc autem coniugatorum locum, cur ſi quis miretur Ciceronem ſecutus ante generis & formæ locos tractauerim, iure quodãmodo mirari uidebitur. Nam genus & forma naturam rei, ut ſæpe dixi, explicant, & coniugata non explicant. Huic ego reſpondeo, Ciceronem eum antè tractaſſe, quod cum ſuperiore cohæreret. Vt enim notatio uim ſolũ uerbi exprimit, ſic coniugata coniugatorum ſolum ſunt quædam mutationes. Nec uerò notationẽ in tertio loco poſuiſſet, niſi eſſet quædam forma definitionis. Mihi autem uerum non uidetur id quod nonnulli dicunt, Coniugata eſſe in rei natura & eſſentia, quòd ſapientia in homine inhæret, nõ qua parte homo eſt, ſed qua ſapiẽs. iſto enim pacto comparata & ſimilia in re hærebũt. Neq; enim homo ſimilis alicui dici poteſt, niſi exempli cauſa uel uirtute, uel uitio, uel aliqua alia affectione. Ita qua ex parte homo alteri ſimilis eſt, illa ei neceſſariò ineſt affectio. Coniugatis Ariſtoteles caſus ſubijcit. Caſus autem uocat ſola illa quæ grammatici aduerbia nominant, ut fortiter, iuſtè, prudenter, quæque ſunt generis eiusdem. Ita fit, ut caſus inter ſe coniugata non ſint, quòd non eodem quaſi iugo coerceantur: collata autem cum alijs coniugata erunt. Nam et fortiter fortitudini coniunctum eſt, & prudenter prudentiæ. Sequuntur duo loci finitimi & propin-

Generis qui, quorum alter à genere, alter à generis forma ducitur. Primum de generis loco dicendum eſt, quòd pateat latius. Quid ſit genus, quotq; modis dicatur, ſuperiore libro dixi, cum de generis quæſtionibus eſſet diſputandum. Nunc ea ſolum dicemus, quæ ad inuentionem & tractationem eius loci qui ex eo ſumitur, pertinent. Atque ad confirmandum quidem hic locus nihil ualet, ad refutandum autem ualet plurimum. Cum enim in pluribus genus quàm forma intelligatur, & de omnibus formis ſuis genus dicatur, ſi ex genere formam unam probes, nulla: ſi ex eodem refutes, firma erit concluſio. Sed planius etiam hæc dicenda ſunt. Dico hunc locum infirmum eſſe in confirmatione, propterea quòd non neceſſe eſt quibus genus cõueniat, ijs formam conuenire. Neq; enim ſi uirtus eſt in quopiam, idcirco ea eſt temperantia. Fieri enim poteſt, ut ſit iuſtitia, aut fortitudo, aut aliqua alia uirtus. Itẽq;, Nõ ſi animal eſt aliquid, propterea ceruus eſt, nec ſi arbor, continuò pinus eſt. Hoc etiam eodem addi poteſt, quod in ſuperioribus locis admonui, hunc eundem locum non ualere, ſi ad confirmandam ſpeciem adhibeatur, propterea quòd non neceſſe eſt quæcunque cadunt in genus, eadẽ cadere in formam. Nam & uirtus uoluptates quæ ex guſtatu & tactu percipiuntur rationi obediẽtes efficit, fortitudo non item. & animal eſt quadrupes, homo non eſt. Hoc autem accipi uolo in ijs ſolum quæ non omnino & uniuerſè dicuntur.

dicuntur. Cum enim ſic genus enunciamus, ut uniuerſam eius uim complectamur, quamlibet nobis ſpeciem ex eo licet concludere. Si enim omnis arbor uere floreſcit, etiam platanus floreſcat neceſſe eſt. Tractauit hoc modo Cicero argumentum in II de Oratore, *Si omnes qui reipub. cōſulunt, chari nobis eſſe debēt, certè in primis* Imperatores, *quorum conſilijs, uirtute, periculis retinemus & noſtram ſalutem, & imperij dignitatem.* Hoc modo idem *actionem quartam in* Verrem *exorſus eſt, Omnes qui alterum,* Iudices, *nullis impulſi inimicitijs, nulla priuatim læſi iniuria, nullo præmio adducti in iudicium reipub. cauſa uocant, prouidere debent, non ſolum quid oneris in præſentia tollant, ſed etiam quantum in omnem uitam negocij ſuſcipere conentur, &c. Quanquam non formam ex toto genere, ſed partem, quod indiuiduum uocant, concludit. Sed apud oratores etiam eiuſmodi argumēta ex genere uocantur. Quod uel ex Ciceronis illo exemplo quod ex genere ponit, intelligi licet,* Ex genere *autem, Si magiſtratus in* Pop. Rom. *poteſtate eſſe debent, quid* Norbanum *accuſas cuius tribunatus uoluntati paruit ciuitatis?* In *hoc autē exemplo illud, Si magiſtratus, pro eo poſitū eſt, Si omnes magiſtratus. Neque enim aliter firmum eſſet argumentum. Quod eodem modo licet concludere in ijs quæ generi cum formis ſingulis erunt communia. Vt ſi, contrariorum eadem eſt diſciplina, certè in aduerſis eadem diſcipli-*

na uerſatur. Et *ſi animalia uiuunt, etiam talpa uiuit.* In *refutatione autem ſemper magnam copiam ſuppe ditat hic locus. ualet enim ſemper.* Exempla *ponenda ſunt, Si nulla contraria ſunt ſimul in eodem, nec aduerſa eſſe poſſunt: nulla autem contraria ſimul in eodem eſſe poſſunt: nec igitur aduerſa. Si nunquam fui* Romæ, *anno ſuperiore non fui. Si nullum argentum mulieri legatum eſt, id quod erat in nominibus, non eſt ei legatum.* Hæc *ſunt firmiſſima argumenta, quoties totum genus negatur. Si autem non negatur totum genus, ſed eius tantum pars quælibet, nihil ualet omnino.* Neque *enim ſi aliquod animal non currit, idcirco hominem non currere neceſſe eſt.* Itaque *non eſt hoc argumentum ex genere, ſed potius ex generis forma, quandoquidem aliquod animal non currere, idem eſt quod aliquid eorum quæ animalis uerbum complectitur. Cum ergo dicimus hunc locū ſemper firmum eſſe in refellendo, hoc dicimus, ex uniuerſo genere negato formam eius concludi: quoniam ſublato genere, etiam forma tollatur neceſſe eſt: et cui nō conuenit genus, etiam formam neceſſe eſt non conuenire.* Hoc *autem fieri poteſt duobus modis.* Nam *totum genus ſic negari poteſt, ut & uerbum negandi uim habens præponatur, cuiuſmodi ſunt, nullus, nemo, & ſi qua ſunt eiuſmodi: & non præponatur, ſed ſola adiungatur negatio ſine ullo uerbo, quod genus*

ad

ad partem ſolum trãsferat. De priore modo iam multa diximus, poſterioris exempla hæc erunt, Si uirtus moralis non eſt ſcientia, nec temperantia eſt. Non eſt autem uirtus moralis ſcientia, nec igitur temperãtia. Atq; hoc quidem argumentum ex eo firmum eſt, quod id formæ non conuenit, quod generi non conuenit. Quod autem ſequitur, ob eam cauſam eſt firmum, quia cui non conuenit genus, ei neceſſe eſt eius formã non conuenire. Si ſuum alteri eripere non eſt uirtutis, nec fortitudinis eſt: non eſt autem ſuum alteri eripere uirtutis, non igitur eſt fortitudinis. Hic autem locus ad quatuor quæſtionum genera accommodari poteſt. Nec uero mirum aut abſurdum uideri debet, ſi ad quæſtionem generis locus generis adhibeatur. Aliud eſt enim quæſtio generis, aliud generis locus, id quod ſuperiore libro demonſtrauimus. Quæſtio enim ponitur, locus ad quæſtionem probandã aut refellendam inuenitur. Quæ quum ita ſint, quid mirum, ſi poſita quæſtione generis, id quod conceditur eſſe genus, non eſſe genus, ea re quæ illius eſt genus docetur? Vt ſi quæratur, Sit ne animus numerus? idq; concedatur, duobus modis id licebit refellere. primo, Si numerus eſt quantitas, & animus hominis non eſt quantus, profectò animus hominis numerus non eſt. altero, Si omnis animus eſt natura ſiue eſſentia, nullus autem numerus eſt eſſentia: nullus igitur animus eſt numerus. Vel hoc modo, Si animus eſt natura ſiue eſſentia,

animus non eſt numerus. Eſt autem eſſentia animus. Non igitur numerus animus eſt. Quod ſi in generis quæſtionem hunc generis locum ita incurrere docui, nemo ut negare poſsit, iam de eo dubitandum non eſt, neque id mirum uideri abſurdum uè debet. quo minus de cæteris ambigendum eſt. In hoc autem tractando loco Cicero monet, ac rectè monet, nõ eſſe neceſſe uſque à primo genere, & quaſi capite arceſſere, ſed citrà licere, dũmodo ſuprà ſit id quod ſumitur, quàm id ad quod ſumitur: utrunque enim rectè fieri poteſt. Quanquam ſunt quæſtiones eiuſmodi, in quibus alterum tantum fieri licet, ne argumentum altius petitum eſſe uideatur. Vt ſi quæratur, Sit ne legata pecunia quæ in nominibus eſt? aut, Sit ne temperantia ſcientia? & quæ ſunt eiuſmodi, idq́; negetur, nihil facias ſi à primo genere, ut à qualitate ducas argumentum: in eo enim conueniũt. Rurſus ſi quæratur, Sit ne animus numerus: idq́; concedatur, id non poſsis loco generis refellere, niſi à capite arceſſas, ut dicas animum eſſe in eſſentiæ parte, numerum autem non eſſe. Ex quo efficiatur, numerum non eſſe animum, aut numerum eſſe quantitatem, animum non eſſe. Atque ut aliquid de hac re dicam, quoties ea quærentur, quæ diuerſis categorijs ſubiecta erunt & attributa, commodè à genere primo ſumetur argumentum, ſed ita commodè, ut id ferè ſit neceſſe. Non enim neceſſe erit, quum nota erunt genera illa quæ citrà erunt, ut ſi quæra-

tur,

tur, Sit ne mundus animal? idq; concedatur, in eo refellendo, potius dicā hoc modo, Si mundus non eſt animatus, mundus non eſt animal, quàm hoc, Si mundus nō eſt eſſentia, non eſt animal. Quoties autem ea incident in diſputationem, quæ erunt eiuſdem generis, aut ſummi ſolum, aut etiam medij, recte à proximo ſumetur argumentum. Nam ſi ſolum ſint eiuſdem generis primi, fruſtra ab eo ducetur, quandoquidem utrique conuenit, & præterea altius petetur. Debet enim, ut uerè dicam, omnis quæ ad confirmandum quid adhibetur oratio, è proximo peti, ne remota & aliena probatio uideatur. itaque hoc etiam in genere faciendum eſt. Loci autem huius inuentio eadem eſt, quæ ſuperiorum. Nam in quæſtione de quacunque re ſit, genus uel rei ſubiectæ uel attributæ inueniendum eſt, & ex eo concludendum quod uolumus. Coniunctus huic generis loco locus ille eſt, qui à forma generis ducitur. Hic contrà quàm proximus, inueniendus eſt. Nam ut illic uel rei ſubiectæ uel attributæ genus dicebam reperiri oportere, & ex eo quod uellemus concludi: ita hic alterutrius ſpecies quærenda eſt, & ex ea concludendum genus. ut ſi quæratur, Sit ne uirtus expetenda? id confirmabitur hoc modo, Si iuſtitia expetenda eſt, uirtus eſt expetenda. ualet autem ſolum in probando. Omnis enim forma nomen generis ſemper retinet, quamdiu eſt. Ita cui forma conuenit, etiam genus conueniat neceſſe eſt: & quod in for-

mam cadit, id in genus etiam cadit neceſſariò, ut ſi quid uirtus eſt, id habitus ſit neceſſe eſt: & ſi uirtus expetenda eſt, etiam habitus expetendus. In refutatio *ne contrà infirmus eſt.* Neque *enim ſi quid non eſt homo, idcirco non eſt animal. ſunt enim alia multa animantia.* Nec *ſi uirtus non eſt uitium, propterea habitus non eſt in uitio.* Auaritia *enim, & intemperantia, aliaque eiuſdem generis tum habitus ſunt, tum uitia.* In *hoc genere firmum erit argumentum, ſi poſita hac quæſtione,* An *uoluptas ſit bonum? eáq; negata tractetur hoc modo,* Si *uoluptas quæ ex diſcendo capitur, in bonis eſt, uoluptas eſt bonum.* Voluptas *autem quæ ex diſcendo capitur eſt in bonis: uoluptas igitur eſt bonum.* Quod *enim in ſpecie, etiam in genere dicitur.* Huius *loci & ſuperioris uim* Cicero *in ſecundo de* Fi*nibus bis paucis uerbis in una re explicat,* Ex quo *illa efficitur, qui bene cœnent, omnes libenter cœnare, qui libenter, non continuò bene.* Sed *uidendum eſt, ne ueriſimilitudine fallamur.* Quum *enim ex ſpecie ad confirmandum genus firmum argumentum eſſe dico, non ad totum genus uniuerſe concludendum ualere dico, ſed ſolum indefinitè.* Neque *enim ſequitur, ut ſi uoluptas diſcendi eſt in bonis, omnis in bonis ſit uoluptas.* Illud *autem intelligendum eſt, hoc loco non ſolum ſpeciem ultimam & infimam nomine ſpeciei accipiendam, ſed omnem eam quæ primo ac ſummo genere continetur.* Itaque *ſpeciem tribus modis diuide-*

re

re poſſumus, ut alias ſummas & primas, alias infimas & ultimas, alias medias nominemus. Primæ ſpecies aut formæ ſunt, quæ ita formæ ſunt, ut ſuprà nullam habeant, ut in categoria eſſentiæ, corpus & corporis expers, ſiue non corpus. Infimæ autem & ultimæ ſunt, quas nulla ſequitur, ut homo, bos, canis. Mediæ autem, quæ inter utraſque locatæ ſunt, ut corpus animatum, inanimum, natura ſentiens, non ſentiens, & quæ ſunt eiuſmodi. Ab his igitur tribus formarum generibus, ſi ita res ferat, argumenta ducenda ſunt, dummodo ſemper infrà ſit quæ ſumitur, quàm id ad quod ſumitur. Semper enim in paucioribus forma dicitur, quàm genus. At formæ quæſtio ſolam ultimam complectitur. Nam quum generis quæſtio in treis parteis ſit diſtributa, in generis, in differentiæ, ac ſpeciei quæſtiones, fruſtra quæſtionem ſpeciei poneremus, ſi ſpeciei nomine tria formarum genera concluderemus. Vitioſa eſt enim, ut ſuprà docui, ea partitio, in qua aliquid bis uel uerbo uel re dicitur. Ex quo perſpicuum eſt, locũ eum qui ex forma efficitur, in formæ quæſtionem non incurrere. Nam quum ſola infima ſpecies in formæ quæſtione quæratur, locus autem ſpeciei ad genus confirmandum adhibeatur: profectò ei locus nullus in ea quæſtione relinquatur neceſſe eſt. Quod eodem modo de proprij quæſtione iudicandum eſt, niſi forte proprium in quæſtione de genere dicatur. Vt ſi quis neget animal eſſe ridens, id confirmabit hoc modo,

do, Si homo eſt ridens, animal etiam ſit ridens neceſſe eſt. Generis autem & accidentis crebræ quæſtiones hic uerſantur, ſed accidentis multo crebriores.

similitudinis Deinceps locus eſt ſimilitudinis. Similitudo autem hoc loco eſt diuerſarum rerum, duarum aut plurium ſimilis quædam inter ſe affectio. Malim enim ego affectionem hic, quàm qualitatem dicere. Nam qualitas aliquid dicit neceſſariò, quum ſæpe in nulla re earum quæ ſimiles hic dicuntur, aliquid inſit. ut quum dico, Quod eſt in corpore oculus, id eſt mens in animo. Quemadmodum enim corpus ſine oculo quò progrediatur, non habet, ſed offenditur, læditur, et ſæpe morte occumbit: ſic animus, ſi mentem & rationem non ſequatur ducem, labitur, errat, & peccat: quum hæc, inquam, dico, non facio, ut noui aliquid ad corpus animum ue accedat. Affectionē autem hoc recte appellari ex eo perſpici poteſt, quod Ariſtoteles in Topicorum ſecūdo hunc tractans locū uerbo idem declarante utitur, πάλιν ἐπὶ τῶν ὁμοίων, εἰ ὁμοίως ἔχει. Cui autem dubium eſt, quin ſimilia eodem modo affecta eſſe inter ſe, aut habere, non ſit qualitatem eis ineſſe, ſed ſolum quandam, quam alij habitudinem uocant, ego affectionem atque rationem? Quum enim dicitur, quod eſt in mari tranquillitas, id eſt in aere ſerenitas: uentorum uacuitas eſt illa ſimilitudo, quæ res nulla eſt, ſed ſola priuatio. Quapropter ita ut feci, ſimilitudo definiatur. Similitudo autem hæc ſiue ſimilis affectio non eſt

in

in uno,ſed in omnibus quæ hic ſimilia dicuntur, ſed tamen illa ratio euidentior in eo eſſe debet,unde argumentum ex ſimilitudine ſumitur. Semper enim certius debet eſſe id quod rem confirmat, quàm res quæ probatur. Similitudo autem in ijs quærenda eſt, & quæ ſunt eiuſdem generis,& quæ diuerſorum, ut generis nomine ſpeciem quoque intelligamus. In ijs quidem quæ ſunt eiuſdem generis, Ariſtoteles *ait uidendum eſſe,idem ne conueniat omnibus.* Eiuſdem *autem generis ſunt,quæ eodem genere continentur, ut homines,canes,boues. hæc enim omnia animalium genus complectitur.* In *his autem aut omnibus,aut multis, aut etiam quibuſdam ſi idem reperiatur, hoc ipſo dicentur ſimilia.* In *ijs autem quæ ſunt diuerſorum generum,idem uult eandem rationem proportionemq́ue ſpectari.* Quod *fieri dicit duobus modis. nam & hoc modo,* Vt *hoc ad illud, ſic aliud ad aliud. & illo,* Vt *hoc in illo, ſic aliud in alio eſt.* Prioris *modi exemplum eſt huiuſmodi,* Quam *rationem habet ſcientia ad id quod ſcientia continetur, eandem ſenſus habet ad id quod ſub ſenſum cadit.* Vtrunque *enim uerſatur in contrarijs.* Poſterioris *erit tale,* Quemadmodum *aſpectus in oculo eſt, ſic mens in animo.* Vtrunque *enim ducis & principis locum obtinet.* Ac *de ſimilitudinis quidem inuentione hactenus.* Nunc *quot argumentorum genera ex hoc loco ducantur, dicendum eſt.* Cicero *quidem tria genera ponit,* ἐπαγωγὴν,

παρα-

li modo ſe habere, aut eodẽ modo inter ſe affecta eſſe; paria autẽ æquè conuenire. id quod Ariſtoteles ipſe declarat. Locũ enim ſimilitudinis explicat his uerbis, πάλιν ἐπὶ τῶν ὁμοίων, εἰ ὁμοίως ἔχει, id eſt, Rurſus in ſimilibus argumentũ ualet, ſi eodẽ modo habeant. Eum autem qui ex pari elicitur, his, ἔτι ἐκ τοῦ ὁμοίως ὑπάρχειν, ἢ δοκεῖν ὑπάρχειν: id eſt, Præterea ex eo quod æquè conuenit, aut uidetur conuenire. Sunt autem qui hæc ita ſeparant, ut ſimilia eſſe dicã aliqua, cum iungũtur nõ tertio quod ſit ambobus cõmune, ſed utrũq; in ſingulis. Comparata autem cum tertio iunguntur, quod eſt utriq; commune. Hoc ſi uerum eſt, primum nunquam plura duobus inter ſe conferentur. Deinde cui dubium eſt, quin ex maiore ducatur argumentũ, ſi ita duo duobus comparẽtur, ut unum uni uideatur potius conuenire, quàm alterum alteri? & ſi id quod magis uidetur cõuenire, nõ cõueniat, ex eo id quod minus conuenire uidetur, concludatur non cõuenire? Vt ſi dicam exempli cauſa, Si aſotus potius eſt liberalis, quàm auarus tẽperatus: nec ſit aſotus liberalis, profectò ne auarus quidem erit temperans. Dicant mihi ij, qui hanc eorum diſtinctionẽ tradunt, quidnam ſit tertium, quod ſit comparatis inter ipſa commune. Præterea nemo eſt, ut opinor, qui ſimilitudini παραβολὴν neget attributã, quemadmodũ Cicero ei ſubiecit. Atqui in collatione, una res, ut ipſe ait, uni comparatur. Si comparatur, iam horum ratione, quodã tertio cum

2 altera

altera copulatur. Ita quod ex ſimilitudine, etiam comparatione exiſtet argumentum, quod ipſi nolunt. Ex quibus perſpici poteſt, quàm ſit difficilis horum locorum diſsimilitudinis explicatio. Nos quidem quod potuimus lucis attulimus: quæ ſi cui minus placent, alia ipſe ſua induſtria afferat, magnam ei gratiã habebo. nec enim quo minus refellar, recuſo. Sed ad rem reuertamur. Hic locus in utranque partem ualet. Confirmando enim ob eam cauſam firmus eſt, quòd ſi in aliqua re ſimili ita res habeat, in cæteris etiam ſimilibus ita habeat neceſſe eſt. Refellendo autem, quòd ſi in aliqua re ſimili non ita res habeat, in alijs non habebit. Similium enim ſimilis ratio eſt. In primis autem firmus eſt in ijs quorũ ſimilis eſt ratio, cum etiam in ijs quorum diſsimilis eſt, interdum tantam uim habeat, ut refelli uix à doctis poſsit. Nam cum ſola diſsimilitudine reprehendatur, certè rerum diſsimilium tanta eſt interdum ſimilitudo, eas ut internoſcere etiã periti nequeant. Itaque rerum inter ſe & ſimilitudines, & diſsimilitudines diligenter obſeruandæ et penitus cognoſcendæ ſunt. Quod quo facilius intelligatur, et quæ ſit huius loci inuentio in quæſtionibus, Stoicorũ illud tractabimus, An uitia decreſcant? quod omnes concedũt, illi refellunt ſimilitudine, hoc modo, Vt qui demerſi ſunt in aqua, nihilo magis reſpirare poſſunt, & ſi non longe abſunt a ſummo, ut iam iamq; poſsint emergere, quàm cum eſſent in profundo: nec catulus

ille, qui iã appropinquat ut uideat, plus cernit, quàm is qui modo eſt natus: ita qui proceßit aliquantulum ad uirtutis aditum, nihilo minus in miſeria eſt, quàm is qui nihil proceßit. Hoc quidem argumentum *per inductionem tractatum eſt, quod etiam hoc modo tractari poteſt, Si ij qui demerſi ſunt in aqua, &c.* Hæc *autem ita ſimilia ſunt, ut quæ ſit dißimilitudo eorum uix explicari poßit.* Nam *malum boni priuatio eſt, ut in catulo cæcitas aſpectus. Sed quia hoc argumento Stoici rem eò deducere uolunt, ut doceant peccata nec creſcere, nec decreſcere, dißimilitudo in eo eſt, quòd catuli uno tantum aſpectu carent, qui autem in peccato ſunt, alij pluribus, alij paucioribus uirtutibus ſpoliati ſæpe ſunt.* Ita *non æquè abſunt à uirtute, nec æquè ſunt in miſeria peccati.* Quò *enim quiſq; pluribus peccatis præſtat, eo miſerior eſt, grauiusq; peccat.* In 4. *etiam de* Finib. *bonorum et malorum* Cicero *eorum argumentum ponit, quo probant peccata eſſe paria.* Vt, *inquit, in fidibus plurimis, ſi nulla earũ ita contẽta numeris ſit, ut concentũ ſeruare poßit, omnes æquè incontẽtæ ſunt: ſic peccata quia diſcrepãt, æquè diſcrepãt, & paria ſunt.* Falſum *aſſumit. neq; enim, ut rectè ait* Cicero, *ſi æquè omnibus cõtingit, ut incontẽtæ ſint, propterea æquè incontentæ ſunt, quemadmodũ æquè omnibus peccatis accidit, ut mala ſint, ſed nõ ut æquè mala, quemadmodum æquè omnibus* Mauris *contingit, ut nigri ſint, ſed non ut æquè nigri. alij enim*

him alijs nigriores ſunt. Alijs quoque in rebus ſimilitudo quæ ſit, aut diſsimilitudo, uidendum eſt. Accommodatus eſt autem hic locus ad quatuor quæſtionum genera quæ ſæpe dixi, ſed hoc in accidentis quæſtionẽ incurrit frequentius, quo ex accidente crebriores exiſtunt ſimilitudines. Generis quidem hæc quæſtio eſt, Num ſit mundus animans? quæ refelletur ſimilitudine hoc modo, Si aceruus lapidum, tritici, lignorum, & librorum non eſt lapis, mundus non eſt animans, aceruus autem ille non eſt lapis, mundus igitur nõ eſt animans. Propoſitio autẽ confirmabitur hoc modo, Quam habet rationem mundus ad animal, eandem habet aceruus lapidum, lignorum & librorum ad lapidem, quoniam ut mundi pars eſt animal, ſic lapis illius acerui. Hanc eandem quæſtionem Zeno apud Ciceronem libro ſecundo de Natura deorũ confirmat, Isq́; inquit, ſimilitudine, ut ſæpe ſolet, rationem concluſit hoc modo, Si ex oliua modulatè canentes tibiæ naſcerentur, nõ dubitares quin ineſſet in oliua tibicinis quædam ſcientia? Quid ſi platani fidiculas ferrent numeroſe ſonantes? idem ſcilicet cenſeres in platanis ineſſe muſicam. Cur igitur mundus non animans ſapiensq́; iudicetur, cum ex ſe procreet animantes atq; ſapientes? Hic diſsimilia ſunt, quæ ſimilia proferuntur. Nã eo poſito, oliua quiddã eſſet totum, ſiue natura cohærens ſicuti eſt, mundus autem non eſt natura cohærẽs, ſed aceruus. Ita non fit, ut ſi pars eius ſit animãs, ipſe

ille, qui iã appropinquat ut uideat, plus cernit, quàm is qui modo eſt natus: ita qui proceſſit aliquantulum ad uirtutis aditum, nihilo minus in miſeria eſt, quàm is qui nihil proceſſit. Hoc quidem argumentum per *inductionem tractatum eſt, quod etiam hoc modo tractari poteſt, Si ij qui demerſi ſunt in aqua, &c.* Hæc *autem ita ſimilia ſunt, ut quæ ſit diſſimilitudo eorum uix explicari poſſit.* Nam *malum boni priuatio eſt, ut in catulo cæcitas aſpectus. Sed quia hoc argumento Stoici rem eò deducere uolunt, ut doceant peccata nec creſcere, nec decreſcere, diſſimilitudo in eo eſt, quòd catuli uno tantum aſpectu carent, qui autem in peccato ſunt, alij pluribus, alij paucioribus uirtutibus ſpoliati ſæpe ſunt.* Ita *non æquè abſunt à uirtute, nec æquè ſunt in miſeria peccati. Quò enim quiſq; pluribus peccatis præſtat, eo miſerior eſt, grauiusq; peccat.* In 4. *etiam de* Finib. *bonorum et malorum* Cicero *eorum argumentum ponit, quo probant peccata eſſe paria.* Vt, *inquit, in fidibus plurimis, ſi nulla earũ ita cõtẽta numeris ſit, ut concentũ ſeruare poſſit, omnes æquè incõtẽtæ ſunt: ſic peccata quia diſcrepãt, æquè diſcrepãt, & paria ſunt.* Falſum *aſſumit. neq; enim, ut rectè ait* Cicero, *ſi æquè omnibus cõtingit, ut incontẽtæ ſint, propterea æquè incontentæ ſunt, quemadmodũ æquè omnibus peccatis accidit, ut mala ſint, ſed nõ ut æquè mala, quemadmodum æquè omnibus* Mauris *contingit, ut nigri ſint, ſed non ut æquè nigri. alij enim*

nim alijs nigriores ſunt. Alijs quoque in rebus ſimilitudo quæ ſit, aut diſsimilitudo, uidendum eſt. Accommodatus eſt autem hic locus ad quatuor quæſtionum genera quæ ſæpe dixi, ſed hoc in accidentis quæſtionē incurrit frequentius, quo ex accidente crebriores exiſtunt ſimilitudines. Generis quidem hæc quæſtio eſt, Num ſit mundus animans? quæ refelletur ſimilitudine hoc modo, Si aceruus lapidum, tritici, lignorum, & librorum non eſt lapis, mundus non eſt animans, aceruus autem ille non eſt lapis, mundus igitur nō eſt animans. Propoſitio autē confirmabitur hoc modo, Quam habet rationem mundus ad animal, eandem habet aceruus lapidum, lignorum & librorum ad lapidem, quoniam ut mundi pars eſt animal, ſic lapis illius acerui. Hanc eandem quæſtionem Zeno apud Ciceronem libro ſecundo de Natura deorū confirmat, Isq́; inquit, ſimilitudine, ut ſæpe ſolet, rationem concluſit hoc modo, Si ex oliua modulate canentes tibiæ naſcerentur, nō dubitares quin ineſſet in oliua tibicinis quædam ſcientia? Quid ſi platani fidiculas ferrent numeroſe ſonantes? idem ſcilicet cenſeres in platanis ineſſe muſicam. Cur igitur mundus non animans ſapiensq́; iudicetur, cum ex ſe procreet animantes atq; ſapientes? Hic diſsimilia ſunt, quæ ſimilia proferuntur. Nā eo poſito, oliua quiddā eſſet totum, ſiue natura cohærens ſicuti eſt, mundus autem non eſt natura cohærēs, ſed aceruus. Ita non fit, ut ſi pars eius ſit animās, ipſe

etiam ſit. Nec uerum eſt quod ait, mundum procreare ex ſe animantes atq; ſapientes. Neq; enim ſi mundi pars procreet, idcirco mũdus procreat. Definitionis quæſtio erit eiuſmodi, ſit ne ſerenitas aëris, quies uacuitasq; uentorum? quæ ſimilitudine concludetur hoc modo, Quod eſt in mari tranquillitas, id eſt ſerenitas in cœlo. In mari autem tranquillitas eſt uentorum uacuitas & quies. Serenitas igitur cœli eſt aliud nihil niſi quies uacuitasq; uentorum. Proprij erit talis, Sit ne hominis proprium intelligere & agere? quæ confirmabitur hoc modo, Vt ad curſum equus, ad arandũ bos, ad indagandum canis natus eſt, ſic homo ad intelligendum, & ad agendum. Accidentis erit tale exemplum. Sint ne peccata paria? Sic autẽ refelli poterit, Quod eſt in peccatis grauitas & leuitas, id eſt in cantibus contentio & remiſſio. Cantus autem nõ omnes æquè contenti ſunt, aut remiſſi. Non igitur æquè grauia ſunt aut leuia peccata. In quæſtionibus autẽ quæ in hunc incident locum, uel probandis uel refellendis multo ſecus quàm in ſuperioribus faciendum eſt. Primum enim in illis aliquid reperiendum erat, quod uel in ſubiecto uel in attributo diceretur: hic autem non id quærendũ eſt, quod eis conueniat, ſed eiuſmodi propoſitio aut ſumptio, cuius attributum ſimiliter conueniat ſubiecto, ut in quæſtione attributum ſubiecto conuenire dicitur. Quanquam alterius generis ſimilium, quod initio huius loci expoſui, eadem eſt ratio, quæ ſu-

perio-

periorum. Deinde cũ in ſuperioribus argumentũ elici poſſe dixerim uel ex ſubiecto, uel ex attributo, omnino nullus ei locus relinqtur. Diſsimilitudinis locus ſequitur, qui etiam differentiæ dicitur. hic autẽ duplex eſt. Nam & ſuperiori, & ei qui ex pari efficitur eſt contrarius, quod adhuc neminem animaduertiſſe aut tradidiſſe miror. Contrarium autem eum ei eſſe, qui à pari ſumitur, hinc ſciri poteſt, quod in eo par ratio & eadem conſyderatur, in hoc diſpar & alia. Præterea ſi ſimilium loco diſsimilitudo contraria eſt, etiã parilitati diſparitas erit contraria. Ita fit ut ſi diſsimilitudo in locis numeratur, diſparitas quoque numeranda eſſe uideatur. Aut igitur proprius ei locus dandus eſt, aut diſsimilitudinis, cum ea communicandus. Hoc etiam uidit Ariſtoteles, qui diſsimilitudinis inuentionem in primo extremo Topicorum libro ad ratiocinationes conficiendas de eodem & alio utilem eſſe tradidit. Sit ne autem idem aliquid, an aliud, non ſolum ex ſimilitudinis & diſsimilitudinis, ſed etiam ex paris & diſparis locis concluditur. In hoc autem loco contrà quàm in ſuperiore tractanda ſunt omnia. Contrariorum enim contrariæ ſunt tractationes. In ſuperiore id proferri dixi oportere, quod ſimile eſſet rei quæ ageretur. in hoc diſsimile aliquid, diuerſum, & aliud proferendum eſt. Itaque & in utranque partem quemadmodum ſuperior ualet, & contrario capite tota eius uis continetur. Caput eſt, quem locum maxi-

mam uocant, ego cum ueteribus locum communem uoco, cui unum diſsimilium conueniat ei, reliqua non conuenire omnino, aut non eodem modo conuenire: & quod in diſsimilium uno dicatur, id minimè eodem modo dici, aut non dici omnino in cæteris. Aut diſsimilia non eodem modo eidem conuenire aut non conuenire, neque idem diſſimilibus. Hoc exẽplis illuſtrandum eſt, quo fiat planius. Ponamus hanc quæſtionem, Recte ne pupillo ſoluatur ſine tutore auctore quod ei debeatur? eamq; defendant aliqui: refelli poterit eo modo, quo eam Cicero refutat, Si mulieri id quod debeas, rectè ſoluas ſine tutore auctore, non recte eodem modo ſoluas pupillo ſine tutore auctore quod ei debeas. Mulieri autẽ rectè ſine tutore auctore id quod debetur ſoluitur. Non igitur eodem modo rectè pupillo ſine tutore auctore ſoluas quod ei debeas. In hoc exemplo duo diſsimilia ponuntur, mulier & pupillus, unũ eſt quod utrique conuenit, ſolui pecuniam, ſed nõ eodẽ modo pupillo, quo modo conceditur, ex diſsimilitudine docetur. Aliud eſt enim mulieri, aliud pupillo ſoluere. Ponamus aliam quæſtionẽ, Debeant ne hominum conſilia in ſempiternũ tempus ſpectare? ea refelli poterit hoc modo, Si belluarũ eſt in diem uiuere, nec quæ futura ſunt, prouidere: certè hominum conſilia ſempiternũ tempus ſpectare debent. Belluarum eſt autem in diem uiuere, nec quæ futura ſunt, prouidere: hominum igitur conſilia in ſempiternum tempus ſpe-

ctare debet. In ſuperiore quidem exemplo aliquid dicebatur diſsimilibus rebus non eodē modo conuenire. In hoc autem diſsimilia diſsimilibus conuenire oportere dicitur. Diſsimiles enim res ſunt homines & belluæ, diſsimilia etiam attributa, prouidere rebus futuris, & in diem uiuere. Itaq; unum uni conuenire docetur, ex eo quod aliud alij cōueniat. Diſsimilibus enim rebus diſsimilia conueniunt. Diſsimilia autem, quemadmodum ſimilia ex proprietatibus, adiunctis, antecedentibus, conſequentibus, cauſis & euentis oriuntur. Vt autem & ipſi per nos huius loci argumenta inuenire, & aliorū ſcripta legentes, notare poſsimus, quibus modis tractentur, docebo. Comperi equidē legendis bonis authoribus, tribus potiſsimum modis ea tractari. Primum hoc modo, Aliud eſt iudicium, aliud arbitriū. Multum intereſt inter meā tuamq; opinionē. Hoc diffeꝛt homo à beſtijs, quod &c. Atq; his tot modis Cicero hūc locum tractare ſolet. Alium præterea modum adhibet ſimilitudinis loco, adiuncta negatione, ut in Topicis, Non quemadmodum quod mulieri debeas, recte ipſi mulieri ſine tutore authore ſoluas, ita quod aut pupillæ, aut pupillo debeas, recte poſsis eodem modo ſoluere. Hoc etiā genere ſæpe utitur, Alia eſt huius rei, alia illius ratio, quod genus idē quod ſuperius efficit. Atque hæc quidem genera haud obſcura ſunt, locumq; propoſitionis obtinent. Sunt enim ſubiecta loco communi, quem dixi maximam no

eſt. Hoc enim ducitur, Si quid eſt homo, id eſt rationis particeps, Et ſi quid eſt animal rationis particeps, homo eſt: quod firmum eſt illud quidem, ſed ab hoc loco alienum uidetur. Sumi autem hic ex ea argumentū eo modo debet, quem paulo antè diximus.

Proximus eſt locus contrariorum. *Contraria autem appello cum Cicerone, quæ Græci* ἀντικείμενα *uocant, quæ & Ariſtoteles & Cicero quatuor in partes diſtribuunt, in aduerſa, quæ Græci* ἐναντία *nominant: in priuātia,* στερητικὰ *illi, in ea quæ illi* ἀποφατικὰ, *nos negantia, & in ea quæ illi* τὰ πρός τι, *nos ea quæ cum aliquo conferuntur, nominamus. Aduerſa ſunt, quæ in eodem genere poſita, plurimum inter ſe differunt, ut uirtus & uitium, ſapientia & ſtultitia. Eodē autē in genere poni ea dico, quæ eidē primo generi, aut categoriæ ſubijciuntur. Priuantia ſunt ea, quorū unum aliquid quod reuera eſt, (habitum uocant) ſignificat, alterum eius priuationem, ut aſpectus & cæcitas. Ea autem cum aliquo conferuntur, quæ hoc ipſo ſunt, quòd ad alia referuntur, ut pater & filius, maius & minus, duplum & ſimplum. Negantia ſunt ea, quorum alteri negatio adiungitur, ut eſſe & non eſſe, uidere & non uidere. Negantia enim utrumque uerbum complectuntur, ut priuantia. Atque hæc quidem genera quatuor quid inter ſe differant, ex his definitionibus quodammodo intelligi poteſt. Iis autem quæ deinceps dicemus diſtingui poterunt & facilius & ſubtilius,*

ſubtilius. Eorum quidem quæ cum aliquo conferuntur, propria eſt mutua quædam reciprocatio, ut pater filij pater, duplum ſimpli duplũ: aliquid maius minore, & contrà minus maiore dicitur. cætera enim non reciprocantur. Neque enim aut bonum mali bonum, aut aſpectus cæcitatis aſpectus, aut curſus non currendi curſus eſt. Aduerſorum autẽ pugna eſt propria maxime. Pugna autem ut minimum inter duo, quæ ſint in rerũ natura ſolet exiſtere. Hæc autem aduerſorum pugna ex eo intelligitur, quod de ea re quã quaſi regionem occupare poſſunt, & ſolent: ita diſceptant pertinaciter, ut eam ſimul poßidere nõ poßint. Itaq; cum alterum regnat, alterum id unum agit, ut illud deturbet, in quo genere eſt uirtus & uitium, ualetudo & morbus, candor & nigror, aliaq́; eiuſdem generis. Non enim locus uitio eſt uirtute dominãte: nec morbo, ubi ualetudo regnat. Aduerſorum autem duo ſunt genera. Alia enim nihil medium habẽt, alijs ſunt interiecta media quædam. Nihil habent medium, ut ualetudo & morbus, Ariſtotelis ſententia. Nam medici quiddam medium reperiunt. Item par & impar, medium nihil habent. Medium habent ea, quorum nõ neceſſe eſt alterutrum conuenire, dummodo alterum non inſit à natura. ut candor & atror, calor & frigus. Neque enim neceſſe eſt corpus eſſe aut nigrum, aut candidum: quippe quum multæ res ſint cæruleæ, purpureæ, alijsq́; coloribus infectæ. Tepor etiam inter

ter calorem & frigus interiectus eſſe dicitur. Quędā autem eorum natura ita conueniunt, ut deleri tolliq́; nullo modo poßint. Igni enim ſic natura calorem dedit, ut quamdiu uiget, eum ab illo nulla uis poßit auferre. Priuantia *hoc à reliquis differunt, quod unum priuationem alterius ſic declarat, ut ipſum poſſe aliquando conuenire ſignificet. Cæcitas enim non in quauis re quæ aſpectu caret, nec ſemper recte dicitur, ſed in ea demum quæ apta eſt ad aſpectum recipiendum, eo tempore quod natura præſcripſit.* Itaque *catuli cæci ante nonum diem minime dicuntur.* Horum *autem quædam nomine ſimplici, alia nomine iuncto ex* In *præpoſitione explicantur. Superioris generis ſunt cæcitas, ſurditas, aliaq́; eiuſdem generis.* Poſterioris, *inhumanitas, impietas, inſatiabilitas, & quæ ex ijs ducūtur, ut inhumanus, impius, inſatiabilis, & quæ ſunt ſimilia. Sed quoniam & aduerſa quædam & negantia ex* In *præpoſitione iunguntur, diligenter notanda & conſideranda eorum diſtinctio eſt.* Eſſe *enim eadem quæ duobus modis uel his tribus dicantur, argumento eſt, quòd* Cicero *in* Topicis *inhumanitatem numerat in priuantibus, cum non ſit dubium, quin in ijs etiam contrarijs quæ aduerſa dixi, & in ijs quæ negantia, numeretur. Quum igitur his tribus modis inhumanitas dicatur, quî diſtingui illi poßint, docendum eſt.* Inhumanitas *quidem ſi in negantibus ponatur, aliud eſt nihil, niſi humanitatis detractio, ut dicatur*

tur inhumanitas non humanitas, & inhumanus non humanus. Sin in priuãtibus numeretur, præterquam quod detractionem humanitatis ſignificat, rem etiam in qua humanitas ineſſe poteſt, & tempus quod ad eã recipiendam conſtitutum eſt, indicat. Itaque lapides inhumani dicuntur illo modo, hoc non dicuntur. Si autem in aduerſis ponatur, ad omnia ſuperiora quandam addit qualitatem, ſiue habitum, ſiue uitium, uel certe actionẽ, quæ feritas nuncupatur. His autẽ tribus quaſi gradibus notatis, facilis erit cæteris eiuſdem generis propoſitis nominibus, diſtinctionis explicatio. Reſtant aientia & negantia. Horum proprium eſt dici in rebus omnibus, tam ijs quæ ſunt, quàm ijs quæ nullæ ſunt, ut ualere aut non ualere omnia dicuntur. Ex his enim exiſtunt diſiunctiones neceſſariæ, de quibus libro ſuperiore dictum eſt. Eorum duo genera ponuntur, unum eorum quæ ſimplicia ſunt, alterum eorum quæ copulata. Simplicia ſunt, in quibus uerbum nullum ponitur, ut dignus, non dignus, uel indignus: humanus, non humanus, uel inhumanus. Coniuncta ſunt, quæ ex uerbo conſtant, ut, currit & non currit, ægrotat & non ægrotat. Ea quidem quæ coniuncta uocantur, de rebus omnibus dici facile eſt ad probandum. Nam quum & ea quæ non ſunt omnino, & quæ ſunt illa quidem, ſed nullo morbo laborant, non ægrotent omnia, & ſola ea in quibus morbus ineſt, ægrotent: efficitur rem eſſe nullam omnino tum earũ

quæ

quæ ſunt, tum earum quæ nullæ ſunt, quæ non aut ægrotet, aut non ægrotet. In *ſimplicibus autem id obſcurius eſt, ſed tamẽ uerum, duntaxat in ijs rebus quæ ſunt in rerum natura, ut omnis cultus aut dignus homine eſt, aut non dignus.* Omnis *res aut humana eſt, aut non humana.* Nam *ea omnis humana eſt, in qua ineſt humanitas: inhumana autem uel non humana omnis, quæ priuata eſt humanitate.* Ita *lapis eſt non humanus.* Nam *ſi falſum ſit, lapidem eſſe nõ humanum, eum humanum eſſe, uerum erit.* Si *enim falſa eſt hæc enunciatio,* Lapis *hic eſt non humanus, falſa etiam hæc erit,* Hic *lapis nõ eſt humanus.* Ita *uera hæc erit,* Lapis *hic eſt humanus, cum ſit illius cõtradicens.* Mihi *autem non placet hæc dici negantia,* Homo *& nõ homo,* Equus *& non equus.* Hæc *enim tantum probo in nominibus ijs quæ adiectiua dicuntur.* His *ita conſtitutis, quæ argumẽta ex unoquoq; genere eliciãtur, dicendum eſt.* Hoc *quidem commune eſt omniũ, quod* Cicero *quoq; admonuit, contrarijs omnibus cõtraria non conuenire, ut* Si *pater eſt Socratis, eius non eſt filius.* Si *ægrotat, falſum eſt eum ualere.* Si *æger eſt, falſum eſt eum nõ ægrotare.* Si *cæcus eſt, non uidet.* Hæc *quidem firma ſunt argumenta, ſed tamen eiuſmodi, ut ſi illud* Ciceronis *ea tantum complecteretur, non mirabilem copiam, ſed miram potius inopiam ad argumentandum ſuppeditaret hic contrariorum locus.* Latius *ergo pateat neceſſe eſt, quod quale ſit, conſideremus.*

mus. Mihi quidem negatio tollenda uidetur, ut ſic legamus, Contrarijs omnibus contraria conuenire. Itaque in quinto Tuſculan. hunc locum exponit alijs uerbis idem efficiētibus, Contrariorũ contraria ſunt conſequentia. Si cui non detrahenda, ſed retinēda uideatur, at certe non dubito, quin eidem id quod dixi probetur. Propoſitis enim contrarijs uniuſcuiuſq; generis, non eſt dubiũ, quin ſi quid uni conueniat, id alteri non conueniat: ſed potius eius contrariũ. Vt propoſitis iuſtitia et iniuſtitia, quæ ſunt in aduerſis, ſi fugienda ſit iniuſtitia, iuſtitiam ſequi oportebit: & ſi bona iuſtitia, mala erit iniuſtitia. In priuantibus hoc modo, Si aſpectus ſenſus eſt, cæcitas erit ſenſus priuatio. In ijs quæ cum aliquo conferũtur, ut, Si pater genuit, filius genitus eſt. In negātibus et aiētibus hoc modo, Si aſpectus eſt ſenſus, quod nõ eſt ſenſus, id non eſt aſpectus. Itemq; hoc, Si quod honeſtũ eſt, id iucundũ eſt: quod non eſt iucundũ, id honeſtum non eſt. Ex his omnibus exēplis perſpici poſſe arbitror, id quod dixi, Contraria cõtrarijs conuenire hoc loco eſſe dicendũ, non cõtraria contrarijs non cõuenire. Hoc autem caput his uerbis ſolet ab alijs exprimi, Si contrarium in cõtrario intelligitur, & contrariũ aliud in alio cõtrario intelligetur. Quod quoniã obſcurũ eſt, planius inſtitui dicere. Cũ dicitur, Si contrariũ in cõtrario intelligitur, non hoc dicitur, Si contrariũ contrario ſuo cõuenit (ſi enim contraria nunquã eidē ſimul conueniunt,

niunt, certe multo minus contrariũ contrario ſuo conueniet) ſed hoc ſignificatur, Si quod contrariũ cõtrario alterius contrarij conueniat, contrariũ etiã alterũ contrario alterius cõtrarij conuenire oportere. Vt exempli cauſa, quoniã iuſtitia et iniuſtitia cõtraria ſunt, ſi iuſtitiæ conueniat aliquod contrarium, ut uirtus, ut bonũ, ut expetendum, profectò iniuſtitiæ conueniet illius contrarij contrariũ, ut uitiũ, malum, fugiendum. Si enim iuſtitia bona eſt, et expetẽda, mala & fugienda iniuſtitia eſt. Nec uerò firmum eſt ſolum in confirmatione argumentũ, quod ex omnibus contrarijs ducitur, ſed etiam in reprehenſione. Itaq; hoc etiam caput ponamus licet, Propoſitis quatuor contrarijs, quorũ paria ſint inter ſe contraria, ſi ſecundũ primo non conuenit, nec quartũ tertio, id eſt primi cõtrario nõ conueniet. Vt ſi iuſtitia nõ eſt mala, nec iniuſtitia bona erit. uel ſi iuſtitia nõ eſt expetẽda, nec iniuſtitia erit fugiẽda. Valet igitur in utranq; partẽ hic locus.

Quoniã autẽ non ſolum contrarijs, ſed etiã non contrarijs contraria conueniũt, & non conueniũt, & cõtrarijs non contraria: alia etiã duo capita quaſi perſpicua tradi poſſunt, à quibus argumenta quæ ex hoc loco ſumẽtur, fidem petent. Vnũ hoc erit, Si cui unũ contrariorũ conueniat, ei alterum non conuenire. Alterũ, Si quid uni contrariorũ conueniat, id alteri non conuenire. Sed in multis eandem aut diuerſam conueniendi rationem ſpectari neceſſe eſt. Vt in negantibus

non eſt hoc firmum argumentum, Si Socrates pater eſt, non eſt filius, niſi intelligamus qua ex parte pater eſt, ex ea non eſſe eum filium. In cæteris contrarijs ualet, ut, Si Socrates ſapiens eſt, nõ eſt ſtultus. Si fecit cædem, eum non feciſſe defendere non debes. Si ſtat ſol, non mouetur. Alterius capitis exempla ſunt eiuſmodi, Si uirtus perficit eum in quo eſt, uitium eum in quo eſt non perficit. Si aſpectus eſt ſenſus, cæcitas nõ eſt. In cæteris non eſt ſemper firmum argumentum. In negantibus enim, Si id quod honeſtum eſt, delectationem affert, non continuò ſequitur, id quod non honeſtum eſt, non afferre delectationem: ſed contra. Ac in generis quidem & accidentis quæſtionibus & enunciationibus, infirma ſunt argumenta ducta ex negantibus: in cæteris autem ualent. ut, Si honeſtum eſt quod decet, falſum eſt, id quod non eſt honeſtum, decere. In ijs etiam quæ cùm aliquo conferuntur, non ualet, niſi in ijs quorum rationes miſceri non poſſunt, cuiuſmodi ſunt dominus & ſeruus. ut ſi dominus imperat, ſeruus non imperat. Neq; enim in alijs ualet, ut non ſequitur, ſi pater genuit, filium nõ gignere, quoniam non repugnat eundem filium eſſe & patrem: repugnat autem eundem dominum & ſeruum eſſe eodem tempore. Sed non erit alienum, quæ ac quot argumentorum genera in ſingulis contrariorum generibus ualeant, exponere. Duo quidem ſunt argumentorum genera quæ ex contrarijs, negantibus & priuantibus duci poſſunt. unũ eſt quod eodẽ quo propoſitũ eſt

uerborum ordine: alterum quod conuerſo ordine cõcluditur. Superius genus Ariſtoteles uocat τὸ ἐπ᾽ αὐτὰ, poſterius τὸ ἀνάπαλιας. Vtriuſq; generis exempla ponam, quò res ſit illuſtrior. Prioris generis tale eſt, Si iuſtitia eſt expetenda, iniuſtitia fugienda eſt. In hoc exemplo idem conſequentis ordo eſt, qui antecedentis, quoniam duo inter ſe contraria in utraq; enunciatione ſubijciuntur, & alia duo dicuntur. Poſterioris generis exemplũ eſt eiuſmodi, Si firma corporis conſtitutio eſt bona ualetudo, morbus eſt infirma cõſtitutio corporis. Vides in hoc exemplo mutatũ contrariorũ ordinẽ, cũ eius quod in antecedente ſubijciebatur, contrarium ſit attributũ in conſequente. Vtrũq; autẽ genus rurſus in partes duas diſtribuitur. Vtrunq; enim uel nominibus finitis, uel infinitis tractari poteſt. Finita aũt nomina et uerba ſunt, quibus non negatio, uel in præpoſitio idem efficiens non adiungitur. Infinita quibus adiungitur. Prioris generis multa iam exempla ſubieci. Poſterioris autem partes duæ ſunt. Nam aut in antecedẽte nomina infinita, id eſt negantia collocari poſſunt, aut in conſequente. In antecedente, ſic, Si id quod nõ eſt iocundũ nõ decet, id quod decet, eſt iocundum. In conſequente conuerſo enunciationũ ordine, Si id quod decet, iocundum eſt, id quod non eſt iocundum, non decet. Nunc an hæc duo argumentorũ genera firma ſint in omnibus cõtrarijs, dicendum eſt. In ijs quidem quæ aduerſa dixi, ualet utrunq;, ſed nõ in omnibus. Id enim genus quod eodem

ordine

ordine tractatur, hic tum deniq; ualet, cũ generis, proprij, & definitionis exiſtunt quæſtiones, ut ſi quæratur, ſit'ne uitiũ ignauia, id doceri poterit hoc modo, ex contrario, Fortitudo eſt uirtus, ignauia ergo uitium eſt. In accidentis autem quæſtionibus non eſt firmũ argumentum, niſi in ijs quæ inſeparabilia dicũtur, id eſt quæ ſemper rei conueniunt. ut ſi quæratur, Sit'ne fugienda iniuſtitia, id probare licebit ex contrario hoc modo, Si iuſtitia expetenda eſt, fugienda eſt iniuſtitia. In accidentis enim quod ſeparari poteſt quæſtionibus infirmũ eſt argumentum. Neq; enim ſi id quod album eſt comedit, idcircò id quod nigrũ eſt, abſtinet. Magna aũt hic adhibẽda eſt cautio. Neq; enim aliter ſemper ex cõtrario huius generis contrarium concludetur eodem uerborũ ſeruato ordine. Vt non ſequitur, ſi auaritia ſit uitium, prodigalitatẽ eſſe uirtutem, cũ interim uitium & uirtus, auaritia & prodigalitas ſint inter ſe contraria. Cũ igitur dicimus ex contrario quod aduerſum Cicero appellat, argumentũ eſſe firmißimũ, ea duo cõtraria excipimus quæ tertio continentur, cuiuſmodi ſunt auaritia & prodigalitas, quæ uitij nomen cõplectitur. Argumenti autem eius quod ex enunciationibus conſtat in quibus uerborum ordo eſt conuerſus, admodum rarus hic uſus eſt, propterea quòd & ferè eodem ordine tractatum ualet, & in accidentibus quæ ſeparari poſſunt, nunquam ualet. Quòd ſi quando firmũ ſit, tum erit deniq; cũ erũt quatuor aduerſa eiuſmodi, quorũ ſecundũ

primi erit conſequens, quartum autem tertij non erit. Exempli cauſa, non ſequitur, Si mali ſint miſeri, bonos continuo eſſe beatos, ſed contrà beatos bonos eſſe. Hæc autem Peripateticorũ eſt ſententia, quam Cicero in 5. Tuſcul. Stoicorum hac concluſione reprehendit, Quid cum fatentur ſatis magnã uim eſſe in uitijs ad miſeram uitam, nónne fatendum eſt eandem uim in uirtute eſſe ad beatam uitam? Contrariorum enim contraria ſunt conſequentia. Atq; hæc quidem de aduerſis dicta ſint. In negantibus autem contrà ſolum argumenta ualent, quæ conuerſo uocabulorum ordine tractantur. Neque enim ſi iuſtitia eſt uirtus, continuo id quod non eſt iuſtitia uirtus non eſt. Nam & temperantia uirtus eſt, & prudentia, & fortitudo. Quæ autem eodem contrariorum ordine hic explicantur, leuia ſunt omnia, niſi, ut paulò antè dixi, in proprij & definitionum quæſtionibus. idq; fit propterea quòd propria & ea quorũ ſunt propria, definitiones & res quas definiendo aperimus, concludendo reciprocantur. Quoniã enim omne quod natũ eſt ad diſciplinam homo eſt, & omne quod homo eſt, natum eſt ad diſciplinam, efficitur, ut quod non eſt natum ad diſciplinam, id non ſit homo. Hóc autem loco id notandum eſt quod paulò ſuprà dixi, ſemper ſiue negantia antecedant, ſiue aientia, ſequi conuerſo ordine concluſionem. Nihil enim intereſt utrum concludamus hoc modo, Si id quod non eſt bonum, non eſt uoluptas, uoluptas eſt in bonis: an illo, Si uoluptas eſt bonum,

quod

quod non eſt bonum, id non eſt uoluptas. In priuantibus id ſolum argumentum ualet, quod eodem uerborum ordine tractatur. ut ſi uiui ſentiunt, mortuos ſenſus priuatio conſequitur. Si uita ſit ſenſus, mors eſt ſenſus priuatio. Longa eſt apud Platonem in Axiocho de morte diſputatio, quam Cicero in prima Tuſculana expreſſit. In ea fere argumenta ducuntur ex priuantibus. Magna autem hic quoq; cautio adhibenda eſt ne fallamur. Si enim priuantia duo ponantur, quæ tertium cõtineat, aut ſequatur, nulla erit concluſio. Neq; enim ſi is qui deſpicit uiuit, propterea is qui cæcus eſt, eſt mortuus, quoniam omnes qui uidẽt, & qui cæci ſunt, in uita manent. Hoc etiam argumenti genus ſolũ in ijs ualet, quæ cum aliquo conferuntur. Eius exemplum tale eſt, Si patris eſt præeſſe, eſt parêre filij. Si duplum maius eſt, minus eſt ſimplum. Hoc genus argumentorum ſæpe in diſputationem incidit, ut ſi deditus eſt, receptus eſt. Cicero in Topicis, Quo in genere etiam Mancini cauſa defendi poteſt, poſtliminio rediſſe, deditum non eſſe, quoniam non ſit receptus. Nam neq; deditionem, neque donationem ſine acceptione intelligi poſſe. Item ſi quis accepit iniuriam, aliquis fecerit neceſſe eſt. Et contrà, ſi quis fecit iniuriam, aliquis etiã accepit. Huius enim generis argumẽta omnia reciprocantur. Sed plurimus eſt eorum uſus quæ ex ijs contrarijs ducuntur, quæ appellantur aduerſa. Cicero in libro de Amicitia, Quòd ſi curam fugimus, uirtus fugienda eſt, quæ neceſſe eſt ut

cum aliqua cura res ſibi contrarias aſpernetur atq; o=derit, ut bonitas malitiam, temperantia libidinem, igna uiam fortitudo. Itaq; uideas rebus iniuſtis iuſtos maxi=mè dolere imbecillibus fortes flagitioſis modeſtos. Er=go *hoc proprium eſt animi benè conſtituti, & lætari bo nis rebus, & dolere contrarijs.* Atq; *hæc cõcluſio ex eo firma eſt, quòd uni rei contraria non conueniunt.* Hoc *autem genus argumẽtorum ſæpe cum eo cohæret quod exiſtit ex coniugatis: id quod* Ariſtoteles *in ſecundo li=bro* Topicorum *tradidit.* Cicero *in 2. lib. de* Oratore, Si Gracchus *nefariè, præclarè* Opimius. In oratione *pro* Rabirio, Si *interfici* Saturninum *nefas fuit, arma ſumpta eſſe contra* Saturninũ *ſine ſcelere non poſſunt.* Nec *uerò id in aduerſis ſolum uerũ eſt, ſed etiam in ijs quæ cum aliquo conferuntur, ut, Si docere pulchrũ eſt, non eſt uitioſum diſcere.* Cicero *in* Oratore *ad* Brutũ, Nam *ſi uitioſum eſt dicere ornate, pellatur omnino è ciuitate eloquentia. Sin ea non modò eos ornat penes quos eſt, ſed etiam uniuerſam remp. cur aut diſcere tur pè eſt, quod ſcire honeſtum eſt, aut quod noſſe pulcher=rimum, id nõ glorioſum docere?* Paulò *infrà,* Num *igi=tur aut latere eloquentia poteſt, aut id quod diſsimulat, effugit, aut eſt periculum ne quis putet in magna arte & glorioſa, turpè eſſe docere alios, id quod ipſi fuerit honeſtiſsimũ diſcere?* Quinetiam *in his permixta ſunt aduerſa cum ijs quæ cum aliquo conferuntur, ut intel=ligamus ex contrarijs non modo ſimplicia argumenta*

elici

elici poſſe, quibus ſingula, ſed etiam coniuncta, quibus duo uel etiam plura eorum genera perſequamur. Atq; *ut hunc aliquando cōtrariorū concludamus locū, ſcire nos oportet, quatuor illa quæſtionū genera in eū incurrere.* In *quo id notandum eſt, quod ſæpe admonui, nos cū argumēta ex eo depromere uolemus, id facere poſſe multis modis. Sed tamē hoc loco id nobis licet pluribus:* Nam *& ex attributi, & ex ſubiecti contrario, & ex utriuſq; contrarijs ſimul argumenta poſſumus elicere.* Ex *attributi cōtrario tum cū locus erit huic loco cōmuni,* Eidem *cōtraria non cōuenire, ut ſi quæratur,* An *terra moueatur: id refelli poterit ex priuantibus hoc modo,* Terra *ſtat, non mouetur igitur.* Quod *in aduerſis infirmū erit, niſi ſint eiuſmodi, quæ medium nihil recipiant.* Ex *rei autem ſubiectæ cōtrario ducetur, cū uſus erit illius capitis,* Contrarijs *idem non conuenire. ut ſi quæratur.* Sit *ne expetenda iniuſtitia?* Refelli *poterit hoc modo,* Iuſtitia *expetenda eſt, non igitur iniuſtitia.* Ex *utriuſq; contrarijs ſumetur, cum locus erit huic capiti,* Contrarijs *contraria conuenire: quod tum deniq; incidet, cum tam ſubiecta quàm attributa res contrarium habebit. ut ſi hæc quæſtio ponatur,* Sit *ne iniuſtitia fugienda? ſic confirmabitur,* Si *iuſtitia expetenda eſt, fugienda eſt iniuſtitia.* Quatuor *autem generū quæſtionum exempla ſi quis requirat, erunt eiuſmodi.* Generis *quidē,* Sit *ne fortitudo uirtus? quod probabitur hoc modo,* Ignauia *uitium eſt, uirtus igitur fortitudo.*

Proprij tale, Sitné iuſtitiæ ſanctam ſeruare ſocietatem? certe. iniuſtitiæ enim eſt eam labefactare. Definitionis eiuſmodi, An uirtus ſit habitus rationi conſentaneus? prorſus. Eſt enim uitiũ habitus à ratione abhorrens & auerſus. Accidentis ſunt hic plena omnia. Nam quoniam cõtraria omnia accidentibus cõtinentur, ferè hic quæ tractantur, accidentis ſunt quæſtiones, ut, Sitné iuſtitia colenda? Sintné amici diligendi? Sitné uirtus expetenda? & aliæ innumerabiles eiuſdem generis.

adiuncta Sequuntur adiuncta, quorum locum Cicero oratorium magna ex parte eſſe dicit, non modo iuriſconſultorum, ſed ne philoſophorum quidem. Hæc autem cum dicit, non negat omnino eum eſſe philoſophorum, ſed tantum crebrum eius uſum: quod mirũ uideri non debet. Nam cum adiuncta ſint ea quæ non ſemper eueniunt, & dialecticorũ firma ſint ferè argumenta, adiunctorum locus raro cõmodus ſit dialecticis neceſſe eſt: ac tum deniq; cum res in qua interdum ualeat, certa ac definita erit. Ac Cicero quidem adiuncta à conſequentibus ſeparat, Ariſtoteles autem non ſeparat. ἀκόλουθα enim utraq; nominat. quod hinc ſciri poteſt, quia in eo libro qui reprehenſiones Sophiſtarum inſcriptus eſt, quod Ciceronem tradere modo dixi, adiunctorum locum magna ex parte eſſe oratorium, id ille ad conſequentium transfert locum. Cum enim de captione quæ ex cõſequentibus naſcitur, diſſerit, argumẽta quæ per ſigna tractantur in arte Rhetorica, dicit eſſe ex conſe-

quentibus;

quentibus. Quin ne Cicero quidem ipſe adiuncta hæc ſemper uocat, ſed interdum etiam conſequentia, ut in 2. de Oratore, in quo conſentanea uocat, quæ in Topicis conſequentia. Hūc autem locum in tres partes idem autor diſtribuit. Dicit enim quærendum eſſe quid ante rem, quis cum re, quid poſt rem euenerit. Exemplorum eius triplicis generis plenæ ſunt Ciceronis orationes eæ, quæ in coniectura cernuntur, quæ quoniam ad inſtitutum noſtrum nihil pertinent, ſciens præteribo, ut ad ea ueniam, quæ ſunt artis inſtitutæ. Proximus eſt locus antecedentium, conſequentium & repugnantiū. Antecedentia quæ eadem in 2. de Oratore præcurrentia Cicero appellat, ſunt ea quæ rem neceſſariò antecedunt, ut iuſtitia ſemper uirtuti antecedit, & iniuſtitia uitio. Conſequētia ſunt quæ rem neceſſariò conſequuntur, ut totius uirtutis interitum, ſequitur iuſtitiæ interitus. Hæc autem conſentanea in 2. de Oratore Cicero nominat. Repugnantia autem ſunt ea quæ nunquā cum re cohærere poſſunt, Μαχόμενα græcè dicuntur. Horum trium repugnātia difficillimè intelligi, diſtinguiq; poſſunt. Nam primum ſuperiora duo, antecedentia dico & conſequentia, cum in formis & generibus tum in contrarijs ſpectantur. Repugnantia autem fuſa ſunt ferè per omnes argumentorum locos. Deinde illa ex eo faciliora ſunt quòd ſi quid cum quaq; re neceſſariò cohæret, minime errabit, qui id uel antecedens ſi præcurrat, uel conſequens, ſi ſequatur, appellauerit. At ſi quis

ea quæ nunquam cum re cohærent, repugnantia dixerit, uehementer errabit. Stare enim & moueri, uigilare & dormire, ualere & ægrotare, & ſi quid eiuſmodi nunquam cum re cohærere poſſunt, cum interea in repugnantium numero minime habeantur.

Vult enim Boëthius repugnantia eſſe contrariorum conſequentia, ut uigilare & dormire contraria ſunt: ſomnum ſequitur ſtertere, & uigilare, ſcribere, currere, aliaq; actiones innumerabiles. Ita ſtertere & ſcribere erunt repugnantia. Quanquã Ariſtoteles & eius interpres Alexander longè aliud ſentiunt. Volũt enim ea eſſe repugnantia, quæ nunquam cum re poſſunt cohærere. Verba Ariſtotelis ſubijcienda cenſui, quò res eſſet teſtatior. In 2. Topicorum libro ſcribit his uerbis, In ijs autem rebus, quarum alterutra ineſt neceſſariò, ueluti in homine uel morbus ineſt, uel ualetudo: ſi de altero, magna nobis ad diſputandum copia ſuppetet in utranq; partem, de altero quoq; ſuppetet. Quod ad utranq; partem trahi poteſt. Si enim alterum conuenire doceamus, alterũ non cõuenire docebimus: & ſi unum non conuenire docebimus, alterum demonſtrabimus conuenire. Quo hic locus nomine appellandus ſit, Alexander docet his uerbis, ἐκθεμένος τινας τόπους ἐξ ἀκολουθίας κατασκευαστικούς, μετὰ ταῦτα παραδίδωσι τόπον ἐκ μάχης κατασκευαστικόν τε καὶ ἀνασκευαστικόν, *id eſt, Expoſitis nõnullis locis ex conſecutione, qui ad cõfirmandũ ualent: deinceps locũ ex*

repugnan=

repugnantia tradit,qui et in confirmatione firmus eſt, & in reprehenſione. Nos igitur hoc in loco exponendo,Ariſtotelem & Alexandrum ſequemur.Rei autem aperiendæ cauſa hãc primam diuiſionem ponemus, ut dicamus alia eſſe conſentanea,alia diſsidentia & repugnantia.Conſentanea ea,quæ cum re neceſſariò cohærent, quorum duo ſunt genera, aliud eorum quæ rem neceſſariò antecedant, aliud eorum quæ rem conſequantur. Repugnantia ea, quæ cum re nunquam poſſunt cohærere,nec antecedendo,nec conſequendo.Conſentanea græcè σύμφωνα & σύλογα dicuntur,antecedentia τὰ ἡγούμενα, conſequentia ἀκόλουθα & ἑπόμενα Quanquam ἀκόλουθα & μαχόμενα Ariſtotelis ſententia inter ſe contraria uidentur.Neque enim locum anteceſsionis ullum ponit, et cum illum conſequentium expoſuit, deinceps repugnantia perſequitur.His ita poſitis,nunc de huius loci inuentione dicamus. Valet quidem hic locus et in confirmatione & in refutatione. In confirmatione propterea quòd cui antecedens aut conſequens conueniat, aut non cõueniat, repugnans,ei cõſequens,et id quod cõſequentis eſt cõſequens,aut repugnãs cõuenire oportet. Quæ hoc modo diſtinguere poſſumus, Si quod antecedẽs rei cuipiã cõueniat,ei etiã id quod eius eſt conſequens cõuenire: Si quod cõſequens in rẽ aliquã cadat, in eam etiã cadere id quod eſt antecedẽs.Si duobus propoſitis repugnãtibus, alterũ rei conueniat,repugnat cõuenire alterũ.

In refuta=

In refutatione autē hoc modo exprimi debent, Cui non conuenit antecedens, nec conſequens conuenire. Cui conſequens non conueniat, eidem non conuenire antecedens. Cui non cōueniat unum repugnantium, eidem alterum repugnare conuenire. Nec uerò *hæc ſolum capita ad hunc locum adhibentur, ſed hæc etiam, Si antecedenti quid conuenit aut non conuenit, id eius conſequenti conueniat, aut non conueniat neceſſe eſt, Si conſequenti alicuius rei quid conueniat, aut non conueniat, id antecedenti conuenire aut non conuenire oportere. Si quid in unum repugnantium cadat, id in reliquū non conuenire, aut contrà, ſi quid non cadat in unum, id conuenire in alterum.* Horum omnium exempla *ponamus, ne præceptorum multitudine res uideatur obſcurior. Si quæratur, An iuſtitia ſit expetenda? docebitur hoc modo, Ab antecedentibus, Si præmijs afficere bonos expetendum eſt, iuſtitia expetenda eſt: præmijs autem afficere bonos expetendum eſt: iuſtitia igitur eſt expetenda.* Ex *conſequentibus hoc modo, Si uirtus expetenda eſt, et iuſtitia eſt:* Virtus *autem eſt expetenda. Iuſtitia igitur eſt: In paucis autē ex conſequentibus ductum argumentum confirmando ualet.* Ex *repugnantibus ſic, Non & afficere præmijs bonos expetendum eſt, & non eſt iuſtitia expetenda: Afficere autem præmijs bonos optandum eſt: Iuſtitia igitur expetenda eſt. Hæc argumenta fidem habent à poſterioribus capitibus: quòd ſi quid antecedenti et conſequenti cōueniat,*

idem

idem conſequenti et antecedenti conueniat neceſſe eſt. Hæc enim duo, præmijs afficere bonos, et iuſtitia, eiuſmodi ſunt, ut prius ſit poſterioris antecedens, & poſterius prioris conſequens. Afficere enim bonos præmijs pars eſt quædam iuſtitiæ. Aliorum etiam duorũ uirtus conſequens eſt iuſtitiæ, iuſtitia uirtutis antecedens. Et hæc duo pugnantia ſunt, præmijs afficere bonos expetendum eſt, Iuſtitia non eſt expetenda. Atque hæc quidem à poſterioribus ut dixi, capitibus fidem petunt. Quæ autem ſequuntur, à prioribus. Sit hæc quæſtio poſita, Sit ne intemperantia habitus? confirmari ea poterit, primum ab antecedentibus hoc modo, Si intemperantia uitium eſt, intemperantia etiam habitus eſt: primum autem eſt: ſecundum igitur. Deinde à repugnantibus (nam à cõſequentibus nõ poteſt) hoc modo, Non & intemperantia uitium eſt, & non eſt intemperantia habitus: primum autem eſt, ſecundum igitur. Eodem modo in refutatione doceri poteſt. Vt autem hæc argumenta facile inueniamus, propoſita quauis quæſtione, ſi ab antecedentibus uelimus ducere, uidendum erit, quid uel rem ſubiectam uel attributam antecedat: ſi à conſequentibus, quid ſequatur: ſi à repugnãtibus, quid eis repugnet. Quo inuẽto, facile erit quod uolumus concludere. Antecedunt quidem ſpecies genera in confirmando. De anteceſſione enim & conſecutione in concludendo, non de rerum anteceſſione & conſecutione hoc loco diſputamus. Quod hinc ſciri poteſt, quia cum

genera

genera naturæ ordine formis antiquiora ſint, tamen hoc loco ea ſunt formarum conſequentia. Genus etiam ac differētiam antecedit definitio, propterea quòd ex genere & differentia conſtat tanquam ex partibus. Iam ſpecies proprio cuius eſt ſpecies antecedit non ſolum conſecutione, ſed etiam naturæ ordine. Quanquã utrunque alterius eſt conſequens. Differentiæ autem ueterum ſententia ſolum eſt antecedens: Proprium uerò generis eſt antecedens & differentiæ. Nam definitionis tum eſt antecedens, tum conſequens. Ac de his quæ antecedunt quanque rem in concludendo, dictum eſt. De conſequentibus autem, hoc intelligendum eſt, ea omnia quorum alia antecedentia ſunt, eorum ipſa eſſe conſequentia. Itaque genus tum ſpeciei, tum definitionis, tum proprij conſequens eſt. Quoniam autem duplex eſt differentia, una quæ genera in ſuas partes tribuit, altera quæ ſpeciem ipſam conficit, eas quidē differentias genus ſequitur, quæ ipſum diuidunt, eas autem quæ ſpecies efficiunt, antecedit. Nam ſi animal eſt, animata natura eſt, corporea eſt, natura eſt ſentiens. Contrà non ſi animata natura eſt, idcirco animal eſt: nec ſi corporea natura eſt, continuò animal eſt. Si autem natura eſt ſentiens, etiam animal eſt. Itaque utrunque horum alterius eſt conſequens. Itemq; ſi animal eſt rationis particeps, aut eius expers, etiam animal ſit neceſſe eſt. Omnes enim formarum effectrices differentiæ, formarum uim obtinent. Species autem definitio

& pro=

& proprium eiuſmodi ſunt, ut aliorum alia & antecedentia ſint, & conſequentia. Sola autem accidentia per ſe nec antecedunt ſuperiora, nec ſequuntur, niſi ea quæ in certa forma, aut genere reperiuntur, nec tamen omnia eius generis, ſed ea demum, quorum alterutrum neceſſe eſt conuenire. Neque enim ſi quid album eſt, homo eſt: neq; contrà ſi quid homo, id album eſt. quanquam in certis rebus id conſequi nihil prohibet, ſed in ijs demum quæ ſeparari non poſſunt, ut ſi Aethiops eſt, niger eſt: & ſi nix eſt, alba eſt: & ſi ignis eſt. calidus eſt. Quorum autem alterutrum conuenit neceſſariò, eorum alterum eſt antecedens eius rei in qua ſolet ineſſe. Si quid enim ægrotat, aut ualet: uigilat aut dormit, id animal eſt. Repugnantium autem duo ſunt genera prima, unum eorum, quorum utrunque ait, ut dormire & uigilare, ſtare & moueri, ægrum eſſe & ualere, & ſi qua ſunt generis eiuſdem. Atque hæc ferè ſunt aduerſa uel priuantia, uel eorum quæ cum aliquo conferuntur, uel eorum conſequentia. Alterum autem genus eſt eorum, quorum unum ait, alterum negat, quod genus patet latiſſimè. Complectitur enim uerba omnia, adiuncta negatione. Quod duobus modis fieri poteſt. Nam & eidem uerbo quod ait, adiungi poteſt, & non eidem, ut ambulare eundem, & non ambulare repugnat. Non eidem, ut uirtutem expetendam eſſe, uitium non eſſe fugiendum repugnat. Itemq; rectè accipere, & non rectè retinere: bona fide emere,

emere, et non bona fide poſſidere. Quanquam hæc duò poſteriora ad prius genus pertinent. Genus autem eorum quorum unum ait, alterum negat, facile inueniri poteſt. Propoſitis *enim duobus, quorum unum alterius ſit conſequens, ſi conſequenti negatio addatur, erũt repugnantia, uelut currere et moueri ita ſunt affecta inter ſe, ut currere ſit antecedens, conſequens moueri.* Itaq; *adiuncta conſequenti negatione repugnabũt.* Re*pugnat enim eundem currere, & nõ moueri. Si autem conſequentia efficiant in enunciationibus ea quæ ſubiecta uocantur, præpoſita antecedenti negatione, idem continget, ſi modo cõſequens in totum dicatur. ut,* Non *& omnis uirtus habitus eſt, & iuſtitia non eſt.* Repu*gnantia autem ea quorum utrunq; ait, ubi quærenda ſint paulò antè dixi. Sunt enim uel in aduerſis ut uigilare & dormire, ualere et ægrotare: uel in ijs quæ cum aliquo conferuntur, ut rectè accipere, & inuitum reddere.* In *priuantibus, ut ſtare & moueri, cæcum eſſe, & deſpicere. uel in eorum conſequentibus, uel adiunctis potius, ut dormientium, ſtertere conſequens eſt: uigilantium, ſcribere, legere, & cæteræ actiones quæ in dormientibus reperiri nullo modo poſſunt.* Ex *quibus duplex oritur repugnantia.* Nam *& conſequentia illorum inter ſe pugnant, & conſequens utriuſq; cum altero contrario.* Non *enim ſolum ſtertere & legere repugnant, ſed legere etiam & dormire, & ſtertere atque uigilare.* Hæc *autem quoniam ſuapte natura ſecum pugnant,*

pugnant, non requirunt negationem ut priora, ad efficiendam repugnãtiam, quinetiam ſi adiungatur alterutri, omnem litem pugnamq; dirimet. Itaq; non modo hæc, Non & dies eſt, & nox non eſt, non repugnant, ſed inter ſe etiam conſentiunt. Quapropter ſine negatione ex iis ducendum argumentum eſt hoc modo, Non & dies eſt, & nox eſt: primum autem, non igitur ſecundum. Alio etiam quodam genere tractari poteſt cum negatione, Si dies eſt, non eſt nox: eſt autem dies: nox igitur non eſt. Ac repugnantium quidem argumenta ab iis quæ à conſequentibus & antecedentibus ſumuntur facilè internoſci poſſunt: ea autem quæ ab antecedentibus ducuntur, difficiliter à conſequentium concluſionibus ſeparantur. Itaq; quoniam quemadmodum ipſa inueniri poſſent, & ubi, demonſtratum eſt: nunc ſequi uidetur, ut de argumentorum diſsimilitudine diſſeram. Antecedentium quidem & conſequentium argumenta à dialecticis per connexa tractari ſolent: tumq; hoc differunt, quod in antecedentium argumentis quod primum eſt in connexo, id primum ſumitur & conſequitur id quod annexum eſt. in conſequentibus autem contrà quod ſecundum eſt in annexo, ſumitur, & id quod primum eſt conſequitur. Vt hæc argumentatio, Si afficere pœna improbos utile eſt, iuſtitia eſt utilis: Afficere autem improbos utile eſt. Iuſtitia igitur utilis eſt: hæc inquam argumentatio, ab antecedentibus ducitur, quoniam hoc totum, Affici pœna improbos

utile eſt, ut primum eſt in cõnexo, ſic ſumitur. Eſt enim antecedens iuſtitiæ, quoniam eius quædã pars eſt. Quæ autem ſequitur, eſt à conſequentibus, Si iuſtitia eſt malum, uirtus malum eſt: nulla eſt autem uirtus malum: iuſtitia igitur malum non eſt. Quod ut ita eſſe concedã, tamen non uideo cur non hæc ſit ab antecedentibus argumentatio, Si omnis uoluptas eſt bonum, uenerea bonum eſt: uenerea autem bonum non eſt. non omnis igitur uoluptas eſt bonum. Et hæc à conſequentibus, Si uirtute nemo abuti poteſt, iuſtitia nemo abutitur: uirtute autem abuti nemo poteſt: iuſtitia igitur nemo abutitur. Et tamen in ſuperiore id quod poſterius eſt, & in poſteriore ſuperius ſumitur. Non igitur hæc ita diſcernuntur, ſed ſi id ſumitur quod antecedens eſt, ut concludatur conſequens, ab antecedentibus ducetur: ſin conſequens ſumatur ut antecedens concludatur, erit à conſequentibus. Hoc autem intelligendum eſt, cum genera dixi conſequentia eſſe formarum, id uerum eſſe, quando non uniuerſe in totumq; dicuntur. Nam ſi omnino dicantur, antecedentia ſunt. Si enim omnis uirtus expetenda eſt, & iuſtitia eſt. Et ſi nulla uirtus fugienda eſt, nec fortitudo. Atq; hoc unum genus eſt tractandorum argumentorum à conſequentibus. Aliud autem genus ſine connexis tractatur, ut eſt illud Stoicorum, quod Cicero in quinto libro quæſtionum Tuſculanarum explicat his uerbis, Etenim quicquid eſt quod bonum ſit, id expetendum: quod autem expetendum, id appro-

approbandum:quod uerò approbaris, id gratum accеptumq; habendum. Ergo etiam dignitas ei tribuenda eſt.quod ſi ita eſt,laudabile ſit neceſſe eſt: bonum igitur omne eſt laudabile.Ex quo efficitur,ut quod ſit honeſtum,id ſit ſolum bonum, Atque hæc quidem à conſequentibus eſt,ut dixi,argumentatio:uitioſa autem eſt propterea quòd coacerualis ſit quædam ratiocinatio, quæ gradatim non ſumpto eo quod neceſſe eſt, eò quò uult peruenit.Nam cum id quæratur,Sitné quod ſit honeſtum, ſolum bonum? ſumendum fuit,omne quod laudabile eſt,id eſſe honeſtum. Vt ſic breuiter concluderetur, Quicquid eſt quod bonum ſit, id eſt laudabile: quod autem laudabile eſt,id omne honeſtum eſt: quicquid igitur honeſtum eſt, id eſt ſolum bonum. Qua in concluſione ſumptio illa falſa, Quod laudabile eſt, id omne eſt honeſtum. Neque enim id quod honeſtum eſt eius eſt conſequens quod ualet ad laudem, ſed contrà honeſti laudabile eſt conſequens,Omne enim quod honeſtum ſit,eſt laudabile. His igitur duobus modis conſequentium argumenta tractari poſſunt:nec conſequentium modo,ſed aliorum etiam locorum: quemadmodũ proximo libro docebimus.Ne autem conſequentia falſa pro ueris approbemus,cautio magna adhibenda eſt. Duo enim ſunt genera conſequentium:unum eorũ quæ ſemper eueniunt,quæ hoc loco tractamus,quemadmodum ex eorum definitione perſpici poteſt: Alterũ eorum quæ non ſemper: quod genus ne nos fallat,proui-

dere debemus. Hoc modo *ali antecedens eſt, & au-geri conſequens.* Neq; *enim qui alitur ſemper creſcit.* Itaque *uitioſa eſt hæc argumentatio,* Si *alitur animal, creſcit: alitur autem, creſcit igitur.* In *ſenectute enim homo alitur, nec creſcit, ſed decreſcit potius.* Eodem in *genere uerſantur diſciplina & ſcientia, itemq; memo-ria & ſcientia.* Neq; *enim qui diſcit, ſimul etiam ac ſem per ſcit: nec qui ſcit, continuò aut neceſſariò recorda-tur.* Vt *igitur & iam hæc uitemus, notanda ſunt nobis duo genera conſequentium, quæ paulò ante expoſui, quæq; ita explicari etiam poßunt, ut alia dicamus ſimul conſequi, alia poſterius.* Veluti *ſimul atq; ortus eſt ho-mo, animal eſt, & rationis particeps: ſcientia autem po ſterius ſequitur diſciplinam.* Neq; *enim ſimulatq; eru-ditus eſt aliquis bonis artibus, ijs etiam eſt præditus.* Quanquam *ſi ea teneamus quæ de huius loci inuentio-ne diximus, non magnopere hæc deſiderabimus.* Hic *autem locus in omnia quæſtionum genera conuenit.* Ge*neris enim quæſtio tractari poteſt, ut ſi quæratur,* Sitne *iuſtitia uirtus?* Ab *antecedentibus confirmabitur hoc modo,* Si *afficere præmijs bene meritos uirtus eſt, iu-ſtitia uirtus eſt: primum autem eſt: ſecundum igitur.* Quod *in cæteris etiam demonſtrari poteſt.* In *omnibus autem quæſtionibus, uel confirmandis uel refellendis, argumenta uel ex attributæ, uel ex ſubiectæ rei tum antecedentibus, tum conſequentibus, tum repugnanti-bus elici poſſe, & iam dictum eſt, & ex ijs capitibus*

quæ

quæ initio huius loci poſui, intelligi licet. Alia enim argumenta ad ea quæ ex ſubiectæ rei, alia ad ea quæ ex attributæ rei antecedētibus aut alijs duobus ſumantur, accommodata ſunt. Sed tamen exemplum unū ponam, qui res ſit illuſtrior. Sit poſita hæc quæſtio, Sitné omnis uirtus expetenda? ex ſubiectæ rei antecedente doceri poteſt hoc modo, Si omne bonum expetendum eſt, uirtus etiam omnis expetenda eſt: primum autem eſt: ſecundum igitur. Ex rei autem quæ attribuitur antecedente, hoc modo, Si omnis uirtus laudabilis eſt, omnis uirtus expetenda eſt: Eſt autem uirtus omnis laudabilis: Expetenda igitur eſt. Idem confirmari poteſt & conſequentium, & repugnantium locis. Quæ eadem ad refellendum quid adhiberi poſſunt. Hunc enim locum in utranque partem ualere dixi. Itaq; qui aliquid confirmare uolet, exempli cauſa à conſequentibus, is diligenter uidere debet, quid rem uel ſubiectam uel attributam ſemper ſequatur, & ex eo quod uult concludere. Qui autem refellet, uidebit quid aut non conueniat omnino, aut non ſemper conueniat. Hoc enim ſumpto, id quod agitur refutabit. Quoniam autem confirmationis iam multa exempla poſui, unum ponam refutationis: Ponatur hæc quæſtio, Sitne uoluptas omnis in bonis, eam refutari licebit hoc modo, Si uoluptas omnis eſt bonum, uoluptas libidinoſorum eſt bonum: Non eſt autem libidinoſorum uoluptas bonum: Non eſt igitur omnis in bonis uoluptas.

Sequuntur duo loci inter ſe iuncti, quorum prior eſt rerum efficientium quæ cauſæ uocantur: poſterior rerum effectarum, quæ effecta dicuntur, & effectus. Primum de cauſarum loco diſſeramus. Græcè ἀπὸ τοῦ αἰτίου, & ἀπὸ τοῦ ποιητικοῦ dicitur. Cauſa eſt, quæ ui ſua aliquid facit, aut adiumentum ad faciendum aliquod affert. Cauſarum enim genera duo ſunt, unum quod ui ſua aliquid efficit, ut ſol illuminat. Alterum quod uim efficiendi non habeat, ſed ſine quo res effici non poßit. Superius genus propriè cauſa efficiens appellatur: poſterius materia, ſiue cauſa materialis. Vtrunque genus rurſum in multas partes diſtributum eſt. Efficientium enim cauſarum aliæ planè & certè efficiunt, nulla re adiuuante, ut ſol lucet, ignis incendit & urit, uirtus bonos eos in quibus eſt efficit, ſapientes ſapientia, temperantia temperantes cæteræq; uirtutes, & uitia omnia. Aliæ ſunt quæ adiuuari uolunt, ut uirtus ſola non efficit beatum, ut Peripateticis placet, ſed corporis & fortunæ bona deſiderat: actiones uirtutum, ſiue rectè facta non efficiunt ſola uirtutes, ſed hominis etiam operam requirunt. Illæ αἴτια ἐνεργοῦντα καθ' αὑτὰ, hæ συναίτια dicuntur. Earum etiam quæ naturam efficiendi non habent, partim nihil omnino agunt, ut locus cõſtitutus, tempus, materia, inſtrumenta, & quæ ſunt generis eiuſdem: partim per ſe adiumentum afferunt, & anteceßionem, ut aſpectus flagitio cauſam affert plerunque. hæ Græcè συνεργὰ uocan-

uocantur. His etiam alias partitiones adijcere poſſumus, quas Ciceronem ab Ariſtotele mutuatum eſſe magna ex parte in Topicorum commentarijs docui. Aliæ enim ſunt quæ ita neceſſariò ſuum opus efficiunt, ut nulla in eo appetitio, nulla uoluntas, nulla opinio intelligatur, ut omne interire quod ortum eſt. Aliæ autem aut uoluntate efficiunt, ut homines ſtudent, currunt, ambulant: aut perturbatione animi, ut beluæ impetum faciunt etiam in notos: ut homines qui ira aut aliqua alia animi perturbatione incitati, alijs nocent, alios interficiunt: aut habitu, ut ſi quis facilè & citò iraſcatur: aut natura, ut morbus in dies creſcit: aut arte, ut ſi quis bene diſſerat, aut bene dicat: aut caſu, ut ſi quis theſaurum fodiens inueniat. Eorum autem unumquodq; definitione aperiendum eſt. Quoniam uoluntas eſt boni cum ratione appetitio, eæ ſolæ cauſæ uoluntate id quod ſub eas ſubiectum eſt, efficiunt, quæ aliquid cum ratione deſiderant: in quo genere primum deus eſt, deinde angeli, tum animi & homines. Perturbatione autẽ ea quid efficiunt, quæ ſuos habent motus & appetitus, nec rationem ſequuntur ducem. Quòd duobus modis fieri poteſt, aut quòd rationis ſint omnino expertia, cuiuſmodi ſunt beluæ: aut quòd ſi ratione utantur, eam tamen in agendo uel non conſulant, uel ſi conſulant, aut negligant, aut aſpernentur, quales homines ſunt. Etſi enim rationis ſunt participes, tamen ſæpe eam ducem in gerendis rebus nõ ſequuntur, ſed uel aſpernantur eã,

uel negligunt, uel etiam in conſilium non adhibent. Habitu autem ea quid faciunt, quæ ob eam cauſam gerunt aliquid, quia id ſæpe fecerint. Habitum enim hic *conſuetudinem appellari exiſtimo, ut qui ſæpe iraſcitur, quandam procliuitatem ad iram comparat, qua facilè & cito iraſcitur: & qui ſæpe dicit aut diſputat, facilitatem quandam dicendi & diſputandi aſſequitur.* Natura *uerò ea quid facere dicuntur, in quibus cauſa eorum quæ fiunt ſic certa, et definita eſt, ut uel ſemper uel plerunque eodem modo fiant: ut animalia omnia natura expetunt quæ prodeſſe poßint, fugiuntq; contraria.* Hoc *autem conſuetudo à natura differt, quòd conſuetudo aduentitia eſt, natura innata & inſita.* Ex *quo intelligitur, ea quæ conſuetudine faciunt aliquid, propterea facere, quòd id ſæpe agendo aduentitium quid receperint. ea autem quæ natura quid faciant, quòd innatum hoc illis eſt, non aſſumptum.* Cum *autem conſuetudo naturam imitari dicitur, & altera natura uocatur, in eo uis agendi ſpectatur, quòd quemadmodum natura eorū eſt, ut dixi, quæ aut ſemper, aut ferè eueniunt, ſic conſuetudo.* Arte *autem ea quid perficiunt, quæ certis quibuſdam præceptis ad unum finem ſpectantibus in faciendo utuntur.* Hoc *enim inter eos qui conſuetudine, & eos qui arte quid efficiunt, intereſt, quòd illi cauſam cur ita eueniat, neſciunt, hi ſciunt.* Caſu *autem ea quid facere dicuntur, quæ ea faciunt, quorū nec certa definitaq; ac conſtans eſt cauſa;*

nec

nec euentus ita certus ut uel ſemper, uel plerũq; uideatur. Atq; *hæc quidem Ciceronis eſt partitio, ad quam illuſtrandam petitas ab Ariſtotele definitiones adhibendas cenſui.* Has *autem omnes cauſas rurſus ita diuidit, ut in alijs conſtantiam, id eſt ſtabilitatem ineſſe dicat, in alijs neget.* In *natura & in arte ineſſe dicit, in cæteris negat ullam eſſe.* De *natura id cõcedi poteſt: propterea quòd quæ natura quid faciunt aut ſemper, aut ferè id faciunt, ut ignis ſemper calorem affert, nix refrigerat; homo ferè cum duabus manibus & decem digitis naſcitur, interdum cum pluribus, interdum cum paucioribus.* De *arte autẽ ambigi poteſt:* Nam *cum ea quæ arte quid faciunt, uoluntate etiam & ratione faciant, & quæ cauſæ uoluntate faciunt, in ijs, ut uult, conſtantia non inſit, efficitur, ut ijs in cauſis quæ arte quid efficiunt, non ſit conſtantia.* Hoc *mihi reſpondendum uidetur, naturam & artem propterea conſtantes eſſe cauſas, quòd certè & definitè, id eſt certa uia ad finem ſuũ ferè perueniant, quòd non ſit in cæteris.* Nam *& natura certior eſt dux, & ars naturam adiuuare dicitur, ut ea quodammodo uideatur eſſe certior.* Nec *ſi uoluntate faciunt ij quibus aliquid arte propoſitum eſt facere, propterea in arte inconſtantia eſt.* Etſi *enim illi uoluntate quæ incerta dux eſt, faciunt, tamen præcepta præterea adhibent, quæ eos ad finem propoſitum ſine errore ducant.* Atque *hoc modo occurrentibus nobis reſpondendum eſt.* Multa *autem cõtra ſuperiorem etiam*

diuiſionem dici poſſunt, quæ libenter dilueremus, niſi hoc alienum eſſet à noſtro inſtituto. Intelligendum eſt *autem, ſuperiores duas cauſarum diuiſiones, et duas reliquas, quæ deinceps à* Cicerone *ponuntur, magis oratores quàm dialecticos attingere. Illi enim ſpectare ſolent, neceßitaté ne aliquid factũ ſit, an uoluntate:* Dia*lectici non admodum.* Hoc loco *nonnulli illa quatuor cauſarum genera quæ tradit* Ariſtoteles *in lib. 2. de natura efficientem, materiam, formam, & finem, ut neceſſaria explicãt.* Ego *autem quoniam uideo ueteres, ut* Ariſtotelem, *ut* Ciceronem, *&* Quintilianum *ſolum efficientium genus perſecutos, hunc locum efficientiũ cauſarum nomine appello, ſed ita ut materiã etiam in ijs numerãdám exiſtimem.* Eam enim Cicero *in ijs quæ efficiendi naturam non habent numerat, ſed ſine qua res effici non poßit.* Quod *ſi ita eſt, forma etiã ac multo magis erit in hoc genere retinenda.* Si *enim materia ob eam cauſam ad hunc locum pertinet, quòd ſine ea res non efficitur, formam etiam ei ſubijcere debemus, cum non ſolum ſine ea res cohærere non poßit, ſed ab ea etiam quodammodo uideatur effici.* A *forma enim & ſpecie ſuam quæque res naturam uimq́; mutuatur.* Quinetiam Cicero *in prima* Academic. *efficientem eam nominat, his uerbis,* De *natura autem (id enim ſequebatur) ita dicebant, ut eam diuiderent in res duas, ut altera eſſet efficiens, altera autem quaſi huic ſe præbens, eaq́; efficeretur aliquid.* In *eo quod efficeret, uim*

eſſe

eſſe cenſebant. In eo autem quod efficeretur, materiam quandam. Atque hæc ille. Eſt autem cauſæ eius quæ materialis dicitur, duplex genus, unũ quod natura conſtat, alterum quod arte. Natura, ut ea res quam materiam Cicero modo nominauit: arte, ut æs ſtatuæ materia dicitur. Forma etiam duplex eſt una quam natura: altera quam ars operi adhibet. Natura enim homini, exempli cauſa, animũ ingenerauit, & cæteris animantibus rebus autem non ſentientibus aliquid dedit inſtar animi, quod forma dicitur. Ars autem formam inducit, ut pictura lineamenta. Ea autem cauſa quæ finalis appellatur, à ueteribus illa quidem repudiata eſt, ſed tamen argumẽta ſuppeditare poteſt. Itaq; nihil prohibet eam adhiberi, dum modo ab ea ut à cauſa ad effectum, argumenta, non elici intelligamus. Nam & Ariſtoteles & Cicero hoc cauſæ genus ad effectũ pertinere uoluerunt. Ariſtoteles quidem in primo de moribus libro beatã uitam uirtute effici & parari dicit, et Cicero in quinta Tuſculan. Quoniam autem de cauſarum generibus multa dicta ſunt, nunc de huius loci inuẽtione dicendum eſt. Duo igitur argumentorum genera ex eo duci licet. Alterum ſi ex cauſa id quod ab ea efficitur, concludamus. Alterũ ſi effectui aliquid ex eo cõuenire aut nõ cõuenire cõcludamus, quod cauſæ cõueniat aut non cõueniat Superius quidẽ genus, quibus in cauſis firmũ ſit, Cicero in Topicis explicat, Quare cũ in diſputationẽ inciderit cauſa efficiẽs aliquid neceſſariò, ſine dubita-

dubitatione licebit quod efficitur ab ea cauſa, conclu= dere. Cum autem erit talis cauſa, ut in ea non ſit effi= ciendi neceſsitas, neceſſaria concluſio non ſequetur. De quo genere illud etiam Ariſtoteleũ in 2. libro artis *rhetoricæ intelligendum eſt,* Alius locus eſt ex *cauſa,* Si *enim ſit cauſa, etiam effectus erit: & ſi abſit cauſa, eti= am aberit effectus.* Vt primum *enim cauſa eſt, id etiam eſt quod ab ea efficitur.* Ex quibus *uerbis illud etiam perſpicitur, in utranq; partem hunc locum ualere.* Sed *quædam hic cauſarum diſsimilitudo ſpectanda eſt.* In *confirmatione enim ſemper in ijs cauſis firmum eſt ar gumentum, quæ aliquid neceſſariò efficiunt: in refuta= tione non item, ſed in ijs demum quæ ſic aliquid ſolæ ef= ficiunt, ut cauſa alia nulla idem ſeparatim efficere poſ= ſit.* Vt *neceſſaria illa cõcluſio eſt,* Si *ignis eſt, calor eſt. Illa autem non eſt neceſſaria,* Si *ignis non eſt, calor nõ eſt.* At *illa ſequitur,* Si *ſol non eſt, nec dies eſt, quoniam ſic ſol diẽ ſolus efficit, ut præterea cauſa alia nulla effi= ciat.* In *uirtutibus & uitijs utroq; modo idẽ licebit con cludere.* Vt *ſi temperantia eſt, aliquis eſt temperatus, ſi non ſit, nullus eſt temperans.* Atq; *hæc quidem de prio re genere argumentorum, quæ ſumuntur ab hoc loco. Poſterius autem genus eſt, cum ut dixi, nõ ex cauſa effe ctum concluditur, ſed ex eo aliquid effectui conuenire aut non conuenire efficitur, quòd eius cauſæ aut conue niat, aut non conueniat.* Ariſtoteles *quidem in ſecundo extremo* Topicorum *huius generis argumentorum lo*

cum

cum communem (Maximam alij appellant) tradit his uerbis, Quorum effectorum cauſæ ſunt in bonis, effecta etiã in bonis erunt. Hoc autem latiſsimè patet: pertinet enim ad expetendas res, & ad fugiendas, laudabiles & uituperandas, aliaq; innumerabilia quæ bonum & malum conſequuntur. Vt ſi cauſa in bonis numeratur, id etiam quod ab ea efficitur, numerabitur in bonis. Si cauſa expetenda, et affectus. Si cauſa laudabilis, & effectus laudabilis erit. Vt ſi in laude eſt, et expetenda eſt frugalitas, & liberalitas. Quod etiam ualet in cõtrarijs, ut ſi luxuries uituperanda, & auaritia. Si cupiditates malæ, & uituperandæ: odia etiam, ſeditiones et bella quæ ex ijs naſcuntur uituperanda ſunt. Ex alijs etiam idem concludi poteſt, ut ſi cauſa eſt naturalis, & effectus. ut ſi natura homines congregauit, eadem reſpublicas procreauit. Et ſi natura homines inter eos ſocietate quadã deuinxit, ab eadem iuſtitia profecta eſt. Eodem modo ſi cauſa cœpit eſſe, aut habuit principiũ, effectus etiam habuerit neceſſe eſt. Multa ſunt alia etiã attributa cauſæ cum effectis communia. Hæc autem uera ſunt non in ijs cauſis modò, quæ quid efficiunt nulla re adiuuante, ſed in ijs etiã quæ adiuuari uolunt, dummodo ſint principales. ut Peripateticorũ ſententia cum ſola uirtus non efficiat beatum: ſed præterea corporis & externa commoda deſideret, tamen quoniam principalis eſt beatæ uitæ cauſa uirtus, ſequitur ſi illa bona eſt, & expetenda, etiam beatam uitam eſſe in bonis, et

expetendam. Aut non *ſi diuitiæ ſunt in bonis, continuo etiam beata uita in bonis numerabitur, dũtaxat ut ex cauſa effectus concludatur.* Nam *ſi concluſio illa ſequatur, ob eam cauſam ſequitur, quòd à maiore ducitur argumentum.* In *utranque autem partem hic locus, ut dixi, ualet, duntaxat in cauſis neceſſarijs.* Hic *autem locus ab eo qui eſt antecedentium differt, quòd hic aliquid efficienter antecedere oporteat, illic non oporteat.* Item*q; proximus locus qui eſt ab affectis, & is qui eſt conſequentium hoc differunt, quòd hic aliquid efficienter ſequi debet, illic non debet.* Diſtingui *enim hi loci debent, ne ulla eorum ſequatur confuſio.* Quod *cum nonnulli non animaduerterent, in antecedentium, & conſequentium locis hos duos tractauerunt.* Ita *eorum ſententia hi non ſunt neceſſarij.* Hic *autem locus ſolum in accidentis quæſtionem incidit.* Quod *facile doceri poteſt.* Propoſita *generis quæſtione, ſi ex cauſa argumentum ad eam probandam uel refellendam ſumi poſſet, profecto ex attributæ rei aut ex ſubiectæ cauſa duceretur.* Nulla *autem concluſio ut utrunq; concedamus, ſequitur.* Nam *ſi ex ſubiectæ rei cauſa ad eam probandam quæſtionem argumentum ſumatur, eius tota uis illa erit, ſi cauſæ genus ſit attributum, effectus etiam eſſe: ſin ad refellendam adhibeatur, in eo tota uis illius poſita erit, ſi attributũ cauſæ genus nõ ſit, non eſſe etiam affectus, quorum neutrum neceſſe eſt.* Non *enim ſi, exempli cauſa, ſol eſſentia eſt, idcirco eſſentia aut natura eſt*

tura eſt eius lumen, aut calor. nec ſi (ut in eodem exem plo permaneã) ſol non eſt qualitas, propterea eius calor in eodem genere non eſt. Quare poſitis his duabus quæſtionibus, Sit'ne calor ſolis aut lumen eſſentia? Sit'ne calor ſolis aut lumen, qualitas? aut alijs eiuſdem generis facile perſpicietur hic locus in nullã generis quæſtionẽ incurrere. Quod idem de proprij definitionisq; quæſtionibus eodem modo facile demonſtrari poteſt. Quòd ſi ita eſt, aut in quæſtionem nullam, aut in ſolam accidentis hic locus adhibetur. Eum autem in accidentis quæſtionibus incidere hinc ſciri poteſt, quòd eæ quæſtiones huius generis ſunt, ad quas probandas ea argumenta ſumuntur, quibus aliquid effectui ex eo conuenire docetur, quia cauſæ cõueniat. ut ſi quæratur, Sit'ne ualetudo in bonis? ea accidentis eſt, ad eamq; confirmandã hoc argumentũ ex cauſa ſumi poteſt, Si medicina in bonis eſt, et ualetudo eſt: uel hoc, Si apta eorũ quatuor quibus conſtamus, cõpoſitio in bonis eſt, et ualetudo. Cũ aũt ex cauſa effectus cõcluditur, ut cũ dicimus, ſi in homine eſt ſapientia, ſapiens eſt, dubium eſt cuius horũ quatuor erũt hæ quæſtiones, ut ſi quæratur, Sitne dies? et cõfirmetur hoc modo, Si ſol lucet, dies eſt. Mihi quidẽ accidẽtis omnes eiuſmodi quæſtiones uidẽtur. Ac dubiũ non eſt quin hæc, Sit'ne homo ſapiẽs? & cæteræ eiuſdẽ generis, in hoc genere uerſentur. Illæ aũt, An ſit dies? An ſit nox? & quæ ſunt eiuſmodi, ad idẽ genus pertinere ex hoc perſpici poteſt, quod in ijs quæritur,

non,

non, an ſit nox aut dies omnino, ſed an aëri conueniat. Eſt enim aëris dies accidens, cum ei conuenire & non conuenire poßit, nullo interitu conſequente. Hoc autem genus argumentorum, quod ſupra priore loco ex cauſa ſumi dixi, ad generis, proprij, & definitionis quæſtiones accommodari non poſſe hinc intelligi licet, quòd ſi cauſa alicui conueniat aut non conueniat, non neceſſe ſit, eius effectum ut genus, proprium, & definitionem, conuenire, aut non conuenire. Quoniam igitur hunc locũ ad ſolam eam quæ de accidente eſt, quæſtionem pertinere demonſtraui, nunc paucis aperire inſtitui, quot modis argumẽta ex eo elicere poſſumus. Et quanquam hoc iam ſuprà aliqua ex parte cõfectum eſt, tamen id dicendũ eſt planius. Poſita accidentis quæſtione, uidendum eſt, ex attributæ ne an ex ſubiectæ rei cauſa ea probare poßimus, aut refellere. Subiectæ quidem rei cauſa argumentum nobis ſuppeditabit, quoties illi capiti quòd ſuprà poſui, erit locus, Quarum rerum cauſæ ſunt in bonis, earum effecta in bonis erunt, id eſt quando attributum in rem ſubiectam cadere demonſtratur ex eo quòd in eius cauſam cadat. Ex attributæ autem rei cauſa ducere licebit, quoties attributũ ex eo rei ſubiectæ conuenire, aut non conuenire concluditur, quod eidem illius cauſa cõueniat, aut non conueniat. Vtriuſq; generis exempla ſunt huiuſmodi, Superioris, ut ſi quæratur, Sit ne uoluptas uenerea bonũ, & expetenda? Id à cauſa uoluptatis refelli poterit hoc

modo;

modo, Si opinio præſentis boni quod ex uenere percipere homines dicuntur non eſt bonum, nec uoluptas illa bonũ eſt. Poſterioris, ut ſi quæratur, Sint ne Germani robuſti? id probari licebit hoc modo, In Germanis uis quædam ineſt qua facile poſſunt alios in quam uelint partem mouere uel trahendo, uel pellendo, uel deprimendo, uel etiam attollendo: Sunt igitur Germani robuſti. Eſt etiam tertium quoddam genus argumentorum, quod à cauſa ducitur, cum ſimpliciter quia cauſa eſt, etiam effectus eſſe concluditur. ut ſi quæratur, Sit ne calor? concludi id poterit ſimpliciter ex cauſa hoc modo, Si ignis eſt, calor eſt. Ignis autem eſt: calor igitur. Sed inter hoc & ſuperiora intereſt, quòd hoc niſi in cauſis neceſſarijs, & quæ ſolæ nulla re adiuuante efficiunt id quod ſub eas ſubiectum eſt, nõ ualet, illa autem in alijs etiã ualent. At ego quidem hæc argumenta omnia à loco efficientium cauſarum, ut dixi, cum Cicerone et Ariſtotele ſumi uolo: Multi autem à cauſarum loco, ut hunc locum cauſarum appellent. Itaque cauſam in quatuor genera diuidunt, & ex quoque genere argumenta quæ ducantur, tradunt, eo etiam, quam maximã uocant, ego caput, unde uim ſumant, expoſito loco. Cur hoc ſequerer initio huius loci aliqua ex parte dixi, quò etiam addi poteſt præceptorum facilior quædam explicatio. Quid enim facilius eſt his præceptis? Si cauſa neceſſaria & quæ ſola aliquid

 efficit,

Sequuntur duo loci inter ſe iuncti, quorum prior eſt rerum efficientium quæ cauſæ uocantur: poſterior rerum effectarum, quæ effecta dicuntur, & effectus. Primum de cauſarum loco diſſeramus. Græcè ἀπὸ τοῦ αἰτίου, & ἀπὸ τῶν ποιητικῶν dicitur. Cauſa eſt, quæ ui ſua aliquid facit, aut adiumentum ad faciendum aliquod affert. Cauſarum enim genera duo ſunt, unum quod ui ſua aliquid efficit, ut ſol illuminat. Alterum quod uim efficiendi non habeat, ſed ſine quo res effici non poßit. Superius genus propriè cauſa efficiens appellatur: poſterius materia, ſiue cauſa materialis. Vtrunque genus rurſum in multas partes diſtributum eſt. Efficientium enim cauſarum aliæ planè & certè efficiunt, nulla re adiuuante, ut ſol lucet, ignis incendit & urit, uirtus bonos eos in quibus eſt efficit, ſapientes ſapientia, temperantia temperantes cæteræq; uirtutes, & uitia omnia. Aliæ ſunt quæ adiuuari uolunt, ut uirtus ſola non efficit beatum, ut Peripateticis placet, ſed corporis & fortunæ bona deſiderat: actiones uirtutum, ſiue rectè facta non efficiunt ſola uirtutes, ſed hominis etiam operam requirunt. Illæ αἴτια ἐνεργοῦντα καθ' αὑτὰ, hæ συναίτια dicuntur. Earum etiam quæ naturam efficiendi non habent, partim nihil omnino agunt, ut locus cõſtitutus, tempus, materia, inſtrumenta, & quæ ſunt generis eiuſdem: partim per ſe adiumentum afferunt, & anteceßionem, ut aſpectus flagitio cauſam affert plerunque. hæ Græcè συνεργὰ

uocan-

uocantur. His etiam alias partitiones adijcere poſſumus,quas Ciceronem ab Ariſtotele mutuatum eſſe magna ex parte in Topicorum commentarijs docui. Aliæ enim ſunt quæ ita neceſſariò ſuum opus efficiunt, ut nulla in eo appetitio,nulla uoluntas,nulla opinio intelligatur,ut omne interire quod ortum eſt. Aliæ autem aut uoluntate efficiunt, ut homines ſtudent, currunt, ambulant:aut perturbatione animi,ut beluæ impetum faciunt etiam in notos:ut homines qui ira aut aliqua alia animi perturbatione incitati,alijs nocent, alios interficiunt:aut habitu,ut ſi quis facilè & citò iraſcatur: aut natura,ut morbus in dies creſcit:aut arte,ut ſi quis bene diſſerat, aut bene dicat:aut caſu, ut ſi quis theſaurum fodiens inueniat. Eorum autem unumquodq; definitione aperiendum eſt. Quoniam uoluntas eſt boni cum ratione appetitio,eæ ſolæ cauſæ uoluntate id quod ſub eas ſubiectum eſt,efficiunt,quæ aliquid cum ratione deſiderant: in quo genere primum deus eſt, deinde angeli,tum animi & homines. Perturbatione autē ea quid efficiunt,quæ ſuos habent motus & appetitus,nec rationem ſequuntur ducem.Quod duobus modis fieri poteſt,aut quòd rationis ſint omnino expertia, cuiuſmodi ſunt beluæ: aut quòd ſi ratione utantur, eam tamen in agendo uel non conſulant, uel ſi conſulant, aut negligant,aut aſpernentur, quales homines ſunt. Etſi enim rationis ſunt participes,tamen ſæpe eam ducem in gerendis rebus nō ſequuntur,ſed uel aſpernantur eā,

diuiſionem dici poſſunt, quæ libenter dilueremus, niſi hoc alienum eſſet à noſtro inſtituto. Intelligendum eſt *autem, ſuperiores duas cauſarum diuiſiones, et duas reliquas, quæ deinceps à* Cicerone *ponuntur, magis oratores quàm dialecticos attingere. Illi enim ſpectare ſolent, neceßitaté ne aliquid factũ ſit, an uoluntate:* Dialectici *non admodum.* Hoc loco *nonnulli illa quatuor cauſarum genera quæ tradit* Ariſtoteles *in lib.2.de natura efficientem, materiam, formam, & finem, ut neceſſaria explicãt.* Ego *autem quoniam uideo ueteres, ut* Ariſtotelem, *ut* Ciceronem, *&* Quintilianum *ſolum efficientium genus perſecutos, hunc locum efficientiũ cauſarum nomine appello, ſed ita ut materiã etiam in ijs numerãdám exiſtimem.* Eam *enim* Cicero *in ijs quæ efficiendi naturam non habent numerat, ſed ſine qua res effici non poßit.* Quod *ſi ita eſt, forma etiã ac multo magis erit in hoc genere retinenda.* Si *enim materia ob eam cauſam ad hunc locum pertinet, quòd ſine ea res non efficitur, formam etiam ei ſubijcere debemus, cum non ſolum ſine ea res cohærere non poßit, ſed ab ea etiam quodammodo uideatur effici.* A *forma enim & ſpecie ſuam quæque res naturam uimq; mutuatur.* Quinetiam Cicero *in prima* Academic. *efficientem eam nominat, his uerbis,* De *natura autem (id enim ſequebatur) ita dicebant, ut eam diuiderent in res duas, ut altera eſſet efficiens, altera autem quaſi huic ſe præbens, eaq; efficeretur aliquid.* In *eo quod efficeret, uim*

eſſe

eſſe cenſebant. In eo autem quod efficeretur, materiam quandam. Atque hæc ille. Eſt autem cauſæ eius quæ materialis dicitur, duplex genus, unũ quod natura conſtat, alterum quod arte. Natura, ut ea res quam materiam Cicero modo nominauit: arte, ut æs ſtatuæ materia dicitur. Forma etiam duplex eſt una quam natura: altera quam ars operi adhibet. Natura enim homini, exempli cauſa, animũ ingenerauit, & cæteris animantibus rebus autem non ſentientibus aliquid dedit inſtar animi, quod forma dicitur. Ars autem formam inducit, ut pictura lineamenta. Ea autem cauſa quæ finalis appellatur, à ueteribus illa quidem repudiata eſt, ſed tamen argumẽta ſuppeditare poteſt. Itaq; nihil prohibet eam adhiberi, dum modo ab ea ut à cauſa ad effectum, argumenta, non elici intelligamus. Nam & Ariſtoteles & Cicero hoc cauſæ genus ad effectũ pertinere uoluerunt. Ariſtoteles quidem in primo de moribus libro beatã uitam uirtute effici & parari dicit, et Cicero in quinta Tuſculan. Quoniam autem de cauſarum generibus multa dicta ſunt, nunc de huius loci inuẽtione dicendum eſt. Duo igitur argumentorum genera ex eo duci licet. Alterum ſi ex cauſa id quod ab ea efficitur, concludamus. Alterũ ſi effectui aliquid ex eo cõuenire aut nõ cõuenire cõcludamus, quod cauſæ cõueniat aut non cõueniat Superius quidẽ genus, quibus in cauſis firmũ ſit, Cicero in Topicis explicat, Quare cũ in diſputationẽ inciderit cauſa efficiẽs aliquid neceſſariò, ſine dubita-

diuiſionem dici poſſunt, quæ libenter dilueremus, niſi hoc alienum eſſet à noſtro inſtituto. Intelligendum eſt *autem, ſuperiores duas cauſarum diuiſiones, et duas reliquas, quæ deinceps à* Cicerone *ponuntur, magis oratores quàm dialecticos attingere. Illi enim ſpectare ſolent, neceßitate ne aliquid factũ ſit, an uoluntate:* Dia*lectici non admodum.* Hoc loco *nonnulli illa quatuor cauſarum genera quæ tradit* Ariſtoteles *in lib. 2. de natura efficientem, materiam, formam, & finem, ut neceſſaria explicãt. Ego autem quoniam uideo ueteres, ut* Ariſtotelem, *ut* Ciceronem, *&* Quintilianum *ſolum efficientium genus perſecutos, hunc locum efficientiũ cauſarum nomine appello, ſed ita ut materiã etiam in ijs numerãdam exiſtimem. Eam enim* Cicero *in ijs quæ efficiendi naturam non habent numerat, ſed ſine qua res effici non poßit. Quod ſi ita eſt, forma etiã ac multo magis erit in hoc genere retinenda. Si enim materia ob eam cauſam ad hunc locum pertinet, quòd ſine ea res non efficitur, formam etiam ei ſubijcere debemus, cum non ſolum ſine ea res cohærere non poßit, ſed ab ea etiam quodammodo uideatur effici. A forma enim & ſpecie ſuam quæque res naturam uimq; mutuatur.* Quinetiam Cicero *in prima* Academic. *efficientem eam nominat, his uerbis,* De natura *autem (id enim ſequebatur) ita dicebant, ut eam diuiderent in res duas, ut altera eſſet efficiens, altera autem quaſi huic ſe præbens, eaq; efficeretur aliquid. In eo quod efficeret, uim*

eſſe cenſebant. In eo autem quod efficeretur, materiam quandam. Atque hæc ille. Eſt autem cauſæ eius quæ materialis dicitur, duplex genus, unũ quod natura conſtat, alterum quod arte. Natura, ut ea res quam materiam Cicero modo nominauit: arte, ut æs ſtatuæ materia dicitur. Forma etiam duplex eſt una quam natura: altera quam ars operi adhibet. Natura enim homini, exempli cauſa, animũ ingenerauit, & cæteris animantibus rebus autem non ſentientibus aliquid dedit inſtar animi, quod forma dicitur. Ars autem formam inducit, ut pictura lineamenta. Ea autem cauſa quæ finalis appellatur, à ueteribus illa quidem repudiata eſt, ſed tamen argumẽta ſuppeditare poteſt. Itaq; nihil prohibet eam adhiberi, dum modo ab ea ut à cauſa ad effectum, argumenta, non elici intelligamus. Nam & Ariſtoteles & Cicero hoc cauſæ genus ad effectũ pertinere uoluerunt. Ariſtoteles quidem in primo de moribus libro beatã uitam uirtute effici & parari dicit, et Cicero in quinta Tuſculan. Quoniam autem de cauſarum generibus multa dicta ſunt, nunc de huius loci inuẽtione dicendum eſt. Duo igitur argumentorum genera ex eo duci licet. Alterum ſi ex cauſa id quod ab ea efficitur, concludamus. Alterũ ſi effectui aliquid ex eo cõuenire aut nõ cõuenire cõcludamus, quod cauſæ cõueniat aut non cõueniat Superius quidẽ genus, quibus in cauſis firmũ ſit, Cicero in Topicis explicat, Quare cũ in diſputationẽ inciderit cauſa efficiẽs aliquid neceſſariò, ſine

dubita-

dubitatione licebit quod efficitur ab ea cauſa, concludere. Cum autem erit talis cauſa, ut in ea non ſit efficiendi neceßitas, neceſſaria concluſio non ſequetur. De quo genere illud etiam Ariſtoteleũ in 2. libro artis rhetoricæ intelligendum eſt, Alius locus eſt ex cauſa, Si enim ſit cauſa, etiam effectus erit: & ſi abſit cauſa, etiam aberit effectus. Vt primum enim cauſa eſt, id etiam eſt quod ab ea efficitur. Ex quibus uerbis illud etiam perſpicitur, in utranq; partem hunc locum ualere. Sed quædam hic cauſarum diſsimilitudo ſpectanda eſt. In confirmatione enim ſemper in ijs cauſis firmum eſt argumentum, quæ aliquid neceſſariò efficiunt: in refutatione non item, ſed in ijs demum quæ ſic aliquid ſolæ efficiunt, ut cauſa alia nulla idem ſeparatim efficere poſſit. Vt neceſſaria illa cõcluſio eſt, Si ignis eſt, calor eſt. Illa autem non eſt neceſſaria, Si ignis non eſt, calor nõ eſt. At illa ſequitur, Si ſol non eſt, nec dies eſt, quoniam ſic ſol diẽ ſolus efficit, ut præterea cauſa alia nulla efficiat. In uirtutibus & uitijs utroq; modo idẽ licebit concludere. Vt ſi temperantia eſt, aliquis eſt temperatus, ſi non ſit, nullus eſt temperans. Atq; hæc quidem de priore genere argumentorum, quæ ſumuntur ab hoc loco. Poſterius autem genus eſt, cum ut dixi, nõ ex cauſa effectum concluditur, ſed ex eo aliquid effectui conuenire aut non conuenire efficitur, quòd eius cauſæ aut conueniat, aut non conueniat. Ariſtoteles quidem in ſecundo extremo Topicorum huius generis argumentorum locum

cum communem (Maximam alij appellant) tradit his uerbis, Quorum effectorum cauſæ ſunt in bonis, effecta etiã in bonis erunt. Hoc *autem latiſſimè patet: pertinet enim ad expetendas res, & ad fugiendas, laudabiles & uituperandas, aliaq; innumerabilia quæ bonum & malum conſequuntur. Vt ſi cauſa in bonis numeratur, id etiam quod ab ea efficitur, numerabitur in bonis. Si cauſa expetenda, et affectus. Si cauſa laudabilis, & effectus laudabilis erit. Vt ſi in laude eſt, et expetenda eſt frugalitas, & liberalitas. Quod etiam ualet in cõtrarijs, ut ſi luxuries uituperanda, & auaritia. Si cupiditates malæ, & uituperandæ: odia etiam, ſeditiones et bella quæ ex ijs naſcuntur uituperanda ſunt. Ex alijs etiam idem concludi poteſt, ut ſi cauſa eſt naturalis, & effectus. ut ſi natura homines congregauit, eadem reſpublicas procreauit. Et ſi natura homines inter eos ſocietate quadã deuinxit, ab eadem iuſtitia profecta eſt. Eodem modo ſi cauſa cœpit eſſe, aut habuit principiũ, effectus etiam habuerit neceſſe eſt. Multa ſunt alia etiã attributa cauſæ cum effectis communia. Hæc autem uera ſunt non in ijs cauſis modò, quæ quid efficiunt nulla re adiuuante, ſed in ijs etiã quæ adiuuari uolunt, dummodo ſint principales. ut Peripateticorũ ſententia cum ſola uirtus non efficiat beatum: ſed præterea corporis & externa commoda deſideret, tamen quoniam principalis eſt beatæ uitæ cauſa uirtus, ſequitur ſi illa bona eſt, & expetenda, etiam beatam uitam eſſe in bonis, et*

utile eſt,ut primum eſt in cõnexo,ſic ſumitur. Eſt enim antecedens iuſtitiæ,quoniam eius quædã pars eſt. Quæ autem ſequitur,eſt à conſequentibus, Si iuſtitia eſt malum,uirtus malum eſt: nulla eſt autem uirtus malum: iuſtitia igitur malum non eſt. Quod ut ita eſſe concedã, tamen non uideo cur non hæc ſit ab antecedentibus argumentatio, Si omnis uoluptas eſt bonum,uenerea bonum eſt: uenerea autem bonum non eſt. non omnis igitur uoluptas eſt bonum. Et hæc à conſequentibus, Si uirtute nemo abuti poteſt, iuſtitia nemo abutitur: uirtute autem abuti nemo poteſt: iuſtitia igitur nemo abutitur. Et tamen in ſuperiore id quod poſterius eſt, & in poſteriore ſuperius ſumitur. Non igitur hæc ita diſcernuntur, ſed ſi id ſumitur quod antecedens eſt, ut concludatur conſequens, ab antecedentibus ducetur: ſin conſequens ſumatur ut antecedens concludatur, erit à conſequentibus. Hoc autem intelligendum eſt, cum genera dixi conſequentia eſſe formarum, id uerum eſſe, quando non uniuerſe in totumq; dicuntur. Nam ſi omnino dicantur, antecedentia ſunt. Si enim omnis uirtus expetenda eſt, & iuſtitia eſt. Et ſi nulla uirtus fugienda eſt, nec fortitudo. Atq; hoc unum genus eſt tractandorum argumentorum à conſequentibus. Aliud autem genus ſine connexis tractatur, ut eſt illud Stoicorum, quod Cicero in quinto libro quæſtionum Tuſculanarum explicat his uerbis, Etenim quicquid eſt quod bonum ſit, id expetendum: quod autem expetendum, id appro-

approbandum: quod uerò approbaris, id gratum acceptumq; habendum. Ergo etiam dignitas ei tribuenda eſt. quod ſi ita eſt, laudabile ſit neceſſe eſt: bonum igitur omne eſt laudabile. Ex quo efficitur, ut quod ſit honeſtum, id ſit ſolum bonum, Atque hæc quidem à conſequentibus eſt, ut dixi, argumentatio: uitioſa autem eſt propterea quòd coacerualis ſit quædam ratiocinatio, quæ gradatim non ſumpto eo quod neceſſe eſt, eò quò uult peruenit. Nam cum id quæratur, Sitné quod ſit honeſtum, ſolum bonum? ſumendum fuit, omne quod laudabile eſt, id eſſe honeſtum. Vt ſic breuiter concluderetur, Quicquid eſt quod bonum ſit, id eſt laudabile: quod autem laudabile eſt, id omne honeſtum eſt: quicquid igitur honeſtum eſt, id eſt ſolum bonum. Qua in concluſione ſumptio illa falſa, Quod laudabile eſt, id omne eſt honeſtum. Neque enim id quod honeſtum eſt eius eſt conſequens quod ualet ad laudem, ſed contrà honeſti laudabile eſt conſequens, Omne enim quod honeſtum ſit, eſt laudabile. His igitur duobus modis conſequentium argumenta tractari poſſunt: nec conſequentium modo, ſed aliorum etiam locorum: quemadmodũ proximo libro docebimus. Ne autem conſequentia falſa pro ueris approbemus, cautio magna adhibenda eſt. Duo enim ſunt genera conſequentium: unum eorũ quæ ſemper eueniunt, quæ hoc loco tractamus, quemadmodum ex eorum definitione perſpici poteſt: Alterũ eorum quæ non ſemper: quod genus ne nos fallat, proui-

dere debemus. Hoc modo *ali antecedens eſt, & au-geri conſequens.* Neq; *enim qui alitur ſemper creſcit.* Itaque *uitioſa eſt hæc argumentatio,* Si *alitur animal, creſcit: alitur autem, creſcit igitur.* In *ſenectute enim homo alitur, nec creſcit, ſed decreſcit potius.* Eodem *in genere uerſantur diſciplina & ſcientia, itemq; memo-ria & ſcientia.* Neq; *enim qui diſcit, ſimul etiam ac ſem per ſcit: nec qui ſcit, continuò aut neceſſariò recorda-tur.* Vt *igitur & iam hæc uitemus, notanda ſunt nobis dúo genera conſequentium, quæ paulò ante expoſui, quæq; ita explicari etiam poßunt, ut alia dicamus ſimul conſequi, alia poſterius.* Veluti *ſimul atq; ortus eſt ho-mo, animal eſt, & rationis particeps: ſcientia autem po ſterius ſequitur diſciplinam.* Neq; *enim ſimulatq; eru-ditus eſt aliquis bonis artibus, ijs etiam eſt præditus.* Quanquam *ſi ea teneamus quæ de huius loci inuentio-ne diximus, non magnopere hæc deſiderabimus.* Hic *autem locus in omnia quæſtionum genera conuenit.* Ge*neris enim quæſtio tractari poteſt, ut ſi quæratur,* Sitné *iuſtitia uirtus?* Ab *antecedentibus confirmabitur hoc modo,* Si *afficere præmijs bene meritos uirtus eſt, iu-ſtitia uirtus eſt: primum autem eſt: ſecundum igitur.* Quod *in cæteris etiam demonſtrari poteſt.* In *omnibus autem quæſtionibus, uel confirmandis uel refellendis, argumenta uel ex attributæ, uel ex ſubiectæ rei tum antecedentibus, tum conſequentibus, tum repugnanti-bus elici poſſe, & iam dictum eſt, & ex ijs capitibus*

quæ initio huius loci poſui, intelligi licet. Alia enim argumenta ad ea quæ ex ſubiectæ rei, alia ad ea quæ ex attributæ rei antecedētibus aut alijs duobus ſumantur, accommodata ſunt. Sed tamen exemplum unū ponam, qui res ſit illuſtrior. Sit poſita hæc quæſtio, Sitné omnis uirtus expetenda? ex ſubiectæ rei antecedente doceri poteſt hoc modo, Si omne bonum expetendum eſt, uirtus etiam omnis expetenda eſt: primum autem eſt: ſecundum igitur. Ex rei autem quæ attribuitur antecedente, hoc modo, *Si omnis uirtus laudabilis eſt, omnis uirtus expetenda eſt:* Eſt autem uirtus omnis laudabilis: Expetenda igitur eſt. *Idem confirmari poteſt & conſequentium, & repugnantium locis. Quæ eadem ad refellendum quid adhiberi poſſunt.* Hunc enim locum in utranque partem ualere dixi. *Itaq; qui aliquid confirmare uolet, exempli cauſa à conſequentibus, is diligenter uidere debet, quid rem uel ſubiectam uel attributam ſemper ſequatur, & ex eo quod uult concludere. Qui autem refellet, uidebit quid aut non conueniat omnino, aut non ſemper conueniat.* Hoc enim ſumpto, id quod agitur refutabit. *Quoniam autem confirmationis iam multa exempla poſui, unum ponam refutationis:* Ponatur hæc quæſtio, Sitne uoluptas omnis in bonis, eam refutari licebit hoc modo, Si uoluptas omnis eſt bonum, uoluptas libidinoſorum eſt bonum: Non eſt autem libidinoſorum uoluptas bonum: Non eſt igitur omnis in bonis uoluptas.

Sequuntur duo loci inter ſe iuncti, quorum prior eſt rerum efficientium quæ cauſæ uocantur: poſterior rerum effectarum, quæ effecta dicuntur, & effectus. Primum de cauſarum loco diſſeramus. Græcè ἀπὸ τοῦ αἰτίου, & ἀπὸ τοῦ ποιητικοῦ dicitùr. Cauſa eſt, quæ ui ſua aliquid facit, aut adiumentum ad faciendum aliquod affert. Cauſarum enim genera duo ſunt, unum quod ui ſua aliquid efficit, ut ſol illuminat. Alterum quod uim efficiendi non habeat, ſed ſine quo res effici non poßit. Superius genus propriè cauſa efficiens appellatur: poſterius materia, ſiue cauſa materialis. Vtrunque genus rurſum in multas partes diſtributum eſt. Efficientium enim cauſarum aliæ planè & certè efficiunt, nulla re adiuuante, ut ſol lucet, ignis incendit & urit, uirtus bonos eos in quibus eſt efficit, ſapientes ſapientia, temperantia temperantes cæteræq; uirtutes, & uitia omnia. Aliæ ſunt quæ adiuuari uolunt, ut uirtus ſola non efficit beatum, ut Peripateticis placet, ſed corporis & fortunæ bona deſiderat: actiones uirtutum, ſiue rectè facta non efficiunt ſola uirtutes, ſed hominis etiam operam requirunt. Illæ αἴτια ἐνεργοῦντα καθ' αὑτά, hæ συναίτια dicuntur. Earum etiam quæ naturam efficiendi non habent, partim nihil omnino agunt, ut locus cõſtitutus, tempus, materia, inſtrumenta, & quæ ſunt generis eiuſdem: partim per ſe adiumentum afferunt, & anteceßionem, ut aſpectus flagitio cauſam affert plerunque. hæ Græcè συνεργὰ

uocan=

uocantur. His etiam alias partitiones adijcere poſſumus, quas Ciceronem ab Ariſtotele mutuatum eſſe magna ex parte in Topicorum commentarijs docui. Aliæ enim ſunt quæ ita neceſſariò ſuum opus efficiunt, ut nulla in eo appetitio, nulla uoluntas, nulla opinio intelligatur, ut omne interire quod ortum eſt. Aliæ autem aut uoluntate efficiunt, ut homines ſtudent, currunt, ambulant: aut perturbatione animi, ut beluæ impetum faciunt etiam in notos: ut homines qui ira aut aliqua alia animi perturbatione incitati, alijs nocent, alios interficiunt: aut habitu, ut ſi quis facilè & citò iraſcatur: aut natura, ut morbus in dies creſcit: aut arte, ut ſi quis bene diſſerat, aut bene dicat: aut caſu, ut ſi quis theſaurum fodiens inueniat. Eorum autem unumquodq; definitione aperiendum eſt. Quoniam uoluntas eſt boni cum ratione appetitio, hæ ſolæ cauſæ uoluntate id quod ſub eas ſubiectum eſt, efficiunt, quæ aliquid cum ratione deſiderant: in quo genere primum deus eſt, deinde angeli, tum animi & homines. Perturbatione autẽ ea quid efficiunt, quæ ſuos habent motus & appetitus, nec rationem ſequuntur ducem. Quod duobus modis fieri poteſt, aut quòd rationis ſint omnino expertia, cuiuſmodi ſunt beluæ: aut quòd ſi ratione utantur, eam tamen in agendo uel non conſulant, uel ſi conſulant, aut negligant, aut aſpernentur, quales homines ſunt. Etſi enim rationis ſunt participes, tamen ſæpe eam ducem in gerendis rebus nõ ſequuntur, ſed uel aſpernantur eã,

uel negligunt, uel etiam in conſilium non adhibent. Habitu autem ea quid faciunt, quæ ob eam cauſam gerunt aliquid, quia id ſæpe fecerint. Habitum enim hic conſuetudinem appellari exiſtimo, ut qui ſæpe iraſcitur, quandam procliuitatem ad iram comparat, qua facilè & cito iraſcitur: & qui ſæpe dicit aut diſputat, facilitatem quandam dicendi & diſputandi aſſequitur. Natura uerò ea quid facere dicuntur, in quibus cauſa eorum quæ fiunt ſic certa, et definita eſt, ut uel ſemper uel plerunque eodem modo fiant: ut animalia omnia natura expetunt quæ prodeſſe poßint, fugiuntq; contraria. Hoc autem conſuetudo à natura differt, quòd conſuetudo aduentitia eſt, natura innata & inſita. Ex quo intelligitur, ea quæ conſuetudine faciunt aliquid, propterea facere, quòd id ſæpe agendo aduentitium quid receperint. ea autem quæ natura quid faciant, quòd innatum hoc illis eſt, non aſſumptum. Cum autem conſuetudo naturam imitari dicitur, & altera natura uocatur, in eo uis agendi ſpectatur; quòd quemadmodum natura eorũ eſt, ut dixi, quæ aut ſemper, aut ferè eueniunt, ſic conſuetudo. Arte autem ea quid perficiunt, quæ certis quibuſdam præceptis ad unum finem ſpectantibus in faciendo utuntur. Hoc enim inter eos qui conſuetudine, & eos qui arte quid efficiunt, intereſt, quòd illi cauſam cur ita eueniat, neſciunt, hi ſciunt. Caſu autem ea quid facere dicuntur, quæ ea faciunt, quorũ nec certa definitaq; ac conſtans eſt cauſa;

nec euentus ita certus ut uel ſemper, uel plerũq; uidea tur. Atq; *hæc quidem Ciceronis eſt partitio, ad quam illuſtrandam petitas ab Ariſtotele definitiones adhiben das cenſui.* Has *autem omnes cauſas rurſus ita diuidit, ut in alijs conſtantiam, id eſt ſtabilitatem ineſſe dicat, in alijs neget.* In *natura & in arte ineſſe dicit, in cæteris negat ullam eſſe.* De *natura id cõcedi poteſt: propter ea quòd quæ natura quid faciunt aut ſemper, aut ferè id faciunt, ut ignis ſemper calorem affert, nix refrige rat; homo ferè cum duabus manibus & decem digitis naſcitur, interdum cum pluribus, interdum cum pau cioribus.* De *arte autẽ ambigi poteſt.* Nam *cum ea quæ arte quid faciunt, uoluntate etiam & ratione faciant, & quæ cauſæ uoluntate faciunt, in ijs, ut uult, conſtan tia non inſit, efficitur, ut ijs in cauſis quæ arte quid effi ciunt, non ſit conſtantia.* Hòc *mihi reſpondendum uide tur, naturam & artem propterea conſtantes eſſe cau ſas, quòd certè & definitè, id eſt certa uia ad finem ſuũ ferè perueniant, quòd non fit in cæteris.* Nam *& natu ra certior eſt dux, & ars naturam adiuuare dicitur, ut ea quodammodo uideatur eſſe certior.* Nec *ſi uolunta te faciunt ij quibus aliquid arte propoſitum eſt facere, propterea in arte inconſtantia eſt.* Etſi *enim illi uolun tate quæ incerta dux eſt, faciunt, tamen præcepta præ terea adhibent, quæ eos ad finem propoſitum ſine er rore ducant.* Atque *hoc modo occurrentibus nobis re ſpondendum eſt.* Multa *autem cõtra ſuperiorem etiam*

diuiſionem dici poſſunt, quæ libenter dilueremus, niſi hoc alienum eſſet à noſtro inſtituto. Intelligendum eſt autem, ſuperiores duas cauſarum diuiſiones, et duas reliquas, quæ deinceps à Cicerone ponuntur, magis oratores quàm dialecticos attingere. Illi enim ſpectare ſolent, neceßitaténe aliquid factũ ſit, an uoluntate: Dialectici non admodum. Hoc loco nonnulli illa quatuor cauſarum genera quæ tradit Ariſtoteles in lib. 2. de natura efficientem, materiam, formam, & finem, ut neceſſaria explicãt. Ego autem quoniam uideo ueteres, ut Ariſtotelem, ut Ciceronem, & Quintilianum ſolum efficientium genus perſecutos, hunc locum efficientiũ cauſarum nomine appello, ſed ita ut materiã etiam in ijs numerãdám exiſtimem. Eam enim Cicero in ijs quæ efficiendi naturam non habent numerat, ſed ſine qua res effici non poßit. Quod ſi ita eſt, forma etiã ac multo magis erit in hoc genere retinenda. Si enim materia ob eam cauſam ad hunc locum pertinet, quòd ſine ea res non efficitur, formam etiam ei ſubijcere debemus, cum non ſolum ſine ea res cohærere non poßit, ſed ab ea etiam quodammodo uideatur effici. A forma enim & ſpecie ſuam quæque res naturam uimq; mutuatur. Quinetiam Cicero in prima Academic. efficientem eam nominat, his uerbis, De natura autem (id enim ſequebatur) ita dicebant, ut eam diuiderent in res duas, ut altera eſſet efficiens, altera autem quaſi huic ſe præbens, eaq; efficeretur aliquid. In eo quod efficeret, uim

eſſe

eſſe cenſebant. In eo autem quod efficeretur, materiam quandam. Atque hæc ille. Eſt autem cauſæ eius quæ materialis dicitur, duplex genus, unũ quod natura conſtat, alterum quod arte. Natura, ut ea res quam materiam Cicero modo nominauit: arte, ut æs ſtatuæ materia dicitur. Forma etiam duplex eſt una quam natura: altera quam ars operi adhibet. Natura enim homini, exempli cauſa, animũ ingenerauit, & cæteris animantibus rebus autem non ſentientibus aliquid dedit inſtar animi, quod forma dicitur. Ars autem formam inducit, ut pictura lineamenta. Ea autem cauſa quæ finalis appellatur, à ueteribus illa quidem repudiata eſt, ſed tamen argumẽta ſuppeditare poteſt. Itaq; nihil prohibet eam adhiberi, dum modo ab ea ut à cauſa ad effectum, argumenta, non elici intelligamus. Nam & Ariſtoteles & Cicero hoc cauſæ genus ad effectũ pertinere uoluerunt. Ariſtoteles quidem in primo de moribus libro beatã uitam uirtute effici & parari dicit, et Cicero in quinta Tuſculan. Quoniam autem de cauſarum generibus multa dicta ſunt, nunc de huius loci inuẽtione dicendum eſt. Duo igitur argumentorum genera ex eo duci licet. Alterum ſi ex cauſa id quod ab ea efficitur, concludamus. Alterũ ſi effectui aliquid ex eo cõuenire aut nõ cõuenire cõcludamus, quod cauſæ cõueniat aut non cõueniat Superius quidẽ genus, quibus in cauſis firmũ ſit, Cicero in Topicis explicat, Quare cũ in diſputationẽ inciderit cauſa efficiẽs aliquid neceſſariò, ſine

dubita-

dubitatione licebit quod efficitur ab ea cauſa, conclu-dere. Cum autem erit talis cauſa, ut in ea non ſit efficiendi neceſsitas, neceſſaria concluſio non ſequetur. De quo genere illud etiam Ariſtoteleũ in 2. libro artis rhetoricæ intelligendum eſt, Alius locus eſt ex cauſa, Si enim ſit cauſa, etiam effectus erit: & ſi abſit cauſa, etiam aberit effectus. Vt primum enim cauſa eſt, id etiam eſt quod ab ea efficitur. Ex quibus uerbis illud etiam perſpicitur, in utranq; partem hunc locum ualere. Sed quædam hic cauſarum diſsimilitudo ſpectanda eſt. In confirmatione enim ſemper in ijs cauſis firmum eſt argumentum, quæ aliquid neceſſariò efficiunt: in refutatione non item, ſed in ijs demum quæ ſic aliquid ſolæ efficiunt, ut cauſa alia nulla idem ſeparatim efficere poſſit. Vt neceſſaria illa cõcluſio eſt, Si ignis eſt, calor eſt. Illa autem non eſt neceſſaria, Si ignis non eſt, calor nõ eſt. At illa ſequitur, Si ſol non eſt, nec dies eſt, quoniam ſic ſol diẽ ſolus efficit, ut prætereà cauſa alia nulla efficiat. In uirtutibus & uitijs utroq; modo idẽ licebit concludere. Vt ſi temperantia eſt, aliquis eſt temperatus, ſi non ſit, nullus eſt temperans. Atq; hæc quidem de priore genere argumentorum, quæ ſumuntur ab hoc loco. Poſterius autem genus eſt, cum ut dixi, nõ ex cauſa effectum concluditur, ſed ex eo aliquid effectui conuenire aut non conuenire efficitur, quòd eius cauſæ aut conueniat, aut non conueniat. Ariſtoteles quidem in ſecundo extremo Topicorum huius generis argumentorum lo-

cum communem (Maximam alij appellant) tradit his uerbis, Quorum effectorum cauſæ ſunt in bonis, effecta etiã in bonis erunt. Hoc autem latiſſime patet: pertinet enim ad expetendas res, & ad fugiendas, laudabiles & uituperandas, aliaq; innumerabilia quæ bonum & malum conſequuntur. Vt ſi cauſa in bonis numeratur, id etiam quod ab ea efficitur, numerabitur in bonis. Si cauſa expetenda, et affectus. Si cauſa laudabilis, & effectus laudabilis erit. Vt ſi in laude eſt, et expetenda eſt frugalitas, & liberalitas. Quod etiam ualet in cõtrarijs, ut ſi luxuries uituperanda, & auaritia. Si cupiditates malæ, & uituperandæ: odia etiam, ſeditiones et bella quæ ex ijs naſcuntur uituperanda ſunt. Ex alijs etiam idem concludi poteſt, ut ſi cauſa eſt naturalis, & effectus. ut ſi natura homines congregauit, eadem reſpublicas procreauit. Et ſi natura homines inter eos ſocietate quadã deuinxit, ab eadem iuſtitia profecta eſt. Eodem modo ſi cauſa cœpit eſſe, aut habuit principiũ, effectus etiam habuerit neceſſe eſt. Multa ſunt alia etiã attributa cauſæ cum effectis communia. Hæc autem uera ſunt non in ijs cauſis modò, quæ quid efficiunt nulla re adiuuante, ſed in ijs etiã quæ adiuuari uolunt, dummodo ſint principales. ut Peripateticorũ ſententia cum ſola uirtus non efficiat beatum: ſed præterea corporis & externa commoda deſideret, tamen quoniam principalis eſt beatæ uitæ cauſa uirtus, ſequitur ſi illa bona eſt, & expetenda, etiam beatam uitam eſſe in bonis, et

expeten-

expetendam. Aut non ſi diuitiæ ſunt in bonis, continuo etiam beata uita in bonis numerabitur, dũtaxat ut ex cauſa effectus concludatur. Nam ſi concluſio illa ſequatur, ob eam cauſam ſequitur, quòd à maiore ducitur argumentum. In utranque autem partem hic locus, ut dixi, ualet, duntaxat in cauſis neceſſarijs. Hic autem locus ab eo qui eſt antecedentium differt, quòd hic aliquid efficienter antecedere oporteat, illic non oporteat. Itemq; proximus locus qui eſt ab affectis, & is qui eſt conſequentium hoc differunt, quòd hic aliquid efficienter ſequi debet, illic non debet. Diſtingui enim hi loci debent, ne ulla eorum ſequatur confuſio. Quod cum nonnulli non animaduerterent, in antecedentium, & conſequentium locis hos duos tractauerunt. Ita eorum ſententia hi non ſunt neceſſarij. Hic autem locus ſolum in accidentis quæſtionem incidit. Quod facile doceri poteſt. Propoſita generis quæſtione, ſi ex cauſa argumentum ad eam probandam uel refellendam ſumi poſſet, profecto ex attributæ rei aut ex ſubiectæ cauſa duceretur. Nulla autem concluſio ut utrunq; concedamus, ſequitur. Nam ſi ex ſubiectæ rei cauſa ad eam probandam quæſtionem argumentum ſumatur, eius tota uis illa erit, ſi cauſæ genus ſit attributum, effectus etiam eſſe: ſin ad refellendam adhibeatur, in eo tota uis illius poſita erit, ſi attributũ cauſæ genus nõ ſit, non eſſe etiam affectus, quorum neutrum neceſſe eſt. Non enim ſi, exempli cauſa, ſol eſſentia eſt, idcirco eſſentia aut natura eſt

tura eſt

tura eſt eius lumen, aut calor. nec ſi (ut in eodem exem plo permaneã) ſol non eſt qualitas, propterea eius calor in eodem genere non eſt. Quare poſitis his duabus quæſtionibus, Sit'ne calor ſolis aut lumen eſſentia? Sit'ne calor ſolis aut lumen, qualitas? aut alijs eiuſdem generis facile perſpicietur hic locus in nullã generis quæſtionẽ incurrere. Quod idem de proprij definitionisq; quæſtionibus eodem modo facile demonſtrari poteſt. Quòd ſi ita eſt, aut in quæſtionem nullam, aut in ſolam accidentis hic locus adhibetur. Eum autem in accidentis quæſtionibus incidere hinc ſciri poteſt, quòd eæ quæſtiones huius generis ſunt, ad quas probandas ea argumenta ſumuntur, quibus aliquid effectui ex eo conuenire docetur, quia cauſæ cõueniat. ut ſi quæratur, Sit'ne ualetudo in bonis? ea accidentis eſt, ad eamq; confirmandã hoc argumentũ ex cauſa ſumi poteſt, Si medicina in bonis eſt, et ualetudo eſt: uel hoc, Si apta eorũ quatuor quibus conſtamus, cõpoſitio in bonis eſt, et ualetudo. Cũ aũt ex cauſa effectus cõcluditur, ut cũ dicimus, ſi in homine eſt ſapientia, ſapiens eſt, dubium eſt cuius horũ quatuor erũt hæ quæſtiones, ut ſi quæratur, Sitne dies? et cõfirmetur hoc modo, Si ſol lucet, dies eſt. Mihi quidẽ accidẽtis omnes eiuſmodi quæſtiones uidẽtur. Ac dubiũ non eſt quin hæc, Sit'ne homo ſapiẽs? & cæteræ eiuſdẽ generis, in hoc genere uerſentur. Illæ aũt, An ſit dies? An ſit nox? & quæ ſunt eiuſmodi, ad idẽ genus pertinere ex hoc perſpici poteſt, quod in ijs quæritur,

non,

modo, Si opinio præſentis boni quod ex uenere percipere homines dicuntur non eſt bonum, nec uoluptas illa bonũ eſt. Poſterioris, ut ſi quæratur, Sint ne Germani robuſti? id probari licebit hoc modo, In Germanis uis quædam ineſt qua facile poſſunt alios in quam uelint partem mouere uel trahendo, uel pellendo, uel deprimendo, uel etiam attollendo: Sunt igitur Germani robuſti. Eſt etiam tertium quoddam genus argumentorum, quod à cauſa ducitur, cum ſimpliciter quia cauſa eſt, etiam effectus eſſe concluditur. ut ſi quæratur, Sit ne calor? concludi id poterit ſimpliciter ex cauſa hoc modo, Si ignis eſt, calor eſt. Ignis autem eſt: calor igitur. Sed inter hoc & ſuperiora intereſt, quòd hoc niſi in cauſis neceſſarijs, & quæ ſolæ nulla re adiuuante efficiunt id quod ſub eas ſubiectum eſt, nõ ualet, illa autem in alijs etiã ualent. At ego quidem hæc argumenta omnia à loco efficientium cauſarum, ut dixi, cum Cicerone et Ariſtotele ſumi uolo: Multi autem à cauſarum loco, ut hunc locum cauſarum appellent. Itaque cauſam in quatuor genera diuidunt, & ex quoque genere argumenta quæ ducantur, tradunt, eo etiam, quam maximã uocant, ego caput, unde uim ſumant, expoſito loco. Cur hoc ſequerer initio huius loci aliqua ex parte dixi, quò etiam addi poteſt præceptorum facilior quædam explicatio. Quid enim facilius eſt his præceptis? Si cauſa neceſſaria & quæ ſola aliquid

efficit, ponatur, effectũ etiam poni, Sublata eiuſmodi cauſa, tolli effectum. Si cauſa in bonis aut malis ducatur, effectum quoq; numerari. Quinetiam hæc noſtra illorum præcepta complexu ſuo continent, Si enim tã ea quæ efficiens, q̃ ea quæ formalis, quæ materialis, et quæ finalis appellatur, ſit aut abſit, effectus etiam & res quæ ad finem pertinent ſint aut non ſint neceſſe eſt, dum ſint in eo genere quod dixi. Quod de bonis & malis iudicandum eſt eodem modo. Adhuc de ijs cauſis dixi, quæ uim ad efficiendum habent. Nunc pauca dicenda ſunt de ijs quæ uim habent interimendi, de ijs enim Ariſtoteles diſſerit. Earum autem totidem ſunt, quot efficientium genera. Aliæ enim ſunt neceſſariæ, nec adiuuari uolunt, ut aqua ſola nulla re adiutrice ignẽ reſtinguit: aliæ adiuuari uolunt, ut frigus nõn ſatis per ſe ualet ad interimendũ hominem, nec intemperantiæ actio una ad depellendam temperantiã, quæ diuturno uſu confirmata eſt. Eſt etiam genus cauſarum, quæ nihil omnino agunt in interimendo, ſed ſine quibus interitus non ſequeretur, ut gladij, ut locus. In his autem generibus argumẽta multo aliter ac in ſuperioribus ualent. Neq; enim ut illic, ſi cauſa in bonis eſt, continuo in bonis erit effectus: ita hic ſi cauſa interimens in bonis ſit, propterea id quod interit in bonis eſt: ſed contrà ſi cauſa in bonis eſt, erit res quæ euertitur in malis: & ſi cauſa malũ eſt, bonũ erit id quod

ab ea

ab ea cauſa euertitur. Vt enim quæq; res optima eſt, ita eius interitus deterrimus, ex quo fit, ut cauſa eius interitus ſit in malis. Nã ſi optimè cõſtituta reſpub. eſt optima, deterrima ſit ea cauſa, quæ eã labefactauerit & euerterit, neceſſe eſt. In hoc genere quæſtiones ſolæ accidẽtis exiſtunt, ut ſi quæratur, Sit ne natura ſiue eſſe in rerũ natura bonũ? docere poteſt hoc modo, Dolor ex quo naturæ interitus ſequitur malũ eſt: bonũ igitur natura. Atq; hoc qdẽ genus argumẽtorũ illud concludit, Si bonũ aut malũ ſit aut nõ ſit cauſa euertẽs ſiue interimẽs, id quod euertatur eſſe, aut nõ eſſe in malis aut bonis. Valent enim in utrãq; partẽ. Alterũ autem genus hinc duci poteſt, quo ex cauſa quæ habet uim interimendi, id quod interit ab ea ſimpliciter cõcluditur. Vt ſi in aquã ignis cõijciatur, intereat ignis neceſſe eſt. Sed quoniã aqua conijci debet, ut ignis reſtinguatur, nõ ſimpliciter ſequitur cõcluſio, Si aqua eſt, ignis reſtinguitur. Itaq; aptius erit exẽplũ illud Ciceronis in 3. lib. de Natura deorũ, cuius uis in hac cõcluſiõe omnis poſita eſt. Si omne animal frigus et calorẽ, uoluptatẽ & dolorem ſentit, intereat neceſſe eſt. Hæc autẽ omne animal ſentit. Omne igitur animal neceſſe eſt interire. uel in hac, Nullum animal eſt ſine ſenſu frigoris et caloris, uoluptatis et doloris. Nullũ igitur animal eſt æternum. Coniunctus eſt, ut dixi, huic cauſarũ loco, ille qui à rebus effectis ducitur. Vt autẽ duo ſunt cau- effecto 7

ſarum genera multũ diuerſa, unum quod rem efficit, alterũ quod rem interimit: ſic duo ſunt genera eorũ quæ efficiũtur ex illis. Sed proprie in illis effectus, in his interitus uocatur. Itaq; ab Ariſtotele locus hic duplex ἐκ γενέσεων καὶ φθορῶν, id eſt ex effectis, et interitu appellatur. Horum autẽ eadẽ quæ cauſarũ diuiſio eſt. Sũt enim quæ uolũtate efficiũtur, ſunt quæ perturbatione, itemq; alia quæ in cauſarũ loco expoſita ſunt. quod fit etiam in rerũ interitu. Interitus enim rerũ alius ſine hominũ uoluntate, ſine appetitione animi et opinione euenit, ut uniuerſitatis interitus: alij aut uolũtate, ut cum homo alterũ dedita opera interimit, aut partẽ abſcindit: aut perturbatione, ut cum ira aut cupiditate quis incitatus aut hominem, aut beluã interficit, aut aliquã partẽ amputat, aut domũ aliam ue rem aliquã euertit: aut habitu, ut ſi quis homines occidere, aut aliquã rem euertere aſſueuerit: aut natura, ut quæ ad ſummum perducta ſunt, et amplificata, natura decreſcunt, ueluti homines in ſenectute. in decretione enim eſt quidã interitus: aut arte, ut uitia quæ natura dedit, arte corrigũtur, ut artis nomine diligentiã comprehẽdamus: aut caſu, ut ſi quis caſu corruat & perfringat quippiã. Hæc ſi quis planius uolet intelligere, ex cauſarũ loco petat. Alia eſt etiã effectorũ & interitus diuiſio. Vt enim quædã effecta neceſſaria ſunt, et quidam eſt interitus neceſſarius, id eſt qui ut primũ cauſa eſt ſequitur

quitur neceſſario, ut ſolis lumẽ, ut ignis calor, neceſſarij eorum effectus ſunt, firmæ etiam corporis affectionis interitũ morbus affert, et igni interitũ aqua: ſic effectus eſt alius & interitus nõ neceſſarius, uelu ti beata uita uirtutis eſt illa quidem effectus, ſed tamen nõ neceſſarius, præſertim Peripateticorũ ſentẽ tia. Itẽq; hominis interitus qui ex morbo ſequitur, non eſt neceſſarius: quandoquidẽ multi ex morbo cõ ualeſcũt. Ex his autem totidẽ argumentorũ genera, quot ex cauſarũ loco elici poſſunt. atq; id ferè fit cõ uerſione. Vt enim conluſionẽ neceſſariã ſequi dixi, cum ex cauſa quæ neceſſario aliquid efficit, effectus cõcluditur: ſic contrà neceſſaria erit, cũ ex effectu neceſſario cauſa concludetur, dũmodo ab alia cauſa is non efficiatur effectus. Quemadmodum enim hæc argumẽtatio firma eſt, Si ſol lucet, dies eſt: ſic hæc, Si dies eſt, ſol lucet. Atq; ut ſummatim dicã, tum hic ualet argumentũ, cũ ab eo effectu progredimur, qui ſine cauſa ſua ſtare nullo modo poteſt. Sũt enim duo genera cauſarũ, unum ſine quo nõ ſolũ eſſe, ſed conſeruari etiã id quod ab ea efficitur, non poteſt. ut ſi ne ſolis lumine, dies eſſe nequit: alterum ſine quo ut eſſe effectus nequeat (ſiquidẽ nihil ſine cauſa poteſt eſſe) conſeruari certè ſine eo poteſt, quod genus patet latiſſimè. Fere enim effectus ſublata cauſa permanet, præſertim in naturis et eſſentijs. Pleræq; autem qualitates ſine cauſa præſertim principali conſerua

ri & permanere nequeũt, ut uirtutes, ut uitia. Homo *enim in quo hæc et alia eiusdem generis inſunt, princeps eorum cauſa eſt, nec ſine eo poſſunt aut eſſe aut aliquandiu permanere. quanq̃ hoc ſit nõ qua ex parte homo uirtutũ et uitiorũ cauſa eſt, ſed qua in eo illorũ ſedes eſt.* Alterũ *genus argumentorũ ex hoc loco ducitur, ſed aliter ab effectu, aliter ab interitu.* Ab *effectu enim ſi ſumatur, ex eo firmũ erit, quòd ſi effectus in bonis aut malis ſit, etiam cauſa erit: ab interitu autẽ ex eo quòd ſi interitus ſit in bonis aut malis, continuo malũ bonũ ue erit res ea, quæ interit.* Ita *in cauſis et effectis argumẽti conuerſio eſt.* Vt *enim neceſſaria hæc concluſio eſt,* Si *diligẽtia quæ in diſcendo adhibetur, bonum eſt, doctrina et diſciplina eſt in bonis: ſic hæc firma eſt contrà,* Si *doctrina bonũ eſt, diligẽtia etiã quæ in docẽdo & diſcẽdo adhibetur, in bonis eſt.* Eadẽ *eſt ratio cauſarũ quæ uim habẽt interimẽdi, et eorũ quæ intereunt.* Si *enim exẽpli cauſa morbus qui labefactat aut interimit naturã et uitã, in malis eſt, in bonis erit uita atq; natura: uiciſſimq; ſi natura et uita ſit bonũ, morbus qui eam tollit, erit in malis.* Huic *loco* Ariſtoteles *eũ adijcit, quẽ ab uſu rerũ appellat, quẽ ab hoc* Cicero *nõ ſecernit.* Exemplũ *enim hoc ponit in* II. *libro de* Oratore *qui adutrũq; locũ accõmodari poteſt,* Ex *ijs autẽ, inquit, quæ ſunt orta de cauſis,* Si *ærarij copijs et ad belli adiumẽta, et ad ornamẽta pacis utimur, uectigalib. ſeruiamus.* Hoc *in argumẽto hæc quæſtio accidẽtis latet,* Sint *ne*

utilia uectigalia? eaq; probatur & ex effectu cauſæ, et ex uſu. Vectigaliũ enim tam effectus quàm uſus eſt, et ornamentũ pacis, & belli adiumentum. In oratione *pro lege Manilia eodem ferè argumento utitur,* Etenim *ſi uectigalia neruos eſſe reipublicæ ſemper duximus, eum certè ordinem qui exercet illa, firmamentum cæterorum ordinum rectè eſſe dicemus.* Paulo in *frà ex amißione & interitu cauſæ, effectus interitum concludit hoc modo,* Etenim *illud primum parui refert, uos publicanis amißis, uectigalia poſtea uictoria recuperare. quanquam etiam ex uſu duci uideri poteſt. Vis enim eius argumenti omnis in hoc poſita eſt,* Si *non ſint qui uectigalia exerceant, uectigalia nulla erunt:* Publicani *autem uectigalia exercent: ijs igitur amißis, nulla erunt uectigalia.* Quid *autem locum uſus rei à ſuperiore differre uoluerit* Ariſtoteles, *ſi quis requirat, is ſic habeat, in hoc rei actionem, & officium ſpectari, in illo rem ſimplicem.* Exemplum *eſt huiuſmodi,* Si *uti uirtute aut uſus uirtutis bonum eſt, uirtus etiam bonum: uicißimq; ſi uirtus bonum eſt, eius uſus bonum.* Si *agros colere bonum eſt, agri in bonis ſunt: & ſi agri in bonis ſunt, etiam agros colere bonum. ita retro commeat hic quoq; argumentatio.* Sed *tamen ab uſu rei locus nomen habet, quòd ex rei uſu bono uel malo res ipſa talis concluditur.* Non *eſt autem neceſſe quæ quæſtionum genera in hunc locum adhibeantur, exponere.* Eadem *enim quæ in cauſarũ*

loco,in hoc etiam exiſtunt. Itaque inde ea depromenda erunt,quæ ad hunc locum pertinere uidebuntur.

comparationis

Poſtremus locus eſt comparationis. eſt autem triplex. Primus ἐκ τοῦ μᾶλλον, *id eſt,ex maiore: alter* ἐκ τοῦ ἧττον, *id eſt ex minore:tertius* ἐκ τοῦ ὁμοίως ὑπάρχειν, *id eſt ex pari nominatur. Quatuor autem argumentorum genera ex quoque horum elici poſſunt. quod facile ex ijs modis quibus res rebus attribuuntur perſpici licet. Nam aut res una duabus, aut duæ uni,aut duæ duabus attribui poſſunt in argumentatione. Quartum genus argumentorum eſt cum duobus aut pluribus propoſitis,utrũ melius ſit,aut quod optimum quæritur. Ego in hoc explicando loco, eum quem propoſui,ordinem perſequar. Atque ut de primo dicam,ſcire oportet tum denique rem unam duabus in hoc loco attribui, quum utri magis an minus illa res conueniat, aut an illis duabus pari ratione conueniat quæritur. Locus is qui hic ex maiore ſumitur, ſolum firmus eſt in refutatione:qui ex minore,ſolum in confirmatione:qui autem ex pari,in utramq; partem ualet. Eorum omnium exempla ſunt huiuſmodi: Ex maiore, Si uirtus non eſt ſeipſa contenta ad beatè uiuendum,ne diuitiæ quidem ſunt. Virtus autem non eſt ſe ipſa contenta ad beatè uiuendum: non igitur diuitiæ. Argumenti huius aliorumq; eiuſdem generis fides ab illo capite petenda eſt, Si cui multo maiore ratione res aliqua conuenire poteſt,ei non conuenit,ne*

ei quidem conueniet cui minus uidetur poſſe conueni-re. atque hoc caput Ariſtotelis eſt. Illud autem Ciceronis, *Quod in re maiore non ualet, non ualeat in minore.* Ex minore, ut Cicero pro lege Manilia, *Legati quod erant appellati crudelius, Corinthum patres ueſtri totius Græciæ lumen extinctum eſſe uoluerunt: uos eum regem inultum eſſe patiemini, qui legatum populi Romani conſularem, uinculis ac uerberibus atque omni ſupplicio excruciatum necauit?* Item illud, *Si diuitiæ expetendæ ſunt, uirtus quoque expetenda eſt.* Cicero confirmationis huius loci hoc elementum dedit, *Quod in minore ualet, ualeat in maiore.* Ariſtoteles autem hoc inuenit, *Si cui minus eſt uerisſimile conuenire, aliquid conueniat, ei etiam conueniet, cui uerisſimilius.* Ex pari autem in utramque, ut dixi, partem ualet. In confirmatione tale exemplum eſt, *Si fortitudo expetenda eſt, & temperantia.* In refutatione huiuſmodi, *Si conſilio iuuare ciues non eſt laudabile, nec auxilio iuuare glorioſum eſt.* Firmamentum huius loci apud Ciceronem tale eſt, *Quod in re pari ualet, ualeat in hac quæ par eſt: aut ſi non ualet in illa, in hac non ualeat.* Hoc enim poſterius addendum eſt, propterea quod Ariſtoteles utrumque in ſecundo Topicorum libro explicauit his uerbis, *Si una aliqua res duabus pari ratione conueniat, aut conuenire uideatur, neque alteri conueniat, ne alteri quidem conueniet. quod ſi uni conueniat, etiam alteri.*

Nunc dicendum eſt de ſecundo genere argumentorū, cum duæ res uni attribuũtur. In hoc duæ illæ res uni ſubiectæ attribuuntur. Ex *maiore autem argumentum hic quoq; ſolum habet reprehenſionem firmam: ex minore ſolam probationem: ex pari utranque.* Ex *maiore hoc erit exemplum,* Si *in uoluptate nō eſt uirtus, nec beata uita, id eſt,* Si *uoluptas non eſt uirtus, nec beata uita.* Et *ſi beata uita in uirtute non eſt, multo minus in uoluptate.* Ad *huius autem loci confirmationem hoc caput perſpicuum adhibetur,* Si *quæ res magis conuenire uidetur, non conueniat, nec quæ minus.* Ex *minore hoc modo,* Si *homo rerum futurarum ſenſum habet, & earum quæ adſunt.* Huius *loci illud firmamentum eſt,* Si *quæ res minus uidetur in alteram cadere, cadat, ea etiam cadet quæ magis cadere uidetur.* Ex *pari autem quum ducetũr argumentum, fidem petere oportebit ab his capitibus: in refutatione,* Si *duæ res eidem pari iure & ratione conueniant, & una non conueniat, ne altera quidem conueniet.* In *confirmatione,* Q*uòd ſi una conueniat, etiam altera.* Q*uod etiam alijs uerbis exprimere poſſumus,* Si *duo pari iure in una re ualeant, & unum non ualeat, ne alterum quidem ualeat oportere. quòd ſi unum ualeat, alterum etiam ualere oportet.* Exempla *erunt huiuſmodi,* Si *dolor in malis eſt, & fugiendus eſt.* Si *res publica adminiſtranda eſt, & amanda* Si *reipublicæ conſulendum non eſt, nec ea gubernanda eſt.* Si

uoluptas non eſt in bonis, nec expetenda eſt. Tertium *genus eſt, quum duæ res duabus attribuuntur. in quo eandem habent authoritatem argumenta, quam in ſuperioribus.* Nam *& ex maiore ducta ſolum in confirmatione ualent: & ex minore, in refutando: & ex pari, in utroque.* Hic autem *duæ res ſubiectæ ſunt, & duæ attributæ.* Exempla *erunt eiuſmodi,* Ex maiore, Cicero, *Si in urbe fines non reguntur, neque aqua in urbe arceatur. Si uir conſtans ſupplicio propoſito, ad mendacium impelli non poteſt: uerbis ad iniuriam faciendam uir bonus & iuſtus non impelletur.* Ex minore, *Si mulieres nulla ui cogi poſſunt, ut ea enuncient, quæ ſi diuulgentur nihil periculi eſt: amici fideles & ueri ſemper ea tacebunt, quæ ad ſuorum caput pertinere arbitrabuntur.* Ex pari in confirmatione, *Si uoluptas malum eſt, & dolor bonum. Si furari licet, cur ſtuprum inferre dedecet?* In refutatione, *Si docere quæ ſcias non eſt turpe, nec ea quæ neſcias, diſcere flagitioſum. Si fortitudinis non eſt, pro patria in acie occumbere, nec temperantiæ animum à perturbationibus inuictum infractumq́; reddere. Primorum trium generum exempla poſui, nunc quid inter argumenta quæ ex his ducuntur locis, inſuper dicendum eſt.* Quum *ex maiore argumentum ſumitur, res maior in ſumptionibus ponitur, & res minor in concluſione.* Quum *autem ex minore, contrà minor antecedere debet, & maior ſequi.* In *argumentis*

uerò

uerò quæ ſunt ex pari, rerum earum quæ comparantur, perſpicua eſſe debet æqualitas. Hæc *facilia ſunt illa quidem, ſed tamen in eis magni interdum authores falluntur & errant.* Nam *quum argumentum hoc, Si diuitiæ expetendæ ſunt, & gloria, ſit ex minore, tamen ſunt qui ipſum ex maiore elici dicant.* Id *uerò mihi placet, quod aiunt nonnulli, tum ex maiore duci argumentum, quum res minor cum maiore: & contrà ex minore, quum res maior cum minore confertur.* Nam *uel id ad quod probandum aut refellendum aliud ſumitur, dicendum eſt id utrobique eſſe quod alteri comparatur, uel id quod ſumitur. quod iſtorum quidem ratione uerum eſt, quum argumento eo, quod ex maiore ducitur, id ad quod aliud ſumitur, id eſt, minor res cum maiore: in eo autem quod eſt ex minore, id quod ſumitur, id eſt, res maior cum minore comparetur, cuius cauſam nullam afferunt.* Mihi *autem præterea (ſi de hac re ſententiam roger) uidetur dicendum, id ſemper conferri quod quæritur.* Quemadmo*dum enim ipſum illud definitur, notatur, diuiditurq́; in ſuas partes, ſic comparatur: ita quum ex maiore argumentum ſumitur, rei maiori minor: quum ex minore, res maior comparatur minori.* Quanquam *autem ſuperiora tria argumentorum genera hunc comparationis locum ſuppeditare dixi, tamen in his ſimpliciter aliquid, non comparatè quæritur. Simplices enim ſunt quæſtiones & diſputationes omnes eæ in*

quas

quas incidunt. Nam & hæc, Sit ne iuſtitia utilis reipublicæ, ſimplex eſt quæſtio, & ad eam confirmandam hæc ratio afferri poteſt, quæ ex minore ducitur: Si diuitiæ reipublicæ utiles ſunt, profectò eidem iuſtitia eſt utilis. quod de cæteris iudicandum eſt eodem modo. Quapropter illud quidem perſpicuum eſt, eos adhuc locos tractatos eſſe à nobis, qui ad ſimplices quæſtiones accommodati ſint. Deinceps ij explicandi ſunt, qui ad eas quæſtiones referuntur, in quibus aliquid comparatè quæritur. Atque hoc quartum eſt argumentorum genus, quod ex comparationis loco ſumi dixi. Intelligendum eſt autem, hoc genus quæſtionis ex ſimplici ortum eſſe. Nam quum philoſophi intelligerent, exempli cauſa, & iuſtitiam & fortitudinem eſſe expetendam, tum longius progredi inſtituerunt, cœperuntq; quærere, utra earum melior eſſet, & utra alteri anteponenda. Huius quidem loci et uſus plurimus eſt, à nemine adhuc niſi ab Ariſtotele ſatis explicatus. Ego autē quæ partim ab illo, partim per me longo uſu & diuturna meditatione didici, nō alienum putaui tradere. Hoc igitur primum ſcire oportet, omnes ferè locos ſuperiores, quos in diſputationem incidere docui, quum aliquid ſimpliciter quæreretur, in hanc etiam quæſtionem qua aliquid comparatè quæritur, poſſe accommodari. Sed apti ſunt ij maxime, qui à definitione, ab enumeratione partium, à coniugatis, à contrarijs, à cauſa efficiente & interi-

terimente, ab effectis & interitu, à conſequentibusq́; ſumuntur. Quorum omniũ pauca exempla ponam, ac primum definitionis. A' definitione quidem hic ita licebit argumentum ducere, ſi eius rei quæ eo nomine ſignificatur, quód comparatiuum & ſuperlatiuum appellant grammatici, definitionem potius uni quod uolemus, quàm alteri conuenire docebimus. Cui enim uerius definitio conuenit, id magis ſit tale neceſſe eſt. Vt ſi exẽpli cauſa, hæc quæſtio ponatur, Vtra melior ſit uirtus, an uoluptas, definiendum erit bonum. Bonum autem dicitur primum id, quod per ſe expetendum eſt: deinde id quod propter aliud expetitur: tum id quod omnia expetunt uel quæ ſenſu, uel quæ mente ſunt prædita, quæ uirtuti magis quàm uoluptati conuenit definitio. Idem etiam doceri poterit rerum ſubiectarũ definitionibus. Sæpe enim res ſingulis uerbis declaratæ, ut quales ſint intelligi nõ poteſt, ſic duabus rebus quæ inter ſe conferuntur, utri magis attributum conueniat, ſciri uix interdum poteſt, niſi definitionibus explicentur. Quod ubi factum erit, tum ſi doceamus attributum potius definitioni eius rei quam ſequimur, conuenire, quàm alterius, id etiam effecerimus ipſi rei potius quam tuemur, quàm ei quam aduerſarij, conuenire. Cuius enim rei definitioni attributum potius conuenit, ei etiam potius quàm alteri idem conueniat neceſſe eſt. Duobus ergo modis eam quæſtionem qua aliquid comparatè quæratur, definitione

tione probabimus, uel etiam (nam in utranque partem hic quoque ualet definitio) refellemus, tum definienda re, quam comparatiuum aut ſuperlatiuum declarat: tum ijs rebus quæ ſubiectæ ſunt, definiendis. Superioris quidem exemplum poſui, poſterioris autem erit eiuſmodi, Si fortitudo eſt uirtus quæ homines ab omni metu liberos in periculis bellicis, ut recta ratio præſcribit, reddit: & iuſtitia uirtus eſt quæ ſemper ſuum cuique tribuit: hoc autem quàm illud magis expetendum eſt, certe iuſtitia fortitudini eſt anteponenda. Ab enumeratione etiam partium illis duobus modis argumenta ſumere licebit. Ab eius rei quæ attributo ſignificatur, hoc modo, Si tria genera bonorum ſunt, animi, corporis, & fortunæ, quorum animi bona multo præſtant: uirtus autem in animi bonis numeratur, uirtus melior ſit diuitijs, melior corporis pulchritudine neceſſe eſt. Idem licebit concludere à rerum, quarum cauſa quæ bona ſunt expetuntur, enumeratione. Sed hoc patet argumenti genus, quàm illud latius. Nam quum trium rerum cauſa quæ bona ſunt expetantur, ut honeſtatis ſeu dignitatis, utilitatis & uoluptatis: non ſolum aliud alio melius eſſe ex eo concludemus, quod aut honeſtius, aut iucundius, aut etiam utilius ſit, ſed ex eo etiam quod hæc omnia hoc complectatur, quum illud unum aut alterum, aut hoc duo, illud unum tantum contineat, ut uirtus ipſa non ſolum dignitatem affert hominibus, ſed etiam de-

lecta-

lectationem, & ueram utilitatem: diuitiæ autem per ſe non afferunt dignitatem. Si autem duobus malis propoſitis, utrum grauius ſit quæratur, ab horum etiam trium, quorum cauſa omnia expeti ſolere dixi, enumeratione concludi licebit. Quod enim hæc omnia impedit, aut plura, eo deterius eſt, quod totidem non impedit. Idem quoque effici poteſt ab earum rerum enumeratione, quarum cauſa aliquid fugimus, ut turpitudinis, detrimenti & moleſtiæ. A rerum etiam quæ declinantur enumeratione duci argumentum licebit ad id efficiendum, ut res omnes quæ fugiendæ ſint, uel turpes eſſe, uel inutiles, uel moleſtas: ex qua enumeratione id concludemus quod paulo antè dixi. Ab enumeratione autem partium rerum ſubiectarum elici argumentum hoc loco poteſt: ut ſi quæratur, Sitne amicitia diuitijs anteponenda? amicitiæ genera exponenda ſunt, ut dicamus aliam honeſtate, aliam utilitate, aliam uoluptatibus dirigi, in quorum quum in utilitatè ſola conſiſtāt diuitiæ, amicitiā concludemus eis eſſe anteponendam. Quod ètiam ex earum rerum enumeratione, quarum cauſa amicitiæ expetuntur, concludere licebit, cuius concluſionis forma eadem erit quæ ſuperioris. Atque his tot modis ab enumeratione partium duobus propoſitis, utrum melius ſit, poterimus concludere. A coniugatis autem unò tantum modo ducemus argumentum. A rerum enim quæ inter ſe comparantur coniugatis tantum aliquid melius,

lius, aut non melius altero argumentum poſſumus ſumere, ut ſi quæratur, Sit ne iuſtitia fortitudini anteponenda? id concludere poterimus hoc modo, Si iuſtè facere præſtat, quàm fortiter, iuſtitia fortitudini ante ponenda eſt. Eodem modò ex contrarijs ſolum rerũ quæ conferuntur, firmum eſt argumentum, ut ſi quæratur, Sit ne iuſtitia fortitudini anteponenda? id confirmari licebit hoc modo, Si iniuſtitia magis declinanda eſt, quàm audacia aut ignauia, iuſtitia fortitudini anteponenda eſt. Huius argumenti caput eſt, Cuius contrariũ deterius, id melius eſt. Quod etiam contrà ualet. Cuius enim contrarium leuius eſt, id grauius. Sed ſuperiori una in re occurritur. Nam cum odiſſe amicum deterius ſit quàm odiſſe inimicum, tamen amare inimicum melius eſt, quàm charum amicum habere. Eadem eſt cauſæ efficientis, & eius quod ab ea efficitur ratio. A cauſa enim efficiente rerum quæ comparantur, duci debet argumentum. Sic Cicero in primo de Officijs extremo libro confirmat uitam eam quæ in actione conſiſtit, ei quæ contemplatione cernitur, eſſe anteponendam. Ob eam etiam cauſam eloqui copioſe, modò prudenter, melius eſt, quàm acutiſſimè ſine eloquentia cogitare, quòd cogitatio in ſe ipſa uertitur, eloquentia uero complectitur eos, quibus cum communitate iuncti ſumus. Huius enim argumẽti hæc uis eſt, Si cogitatio, id eſt, uita ea quæ in cõtemplatione poſita eſt, poſtponenda eſt eloquentiæ,

eloqui copioſe, modo prudenter, melius eſt, quàm acutiſsimè ſine eloquentia cogitare. Cogitatio autem eloquentiæ poſtponenda eſt, quandoquidem in ſeipſa cogitatio uertitur, id eſt, ſibi tantum prodeſt: eloquentia uero complectitur eos quibus cum communitate iuncti ſumus. Eloqui igitur copioſe, modo prudenter, melius eſt, quàm acutiſsimè ſine eloquentia cogitare. Non hic diſputo, an concluſio ſequatur, quoniã de utraq; parte quæſtio eſt: ſed ſolum exemplum huius loci affero. Cogitare enim effectus eſt eius uitæ, quæ cognitione et contemplatione cernitur: ſicuti eloqui effectus eloquentiæ. Atque ut uno uerba multa complectar, omnium uirtutum, artium, ſcientiarũq; munera & officia, in earum effectis habentur. Exemplum erit huiuſmodi, Si iuſtitia melior eſt quàm fortitudo, iuſtè etiam quid facere præſtat, quàm agere fortiter: primum autem eſt: ſecundum igitur. Huius argumenti caput & firmamentum eſt, Cuius cauſa melior eſt, id etiam melius eſt. In cauſis autem neceſſarijs id intelligi debet, quemadmodum & illud, Cuius cauſa eſt deterior, id deterius: & cuius cauſa minus expetenda eſt, et id minus expetendum. Ex effectis idem concludere poſſumus. Quarum enim rerum effectus meliores ſunt, eæ quoq; meliores. Quod contrà etiam ualet. Exemplum erit huiuſmodi, Si melius eſt gubernare rempublicam quàm familiam, ciuilis ſcientia domeſticæ diſciplinæ anteponenda eſt.

eſt. Ab interitu contra ualet argumentum. Quarum enim rerum interitus magis declinandi ſunt, eæ ſunt anteponendæ. Nam ut in eodem exẽplo permaneã; Si reipub. interitus magis uitandus eſt q̃ familiæ, res pub. familiæ anteponẽda eſt. Conſequentiũ locus reliquus eſt. Ex cõſequentibus autem rerũ quæ cõparantur, argumentũ duci debet. Duobus propoſitis, utro propagantur maiora bona, id melius, & utro maiora mala, id deterius, & quo minora mala, id eligendum eſt. Cicero primo de Officijs libro hoc ferè loco uno docet prudentiam urbanam non eſſe poſtponendam bellicæ fortitudini. Nec plus, inquit, Aphricanus ſingularis & uir & imperator in excidenda Numantia reipub. profuit, quàm eodem tempore P. Naſica priuatus cum Tib. Gracchum interemit. Atque ſunt hi loci qui in eam quæſtionem qua comparatè aliquid quæritur, in accidentis quæſtionibus conuenient maximè. Exemplorum autem copiam tantam non ſum hic perſecutus, quantam in ſimplici quæſtione, quod & ſuperuacaneum hoc fuiſſet, nec ſatietatẽ caruiſſet. Hoc uero intelligendum eſt, alios etiam locos in eandem quæſtionem adhiberi, qui nec nomine, nec re ferè cum ijs qui ſimplicibus accõmodati ſunt, congruant. Omnes Cicero in quatuor partes diſtribuit, in numerum, ſpeciem, uim, & ad aliquas res affectionem. Vnicuiq; autem horum quatuor communium locorum plures partes ſubijcit, quas quoniam

breuiter perſtrinxit, ego pluribus explicabo. Numero comparari dicit aliqua, cum plura paucioribus, aut contrà comparantur. Ei ſubijcit ea quæ tempore comparantur, quod non eſt uerum omnino, niſi Ariſtotelis ſententia tempus numerum eſſe dicamus, ut ad dierum annorumq́; multitudinem tempus faciamus pertinere. Huius loci has partes enumerat, *plura bona paucioribus bonis anteponenda ſunt, pauciora mala malis pluribus, diuturniora bona breuioribus, longè & latè peruagata anguſtis, ea etiam ex quibus plura bona propagentur, quæq́; plures imitẽtur & faciant.* His autem locis nihil effici poteſt, niſi qui eorum ſit modus intelligatur. Neq; enim ille primus, Plura bona paucioribus bonis anteponẽda eſſe, neceſſariam concluſionem ſemper efficit, ſed tum deniq; cũ aut in paucioribus illa plura bona incluſa nõ ſunt: aut plura eadem ſunt eiusdem generis, quod excellat: uel ſic mixta, ut pauciora illa, uel eiusdem generis, uel mixta ab eis longè multumq́; ſuperentur. Vt ſi quæratur, An diuitiæ, honores, et amicitia, beatæ uitæ, & fortitudini ſint anteponenda? non eſt dubium quin hæc pauciora illis pluribus præſtent. Eadem eſt ſecundi huius ratio, Pauciora mala pluribus malis anteponenda eſſe. Eodemq́; modo cæteri explicandi intelligendiq́; ſunt, ut ex ijs neceſſaria ſequatur concluſio. His autem ita conſtitutis & explicatis, facilè intelligi poteſt, quibus in cauſis & quæſtionibus

horum

horum locorum uſus ſit. Nam *primus hic, Plura bona paucioribus anteponi, itemq; ille, Pauciora mala malis pluribus, adhiberi debēt in has & ſimiles quæſtiones, Sit ne ualetudo, gloria & iuſtitia, gloriæ & iuſtitiæ anteponendæ? Sit ne pulchritudo corporis, uires, & libertas, pernicitate & proceritate meliores? An exilium & bonorum amiſsio, egeſtati, uinculis, & eculeo anteponenda ſint? An eculeus et carcer dedecori, exitio, & morti? Argumentum autem ducetur hoc modo, Si pulchritudo corporis, uires, libertas, tria bona ſunt, et pernicitas atq; proceritas, tantum duo, illa his anteponenda ſunt. Primum autē eſt; ſecundum igitur. Tum ad propoſitionem confirmandam, locus ipſe ſumendus erit, Plura bona anteponenda eſſe paucioribus, addita ea quam expoſui, explicatione. aliter enim firmum non erit argumentum. Atq; hoc quidem genus loci ad eum, quē paulò antè explicaui definitionis locum, reuocandum eſt. Si quis enim loco allato non concedat, boni definitione cogendus erit. Quibus enim magis boni definitio conuenit, ea ſunt habenda meliora.* Neque enim *ob aliam cauſam plura bona paucioribus bonis ante ponenda ſunt, niſi quòd in ea coniuncta uerius bono rum definitio ualet. Similis eſt ratio illius extremi loci eorum quos à Cicerone ſumptos tractamus, & quòd plures imitentur & faciant.* Bonum *enim id dicitur uno modo, quod omnes expetunt, cuius hoc*

conſequens eſt, Plures enim habentur ferè pro omni bus. Sed hoc ad doctos et bonos pro re quæ tractabitur, referri debet. Neq; enim ſi plures expetant diuitias, ipſiq; ſibi principes ad imitandũ proponant, id circo diuitijs uirtus eſt anteponẽda. Ille autẽ tertius, Diuturniora bona breuioribus, ad eũ locũ reuocari debet, quem ab uſu ſupra nominaui. Cuius enim uſus diuturnior eſt, id melius. Vt uirtus ſcientia & arte melior eſt hoc ipſo, quòd diuturnior: quemadmodum Ariſtoteles primo de Moribus libro docet. Eodẽ mo do diuitiæ affectæ ſunt ad uirtutem, artes omnes ad ualetudinem aliaq; innumerabilia. Tractabitur autem hoc modo, Si uirtutis uſus diuturnior eſt, q̃ diui tiarum, uirtus diuitijs melior eſt. Virtutis autem uſus diuturnior eſt. Nam quo uirtutem ſæpius & in plures excolas, eo maior eſt: diuitiæ autem quo in plures effundantur, minores: uirtus igitur diuitijs an teponenda eſt. De ſtabilitate quam Ariſtoteles addit, idẽ confirmari licet. Cicero in primo de Officijs diu turnitate & ſtabilitate confirmat res urbanas maiores bellicis, propter earum uſum permanentiorem. Quãuis enim Themiſtocles iure laudetur, et ſit eius nomen quàm Solonis illuſtrius, citeturq; Salamina clariſſimæ teſtis uictoriæ quæ anteponatur conſilio Solonis ei quo primum conſtituit Ariopagitas: non minus tamen præclarum hoc quàm illud iudicandum eſt. Illud enim ſemper profuit, hoc ſemper proderit

lerit ciuitati, hoc conſilio leges Athenienſium, hoc maiorum inſtituta ſeruantur. Ille quoque locus, Longe & late peruagata anguſtis anteponenda, boni definitione continetur. Superior quidem locus ad tempus, hic autem ad quantitatem pertinet. Atque his etiam uerbis exprimi ſolet, Quo quodque bonum cōmunius, eo melius. Eius autem tractatio eſt talis, Si iuſtitia totum genus hominum complectitur, fortitudo autem ad paucos pertinet, iuſtitia fortitudini ante ponenda eſt. Amicitiam Cicero diuitijs, opibus, honoribus, ualetudiniq; præponit, quòd & maior eius uſus ſit, & latius pateat, & ſtabilis ſit ac diuturna. Amicitia plurimas res continet, quocunque te uerteris, præſto eſt, nullo loco excluditur, nunquam intempeſtiua, nunquam moleſta eſt. Itaque non aqua, non igni, non aëre (ut aiunt) pluribus locis utimur quàm amicitia. Atque hæc de ijs quæ numero comparantur, ſequuntur ea quæ ſpecie. Specie autem comparantur ea quæ ex contraria parte genera bonorum diuidunt. Bona enim alia per ſe expetuntur, alia propter aliud: quædam ſunt innata, alia aſſumpta: alia ſunt integra, alia contaminata, alia ſunt iocũda, alia minus iocũda: multisq; alijs modis bona diuidũtur in ſuas partes. de quibus pauca dicẽda ſunt. Quæ propter ſe expetuntur ijs quæ propter aliud, anteponenda ſunt, ut uirtus diuitijs, et omnino hone-

ſta ipſis utilibus. Ad *definitionem boni hic tandem lo cus reuocãdus eſt.* Bonum *enim id eſt uno modo, quod propter ſe expetitur.* Hic *magnam argumentorũ copiam rei ſubiectæ ac propoſitæ ſuppeditabit definitio, ut ſi definiantur quæ propter ſe expetãtur.* Nam *quum id propter ſe expetatur, quod ui ſua, etiam ſi nihil inde utilitatis redundaret, peteretur, nõ eſt id quidem dubium, quin eo etiam definito quod propter aliud expetitur, multo maior uis illorum facile appareat.* Inſita *uerò aduenticijs anteponuntur, ut ars & doctrina quæ ſunt noſtro marte & labore comparitæ, ijſdem ſi aliorum opera compararentur,* Huius *cauſam affert* Ariſtoteles, *quod plus laboris indigeart.* Innata *autem aſſumptis alia quadam ratione anteponuntur, quod difficilius amittuntur.* Itaque *quemadmodum ille eò reuocandus eſt, ut quæ maiore labore conſtant, ea meliora eſſe, ita hic eo, ut quæ difficilius amittuntur, ijs quæ facilius, præſtare doceantur.* Quanquam *& hæc ratio ſuperioris loci afferri poteſt, ut ea inſita uocemus, quæ in nobis ſunt: aduenticia, quæ poßidentur.* Itaque Cicero Paradoxo *ſexto hac ratione diuitijs uirtutem dicit anteponendam.* Et *enim ſi iſti callidi rerum æſtimatores prata & areas quaſdam magno æſtimant, quod ei generi poſſeßionum minime quaſi noceri poteſt, quanti æſtimanda eſt uirtus, quæ nec eripi, nec ſurripi poteſt unquam, neque naufragio, neque incendio amittitur, nec tem-*

peſtatum,

peſtatũ,nec temporũ permutatione mutatur. Quanquam hoc exemplum ad locum alium paulo pòſt tractatum pertinet. Integra *autem contaminatis meliora ſunt,quod in ſuo quidque genere manens melius eſt, quàm ſi in aliud degeneret,aut à ſuo deflectat.* Itaque *hæc in rebus eiuſdem generis ſpectanda ſunt,* Vt *integri oculi & ualentes, iiſdem labefactatis & corruptis anteponantur,ut aqua & aer ſalubris peſtilenti, aliaq́; eiuſdem generis.* Hoc *argumento temperantia continentiæ anteponitur.* Iucunda *quoque minus iucundis anteponenda ſunt:idq́; fit propterea, quòd omnia uoluptatem & delectationem perſequuntur, et oblectationis cauſa expetunt.* In *his autem & alijs pleriſque locis cætera paria eſſe debent.* Non *enim dubium eſt, quin aliquid in quo minus ſit uoluptatis, quàm in alio,alia ex parte anteponi oporteat,ut in rebus bellicis minus eſt oblectationis, quàm in paranda & amplificanda re familiari, & tamen militaris diſciplina domeſticæ anteponitur.* Honeſta *uero ipſis utilibus anteponenda eſſe inter doctos & ſapientes conſtat,quos dignitas commouet maximè: pleriſque autem diuitijs & opibus hæc concedere uidentur oportere.* Sed *hoc loco non quid imperita multitudo ſentiat,ſed quid docti,attendendum eſt:honeſtatis autem & utilitatis definitionibus id facile docebitur.* Procliuia *etiam laborioſis præponderant,& contrà laborioſa procliuibus, ſed alia atque alia ratione &*

 ſenten-

ſententia. Nam illud ſuperius, quod eſt Ciceronis, *non omnino uerum eſt, ſed in rebus diuerſi generis.* Vt *uirtus eſt hoc modo diuitijs anteponēda, quod facilius ſit uirtutē ſi opera ei detur, adipiſci, quàm parare diuitias, cū ſemper in nobis ſit, ut eam habeamus, illas nō ſemper. Quarū enim rerū in nobis cauſæ ſunt, eas facilius habere & nanciſci poſſumus, quàm eas quarū cauſas in nobis non habemus.* Eodem *modo artes & ſcientiæ iiſdem anteponuntur. Poſterius autē* Ariſtotelis *eſt, idq́; confirmat hac ratione, quòd ea chariora ſunt nobis quæ non eſt facile parare. Virtus in hoc genere erit, & diuitiæ, ſi uirtutē in medio cōſiſtere definiamus; quod aſſequi ſit difficillimū.* Neceſſaria *quoque non neceſſarijs præponderāt.* Cum *hoc loco dico præponderare neceſſaria non neceſſarijs, bonitatē nō coniungo.* Neq; *enim ſi quid magis neceſſariū eſt, continuo etiā eſt melius.* Vt *uiuere neceſſariū eſt, bene uiuere nō neceſſariū: cum bene uiuere melius ſit, quàm omnino uiuere.* Itemq́; *uidere & audire, magis neceſſarium eſt, quàm integrè & acriter cernere, & facile audire, quorum hæc ſunt quàm illa meliora. Quod ſi quis obijciat, non neceſſaria contrà neceſſarijs anteponenda eſſe hoc ipſo quòd meliora, id non ſemper uerum eſt.* Melior *enim eſt* Dei *uita, quàm hominum: et tamen non eſt illa huic ab homine quidem anteponenda. Quicquid enim anteponitur, id in poteſtate ſit eius qui optat, neceſſe eſt.* Nec *ſi uitam eam quæ actio*

ne cernitur, Cicero extremo libro primo de Officijs anteponendam eſſe confirmat, quòd illa ſit magis neceſſaria, idcirco melior eſt. Hoc *apud Ciceronem ſequitur, Sua alienis ſcilicet anteponenda: apud* Ariſto*telem autē pro alienis, Communibus ponitur. utrunque uerum eſt. Virtus priore modo diuitijs præponitur. Nam cum ſuum cuiuſque in cuiuſque ſit poteſtate: & uirtus in hominis ſit poteſtate, diuitiæ in fortunæ temeritate, ſit ut uirtus diuitijs præpōderet.* Itaq; *hoc argumēto in libro de* Amicitia Cicero *confirmat ſummum bonum in diuitijs non eſſe ponendum:* Diuitias *alij præponunt, bonam alij ualetudinem, alij potentiam, alij honores, multi etiam uoluptates.* Beluarum *hoc quidem extremum eſt, illa autem ſuperiora caduca & incerta, poſita non tam in noſtris conſilijs, quàm in fortunæ temeritate.* Quod *autem ſequitur apud* Ciceronem, Rara *uulgaribus, ſcilicet anteponenda, id ad poſſeßionem modò referendum eſt, ut aurum quoniam rarum eſt, ferrum autem, ſtannum & plumbum uulgaria, ob eam cauſam illis anteponitur, quod auri inſignior ſit poſſeßio.* Nam *ſi ad uſum referatur, contrà uulgaria raris anteponi uidebuntur.* Quo *enim pluribus locis utimur, aut diutius, id anteponendum eſt, quoniam magis neceſſarium.* Se*quitur illud,* De*ſiderabilia ijs quibus facile carere poßis. hoc boni definitione continetur.* Nam *quum bonum ſit id quod expetatur, & deſiderabilia magis*

expe-

expetantur, quàm ea quibus facile carere poſſumus, ſit ut deſiderabilia illis anteponenda ſint. Illa *autem duo,* Perfecta *inchoatis,et* Tota *partibus anteponenda, in rebus eiuſdem generis ſpectanda ſunt.* Non *enim dubium eſt,quin ſi ad res diuerſi generis referantur,poſſint refelli.* Quis *enim perfectam ex ligno ſellam, aureæ inchoatæ,aut totam eandem ſellam parti eius quæ ex auro eſt anteponat?* Nam *quod ſequitur,* Ratione *utentia rationis expertibus, ſcilicet anteponenda, id ad generis & ordinis præſtantiam accommodandum eſt.* Rationis *enim expertia,ſi ex uſu & indigentia ponderentur, ferè anteponuntur.* Nemo *eſt enim,qui non pluris emat fundum, quàm pauperem qui ſit debilis, ſi uenderetur.* Eodemque *modo ſentiendum eſt de illo,* Animata *inanimatis.* Voluntaria *autem neceſſarijs tum anteponenda ſunt,quum ad animum utrunque refertur, ut neceſſarium idem ualeat,quod non uoluntarium.* Cicero *ipſe in primo de* Officijs *libro,* Platonis *de philoſophorum iuſtitia ſententiam hoc loco refellit,* Itaque *eos ad rempublicam ne acceſſuros quidem putat, niſi coactos. æquius autem id erat uoluntate fieri.* Nam *hoc ipſum ita iuſtum eſt quod recte fit, ſi eſt uoluntarium.* Hoc *enim quæri poteſt, melius ne ſit,ad rempublicam gerendam, coactum, an uoluntate ſua accedere.* Quanquam Cicero *mihi iniuria* Platonem *uidetur reprehendere.* Ait *enim* Plato *in ſecundo de* Republica,
Aū

δεῖ δὴ αὐτοῖς ἀνάγκην προσεῖναι καὶ ζημίαν, εἰ μέλλουσιν ἐθέλειν ἄρχειν.id eſt,Itaque ui & damno cogantur oportet,ut uelint ad rempublicam accedere. Sequitur etiam illud caput apud Ciceronem, Naturalia non naturalibus eſſe anteponenda. *Naturalia autem bona hoc loco ea intelliguntur potius quæ natura et ui ſua bona ſunt,quàm ea quæ à natura inſunt.* Nam *de his paulo antè diſſeruit,quum dixit,* Innata & inſita aſſumptis & aduenticijs ſcilicet eſſe anteponenda. *Hoc modo iuſtitia, & ius quod natura conſtat, meliora ſunt ijs,quæ lege aut uoluntate iuſta ſunt, ut non naturalia bona ea appellemus, quæ non natura, ſed uel lege,uel conſuetudine, uel pacto, uel alio modo bona ſunt. itaque hic locus latiſsime patet. Quæri enim hoc poteſt, Vtrum ius præſtantius, id ne quod natura,an quod lege conſtat,ut naturale, an ciuile? Et utri potius parendum, non ſcripto,an ſcripto? aliaq́ſ ſexcenta generis eiuſdem.* Alio *etiam modo naturalia bona intelligere poſſumus ea, quæ natura efficiuntur, ut non naturalia ea uocemus, quæ non natura, ſed uel arte,uel caſu fiant.* Hanc *ego ſententiam ut ueriorem eſſe credam,facit is locus qui proximè ſequitur,* Artificioſa non artificioſis *ſcilicet eſſe anteponenda,ut uideatur dixiſſe,quemadmodum ea quæ natura, ijs quæ non natura fiant, præſtant,ſic ea quæ arte,ijs quæ non arte efficiantur,eſſe meliora.* Itaque *hunc etiam locum,ut cæteros, adhibuit* Cicero *in ſecundo*

cundo de Natura deorum libro, Si ergo meliora ſunt ea quæ natura, quàm illa quæ arte profecta ſunt, nec ars efficit quicquam ſine ratione, nec natura quidem rationis expers eſt habenda. Quanquam aliam ad quæſtionem hoc eius argumentum pertinet. Huius loci magnæ quæſtiones ſunt propriæ, ut ſi quæratur, Melius ne ſit mundum natura, an caſu adminiſtrari? An melius ſit rempublicam natura, an pacto & inſtituto hominum eſſe conſtitutam?

Adhuc de ijs diximus, quæ numero & ſpecie comparantur. Nunc de ijs quæ ui conferuntur, dicendum eſt. Primus locus hic à Cicerone ponitur, Efficiens cauſa grauior, quàm non efficiens. Eum autem ſic intelligere debemus, ut dicamus eam cauſam quæ bonum efficiat, meliorem ea quæ non efficiat. Vt uirtus melior diuitijs, quoniam uirtus bonum efficit, diuitiæ non efficiunt. Diuitiæ enim tantum in ijs ſunt cauſis, ſine quibus nonnunquam bonum effici non poſſit. Itaque hoc loco ea cognoſcenda ſunt, quæ ſuprà de cauſis in earum loco tradidi. Nec uero cauſa efficiens grauior eſt modò, quàm non efficiens, ſed etiam quàm efficiens caſu & fortuito. Vt uirtus melior eſt, quàm fortuna, quod illa per ſe, hæc fortuito & impropriè cauſa eſt bonorũ. Contrà in malis eſt. Quod enim efficiens eſt malorum, deterius eo eſt quod non eſt efficiens. Et quod per ſe eorundem efficiens eſt, fugiendum eſt potius, quàm quod eadem temerè & caſu

ſu efficit. Vt culpa potius uitanda eſt quàm caſus, aut neceßitas. Cicero principio tertij libri de Officijs hoc loco uſus eſt, Si fugiendum id quidem cenſet, ſed multo illa peiora, mortem, paupertatem, dolorem, errat in eo quod nullum aut corporis, aut fortunæ uitium, uitijs animi grauius exiſtimet. Itemq́; duas cauſas efficientes comparari inter ſe licet, earumq́; ea melior erit primum, quæ aliquid melius efficiat, de quo genere iam antè dictum eſt: deinde ea cuius finis eſt præſtantior. Hoc modo artes omnes comparari inter ſe poſſunt, quoniam nulla eſt prorſus, quæ non ſit effectrix boni. Itaque ex finibus quos habent propoſitos, iudicanda & ſpectanda earum præſtantia eſt.

Sequitur hic locus, Quæ ſe ipſis contenta ſunt, meliora quàm quæ egent alijs. Hoc utitur Cicero in ſecundo de Officijs libro, quum iuſtitiam prudentiæ comparat. Harum igitur duarum ad fidem faciendam iuſtitia plus pollet: quippe quum ea ſine prudentia ſatis habeat autoritatis. Prudentia ſine iuſtitia nihil ualet ad faciendam fidem. Quo enim quis uerſutior & callidior, hoc inuiſior & ſuſpectior detracta opinione probitatis. Quamobrem intelligentia iuſtitiæ coniuncta, quantum uolet, habebit ad faciendam fidem uirium. Iuſtitia ſine prudentia multum poterit, ſine iuſtitia nihil ualet prudentia. Idem principio libri de Inuentione, eloquentiæ ſapientiam eodem argumẽto anteponendam eſſe concludit Ariſtoteles in Topicis eo

dem

dem modo fortitudini iuſtitiam dicit eſſe anteponendam. Quæ etiam in noſtra, ijs quæ in aliorum poteſtate ſunt, anteponuntur. Vt uirtutes quæ ſunt in noſtra poteſtate, meliores ſunt quàm externa bona. Nã ſi hic locus ad bona externa tantum referatur, non uideo quæ ſit eius cum illo diſsimilitudo, Sua alienis homines anteponunt. Poteſt etiam intelligi in iiſdem bonis & in diuerſis quæ ſint illa quidem noſtra, ſed alia in noſtra, alia in aliorum ſint poteſtate. Poteſt etiã ad illa bona quæ adipiſci poſſumus, et quæ nõ poſſumus referri, ut omnes malint uitam hic humanam & breuem, quàm diuinam & ſempiternam degere, quod hanc aſſequi non poſsint. Et omnes malint ſemper pedibus ingredi, quàm uolare: fruſtra enim id expetant. Extrema hæc duo huius tertij generis capita, Stabilia incertis: quæ eripi non poſſunt, ijs quæ poſſunt anteponenda, ſuprà expoſui. Reliquum eſt quartum genus, in quo quædã ad res aliquas, ut Ciceroni placet, ſpectatur affectio. Hic bona non per ſe ſpectantur, ſed quatenus aliorum ſunt uel propria, uel aduẽticia, uel innata. In hoc genere primum hoc caput numerat, Principum cõmoda maiora quàm reliquorũ. Ariſtoteles hoc & pluribus explicat, et manare uult latius. Ait enim ea bona omnia quæ in meliore inſunt, & quæ iuſtiorẽ habent uenerationẽ, meliora eſſe ijs quæ in deteriore: ut bona Dei hominũ cõmodis, & animi bona corporis bonis eſſe anteponẽda. Idẽ Cicero pri-

mo libro de Officijs, plus operæ in domeſticis, quàm in militaribus factis ponendum eſſe confirmat hoc argumento, Omnino enim illud honeſtum quod ex animo excelſo magnificoq; quærimus, animi efficitur non corporis uiribus. Paulò infrà, Honeſtum autem id quod exquirimus, totum poſitum eſt in animi cura & cogitatione. In libro de Senectute, Nihil igitur afferunt, qui in re gerenda uerſari ſenectutem negant. ſimileq; ſunt, ut ſi quis gubernatorem in nauigando agere nihil dicant, cum alij malos ſcandant, alij per foros curſent, alij ſentinam exhauriant: ille autem clauum tenens ſedeat in puppi quietus, non faciat quæ iuuenes. At uerò multo maiora & meliora facit. Non enim uiribus, aut uelocitatibus, aut celeritate corporum res magnæ geruntur, ſed conſilio, & autoritate & ſententia. Quanquam hoc exemplum eum locum magis attingit, quem ſupra tractauimus, Quæ à meliore efficiantur, ea meliora. Reſtant tria capita quæ definitione boni explicantur, Quæ iocundiora, quæ pluribus probata, quæ ab optimo quoq; laudata, ea ſcilicet eſſe meliora. Nam cum bonum ſit quod omnia expetant, plures inſtar omnium habentur, et optimus quiſq; & bonum non aliam ferè ob cauſam expetitur, niſi quia in eo uoluptas ineſt & oblectatio. Atq; hæ quidem quatuor partes ſunt, in quas comparationis locum Cicero diuiſit. Ariſtoteles autem multos præterea locos enumerat, qui ad ſuperiores addi poſſunt. Quæ igitur à meliore arte proficiſcun-

ſcuntur, ea ſunt eius ſententia, anteponenda omnia. ut quæ à philoſophia proficiſcuntur ijs meliora ſunt, quæ ab architectura. Itemq; quæ ui ſua in genere bonorum ſunt, ijs quæ nõ ſunt, ut iuſtitia quæ per ſe & natura ſua bonum eſt, uiro iuſto qui non per ſe, ſed iuſtitiæ interuentu bonus eſt, anteponitur. Et quæ omnino bona ſunt ijs quæ alicui proſunt, ut ualere quàm ſecari melius eſt. Quæ in antiquioribus ſita ſunt: ut ualetudo uiribus corporis, & corporis uires pulchritudini anteponendæ. Valetudinis enim antiquior quàm illorũ ſedes eſt. Illius enim ſedes in humore, ſiccitate, calore, et frigore, ijsq; omnibus ex quibus primùm animal conſtat: uires aũt corporis in neruis & oßibus ſitæ ſunt. Pulchritudo uerò corporis in apta quadam cõpoſitione membrorũ quæ poſteriora ſunt illis. Finis ijs quæ ad finẽ pertinent. ut beata uita uirtuti anteponitur. Quæ ad meliorem finem referuntur, ijs quæ ad alium. ut uirtus rebus ijs quæ ad ualetudinem pertinent. Quo tempore aliqua pluris ſunt, ea tum magis expetenda. ut in ſenectute externa bona & prudentia. Quæ per omne tempus ætatis plus poſſunt ijs quæ maxima parte, utiliora. ut iuſtitia fortitudine. Sunt præterea loci alij ab eo explicati & in tertio Topicorũ, & in primo de Rhetorica libro; quos cuiq; licebit, ſi ſit opus, depromere. Nos his contenti erimus, præſertim cũ neceſſariũ nullũ prætermiſiſſe uideamur. Quæ de cõparatione expetendarũ rerũ dixi, eadẽ, ſed cõtraria ex parte, ad fugiẽdarũ rerũ cõparationem

tionē accōmodari poſſunt. Vt enim quæ pluribus probata, meliora ſunt, ſic deteriora, quæ paucioribus. Et quemadmodum quæ per ſe bonorū cauſæ ſunt, anteponi debent, ita poſtponenda ea quæ per ſe ijs quæ nō per ſe cauſæ ſunt malorum. Eadem eſt reliquorum ratio & ſententia. Scire autem oportet id quod ſuperiore libro dixi, accidentis eſſe omnes quæſtiones, ad quas adhiberi poßit hic cōparationis locus. A pari autem argumentorum totidem genera, quot à maiore & minore, ſumuntur. Nam & numero, & ſpecie, & ui, & ad aliquas res affectione comparantur. Tractatio etiam eadē eſt omnino, niſi quòd hic in cōparatione uerbis ijs quæ æqualitatem declarant, utendum eſt. Quoniam locos omneis qui in utrūq; quæſtionis genus conuenirent, tam in id quo ſimpliciter aliquid quæritur, quàm in id quo comparatè, expoſuimus, eosq; ad quatuor illa quæ ſola in diſputationem incidere poſſunt, genus dico, definitionem, proprium & accidens, accommodauimus: in quibus omnibus id quæritur, nū aliquid alteri omnino conuenit: ſequitur ut de locis ijs diſſeramus, qui apti erunt ad eas quæſtiones, quibus quæritur, num uerbum propoſitum ſit rei de qua agitur, genus, proprium, accidens, aut definitio. Nam cum hoc primū quæri debeat, num res rei, aut uerbum uerbo conueniat omnino: deinde quomodo conueniat, an ut genus, definitio, propriū, aut accidens, quoniā ſatis de ſuperiore diſſeruimus, fit ut iam alterum tractare debeamus. Quæſtionū autem

genera hoc loco erunt totidem, quot dixi in omnem incidere diſputationem. Primum erit generis, alterũ proprij, tertium definitionis, accidentis extremũ. Primi generis hoc erit exemplum, Sitnè habitus perturbationis genus? Et num uoluntarium ſit perturbationis differentia? Alterius erit huiuſmodi, Num ignis ſit propriũ celerrimè ſurſum ferri? Definitionis, ut, an hoc totum, rerũ expetendarũ fugiendarũq; ſcientia ſit prudentia definitio? Primũ de genere dicemus, deinde de cæteris.

Genus quidem quid ſit, quotq; in partes tribuatur, & quæ ſit eius cũ reliquis diſsimilitudo, iam libro ſuperiore diximus. Loci autem ijdem in hãc quæſtionem incurrent, qui in ſuperiores. Nam & à definitione, & ab enumeratione partiũ, & à genere, & à forma, & à coniugatis, & à ſimilitudine, & à diſsimilitudine, & ab antecedentibus, & à conſequentibus, & à contrarijs, & à repugnantibus, & à cauſis, & ab effectis, & à maiore, minore, ac pari ad confirmandum & refellendum aliquid alicuius eſſe genus, argumentum ſumi poteſt. De quibus omnibus pauca dicenda ſunt, ac primum de definitione. Duci quidem poteſt à definitione quadruplex argumentũ. Primum à generis, alterum à ſpeciei, tertiũ ab eius rei quæ genus eſſe dicitur, quartũ ab eius rei cuius id de quo agitur, genus eſſe ponitur aut non ponitur, definitionibus. À generis definitione, ut ſi quæratur, ſitnè animal homini genus? id cõfirmari poterit hoc modo, Si animal ita in hominibus intelligitur,

gitur,ut de iјs,ac de aliјs prætereà ſpecie differentibus in quæſtione quid eſt dicitur,animal homini genus eſt: primum autem eſt:ſecundum igitur. Ac in cõfirmatione quidem hoc uno modo concludi poteſt. In refutatione autem magnam nobis hic locus ſuppeditabit copiã. Nam cum generis definitio multas complectatur partes,nullam abeſſe oportet,ſi genus futurũ eſt id de quo quæritur. Itaq; genus propoſitũ,ſi uel de multis ſpecie differẽtibus, uel de eo cuius genus eſſe ponitur in quæſtione quid eſt non dici concludatur, refelletur. Prior locus erit,ſi quis deum aut ſolem genus eſſe cõceſſerit, hoc modo,Si ſol de multis ſpecie differentibus nõ dicitur,ſol non eſt genus omnino:Sol autem non dicitur de multis ſpecie differentibus:Sol igitur genus non eſt. Poſterioris autem exemplũ erit huiuſmodi, Si mortale in quæſtione quid eſt de homine non dicitur, mortale hominis genus non eſt,&c. À ſpeciei autem definitione in refellendo ualebit, nec uerò omnis,ſed eius quæ modo eſt ſpecies non etiam genus. ut in ſuperiore exemplo, Sol non dicitur niſi de uno, aut multis numero tantum differentibus. Sol igitur non eſt genus. quanquam hoc genus argumenti ſuperiori diſſimile nõ uidetur. À definitione autem eius quod alterius genus eſſe ponitur, nõ ſolum in refutando,ſed etiam in probando ſequitur concluſio.In refutando quidem ſi definitio generis propoſiti formæ cuius genus ponitur, non conueniat, eius non erit genus. Generis enim cum ſpecie communicari

debet definitio. ut ſi quis animatæ naturæ ſentientẽ genus eſſe dixerit, refelletur hoc modo, Si corpus animatum non eſt natura animata ſenſus particeps, non eſt genus animatæ naturæ natura ſentiens. Hoc appellat Ariſtoteles participare aliquo. Eſt autem aliquo, ut genus ſpecie, participare, eius recipere definitionẽ. Loci huius uis in eo poſita eſt, quod modo dixi, Generis cũ ſpecie definitionem communicari oportere. Nam cum genus latius pateat quàm forma quælibet, eáq; quæ ſupra ſunt in ijs dicantur quæ ſibi ſubijciũtur, fit ut eorũ quoque dicantur definitiones. In confirmatione autem ita deniq; ualebit, ſi conſtet conuenire, & ſit ſolum cõtrouerſia an ut genus conueniat. Tum enim ſatis erit oſtendere alicuius generis eorum quæ ſupra ſunt, etiam formæ conuenire eandẽ definitionẽ. A ſpeciei autẽ eius generis de quo agitur, definitione in refellendo argumentum firmũ elici poteſt. ut ſi quis ponat id quod eſt genus unius, aut rei, id refutari licebit hoc modo, Si unius definitio cũ eo quod eſt cõmunicatur, non eſt genus unius id quod eſt. Cõmunicatur aũt: Nõ eſt igitur eius genus. Poteſt primo loco ipſa definitio exprimi. Eodem modo nec doloris ægritudinem, nec lætitiæ gaudiũ genus eſſe doceri poteſt. Loci caput eſt & firmamentũ, formarũ definitionẽ generi cõuenire nõ oportere. Nam quoniã genus de multis ſpecie differentibus dicitur, & ea quæ ſuprà ſunt, de ijs quæ infrà: aut certè ea quæ æquè patẽt, de ijs quæ tam latè patent, ſpeciei definitio generi conuenire

uenire nullo modo poteſt. Hoc aũt loco nõ ſolum ex eo aliquid genus alterius non eſſe doceri poteſt, quòd ſpeciei definitio illi quod genus ponitur, conueniat: ſed ex eo etiam, quòd cũ eo genere quòd ſuprà eſt, ut à capite etiã arceſſamus, cõmunicetur. Proximus locus eſt à partiũ formæ enumeratione, ualet in utranq; partẽ. In confirmatione, ut ſi quæratur, ſitné corpus animalis genus? id probabitur hoc modo, Si omne animal eſt uel rationis particeps, uel rationis expers, corpus animali genus eſt: quod aũt eſt rationis particeps & expers, id omne animal eſt: corpus igitur animali genus ſit neceſſe eſt. Atq; hoc ducitur ab enumeratione differentiarũ. Ab enumeratione aũt formarũ hoc modo, Si omne animal aut homo eſt, aut beſtia: & omnis homo, omnisq; beſtia animal eſt: corpus eſt genus animali. In refutatione cõtra docendũ eſt partẽ nullã earũ quæ ſpeciei ſubiectæ ſunt, generi de quo quæritur, cõuenire. ut ſi quæratur, ſit ne numerus animi genus? id refelletur hoc modo, Si animus nec par, nec impar numerus eſt: non eſt numerus animi genus omnino: Animus autem nec par, nec impar numerus eſt: Non eſt igitur animi genus numerus. Idem ad enumerationem formarũ transferri licet, ut dicamus, ſi animus nec duo eſt, nec tria, nec quatuor, & ſic deinceps, animi genus non eſt numerus: Primum autem abeſt: Secundum igitur. Locus communis eſt, De partibus formarũ genera dici oportere. Generis partibus idẽ, ſiue probãdo, ſiue refellẽdo cõcludere

poſſumus. Genus autem diuiditur in ſummum genus medium & infimum. Quanquam hoc potius ad probandum aut refellendum aliquid eſſe genus omnino, conducit. Proximus locus eſt generis. Plurimus eius eſt uſus in refutatione. A genere quidem formæ cuius genus propoſitum eſſe cõceditur, hoc modo licebit refellere, ſi quæratur exempli cauſa, An quemadmodũ placet Socrati, temperantiæ ſit genus ſcientia? Si uirtus genus temperantiæ eſt, nec ſcientiæ ſubiecta eſt, nec eã complectitur, temperantiæ non eſt genus ſcientia: Virtus aũt genus temperantiæ eſt, nec uirtus ſcientiæ ſubiecta eſt, nec eam complectitur: Non eſt igitur ſcientia temperantiæ genus. Huic loco occurritur, diciturq; ſatis uideri, ſi duo genera certæ formæ uni generi ſubijciantur. quod in duobus, de quibus agitur, contingit. Habitus enim & uirtutem & ſcientiam complectitur. Itaq; hoc addendum erit ad argumentum, ſit ſecutura concluſio. Nam tum ſemper erit neceſſaria. Ac mihi quidem certè non ſemper omnino dicendum uidetur duo illa genera eidem non ſubijci: ſed ſæpe hoc ſolum pronunciandum eſt, non cõtineri illa eodem citra ſummum genus. Idem licebit refellere, ſi à genere eius quod genus eſſe ponitur, ducamus argumentum. ut ſi quæratur, Sitné animi numerus genus? reprehendetur hoc modo, Si numerus non eſt qualitas, non eſt numerus animi genus: Primum autem abeſt: Secundum igitur. Locus communis, Cuius genus non eſt id quod ſupra

eſt,

eſt, eius non eſt quod infra eſt genus. Hoc in loco utile erit etiã uidere, num genera quæ ſupra ſunt de forma cui genus propoſitũ datur, in naturæ quæſtione dicantur omnia. Si quod enim non dicatur, non erit uerũ genus. ut ſi quis dicat, corui id quod nigrum eſt genus, refelletur hoc modo, Si id quod coloratum eſt genus eius eſt quod eſt nigrum, nec de coruo in quæſtione naturæ id quod coloratum eſt dicitur, id quod nigrum eſt eſſe corui genus non poteſt. In cõfirmatione autem nullum argumentum hic locus ſuppeditat. Forma ſequitur, cuius locus ſolum ualet in refutatione. Vt ſi quæſtio ponatur, An numerus animi genus ſit, refelli poterit hoc modo, Si animus eſt uitæ particeps, nec ullus numerus poteſt uiuere, profecto animi genus eſſe numerus nullo modo poteſt. A coniugatis exemplum erit huiuſmodi, Si iuſtitiæ ſcientia genus eſt, quod ſcienter fit, eius erit genus quod iuſtè fit: non eſt autem id quod ſcienter fit eius quod fit iuſtè genus: non eſt igitur iuſtitiæ genus ſcientia. In confirmatione ualet idem locus, Si ſentiendi iudicare eſt genus, ſenſus etiam genus iudicium eſt: Sentiendi autem iudicare genus eſt: Senſus igitur genus eſt iudicium. Similitudinis hoc exemplum erit, Si iuſtitiæ genus eſt uirtus, iniuſtitiæ etiam uitium genus eſt: Primum aũt eſt: Secundũ igitur. Propoſitionis erit ratio, Quam enim rationẽ habet uirtus ad iuſtitiam, eandem uitium ad iniuſtitiã habet. Idem argumentũ ex contrario etiam ducitur, ſed ratio propoſitionis diuerſa eſt.

Si enim ex contrario ſumatur, hæc ratio afferetur, Si contrarium contrarij genus eſt, & propoſiti contrarij genus erit propoſitum contrarium. In alijs etiam ualet hic locus. In refutatione hoc modo, Si uoluptatis bonū genus non eſt, nec utilitatis eſt. Quam enim habet rationem ad bonum uoluptas, eandem habet utilitas ad eandem. Vtrunq; enim eius efficiens eſt. Diſsimilitudinis locus eodem modo in utranque partem ualet. Non quemadmodū uirtus temperantiæ genus eſt, ita eſt continentiæ. In cōfirmatione, Si animi genus eſt natura incorporea: animalis, corpus eſt. Quanquam hoc argumentum ad ſimilitudinem referri poteſt. A conſequentibus etiam generis firma argumenta ſumuntur, ſed ſolum in refutatione, Si homo de multis ſpecie differentibus non dicitur, homo non eſt genus. Si mortale in quæſtione naturæ non dicitur, non eſt hominis genus. Hæc enim duo generis ſunt conſequentia. Si quid enim genus ſit, id de multis ſpecie differentibus dicatur, neceſſe eſt, itemq; in naturæ quæſtione. Idem locus eſt à conſequentibus ſpeciei propoſitæ, & generis propoſiti. Si enim detur formæ eiuſmodi genus quod formā ipſam antecedat, aut quod eandem neq; ipſum neq; differentia ſequatur, genus eſſe illius hoc loco refelletur. Debet enim formam ſequi & genus et differentia. Si enim homo eſt, etiam animal eſt, & rationis particeps: contrà non ſi animal eſt aut rationis particeps, cōtinuo homo eſt. In hoc errore uerſantur, qui animi genus numerū

eſſe

eſſe dicunt. Nam cum natura ſeu eſſentia omnis accidens ſequatur, animus aūt quem formā ponunt ſit natura, & numerus quem genus ponūt, ſit accidens: non eſt dubium quin id genus eſſe ſtatuāt, quod antecedat, cum ſequi debeat. Idem etiam uſuuenit ijs qui id quod eſt, unius genus ponunt. Ei enim quod eſt, non antecedit unum. quod in ſpecie neceſſariū eſt. Antecedere autem hoc loco id dicitur, à quo ſequitur neceſſaria naturæ cōcluſio. ut ſequitur, Si homo eſt, etiam animal eſſe. At ſequitur ſi id quod eſt ſit in rerum natura, etiam unum eſſe. Duorum autem ſuperiorum argumentorū unum eſt ab antecedentibus, alterum à conſequentibus. Vt enim dixi, & genus formam ac differentiam antecedere, et forma atq; differentia idem ſequi debet. Sequitur contrariorū locus. Eorū quatuor ſunt, ut antè dixi genera. Ex ijs quidem quæ aduerſa dicuntur, multa argumenta in utranq; partē ſumi poſſunt. In confirmatione tria hæc firma erūt. Primū à cōtrario formæ, Si formæ generis de quo agitur, ſit contrariū, quod quidē in eodem genere in quo forma illa, collocetur: non reperiatur aūt ullum generis cōtrariū, genus erit id quod propoſitū eſt. quomodo affecta ſunt inter ſe, uirtus, uitium habitus, ut habitus affectioni ſubijciatur. Alterū genus in cōtrarijs tantū ualet ijs quæ media habent, quæ eadem media cum extremis communicant. Atq; idem à formæ contrario ducitur hoc modo, Si rufus color forma eſt coloris, etiā color nigroris genus ſit neceſſe eſt.

Locus

Locus communis, Quod genus medij contrarij eſt, idem et extremi contrarij. Tertius modus à generis cõtrario ſumitur. Cuius exemplum eſt huiuſmodi, Si uirtùs temperantiæ genus eſt, & uitium intemperantiæ. Primum autem eſt: Secũdum igitur. Locus communis, Si contrarium contrarij genus ſit, & propoſiti id de quo agitur genus ſit neceſſe eſt. Atque hæc quidem ad confirmandum adhibentur. In refutatione autem hæc ualent. Primum ex formæ contrario, cum nihil generi eſt contrarium, hoc modo tractabitur, Si habitus non eſt genus impudentiæ, nec habitus eſt uerecundiæ genus. Locus communis, Si formæ contrarium non eſt generis propoſiti forma, nec formæ ipſius genus erit de quo agitur. Contrariorum enim eadem ſunt genera. Alterum argumenti genus à generis de quo quæſtio eſt, contrario ſumitur. Eius exemplum erit huiuſmodi, Si impudentiæ genus non eſt uitium, nec uerecundiæ uirtus genus eſt. Locus communis, Si contrariũ generis de quo agitur, non eſt genus contrarij formæ illius generis, nec propoſitum genus propoſitæ formæ genus eſt. Nam quemadmodum ſupra dixi, Contrariorũ genera ſunt contraria. Tertium genus argumenti rurſus à formæ contrario ſumitur. Eius hæc tractatio eſt, Si actionis qualitas nõ eſt genus, nec perpeßionis eſt. Locus cõmunis, Quorum cõtrariorũ alterius nullum genus eſt, nec alterius eſſe. Quatuor præterea Ariſtoteles argumẽtorũ genera quæ ad refellendũ pertinet, proponit.

Mihi

Mihi autem hæc ſatis multa ſunt, quoniam non eſt mihi propoſitum ſingula perſequi. Ab ijs autem contrarijs quæ priuantia Cicero uocat, Græci alij στερητικὰ Ariſtoteles ἕξιν & στέρησιν, ſumũtur argumenta quæ ualent in utranque partem. In confirmatione exemplũ erit idem quod aduerſorum, Si cæcitatis genus eſt ſenſus uacuitas, aſpectus etiam genus ſit ſenſus neceſſe eſt. Locus communis, Si unius contrarij contrarium ſit genus et propoſitæ formæ contrariæ contrarium id quod quæritur, genus erit. Atq; hoc unum in confirmatione firmum eſt. In refutatione duo ſunt. Prioris generis exemplum eſt tale, Si mortis genus eſt diſſolutio, uitæ nõ eſt idem genus. Locus communis, Priuantium non eſſe idem genus proximum. Poſterioris erit huiuſmodi, Si cæcitatis ignoratio genus non eſt, nec aſpectus genus eſt ſcientia. Aientia & negantia ſequuntur: quæ idem argumentandi genus ſuppeditant, quod in quæſtione ſimplici. In confirmatione eius tantum uſus eſt. Si id quod non eſt uirtus, genus eſt eius quod non eſt iuſtitia, uirtus etiã iuſtitiæ geuus eſt. Aut contra, Si uirtus iuſtitiæ genus eſt, quod non eſt uirtus eius quod non eſt iuſtitia, erit genus. Ab ijs autem quæ cum aliquo conferuntur, multa argumenta duci licet. In confirmatione à ſpeciei contrario hoc modo, Si ſimpli genus ſit id quod cũ aliquo confertur, dupli etiam eſt. Locus communis, Si ſpecies genus habeat ea quæ cum aliquo cõferuntur, et genus propoſitum habebit. Alterũ eſt in confirmatione, cuius

cuius hæc tractatio eſt, Si dupli genus eſt multiplum, & ſimpli ſubmultiplum. Locus communis, Contrariorum contraria ſunt genera. In refutatione autem multo plura ſunt, quæ omnia non neceſſe habemus exponere. Vnum eſt huiuſmodi, Si ſpecies per ſe ad id referatur, ad quod genus propoſitũ nõ poßit. Alia peti poſſunt à categorijs. ut ſi non ſint ſimul natura ſpecies & propoſitum genus: ſi non eodem caſu inter ſe conferantur: ſi non reciprocentur. A cauſa efficiente argumentum ualet in utranq; partem. In confirmatione hoc modo tractabitur, Si docendi genus eſt agere, doctrinæ etiam aut inſtitutionis genus eſt actio. Quod etiam ualet in refutatione. Si enim docẽdi genus non eſt agere, nec doctrinæ erit actio genus. Si idem argumentum cõuertamus, ducetur ab effectis, Si inſtitutionis actio genus eſt, et inſtituendi agere eſt genus. Si ædificij opus genus eſt, ædificandi etiã genus eſt operari. Reſtat locus comparationis, ex maiore, minore, et pari. Huius loci uſus eſt plurimus & in confirmatione, & in refutatione. In confirmatione, primũ ſi quid ſpeciei genus eſſe oſtendere uelimus, id uel ex alio genere, quod aut minus ſpeciei propoſitæ genus ſit, quàm noſtrũ, aut æquè, id eſſe cõcludemus. uel ex alia ſpecie, cuius id genus de quo agitur, aut magis quàm noſtra, aut æquè ſit genus. Exẽpla erunt huiuſmodi, Si dialecticæ ars eſt æquè genus ac uis, uis autem eius genus eſt, etiam ars erit. Quod etiam ad argumentum ex maiore transferri licet. Sunt

enim

enim pleriq; qui dialecticam uim diſſerendi, nõ artem eſſe definiant. Sunt contrà qui citius eam artem quàm uim & rationem eſſe concedant. In alio genere ſpecies alia ponitur hoc modo, Si artis dialectica ſpecies eſt quædam magis quàm rhetorica: & rhetorica eſt, erit etiam dialectica. Ita ars dialecticæ eſt genus. Ad æqualitatem idem exemplum transferri poteſt. Atq; hoc poſterius ad probandam quoq; ſpeciẽ adhiberi licet. In refutatione contraria ex parte hic tractatur locus, Si ſenſus genus magis eſt ſcientia, quàm uirtutis: nec ſenſus eſt genus: ne uirtutis quidem eſt. Si continentiæ æquè ac patientiæ uirtus eſt genus, et continentiæ nõ eſt, nec erit patientiæ. Si continentia æquè aut potius quàm uerecundia, uirtutis forma eſt: nec cõtinentia eſt, nec erit uerecundia: ita non eſt uirtus uerecundiæ genus. Idem transferri licet ad probandam ſpeciem. Nec uerò hæc ſola, ſed & ſuperiora omnia. Nam cum generis hæc ſit hoc loco quæſtio, Sit'ne, exempli cauſa, uerecundiæ genus perturbatio? & ſpeciei hæc, An uerecundi ſpecies ſit perturbationis? non eſt dubium quin in utrumque genus eadem argumenta adhibeantur. Quin etiam eadem in differentiæ conuenient quæſtionem. Nam quoniam cum quæritur aliquid de differentia, hoc ſolet quæri, Sit'ne, exempli gratia, id quod uoluntarium eſt uirtutis differentia, uel bonum rationis particeps, fieri non poteſt, quin ijdem loci ad hæc accommodentur, præſertim cum uel in generibus, uel in generum

formis

ſubijciuntur,ut homo & equus. Subijciuntur enim generi animalium. Contrà diuerſi generis ſunt ea, quæ diuerſis generibus ſubijciuntur,ut homo & uirtus. homo enim in natura, uirtus in qualitate collocatur. Eiuſdē autem ſpeciei ſunt ea, quæ multa ſunt & eidem ſpeciei ſubijciuntur,ut duo homines: differunt uerò ſpecie ea, quæ non una & eadem ſpecie continentur, ut bos & equus. Alia eſt enim boum ſpecies, alia equorum. Eiuſdem autem numeri dicuntur ea, quorum nomina ſunt multa,res eadem,ut homo & ridens,homo & animal rationis particeps mortale, ut ea omnia quæ à grammaticis ſynonyma uocantur. Diuerſi numeri ſunt ea, quorum & nomina multa ſunt & res diuerſæ,ut ſingulæ res omnes. Eiuſdem autem numeri aliqua ex eo dicuntur,quòd eundem numerum explent & conficiunt, ut unionē pro numero uſurpemus. Neq; enim id quod definitur & definitio,alium numerum,ac alterū eorū efficiunt,ut nō dicuntur duæ res,ſed una tantummodo, quod ſecus eſt in cæteris. Cumq; his tribus modis res eædem aut aliæ dicantur,tamen cū aliquid in diſputatione incidit,idemné ſit an aliud, id ferè quæritur, an res eadem ſit una quæ altera. Itaq; Cicero in Topicis cum eos locos qui in hanc quæſtionem cōueniunt, nominat, ſolum de eadem quæſtionē differit. Idq; hinc intelligi poteſt,quòd ſi huius hæc,illius illa cauſa eſt,aut ſi ex alio hæc,ex alio illa effecta eſt, concludi poſſe dicit, res illas nō eſſe eaſdem. Quod non eſt neceſſe in tribus ge-

neribus quæ explicaui. Nam alia hominis cauſa eſt, alia equi, cum interea homo et equus ſint generis eiuſdem. Eodem modo Ariſtoteles quem in his libris ſecuti ſumus, huic quæſtioni omnes locos accõmodauit. Quocirca nos ad idem genus locos referemus. Si omnes ſuperiores uelim repetere, uereor ne curioſus uidear. Itaq; cõtenti omnes erunt, ſi admoneam, eoſdem ferè omnes in hanc etiam poſſe incurrere. Si enim unius definitio, aut genus, aut coniugatum, aut contrarium, aut conſequens, antecedens & repugnans, aut cauſa, aut effectus ſit, alterius autem non ſit, ex quouis horũ non eſſe idem concludere licebit. Ac in refutatione quidem ſi horum unumquodq; abſit, firma erit concluſio. In confirmatione autẽ ut argumentũ firmũ ſit, hæc ferè omnia oportet concurrere. Neq; enim ſatis eſt ut ſint idem aliqua, eorum idem eſſe genus, eadem coniugata, eadem contraria, conſequentia, antecedentia, repugnantia, eandem cauſam, eadem effecta. Nam & hominis atque bouis idem genus eſt: & ignauiæ ac audaciæ idem eſt contrarium, fortitudo: & iuſtitiæ ac iuſti eadem ſunt coniugata, iuſtè: et hominis ac bouis eadem ſunt tũ antecedentia, tum conſequentia, tum repugnantia, qua ex parte animalia ſunt: & ſingulorum hominum qui fratres ſunt, eadem eſt cauſa: & maris atq; fœminæ idem effectus. Ita fit, ut ſolus ferè definitionis locus firmum ad id probandum ſuppeditet argumentum. Sunt tamen alia quæ ad definitionis locum quodammodo referuntur.

tur. ut, Quæ duo ſunt idem quod tertiū aliquid, ea idē ſunt. Quæ eadem prorſus habent rerum attributa, ea idem ſunt. Quæ duo in iiſdem omnino rebus dicuntur, ea non differunt. Quæ eadem cōtraria ex parte ualent in refutando. Si qua enim duo ſint eiuſmodi, ut eorum alterum ſit idem quod tertium, nec alterum ſit, ea non ſunt idem. Quod etiā fit in cæteris duobus. Quæ enim ſunt eiuſmodi, ſine quibus uniuerſis res eædem eſſe nequeant, eorum ſi quid tollatur, & adimatur uni, non erit idem quod alterū. Sed hoc loco ne nos attributorū diſſimilitudo fallat, uidendum eſt. Neque enim ſi quid uni attribuatur, alteri non attribuatur, ſed adimatur, continuò ea duo non erunt idem. Sic enim idem homo qui uno tempore albus eſt, alio niger, alius atq; fuerat eſſet. In quo illud generale præceptum tenendum eſt, eas res quæ ſenſus aut rationis ſunt participes, attributis iis quæ in nouem extremis categoriis collocantur, ſiue addantur, ſiue tollantur, non alias effici, ſed eaſdem permanere. Vt homo eſt idem uir, qui puer erat: idem pater, qui ante quàm generaret: idem cum bonus, et cū malus eſt: idem cū agit quid, & cū nihil agit: idem cum patitur (excipio mortem & eorum membrorum præciſiones quæ neceſſaria ſunt) & cum non patitur: cum in Gallia eſt, & cum in Germania: æſtate, & uere: cum ſtat, & cum ſedet: cum deniq; ueſtitus eſt, & cum nudus. Quapropter ſi quid eſt quod alias eiuſmodi res faciat, ſunt eorum ſolum membrorum ampu-

tationes,ſine quibus cohærere nullo modo poſſunt, ut caput, ut thorax, ut cor. Cauſa autem eſt, quòd ſolus animus ſenſus & rationis particeps, in his rebus, ut ſint eædem, ſpectatur. Itaque tollantur licet omnia membra, dummodo animus maneat, hæ res eædem numero remanebunt. In cæteris autem rebus, quæ per ſe cohærent, magis materiæ quàm ſpeciei & formæ habetur ratio. Itaque ſi qua pars paulò inſignior & euidentior tollatur, non iam eædem dici ſolent. Quanquam in iis etiam quæ pubeſcunt, & augeſcunt, animi qui dat uitam qua uigent, ratio ducitur. Nam ut primum pubeſcere, & uiuere deſinunt, aliæ eſſe dicuntur. Eas autem reliquarum categoriarum attributa, nullo modo alias reddunt. Immutatæ enim & commutatæ dicuntur, non aliæ propriè. Itaque has omnes quaſi differentias Porphyrius non aliud facere, ſed ſolum commutare dicit. Ac de his quidem rebus quæ per ſe cohærent, hoc ſentiendum eſt. De iis autem quæ non per ſe conſtant, ſed ſolum in ſuperioribus naturis inhærent, cuiuſmodi accidentia uocantur, nō eodem modo iudicare poſſumus. Relationum enim quæ re ipſa ſunt, nullæ ſunt partes. Reliquorum etiam generum quanquam ferè partibus conſtant, ut magnitudines, & numeri, ut qualitates & actiones, tamen alia ratio eſt. Nam actiones, uoces & tempora quoniam effluunt ac labuntur continenter, nunquam eadem re ipſa permanent. Numeri etiam non ſolum reipſa, ſed ſpecie etiam unius, id eſt unitatis

tis

tis tum adiectione, tum detractione differunt. Qualitates uerò quæ ſunt à natura ſuſceptæ, in animis noſtris ſemper eædem manent. Quæ autem ſtudio noſtro comparantur, ut uirtutes, uitia, & artes eædem uſque ad interitum ſuum perſeuerant. Quanquam has & reliquas ex maiore parte iudicari ſpectariq; nihil abſurdum eſt. Magnitudines autem ad rerum earum quæ ſenſus expertes ſunt, aut illæ potius ad harum normam qua ex parte magnitudo ſpectatur ſunt dirigendæ. Ac mihi quidem naturæ in his habenda ratio uidetur. Sunt enim quædam quæ natura ſua creſcunt, ut lapides, ut ferrum, ut reliqua quæ metalla dicuntur. Neque enim dubium eſt, quin ea quæ ſunt eius generis, cum à primo ortu perexigua ſint, maneant eadem, & primã naturam ſuam ſtatumq; retineant, cum ad eam magnitudinem quam eis naturæ lex præſcripſit, peruenerint. In detractione autem maioris partis, dum multo præſtet, habendam rationem eſſe exiſtimo. Maior enim pars in his ad totum eandem rationem habere uidetur, quàm in homine partes neceſſariæ. Vt enim ſi caput homini præcidatur, iam alius eſt: ita ſi maior pars aut etiam media eiq; proxima auferatur, alia natura eſſe dicetur. Nam qua ex parte magnitudo eſt alia uidetur eſſe ſimul atque aliquid certi detractum eſt. Reliqua ſunt nobis quæſtionum genera, id quo quæritur, Sitné id de quo agitur, & cuius ſit proprium: & id quo quæritur, An ſit aliquid, & cuius ſit accidens.

Primum de proprij, quoniam rei magis cõuenit, quæſtione dicamus. Proprij *autem quatuor genera ponit* Ariſtoteles, *unum quod per ſe ac ui ſua eſt: alterum quod cõparatè: tertium quod ſemper eſt: quartũ quod ad aliquod tempus eſt proprium,* Simpliciter *ac ui ſua id proprium eſt, quod omnibus eiuſdem generis aut ſpeciei tribuitur, & ab omni alio genere & ſpecie ſeparat, ut hominis proprium eſt animal eſſe natum ad ſcientiam.* Id *enim in omnes homines cadit, eosq́; à cæteris ſeparat.* Comparatè *autem id proprium eſt, quod non ab omnibus ſecernit, ſed ab eo uno cui comparatur, ut ſi conferas hominem cum beluis, & illius dicas proprium proſpicere rebus futuris: beluarum, ferè præſentium ſenſum habere.* Semper *proprium eſt quod ſemper conuenit, nec unquam amittitur, ut animal ex animo & corpore conſtare.* Aliquando *id proprium eſt, quod ad aliquod ſolum tempus conuenit, ut hominis eſt in ſenectute caneſcere.* Propria *rurſus alia uno uerbo, alia pluribus explicantur.* Vno *uerbo, ut hominis ridens proprium eſt: pluribus, ut eiuſdem propriũ eſt hoc totum, animal quod aptum animum habet ad uirtutes recipiendas.* Hoc *autem loco de eo proprio diſputandum eſt, quod à principio definiuimus.* Cuius *pars ſunt quædam ea quæ pluribus uerbis exprimuntur.* Ac *ea quidem genus cõplecti debent quod in naturæ quæſtione dicatur, ut* Ariſtoteli *placet.* Quoniam *autẽ, nec hoc ipſe obſeruat in tradendis proprijs, nec facere cõmodè*

modè poſſumus,ſatis erit ſi uerbis illuſtrioribus & notioribus quàm ea ſint quorũ ſunt propria,explicabuntur. Ex quo perſpicuũ eſt, qui loci in huius generis quæſtionem ſint accommodati. *Omnes enim qui definitionis ſunt,qua parte nihil in ea deeſſe aut redundare,& ipſa uerbis magis perſpicuis cõſtare debet, quàm ſit id quod definitur, huius etiã ſunt proprij. Cõmunes autẽ loci ex cõtrarijs,ex coniugatis,ex ſimilitudine,ex maiore,minore,& pari,nõ ſolũ in hanc, ſed etiam in definitionis,& in accidentis quæſtionem conuenient eodẽ modo tractati,quo in generis quæſtionibus tractari dixi oportere.* Proprius *autẽ erit is maximè, qui à definitione ſumetur ea quam initio libri ſuperioris explicaui.* Ex *quo etiam locus antecedentiũ ducitur.* Si *proprium eſt,reciprocatur: non reciprocatur autem:non eſt igitur eius proprium.* Ex *repugnãtibus,* Si *propriũ eſt,in quæſtione quid eſt non dicitur:Atqui dicitur:*Nõ *igitur eſt proprium.* Rurſus *ex cõſequentibus,*Si *proprium eſt,ſemper cõuenit:*Non *autem ſemper cõuenit:* Nõ *igitur proprium eſt.* Ex *forma etiam erit hic locus proprius in refutatiõne,* Si *hominis propriũ nõ eſt qua ex parte homo eſt,uigilare,hominis uigilare propriũ non eſt.* Vtile *etiam erit ex generis,ſpeciei,differentiæ, & accidentis definitionibus, id quod alicuius propriũ eſſe dicitur,non eſſe oſtendere.* Quod *in cæteris quoq; obſeruandum eſt.* Cum *autem hæc quæſtio ponitur,* Sitnè *accidens id quod propoſitum eſt eius cui tribua-*

tur (quam quæſtionem ab Ariſtotele prætermiſſam miror, cum præſertim reliquorum trium quæſtiones huiuſmodi explicauerit) primum loci cõmunes ſimilitudinis, contrariorum, coniugatorum, maioris, minoris, & paris in eam adhibendi erunt, eorumq́; ea forma erit, quã in quæſtione generis expoſui. Deinde reliqui ferè omnes qui in ijs quæſtionibus, quibus omnino quæritur, Sitné hoc illud? à nobis explicati ſunt. Nam cum ferè omnes locos eiuſmodi in quæſtiones accidentis incurrere docuerim, hoc nõ debet eſſe dubium, quin ſi nomen accidentis tam in quæſtionibus, quàm in argumentis collocemus, ad hanc quæſtionem transferri poſſint. Poſtremo proprij erunt huius quæſtionis loci, definitionis, enumerationis partiũ, repugnantiũ. Definitionis, ut ſi illius accidens eſt, poteſt in eo ineſſe, uel abeſſe ſine eius interitu: Non poteſt aũt: Nõ igitur eſt eius accidẽs. In cõfirmatione quoq; firmũ eſt, Si poteſt in eo ineſſe & non ineſſe ſaluo & manente in rerũ natura, eius eſt accidens: Primũ aũt eſt: Secundũ igitur. Ab enumeratione autem hoc modo, Si nec accidens eſt eius ſeparabile, nec inſeparabile, non eſt eius accidens: Primũ autem abeſt: Secundum igitur. In confirmatione autem hoc modo, Si ſeparabile eſt aut inſeparabile eius accidens, eſt illius accidens: Primum autem eſt: Secundum igitur. Ex quo etiam argumẽtum ex forma elici poteſt ſolũ in cõfirmatione, Si inſeparabile eius accidens eſt, eius eſt accidens: Primum autem eſt: Secundum igitur.

Ex repugnantibus in refutatione hoc modo, Si in quæſtione quid eſt de illo dicitur, non eſt eius accidens: In *quæſtione autem quid eſt de eo dicitur:* Non *igitur eius accidens eſt.* R*urſus ſi accidens eius eſt, non reciprocatur.* A *definitione etiam generis & reliquorum, locus repugnantium tractabitur, hoc modo,* Non *& de hoc ac de multis ſpecie differentibus in quæſtione naturæ dicitur, & de hoc ac de multis ſpecie aut numero differentibus, in quæſtione qualitatis:* De *hoc autem & de multis ſpecie differentibus in naturæ quæſtione dicitur:* Non *igitur in qualitatis quæſtione.* Ita *non eſt eius accidens, ſed genus. ut ſi quis candoris, aut nigroris colorem accidens ſtatuat.* Proprius *etiam locus erit accidentis, ſi quid alicuius eſſe accidens ponatur, quod non eſt alterius quod idem ualet. ut ſi quis eius quod expetendum eſt accidens dicat eſſe, bonum eſſe id refelletur hoc modo, Si idem ualent quod expetendum eſt & quod perſequendum: nec eius quod perſequendum eſt, accidens bonum eſt: ne eius quidem quod expetendum eſt erit.* Locus *communis,* Eorundem *quatenus eadem ſunt, eadem ſunt accidentia.* Qui *etiam ad proprium transferri poteſt.* C*um autem & id quod ponitur eſſe accidens, & id cuius accidens eſſe ſtatuitur in numero habentur accidentium, & in diuerſis partibus utrumque ſitum eſt, ut ſi quis metũ uerecundiæ accidens eſſe ponat, refelletur hoc modo, Si metus in ea animi parte ſitus eſt in qua ira uerſatur: & uerecundia in ea parte qua*

te quæ rationis eſt particeps. non eſt metus uerecundiæ accidens. Ac de accidentis, reliquorum'que trium quæſtionibus, ijsq́; locis qui in eas adhiberi poſſunt, ſatis dictum eſt. Quoniam autem principio huius libri ita locos diuiſimus, ut alios diceremus in eo de quo ageretur, inhærere, de quibus nõ ſolum ſatis multa mihi dixiſſe uideor, ſed etiam qui ad quanque quæſtionem accommodari poſſent docui: alios artis expertes eſſe, de his aliquid dicendum eſt, ne quod abſoluendum aliqua ex parte ſuſcepimus, inchoatum reliquiſſe uideamur. Intelligendum eſt autem, hoc etiam genus ſuperiores locos omneis continere. Nam cùm eorũ quos uel ipſi probamus, uel aduerſarij, autoritate nitantur, illorum autẽ autoritas in definitionibus, diuiſionibus, notationibus, coniugatis, generibus, formis, alijsq́; locis ex eorum libris aut ſententijs proferendis pondus habeat, certè per illud ſuperius locorum genus hoc fundatur neceſſe eſt. Quòd ſi hoc ſemper plurimum ad fidem faciendam ualuit, eorum qui ijs quibus cum diſputatur, uel propter uirtutem, uel propter excellentem rerum cognitionem & uſum, probati ſunt, non ſolum argumenta, ſed etiam dicta factaq́; omnia, aut multo antè, aut cũ opus eſt colligere, ac quaſi in promptu & numerato habere: profectò multo id plus poterit his temporibus, quibus omnes ferè qui ſe alicui ſtudio dedunt, aliquem habent autorem, cuius in diſputando decreta defendant. Quò libentius quid de hoc toto

genere

genere ſentiā, dicam. Hæc ergo argumentatio, ut Ciceroni placet, tota in teſtimonio poſita eſt. Teſtimonium aūt eſt, ut eidē placet, omne quod ab aliqua re externa ſumitur ad faciendā fidem. Sed quoniā non qualiſcunq; hominis teſtimonium graue eſt, ob eam cauſam autoritas quæritur. Ea uel in arte ineſt, uel in uſu, uel in uirtute. ſed hæc omnia confirmat antiquitas. Neque enim tantùm nouis quamuis doctißimis, quantum ueteribus minus fortaſſe aut doctis aut bonis, tribui ſolet. Tātùm ualet hominū qui antè fuerunt à poſteris conſequentibus temporibus approbata ſententia. Sed hoc mihi inter uirtutem et artem hoc loco intereſſe uidetur, quòd uirtuti habēda eſt fides ijs potißimum in rebus, quæ ad uitam & mores, ad expetendū & fugiendū pertinent. in ijs aūt quæ ſcientia & cognitione cernuntur, uirtuti eſt ars anteponenda. Quòd ſi mixta fuerit uirtuti doctrina, plus coniunctæ quàm alterutra, ualebunt. Vſus áutem arte præponderat ijs in rebus quæ uſu magis, quàm præceptis dirigūtur, niſi forte in arte etiam uſus uel mediocris reperiatur. His ita conſtitutis, iam quæ huius generis locorum ſit forma uideamus. Ea eſt duplex. nam quod ex aliorū ſententia tum defendimus, tū improbamus, id uel nudum omnibus argumētis eſt, uel argumento conſtat. Argumento autem conſtat uel informato, uel perfecto. Sine argumento eſt, ut ſi dicam hoc modo: Homo eſt magnus, uel albus. Neq; enim ullo argumēto hoc totū cōſtat. Argumēto cōſtat informato ut ſi

ut ſi dicam, Homo eſt animal rationis particeps morta le. hoc enim quoddam eſt informatum argumentum. Sic enim perficietur, Animal eſt rationis particeps: mortale, Homo igitur eſt. Perfecto autem conſtat argumento, id quod ab alijs ſumimus, cum ipſa argumenta quæ literis mandata ſunt uel ab illis uel ab alijs, proferimus. Commune autem eſt eorum omnium, ſiue ad probandum, ſiue ad refellendum adhibeantur, eorum quorum ſint inuenta, confirmari autoritatibus. Vt ſi quis hoc totum dicat plenam eſſe hominis definitionem, Animal rationis particeps: refellendus erit hoc pacto, Homo eſt animal rationis particeps mortale. Ariſtoteles enim ſic hominem definit & definiendum præcipit. Aut ad formam argumentationis erit reuocandum hoc pacto, Si Ariſtoteles hominem & definit, & definiendum præcipit, hoc modo, Animal rationis particeps mortale, non eſt illa plena hominis definitio, in qua mortale abeſt. Ariſtoteles autem ita & definit, & definiendum præcipit. Non igitur illa plena & perfecta hominis definitio eſt. Commune etiam eſt duorũ primorum generum, in ijs exquiri ueritatem, hominis confirmatam autoritate. In eo autem quod perfecta argumentatione conſtat, non tam ueritas, quàm concluſionis natura exquiritur. Nam cum ſumptiones ueræ'ne ſint an falſæ, ſpectatur interdum, tum ijs'ne conceſſis ſequatur concluſio, quorum utrunque non iam ex ſola rerum natura, ſed ex eius etiam cuius id eſſe dicitur

tur

tur autoritate, ponderari ſolet. In quo tamen ſæpe ea incidit animorum diſtractio, ut cum hinc noſtra nos ſententia quæ natura conſentanea uidetur, illinc autoritatis pondus ad ſe trahat, potiùs autoritatem eleuemus, aut ſententiam interpretemur, aut interdum ita ſcriptum ab eo cuius autoritas opponitur, negemus, quàm nos de ſententia deijci facilè patiamur. ut neceſſe ſit alios interdum deſcripta argumenta, aut etiam libros afferre, quò faciliùs quaſi uiua uoce nos poßint refellere, ſi contrà dicimus. Quæ res etſi adeo difficilis eſt, totq; ac tantis quaſi tempeſtatibus opportuna, tamen, quia utilis eſt uel maximè, retinenda & excolenda eſt. atque eò magis quòd Ariſtoteles, initio ut dixi, dialecticam totam in rebus ijs quæ uel omnibus probentur, uel plurimis, uel ſapientibus aut omnibus, aut plurimis, aut probatis poſitam eſſe confirmat. Itaque huic generi tantum tribuit, ut in quatuor ijs, quæ plurimum ualere iudicat ad faciendam fidem, ei locum reliquerit. Quod autem pauló antè dixi, hoc genus fuſum eſſe per omnes argumentorum locos, id facile eſt ad probandum. Sumpta enim ab alijs argumenta, quæ illi ex ijs locis quos enumeraui & expoſui, duxerint, et proferre ſi ſit opus, & ſi negentur, eorum autoritate confirmare poſſumus. Itaque in hoc genere perutile erit, argumenta quæcunque poterimus diuturna lectione eorum ſcriptorum, qui ponderis aliquid habebunt, notare: notata in ſuo quodque ordine pro rei de

qua agetur

qua agetur natura deſcribere:ut cum erit opus,eâ quẽadmodum iam dixi: uel pro noſtris, ſi probentur, uel pro alienis, ſi repudientur, proferamus. In quo permultorum ſiue negligentiam, ſiue inertiam, ſiue tarditatem reprehendere licet: qui cum multa legerint, uix tamen argumentum ullum, niſi forte ſimilitudinis, definitionis, maioris, et minoris, poſſunt nominare. Quocirca ſiue negent argumentum firmum eſſe ij qui reſpondent, ſiue probent ij qui contra diſputant, nihil aliud habent in ore totos dies, niſi non eſſe aut eſſe ratiocinationem, ſiue ſyllogiſmum: quaſi uerò nullus ſit inuentioni locus, aut nominato loco unde argumẽtum ducatur, id ſi negetur, non ſit tandem ad ratiocinationis definitionem reuocanda diſputatio. Nam ſi argumentatio ſit'ne uera ex ratiocinationis ſolum definitione ſpectandum eſt, iſto pacto nullus erit locorum. Atq; etiam, ut ad propoſitum reuertar, utile erit eundem laborem & ſtudium ponere in ijs eligendis quæ ſola ueri cognitione dixi contineri, cuiuſmodi ſunt ſolæ enunciationes & ſententiæ. Harũ autem deſcriptiones et quaſi tabulæ ab alteris ſeparandæ erunt, ne forte confuſa illa moles uel quærendo uel inueniendo nos retardet, uel hærere cogat in proferendo. Mihi ordo ille probatur maximè, qui tribus quæſtionum generibus erit conſentaneus, ut primo loco ea quæ ad expetendum & fugiendum: ſecundo ea quæ ad dialecticam. tertio ea quæ ad naturæ rationem pertinebunt, collocemus. Vnũquodque eo-

que eorum rurſus in ſuas partes diuidemus, in genera, in definitiones, in propria, & in accidentia. Generum tres ordines inſtituemus, generum, differentiarũ, atq; formarum. Definitionum quatuor, pro quatuor cauſarum generibus. Propriorum duos, unum eorum quæ quæ uno uerbo, alterũ eorum quæ pluribus uerbis explicantur. Accidentium duos, unum earum enunciationum quibus res ſimpliciter, & per ſe conſideramus, alterum earum quibus res inter ſe comparamus. Quanquam facilior erit & magis in promptu, et ad noſtrum inſtitutum aptior, hæc poſterior, ſi ſola retineatur. Quòd ſi cui ſuperior probetur, aptiùs illa ſequetur, hæc antecedet. Scriptorũ nomina aſcribenda erunt, ne labor fruſtra ſuſceptus eſſe uideatur. Hæc duo ſi ſequamur, tum maiorem fructum ſtudiorum capiemus, tum ad differendum de quaq; re & noſtri, & aliorum ingenij inuentis freti ueniemus paratiores.

IOACHI-

IOACHIMI PERIONII BENEDICTINI CORMOERIACENI DE DIALECTICA LIB. III.

EXPOSITIS ijs omnibus quæ ad inuentionem locorum pertinebant, eo ordine qui eſt naturæ maximè conſentaneus (nam primum quid incideret in diſputationem docui: deinde à minutiſsima quaq; parte orſus earum quibus ratiocinatio cōſtaret, ad maiores progrediendo, locos non ſolum expoſui, ſed etiam ad quanque accommodaui quæſtionem) reſtat altera pars inſtituti noſtri, in qua nos de altera dialecticæ parte quæ iudicium uocatur, dicturos eſſe polliciti ſumus. Hæc quidem pars quàm ſit neceſſaria, hinc ſciri poteſt, quòd cum non ſatis ſit reperire argumenta, niſi ea tractare poſsis: inuentionis illud eſt modò, hoc iudicij proprium. Eſt enim iudicium, argumentorum quæ inuenta ſunt ordine certo collocandorum ſcientia. Vtriuſq; imaginem quandam & ſimulacrum in architectura intueri poſſumus. Si quis paterfamiliâs ædificare domum inſtituat, is primum lapides, lateres, ligna, calcem, aliaq; eius generis parabit, ac ferè ex unoquoq; cumulū extruet: tum architectum adhibebit qui hæc omnia arte elaborata & expolita inter ſe aptè ſuis quicq; locis iungat atque collocet,

Primæ illi futuri operis præparationi ſimilis eſt inuentio: abſolutioni autem & horum omnium aptæ compoſitioni iudicium reſpondet. Quæ cum ita ſint, iam quot modis argumenta quæ expoſuimus, tractari diſponiq; poßint, conſideremus. Principio libri ſuperioris duo argumentationum genera eſſe dixi, quibus dialectici uterentur, ratiocinationem & inductionẽ. Ratiocinatio eſt oratio, quæ quibuſdam conceßis, aliud ex ijs neceſſario efficit atque concludit. Inductio eſt oratio, quæ ex rebus ſingulis progrediens ad res uniuerſas peruenit. Quemadmodum autem enunciationis, ſic ratiocinationis duo ſunt genera prima. Vnum ſimplex dicitur, quod conſtat ex ſimplicibus enunciatis. Alterum copulatum & coniunctum, quod ex copulatis enunciationibus conſtat. Superioris generis exemplum eſt huiuſmodi, ſi quæratur, Sit ne iuſtitia habitus? Omnis uirtus eſt habitus, omnis iuſtitia eſt uirtus, omnis igitur iuſtitia eſt habitus. Hoc argumẽtum à forma attributi ducitur, cuius eſt locus communis, Cui forma conuenit, & genus conuenire oportet. Virtus enim forma eſt quædam habitus, quæ quoniam iuſtitiæ cõuenit, ei etiam habitus conueniat neceſſe eſt. Poſterioris autem exemplum eſt tale, Si iuſtitia eſt uirtus, iuſtitia habitus eſt: iuſtitia autem uirtus eſt, habitus igitur eſt iuſtitia. In hoc ſecundo genere multo eſt is locus, unde argumentum ducitur, euidentior. Cicero quidem & Stoici his duobus ratiocina-

Primum de proprij,quoniam rei magis cõuenit, quæſtione dicamus. Proprij autem quatuor genera ponit Ariſtoteles, unum quod per ſe ac ui ſua eſt: alterum quod cõparatè: tertium quod ſemper eſt: quartũ quod ad aliquod tempus eſt proprium, Simpliciter ac ui ſua id proprium eſt,quod omnibus eiuſdem generis aut ſpeciei tribuitur, & ab omni alio genere & ſpecie ſeparat, ut hominis proprium eſt animal eſſe natum ad ſcientiam. Id enim in omnes homines cadit, eosq; à cæteris ſeparat. Comparatè autem id proprium eſt, quod non ab omnibus ſecernit, ſed ab eo uno cui comparatur, ut ſi conferas hominem cum beluis, & illius dicas proprium proſpicere rebus futuris: beluarum, ferè præſentium ſenſum habere. Semper proprium eſt quod ſemper conuenit, nec unquam amittitur, ut animal ex animo & corpore conſtare. Aliquando id proprium eſt,quod ad aliquod ſolum tempus conuenit,ut hominis eſt in ſenectute caneſcere. Propria rurſus alia uno uerbo,alia pluribus explicantur. Vno uerbo, ut hominis ridens proprium eſt: pluribus, ut eiuſdem propriũ eſt hoc totum,animal quod aptum animum habet ad uirtutes recipiendas. Hoc autem loco de eo proprio diſputandum eſt, quod à principio definiuimus. Cuius pars ſunt quædam ea quæ pluribus uerbis exprimuntur. Ac ea quidem genus cõplecti debent quod in naturæ quæſtione dicatur, ut Ariſtoteli placet. Quoniam autẽ,nec hoc ipſe obſeruat in tradendis proprijs, nec facere cõmodè

modè poſſumus,ſatis erit ſi uerbis illuſtrioribus & notioribus quàm ea ſint quorū ſunt propria,explicabuntur.Ex quo perſpicuū eſt, qui loci in huius generis quæſtionem ſint accommodati. Omnes enim qui definitionis ſunt,qua parte nihil in ea deeſſe aut redundare,& ipſa uerbis magis perſpicuis cōſtare debet, quàm ſit id quod definitur, huius etiā ſunt proprij. Cōmunes autē loci ex cōtrarijs,ex coniugatis,ex ſimilitudine,ex maiore,minore,& pari,nō ſolū in hanc, ſed etiam in definitionis,& in accidentis quæſtionem conuenient eodē modo tractati,quo in generis quæſtionibus tractari dixi oportere.Proprius autē erit is maximè, qui à definitione ſumetur ea quam initio libri ſuperioris explicaui.Ex quo etiam locus antecedentiū ducitur.Si proprium eſt,reciprocatur: non reciprocatur autem:non eſt igitur eius proprium.Ex repugnātibus, Si propriū eſt,in quæſtione quid eſt non dicitur:Atqui dicitur:Nō igitur eſt proprium. Rurſus ex cōſequentibus,Si proprium eſt,ſemper cōuenit:Non autem ſemper cōuenit: Nō igitur proprium eſt. Ex forma etiam erit hic locus proprius in refutatione, Si hominis propriū nō eſt qua ex parte homo eſt,uigilare,hominis uigilare propriū non eſt. Vtile etiam erit ex generis,ſpeciei,differentiæ, & accidentis definitionibus, id quod alicuius propriū eſſe dicitur,non eſſe oſtendere. Quod in cæteris quoq; obſeruandum eſt. Cum autem hæc quæſtio ponitur, Sitnè accidens id quod propoſitum eſt eius cui tribuatur

tur (quam quæſtionem ab Ariſtotele prætermiſſam miror, cum præſertim reliquorum trium quæſtiones huiuſmodi explicauerit) primum loci cõmunes ſimilitudinis, contrariorum, coniugatorum, maioris, minoris, & paris in eam adhibendi erunt, eorumq́; ea forma erit, quã in quæſtione generis expoſui. Deinde reliqui ferè omnes qui in ijs quæſtionibus, quibus omnino quæritur, Sitné hoc illud? à nobis explicati ſunt. Nam cum ferè omnes locos eiuſmodi in quæſtiones accidentis incurrere docuerim, hoc nõ debet eſſe dubium, quin ſi nomen accidentis tam in quæſtionibus, quàm in argumentis collocemus, ad hanc quæſtionem transferri poſſint. Poſtremo proprij erunt huius quæſtionis loci, definitionis, enumerationis partiũ, repugnantiũ. Definitionis, ut ſi illius accidens eſt, poteſt in eo ineſſe, uel abeſſe ſine eius interitu: Non poteſt aũt: Nõ igitur eſt eius accidẽs. In cõfirmatione quoq; firmũ eſt, Si poteſt in eo ineſſe & non ineſſe ſaluo & manente in rerũ natura, eius eſt accidens: Primũ aũt eſt: Secundũ igitur. Ab enumeratione autem hoc modo, Si nec accidens eſt eius ſeparabile, nec inſeparabile, non eſt eius accidens: Primũ autem abeſt: Secundum igitur. In confirmatione autem hoc modo, Si ſeparabile eſt aut inſeparabile eius accidens, eſt illius accidens: Primum autem eſt: Secundum igitur. Ex quo etiam argumẽtum ex forma elici poteſt ſolũ in cõfirmatione, Si inſeparabile eius accidens eſt, eius eſt accidens: Primum autem eſt: Secundum igitur.

Ex repugnantibus in refutatione hoc modo, Si in quæſtione quid eſt de illo dicitur, non eſt eius accidens: In quæſtione autem quid eſt de eo dicitur: Non igitur eius accidens eſt. Rurſus ſi accidens eius eſt, non reciprocatur. A definitione etiam generis & reliquorum, locus repugnantium tractabitur, hoc modo, Non & de hoc ac de multis ſpecie differentibus in quæſtione naturæ dicitur, & de hoc ac de multis ſpecie aut numero differentibus, in quæſtione qualitatis: De hoc autem & de multis ſpecie differentibus in naturæ quæſtione dicitur: Non igitur in qualitatis quæſtione. Ita non eſt eius accidens, ſed genus. ut ſi quis candoris, aut nigroris colorem accidens ſtatuat. Proprius etiam locus erit accidentis, ſi quid alicuius eſſe accidens ponatur, quod non eſt alterius quod idem ualet. ut ſi quis eius quod expetendum eſt accidens dicat eſſe, bonum eſſe id refelletur hoc modo, Si idem ualent quod expetendum eſt & quod perſequendum: nec eius quod perſequendum eſt, accidens bonum eſt: ne eius quidem quod expetendum eſt erit. Locus communis, Eorundem quatenus eadem ſunt, eadem ſunt accidentia. Qui etiam ad proprium transferri poteſt. Cum autem & id quod ponitur eſſe accidens, & id cuius accidens eſſe ſtatuitur in numero habentur accidentium, & in diuerſis partibus utrumque ſitum eſt, ut ſi quis metũ uerecundiæ accidens eſſe ponat, refelletur hoc modo, Si metus in ea animi parte ſitus eſt in qua ira uerſatur: & uerecundia in ea par-

te quæ rationis eſt particeps. non eſt metus uerecundiæ accidens. Ac de accidentis, reliquorum'que trium quæſtionibus, iiſq́; locis qui in eas adhiberi poſſunt, ſatis dictum eſt. Quoniam autem principio huius libri ita locos diuiſimus, ut alios diceremus in eo de quo ageretur, inhærere, de quibus nō ſolum ſatis multa mihi dixiſſe uideor, ſed etiam qui ad quanque quæſtionem accommodari poſſent docui: alios artis expertes eſſe, de his aliquid dicendum eſt, ne quod abſoluendum aliqua ex parte ſuſcepimus, inchoatum reliquiſſe uideamur. Intelligendum eſt autem, hoc etiam genus ſuperiores locos omneis continere. Nam cùm eorū quos uel ipſi probamus, uel aduerſarij, autoritate nitantur, illorum autē autoritas in definitionibus, diuiſionibus, notationibus, coniugatis, generibus, formis, aliiſq́; locis ex eorum libris aut ſententijs proferendis pondus habeat, certè per illud ſuperius locorum genus hoc fundatur neceſſe eſt. Quòd ſi hoc ſemper plurimum ad fidem faciendam ualuit, eorum qui uijs quibus cum diſputatur, uel propter uirtutem, uel propter excellentem rerum cognitionem & uſum, probati ſunt, non ſolum argumenta, ſed etiam dicta factaq́; omnia, aut multo antè, aut cū opus eſt colligere, ac quaſi in promptu & numerato habere: profectò multo id plus poterit his temporibus, quibus omnes ferè qui ſe alicui ſtudio dedunt, aliquem habent autorem, cuius in diſputando decreta defendant. Quò libentius quid de hoc toto

genere

genere ſentiã, dicam. Hæc ergo argumentatio, ut Ciceroni placet, tota in teſtimonio poſita eſt. Teſtimonium aũt eſt, ut eidẽ placet, omne quod ab aliqua re externa ſumitur ad faciendã fidem. Sed quoniã non qualiſcunq; hominis teſtimonium graue eſt, ob eam cauſam autoritas quæritur. Ea uel in arte ineſt, uel in uſu, uel in uirtute. ſed hæc omnia confirmat antiquitas. Neque enim tantùm nouis quamuis doctiſſimis, quantum ueteribus minus fortaſſe aut doctis aut bonis, tribui ſolet. Tãtùm ualet hominũ qui antè fuerunt à poſteris conſequentibus temporibus approbata ſententia. Sed hoc mihi inter uirtutem et artem hoc loco intereſſe uidetur, quòd uirtuti habẽda eſt fides ijs potiſſimum in rebus, quæ ad uitam & mores, ad expetendũ & fugiendũ pertinent. in ijs aũt quæ ſcientia & cognitione cernuntur, uirtuti eſt ars anteponenda. Quòd ſi mixta fuerit uirtuti doctrina, plus coniunctæ quàm alterutra, ualebunt. Vſus autem arte præponderat ijs in rebus quæ uſu magis, quàm præceptis dirigũtur, niſi forte in arte etiam uſus uel mediocris reperiatur. His ita conſtitutis, iam quæ huius generis locorum ſit forma uideamus. Ea eſt duplex. nam quod ex aliorũ ſententia tum defendimus, tũ improbamus, id uel nudum omnibus argumẽtis eſt, uel argumento conſtat. Argumento autem conſtat uel informato, uel perfecto. Sine argumento eſt, ut ſi dicam hoc modo. Homo eſt magnus, uel albus. Neq; enim ullo argumẽto hoc totũ cõſtat. Argumẽto cõſtat informato

ut ſi

ut ſi dicam, Homo eſt animal rationis particeps mortale. hoc enim quoddam eſt informatum argumentum. Sic enim perficietur, Animal eſt rationis particeps: mortale, Homo igitur eſt. Perfecto autem conſtat argumento, id quod ab alijs ſumimus, cum ipſa argumenta quæ literis mandata ſunt uel ab illis uel ab alijs, proferimus. Commune autem eſt eorum omnium, ſiue ad probandum, ſiue ad refellendum adhibeantur, eorum quorum ſint inuenta, confirmari autoritatibus. Vt ſi quis hoc totum dicat plenam eſſe hominis definitionem, Animal rationis particeps: refellendus erit hoc pacto, Homo eſt animal rationis particeps mortale. Ariſtoteles enim ſic hominem definit & definiendum præcipit. Aut ad formam argumentationis erit reuocandum hoc pacto, Si Ariſtoteles hominem & definit, & definiendum præcipit, hoc modo, Animal rationis particeps mortale, non eſt illa plena hominis definitio, in qua mortale abeſt. Ariſtoteles autem ita & definit, & definiendum præcipit. Non igitur illa plena & perfecta hominis definitio eſt. Commune etiam eſt duorũ primorum generum, in ijs exquiri ueritatem, hominis confirmatam autoritate. In eo autem quod perfecta argumentatione conſtat, non tam ueritas, quàm concluſionis natura exquiritur. Nam cum ſumptiones ueræ'ne ſint an falſæ, ſpectatur interdum, tum ijs'ne conceſſis ſequatur concluſio, quorum utrunque non iam ex ſola rerum natura, ſed ex eius etiam cuius id eſſe dicitur

tur

tur autoritate, ponderari ſolet. In quo tamen ſæpe ea incidit animorum diſtractio, ut cum hinc noſtra nos ſententia quæ natura conſentanea uidetur, illinc autoritatis pondus ad ſe trahat, potiùs autoritatem eleuemus, aut ſententiam interpretemur, aut interdum ita ſcriptum ab eo cuius autoritas opponitur, negemus, quàm nos de ſententia deijci facilè patiamur. ut neceſſe ſit alios interdum deſcripta argumenta, aut etiam libros afferre, quò faciliùs quaſi uiua uoce nos poßint refellere, ſi contrà dicimus. Quæ res etſi adeo difficilis eſt, totq; ac tantis quaſi tempeſtatibus opportuna, tamen, quia utilis eſt uel maximè, retinenda & excolenda eſt. atque eò magis quòd Ariſtoteles, initio ut dixi, dialecticam totam in rebus ijs quæ uel omnibus probentur, uel plurimis, uel ſapientibus aut omnibus, aut plurimis, aut probatis poſitam eſſe confirmat. Itaque huic generi tantum tribuit, ut in quatuor ijs, quæ plurimum ualere iudicat ad faciendam fidem, ei locum reliquerit. Quod autem paulò antè dixi, hoc genus fuſum eſſe per omnes argumentorum locos, id facile eſt ad probandum. Sumpta enim ab alijs argumenta, quæ illi ex ijs locis quos enumeraui & expoſui, duxerint, et proferre ſi ſit opus, & ſi negentur, eorum autoritate confirmare poſſumus. Itaque in hoc genere perutile erit, argumenta quæcunque poterimus diuturna lectione eorum ſcriptorum, qui ponderis aliquid habebunt, notare; notata in ſuo quodque ordine pro rei de

qua agetur

qua agetur natura deſcribere:ut cum erit opus, eà quē admodum iam dixi: uel pro noſtris, ſi probentur, uel pro alienis, ſi repudientur, proferamus. In quo permultorum ſiue negligentiam, ſiue inertiam, ſiue tarditatem reprehendere licet: qui cum multa legerint, uix tamen argumentum ullum, niſi forte ſimilitudinis, definitionis, maioris, et minoris, poſſunt nominare. Quocirca ſiue negent argumentum firmum eſſe ij qui reſpondent, ſiue probent ij qui contra diſputant, nihil aliud habent in ore totos dies, niſi non eſſe aut eſſe ratiocinationem, ſiue ſyllogiſmum: quaſi uerò nullus ſit inuentioni locus, aut nominato loco unde argumẽtum ducatur, id ſi negetur, non ſit tandem ad ratiocinationis definitionem reuocanda diſputatio. Nam ſi argumentatio ſit ne uera ex ratiocinationis ſolum definitione ſpectandum eſt, iſto pacto nullus erit locorum. Atq; etiam, ut ad propoſitum reuertar, utile erit eundem laborem & ſtudium ponere in ijs eligendis quæ ſola ueri cognitione dixi contineri, cuiuſmodi ſunt ſolæ enunciationes & ſententiæ. Harũ autem deſcriptiones et quaſi tabulæ ab alteris ſeparandæ erunt, ne forte confuſa illa moles uel quærendo uel inueniendo nos retardet, uel hærere cogat in proferendo. Mihi ordo ille probatur maximè, qui tribus quæſtionum generibus erit conſentaneus, ut primo loco ea quæ ad expetendum & fugiendum: ſecundo ea quæ ad dialecticam. tertio ea quæ ad naturæ rationem pertinebunt, collocemus. Vnũquodque eo-

que eorum rurſus in ſuas partes diuidemus, in genera, in definitiones, in propria, & in accidentia. Generum tres ordines inſtituemus, generum, differentiarũ, atq; formarum. Definitionum quatuor, pro quatuor cauſarum generibus. Propriorum duos, unum eorum quæ quæ uno uerbo, alterũ eorum quæ pluribus uerbis explicantur. Accidentium duos, unum earum enunciationum quibus res ſimpliciter, & per ſe conſideramus, alterum earum quibus res inter ſe comparamus. Quanquam facilior erit & magis in promptu, et ad noſtrum inſtitutum áptior, hæc poſterior, ſi ſola retineatur. Quòd ſi cui ſuperior probetur, aptiùs illa ſequetur, hæc antecedet. Scriptorũ nomina aſcribenda erunt, ne labor fruſtra ſuſceptus eſſe uideatur. Hæc duo ſi ſequamur, tum maiorem fructum ſtudiorum capiemus, tum ad differendum de quaq; re & noſtri, & aliorum ingenij inuentis freti ueniemus paratiores.

IOACHI-

Primæ illi futuri operis præparationi ſimilis eſt inuentio: abſolutioni autem & horum omnium aptæ compoſitioni iudicium reſpondet. Quæ cum ita ſint, iam quot modis argumenta quæ expoſuimus, tractari diſponiq; poßint, conſideremus. Principio libri ſuperioris duo argumentationum genera eſſe dixi, quibus dialectici uterentur, ratiocinationem & inductionẽ. Ratiocinatio eſt oratio, quæ quibuſdam conceßis, aliud ex ijs neceſſario efficit atque concludit. Inductio eſt oratio, quæ ex rebus ſingulis progrediens ad res uniuerſas peruenit. Quemadmodum autem enunciationis, ſic ratiocinationis duo ſunt genera prima. Vnum ſimplex dicitur, quod conſtat ex ſimplicibus enunciatis. Alterum copulatum & coniunctum, quod ex copulatis enunciationibus conſtat. Superioris generis exemplum eſt huiuſmodi, ſi quæratur, Sit ne iuſtitia habitus? Omnis uirtus eſt habitus, omnis iuſtitia eſt uirtus, omnis igitur iuſtitia eſt habitus. Hoc argumẽtum à forma attributi ducitur, cuius eſt locus communis, Cui forma conuenit, & genus conuenire oportet: Virtus enim forma eſt quædam habitus, quæ quoniam iuſtitiæ cõuenit, ei etiam habitus conueniat neceſſe eſt. Poſterioris autem exemplum eſt tale, Si iuſtitia eſt uirtus, iuſtitia habitus eſt: iuſtitia autem uirtus eſt, habitus igitur eſt iuſtitia. In hoc ſecundo genere multo eſt is locus, unde argumentum ducitur, euidentior. Cicero quidem & Stoici his duobus ratiocina-

tionis generibus utuntur. Ariſtoteles autem ſuperius modo tractauit, eiusq; præcepta tradidit: poſterius totum reliquit ipſe, Theophraſtus autem et Eudemus peripatetici, ut Boethius ſcribit, perſecuti ſunt. Nos etiam utrunq;, quoniam magnas habet cõmoditates, multumq; ad diſſerendum ualet (Nam omnia quæ ex locis à nobis expoſitis argumenta ſumũtur, per hæc duo genera tractari poſſunt) tenebimus. Ac primum de ſimplici diſſeremus. Ratiocinatio igitur ſimplex omnis ex tribus ſimplicibus effatis conſtat, quorum primum, πρότασις, id eſt propoſitio: ſecundũ πρόληψις, id eſt aſſumptio, aut λῆμμα, id eſt ſumptio: tertiũ συμπέρασμα, id eſt concluſio dicitur. Prima duo interdum προτάσεις, id eſt propoſitiones, interdum προλήψεις, id eſt aſſumptiones & λήμματα, id eſt ſumptiones uocãtur: ſed ſuperior uerior eſt diſtinctio. Ex uaria harum trium enunciationum diſsimilitudine, uaria etiam ſimplicium ratiocinationum genera ſunt conſecuta. Sed quoniam hæ ſunt aliorum generum partes, primum de illis diſſeramus. Tribus ex uerbis conſtat omnis, de qua agimus, ratiocinatio, quorum quoniam triplex tantum ordo eſt in collocando, triplex ex eo nata diſpoſitio eſt. Quod enim σχῆμα uocat Ariſtoteles, id ego hoc loco diſpoſitionẽ aptè appellari poſſe exiſtimo, ut de diſponendis tractandisq; argumentis ex horum trium uerborum collocatione hæc pars nominata uideatur. Trium autem horum uerbo-

uerborum diſpoſitio ex unius quod reliqua duo inter ſe nectit & ſecum ipſa primum coniungit, aut alterum ſeparat, collocatione iudicatur. Nam cũ ſubijcitur in propoſitione primo, et in aſſumptione tertio attribuitur, primum diſpoſitionis genus dicitur, Vt in hac ratiocinatione;

Omnis uirtus eſt habitus;

Omnis iuſtitia eſt uirtus,

Omnis igitur iuſtitia eſt habitus: uirtutis nomen in ſumptionibus bis collocatũ eſt, ſemel priore, iterũ poſteriore loco. Ita fit ut duorum reliquorum unum in propoſitione ei tribuatur, alterum ſubijciatur in ſumptione. Atq; hoc eſt primæ forma diſpoſitionis. Secunda autem forma diſpoſitionis eſt, cum illud idẽ uerbum tam in propoſitione quàm in aſſumptione attributi uim & nomen obtinet, ut in hac ratiocinatione perſpici poteſt,

Nulla ſimulatio uirtus eſt,

Omnis religio uirtus eſt,

Nulla igitur religio eſt ſimulatio.

Tertia autẽ diſpoſitionis forma eſt, cum idem uerbũ tam in propoſitione, q̃ in ſumptione ſubijcitur, id eſt primo loco ponitur, ut in hac ratiocinatione,

Omnis iuſtitia eſt habitus,

Omnis iuſtitia eſt uirtus,

Aliqua igitur uirtus eſt habitus.

Sunt igitur hæc tria ſolum genera diſponendarũ ratiocina-

tiocinationum, quas ſimplices nominauimus. Idque hinc facile intelligi poteſt, quod cum ex eo ſimplices dicantur, quia ex ſimplicibus tribus enunciatis conſtant: & diſpoſitio ex trium uerborum quæ in duobus primis inueniuntur, unius ordine et collocatione iudicatur: nec id uerbum niſi triplicem ordinem quē expoſui habere ullum poßit: profectò hæc tria ſolum ſunt genera collocationis. Singulorū autem generum plures ſunt partes, de quibus nobis dicendum eſt. Intelligendum eſt autem plures partes generum ſingulorum, non iam ex trium uerborum, aut illius unius uaria collocatiōe oriri (eſſet enim illa noua forma, non formæ pars) ſed ex notarum quæ principio trium illarum enunciationum adiunguntur, uarietate. Notæ autem eæ ſunt quæ adiectæ enunciationibus faciunt, ut de toto genere, aut eius parte aliqua dicant, ut ſunt omnis, aliquis. aut omni uel aliqua ex parte negent, ut nullus, aliquis non. Itaq; quot modis hæ notæ in quoque collocationis genere uariari, ſalua neceſſaria concluſione poſſunt, totidem ſunt partes generum ſingulorum. Quot autem modis id fieri poßit, uideamus, atq; à primo diſpoſitiōis genere ordiamur. Primam quidem diſpoſitionis formam eſſe diximus, cum in propoſitione uerbum id quod alteri ſubijcitur, alteri attribuitur in aßumptione. Quò etiam illud addi poteſt, ut ei uerbo quod in aßumptione ſubiectū erat, id attribuatur in concluſione quod

attributi

attributi nomen in propoſitione obtinebat. Id autem fieri poſſe quatuor modis Ariſtoteles tradidit: quorũ tertiũ, primus: et quartũ, ſecundus ut partẽ cõplectitur. Primus eſt cũ & propoſitione et aßumptione quæ de toto genere uniuerſè dicũt, poſitis et cõceßis, ſequitur quæ uniuerſè de toto etiam genere dicit, neceßaria concluſio. Cuius tale eſt exemplum.

Bar Omnis arbor eſt natura,

ba Omnis autem pirus eſt arbor,

ra Omnis igitur pirus eſt natura.

Secundus eſt, cum propoſitione quæ omni ex parte negat, & aßumptione quæ ex omni parte ait, conceſſis, neceſſaria concluſio ſequitur quæ omni ex parte quid negat. Exemplum erit huiuſmodi,

Ce Nulla uirtus eſt malum,

la Omnis autem fortitudo eſt uirtus,

rent Nulla igitur fortitudo eſt malum.

Cum autẽ propoſitio de toto genere uniuerſè dicit, & de parte aſſumptio, ijsq; conceßis concluſio quæ de parte dicit ſequitur, tũ tertius appellatur modus. Cuius tale exemplum eſt,

Da Omnis arbor eſt natura,

ri Aliqua autem pirus eſt arbor,

i Aliqua igitur pirus natura eſt.

Ex quo facilè perſpicitur, hunc tertium primo contineri. Quartus autem modus primi generis diſpoſitionis eſt cum propoſitio omni ex parte negat, ſumptio

dam ex parte dicit, quibus conceſsis, neceſſaria quæ ex parte negat, ſequitur concluſio, ut,

Fe Nulla uirtus eſt malum,
ri Quædam autem fortitudo eſt uirtus,
o Quædam igitur fortitudo non eſt malum.

Hunc ſi quis cum ſecundo conferat, illo contineri animaduertet. Atq; hi quidem quatuor modi ex notarum quæ principio enunciationum adiunguntur ſola uarietate nati ſunt. Quinq; autẽ alij à Theophraſto & Eudemo adiecti ſunt, ut ait Boethius, quorum tres primi non ex notarũ uarietate, ſed ſola cõcluſionis cõuerſione extiterũt: duos autẽ reliquos non tam conuerſus ordo cõcluſionis ſuperiorũ peperit, q̃ mutua quædã propoſitionis et aſsumptionis cõmutatio. Quintus enim idẽ eſt q primus, excepta cõcluſione, quæ hic conuerſo illius ordine de parte dicit. Quod quo facilius perſpici poſsit, in eodẽ exẽplo manebo.

Ba Omnis arbor eſt natura,
ra Omnis autem pirus eſt arbor,
liptõ Quædam igitur natura pirus eſt.

Sextus autem prorſus idem eſt qui ſecundus, niſi quòd concluſio conuerſa eſt,

Ce Nulla uirtus eſt malum,
lan Omnis autem fortitudo eſt uirtus,
tes Nullum igitur malum eſt fortitudo.

Septimus etiam à tertio nihil diſtinguitur, niſi conuerſa concluſione,

Da Omnis arbor eſt natura,
bi Aliqua autem pirus arbor eſt,
tis Aliqua igitur natura pirus eſt,

Octauus autem à ſecũdo non ſolum hoc differt, quod in concluſione conuerſum habet ordinem, (ſic enim à ſexto non diſtaret) uerum etiam hoc quòd propoſitio in aſſumptionem, & contrà in propoſitionem aſſumptio, cõuerſo etiã ordine mutatur. Aliud hic cogor exemplũ ponere, ex quo perſpicuũ eſt, nõ in omnib. rebus in quibus illic, hic quoq; ſequi concluſionẽ.

Fa Omne quod honeſtũ eſt, laudabile eſt:
peſ Nihil autem quod malum eſt, eſt honeſtum:
mo Aliquid igitur quod eſt laudabile, nõ eſt malũ.

Nonus modus quarto reſpondet mutata propoſitione in aſſumptionem, ut etiam cum illis conuertatur concluſio.

Fri Quædam uirtus fortitudo eſt,
ſe Nullum autem malum eſt uirtus,
ſom Quædam igitur fortitudo malum non eſt.

Ac primi quidem generis collocationis tot ſunt partes, nec plures eſſe poſſunt. Secundi autem generis quatuor ſunt tantũmodo partes. Secunda quidẽ diſpoſitionis forma eſt, cum uerbũ id quod ante concluſionem bis dicitur, tam in propoſitione q̃ in ſumptione attributi nomen obtinet, et ijs conceſsis neceſſariæ ſequitur concluſio. Modi au:ẽ hic omnes negant, quorũ primus eſt cũ propoſitio omni ex parte qd negat,

aſſumptio autem omni ex parte ait, quibus poſitis & conceßis, neceſſaria efficitur quæ in totum negat concluſio. Exemplum erit huiuſmodi,

Ce Nulla uirtus uitium eſt,
ſa Omnis intemperantia uitium eſt,
re Nulla igitur intemperantia eſt uirtus.

Secundus eſt idem qui ſuperior, niſi quòd ex commutatis propoſitionibus concluſio conuerſa ſequitur, hoc modo,

Ca Omnis intemperantia uitium eſt,
meſ Nulla autem uirtus uitium eſt,
tres Nulla igitur uirtus eſt intemperantia.

Itaque non eſt uerus modus, quum à uerò deflexerit. Tertius eſt, quum propoſitio in totum negat, & quadam ex parte ait quid aſſumptio, ut ex ijs concluſio, quæ aliqua ex parte neget, ſequatur. Itaq; eum primus, ut partem complectitur,

Feſ Nulla uirtus uitium eſt,
ti Quædam autem intemperantia uitium eſt,
no Quædam igitur intemperantia non eſt uirtus.

Quartus autem eſt, quum ex propoſitione quæ de toto genere uniuerſè dicit, & ex aſſumptione quæ quadam ex parte negat, ex quadam parte negans concluſio efficitur,

Ba Omnis intemperantia uitium eſt,
ro Quædam uirtus uitium non eſt,
co Quædam igitur uirtus non eſt intemperantia.

Tertia

Tertia reſtat forma collocationis. In hac diximus id uerbum quod bis diceretur, in utraq; ſumptione ſubiji. Sex eius modi ſunt. Primus eſt, cum tã propoſitio in totum & omnino ait, quàm aſſumptio, ſed concluſio ſequitur, quæ aliqua ex parte dicit,

Da Omnis uirtus eſt qualitas,
rap Omnis uirtus eſt habitus,
ti Quidam igitur habitus eſt qualitas.

Secundus modus huic eſt ſimilis, idemq; efficit. commutatis enim propoſitione & aſſumptione, conuerſa ſequitur hic concluſio,

Omnis uirtus eſt habitus,
Omnis uirtus eſt qualitas,
Quædam igitur qualitas eſt habitus.

Hunc ſi ſecundum probemus, ſeptem erunt modi. Si autem eum reijciamus ex modorum finibus hoc ipſo quod idem efficit, multi certe ex ſuperioribus repudiandi erunt, qui idem quod alij, ut demonſtratum eſt efficiunt. Tertius modus eſt, cũ ex propoſitione, quæ omni ex parte negat, & ex aiente in totum & omnino aſſumptione ſequitur negans ex parte concluſio.

Fe Nulla uirtus eſt fugienda,
lap Omnis uirtus eſt expetenda,
ton Aliquid igitur quod eſt expetendum, fugiendum non eſt.

Quartus eſt, cum propoſitio quadam ex parte dicit, in totum autem & uniuerſè aſſumptio, ex quibus con-

cluſio ſequitur, quæ quadam ex parte dicit,

Diſ Quædam uirtus expetenda eſt,
a Omnis uirtus eſt laudabilis,
mis Quiddā igitur quod eſt laudabile, eſt expetēdū.

Quintus huic ſimilis eſt, nec differt niſi ſumptionum commutatione, & concluſionis conuerſione.

Da Omnis uirtus eſt laudabilis,
ti Quædam uirtus expetenda eſt,
ſi Quiddā igitur quod eſt expetēdū, eſt laudabile.

Sextus eſt, quum propoſitio quadam ex parte negat, aſſumptio autē omni ex parte & in totum ait, & ijs poſitis, neceſſaria ſequitur ex parte negās concluſio,

Bo Aliqua uirtus non eſt fugienda,
car Omnis uirtus expetenda eſt,
do Aliquid igitur quod expetendum eſt, non eſt fugiendum.

Septimus à tertio niſi aſſumptione non differt. Quæ enim illic omni ex parte ait, hic ſolum quadam ex parte dicit,

Fe Nulla uirtus fugienda eſt,
ri Quædam uirtus eſt expetenda,
ſon Aliquid igitur quod eſt expetendum, fugiendum non eſt.

Atque hæ ſunt omnes rationes commutandæ collocationis in ſimplicibus ratiocinationibus, duntaxat cū neceſſaria ſequitur concluſio. Nam ſi duæ ponantur propoſitiones, quæ quadā ex parte aiant aut negent,

aut

aut duæ quæ in totum negent, concluſio non erit neceſſaria. Facile enim occurri poterit in omni forma diſpoſitionis. Cum utraq; tantum de parte dicet, hoc modo argumentum refelletur in prima, Aliquid quod album eſt, eſt lapis, Aliquis homo eſt albus, Aliquis igitur homo eſt lapis. In ſecunda hoc modo, Aliquis lapis eſt albus, Aliquis homo eſt albus, Aliquis igitur homo lapis eſt. In tertia hoc modo, Aliquid quod album eſt, lapis eſt: Aliquid quod album eſt, eſt homo; Aliquis igitur homo eſt lapis. Si utraque tantum quadam ex parte neget, idem probari poterit. In prima diſpoſitionis forma hoc modo, Aliquid quod album eſt, non eſt animal, Aliquis homo non eſt albus, Aliquis igitur homo non eſt animal. In ſecunda, Aliquod animal non eſt album, Aliquis homo non eſt albus, Aliquis igitur homo animal nõ eſt. In tertia eodem modo, Aliquid quod album eſt, non eſt animal, Aliquid quod album eſt, non eſt homo, Aliquis igitur homo non eſt animal. Si utraque omni ex parte neget, in re etiam ſimili argumentum refelli licebit. In prima diſpoſitionis forma hoc modo, Nulla uirtus uitium eſt, Nulla intemperantia uirtus eſt, Nulla igitur intemperantia eſt uitium. In ſecunda, Nulla temperantia eſt uitium, Nulla uirtus eſt uitium, Nulla igitur temperantia eſt uirtus. In tertia, Nulla uirtus eſt fugienda, Nulla uirtus eſt uitium, Nihil igitur quod eſt fugiendum, uitium eſt. In iiſdem ferè exemplis permãſi, quo facilius

facilius natura eorum quæ adhibui perſpecta, in alijs etiam eiuſdem generis omnes aſſueſcant reſiſtere: Sit ergo hoc generale præceptum, Aut propoſitionem aut aſſumptionem, ſi aiant de toto genere & omnino dicere: ſi negent, omni ex parte negare oportere. Alterum eſto, Alteram tantum earum, ſi concluſio neget, negare oportere. Concluſionis etiam hoc præceptum generale dari poteſt, Concluſionem ſemper eam partem quæ ſit deterior, imitari. Nam ſi uel aſſumptio uel propoſitio neget aut aiat ex parte, nunquam ex omni parte dicet negabit ue cõcluſio. Quod facile doceri poteſt in omni forma diſpoſitionis: ſed contẽti omnes ſi in prima id uerũ eſſe oſtẽdero, eſſe debebũt. Neq; enim hæ duæ neceſſariæ ſunt cõcluſiões, Omnis homo eſt rationis particeps: Aliquid quod albũ eſt, eſt homo: Omne igitur quod album eſt, rationis eſt particeps.

Nullus lapis eſt animal,
Aliquid quod album eſt, eſt lapis,
Nihil ergo quod eſt album, animal eſt.

Quemadmodum autem docui in omni forma diſpoſitionis, tum propoſitionem, tum ſumptionem de parte aliqua dicere, aut ex aliqua parte negare non poſſe, et concluſionẽ de parte aliqua dicere, aut aliqua ex parte negare oportere, ſi uel propoſitio uel aſſumptio eiuſdem generis ſit: ita non plures concludendi modos quàm quos expoſui, facile eſt oſtendere. Sed ne aut longiores uideamur, aut omnino opera noſtra hoc in

loco

loco deſideretur, in primo diſponendæ ratiocinationis genere ita eſſe concludam. In hac quidem forma collocationis quatuor tantum partes numeraui, quæ directò quid concluderent. Nam alijs quinque non directo, ſed conuerſo ordine aliquid efficitur. In his autem quatuor primi generis partibus ſic propoſitionem & aſſumptionem collocauimus, ut in prima parte utraque de toto genere uniuerſè diceret, in ſecunda propoſitio in totũ et omnino negaret, aſſumptio autẽ omni ex parte diceret, in tertia propoſitio de omni parte, ſeu de toto genere, aſſumptio de aliqua tantum parte diceret: in quarta propoſitio omni ex parte negaret, aſſumptio ex parte aliqua diceret. Nũc ordinẽ hũc mutari nõ poſſe, age doceamus. Ac de prima quidẽ primi generis parte nihil eſt quod dicã, præſertim cum de toto genere & uniuèrſe tã propoſitio q̃ aſſumptio enunciet. De ſecunda autem hoc dico, ſi propoſitio in totum et omnino dicat, aſſumptio autẽ omni ex parte neget, non fore his conceſſis concluſionẽ neceſſariam. Neque enim hæc neceſſaria eſt,

Omnis uirtus eſt habitus,

Nullum uitium eſt uirtus,

Nullum igitur uitium habitus eſt.

uel, Aliquod igitur uitium habitus non eſt.

Itemq; ne tum quidem eſt neceſſaria, cum propoſitio de aliqua parte dicit, & de toto genere aſſumptio.

Aliquis habitus bonum eſt,

Omne

Omne uitium eſt habitus,
Aliquod igitur uitium eſt bonum.
Idem fiet ſi propoſitio de aliqua parte dicat, et omni ex parte aſſumptio neget,
Aliquis equus albus eſt,
Nullus autem cygnus eſt equus,
Aliquis igitur cygnus albus non eſt.
Atque his quidem tribus concluſionibus oſtenſum eſſe puto, non poſſe commutari aſſumptionum & propoſitionū ordinem in tribus primæ diſpoſitionis partibus. Quoniam autem alicui uideri poteſt neceſſaria concluſio, ſi propoſitio de omni parte dicat, & ex aliqua parte neget aſſumptio, is hoc modo refelletur,
Omnis homo eſt animal,
Aliquis cygnus non eſt homo,
Aliquis igitur cygnus animal non eſt.
Eodemq; modo refutare licebit, quum propoſitio ex omni parte negabit, & aſſumptio ſolū de aliqua parte dicet,
Nulla nix eſt animal,
Aliquid quod album eſt, nix eſt,
Nihil igitur quod album eſt, eſt animal.
Ac primum quidem diſponendæ ratiocinationis genus non plures complecti poſſe partes, quàm expoſuimus, ex his facile intelligi licet. Reliqua autem duo genera non poſſe plures cōplecti, quàm quas enumerauimus, ex his non poteſt perſpici, ſed ex alijs rationibus
quas

quas afferrem, niſi uererer, ne longiorem & minus fortaſſe ſuauem orationem ponere uiderer. His ita conſtitutis, ad alia pergamus. Intelligendum eſt autem locos omnes, quos ſuperiore libro expoſuimus, per hæc tria diſpoſitionis genera poſſe tractari. Nam ut primùm de loco definitionis dicam, ſi quæratur, Sit ne temperantia expetenda? id doceri poterit definitionis loco, quem per ratiocinationem tractabimus eam cuius diſpoſitio ad tertium modum primi generis pertinet. Omnis uirtus moralis quæ guſtatus et tactus cupiditatibus modum apponit, expetenda eſt: Temperantia autem uirtus eſt moralis, quæ guſtatus & tactus cupiditatibus modum apponit: Temperantia igitur eſt expetenda. Idem doceri poteſt rerum expetendarum definitione. Atque per hunc unum modum primi generis quæſtio hæc tractari poteſt. Solus enim is eſt huius diſpoſitionis, ex quo aliqua quæ de parte dicat, neceſſaria concluſio ſequatur, eorum duntaxat qui directò concludunt. Si autem quæratur de toto genere, An omnis temperantia expetenda ſit? id confirmari poterit iiſdem definitionibus, ſed ad primum modum reuocanda erit tractatio. At quum aliquid definitionis loco refellendum erit, id ſi de parte quæratur, ut, Sit ne fugienda fortitudo, per quartum modum: ſin de toto genere, ut, Sit ne nulla fortitudo fugienda, per ſecundum modum eiuſdem primi generis tractanda erit ratiocinatio. Tractatio autem erit

huiuſ-

huiuſmodi, Nulla *uirtus quæ in periculis incidentibus conſtantiam & decorem ſeruat, fugienda eſt*, For*titudo autem uirtus eſt, quæ in periculis incidentibus conſtantiam decorumq; ſeruat*, Non *eſt igitur fugienda fortitudo*. Alterius *erit eadem, niſi quòd aſſumptio de toto genere debet dicere, & nulla ex parte negare cõcluſio. Secundæ autem diſpoſitionis formæ nullius uſus eſt in confirmatione, propterea quòd illius modi omnes negant, in refutatione autem eſt plurimus*. Ego *quo uſus ſit facilior ad imitandum, in eodem exemplo permanebo. Si quis omnem fortitudinem concedat eſſe fugiendam, locum definitionis per ratiocinationem ad primum ſecundi generis modum pertinentem tractare licebit hoc modo*, Nihil *fugiendum eſt, quod in periculis incidentibus conſtantiam decorumq; ſeruat*: Omnis *autem fortitudo uirtus eſt, quæ in periculis incidentibus conſtantiam decorumq; ſeruat*: Nulla *igitur eſt fortitudo fugienda*. Tertia *autem in eas tantum quæſtiones quæ de parte dicunt, aut ex parte negant, adhiberi poteſt*. Nullæ *enim in totum & omnino dicunt aut negant concluſiones*. Poſita *ſit hæc quæſtio, Sit ne aliqua fortitudo expetenda? ſi ea negetur, confirmari poterit hoc modo*, Omnis *uirtus quæ in periculis incidentibus conſtantiam & decorum ſeruat, expetenda eſt*: Omnis *uirtus quæ in periculis conſtantiam decorumq; ſeruat, eſt fortitudo*: Aliqua *igitur fortitudo expetenda eſt*. Nunc *hoc uno definitionis*

tionis quem adhibui loco ero contentus. De cæteris *autem diſſeram,ſi hoc præpoſuero,Cum aliquid erit nobis uel confirmandum uel refellendum, ut ſine errore,quo cuiuſque diſpoſitionis modo uelimus, utamur, primum qui modi concluſionem habeant quæ in totum & omninò dicat, & neget, quæq; aliqua ex parte aut dicat aut neget, tenendum eſt.* Deinde *uidendum eſt quod nobis propoſitum eſt confirmare aut refellere, id ne in totum dicat, aut neget, an ſolum ex aliqua parte. Præterea illud quoque ſcire oportet, omnes primi generis modos & ad refellendum et ad probandum quid ſiue de toto genere, ſiue de parte,eſſe aptiores. Propoſita autem omni quæſtione,ubi hæc omnia tenuerimus, iam ij quos ſuperiore libro expoſuimus,erunt tenendi loci, ut ex ijs quos cauſæ noſtræ magis profuturos intelligemus, ducamus argumentum.* Ducere *enim argumentum à quoq;,aliud eſt nihil,niſi id quod ait* Ariſtoteles,*uerbum unum, quod* Mediū *uocat, inuenire,quod cum ſecum duo reliqua in ſumptionibus copulauerit, ea quoq; inter ſe colliget in concluſione: aut cum alterum à ſe diſſociauerit uel in propoſitione uel in aſſumptione, utrunque etiam in concluſione ab altero dirimat.* Ex *eo enim tres diſpoſitionis formæ ortæ ſunt.* Prima, *quòd uerbū id quod bis ante concluſionem dicitur,tum in propoſitione ſubijcitur, tum attribuitur in aſſumptione: ſecunda, quod in utraque*

attribuitur: tertia, quòd in utraq; ſubijcitur. Quæ cum ita ſint, malim ego rationem inueniendi uerbi quod ad concludendum ſumitur, ad locos eos, quos expoſuimus, accommodari, quàm ad eam, quam præſcripſit Ariſtoteles, formam et diſciplinã. Si enim teneas quicquid ad confirmandũ aut refellendum id de quo agatur adhibetur, id alicuius illorum locorũ nomine appellandũ eſſe, facilè etiam quemadmodũ affectum ſit ad alia duo uerba quæ concludenda ſunt, intelliges. At ſi ſcias unius id antecedens eſſe, alterius conſequens, aut diſſentaneũ unius, et alterius conſentaneũ ſiue conſequens, hoc nihil tibi conducet ad locorum facultatem conſequendam, quorum inuentio ad iudicium, id eſt diſpoſitionẽ, omnis accõmodanda eſt. Dicamus ergo inuentionẽ eius uerbi, quod Medium Ariſtoteles uocat, aliud eſſe nihil niſi argumẽtorum locorumq; eorum quos ſuperiore libro cõmemorauimus, inuentionẽ. In quo illud intelligendũ eſt, non quouis locorum illorum ſtatim id de quo agatur concludi poſſe, interdumq; duplicem adhibendã eſſe argumentationẽ. Quo in genere ſunt cũ alij nõnulli, tum contrariorum locus. Neq; enim ſi exempli cauſa, hoc incidat in diſputationem, Sit ne uoluptas expetẽda: una argumẽtatione confici licebit, ſed tantũ duabus. Priore hac, Omne quod naturam offendit, fugiendũ eſt, Dolor naturã offendit, Dolor igitur fugiendus eſt. Poſterior hæc erit, Quòd ſi dolor fugiendus

dus eſt, expetenda eſt uoluptas. Idem *ferè fit in cauſa* rum et rerũ effectarũ locis. ut ſi quæratur, Sit ne bellum fugiendũ: primũ tractandũ erit argumentũ ex cauſa: deinde eo tractato, concludetur effectus, hoc modo, Omnis perturbatio animi à ratione auerſa, fugienda eſt: Omnis autẽ cupiditas animi eſt à ratione auerſa perturbatio: Omnis igitur eſt fugienda cupiditas. Ita bellũ quoq; fugiendũ eſt, quod ex cupiditate naſcitur. Similitudinis, diſsimilitudinis, maioris, minoris, et paris eadẽ eſt ratio & ſentẽtia. Hoc autẽ fit propterea q, his in locis atq; in ſupiorib. id, unde argumentũ ad id quod agitur, ſumitur, nec antecedẽs, nec conſequẽs eſt eorũ duorum uerborũ quæ concludenda ſunt, ſed ferè aut repugnãs aut diſſentaneũ. Vt autẽ cõfirmãdo ſtatim una argumẽtatione id de quo quæritur, quemadmodũ docui, cõcludi nõ poteſt, ita nec poteſt refellendo. Si enim quæratur, an uoluptas aliqua fugiẽda ſit, idq; cõcedatur, refutari poterit, hac duplici argumentatione, per tertiã diſpoſitionis formam.

Nullus dolor eſt uoluptas,
Omnis dolor fugiendus eſt,
Aliquid igitur quod fugiendum eſt, non eſt uoluptas.

Conceſſo autem antecedente ſequitur, Omnis dolor eſt fugiendus, Aliqua igitur uoluptas non eſt fugienda. In coniugatis autem una argumentatione id concludi licet. ut ſi quæratur, Sit ne fortiter facere id quod audacter? refelli poterit hoc modo,

Nullius fortitudinis eſt audacter facere,
Omnis fortitudinis eſt fortiter facere,
Fortiter igitur facere non eſt id quod audacter.
Quod enim uni coniugatorum non conuenit, alteri, quemadmodũ dixi, conuenire non poteſt. Per primã autem formam contrariorum locus tractari non poteſt refellendo: ut ſi quæratur, Sit ne omnis declinanda pax, id refelli non poterit hoc modo,
Nullum bellum eſt pax,
Aliquid quod fugiendum eſt, eſt bellum:
Aliquid igitur quod fugiendum eſt, non eſt pax.
Nec uerò alio modo refutari poteſt eorum qui primæ diſpoſitioni ſint attributi. Itaque duabus argumentationibus id faciendum eſt neceſſariò, ut ſi hoc in diſputationẽ incidat, Sit ne fugienda iuſtitia, hac utraq; ratiocinatione utendum eſt in refellendo,
Nullum uitium expetendum eſt,
Omnis iniuſtitia eſt uitium,
Iniuſtitia igitur nulla expetenda eſt.
Ita iuſtitia fugienda non eſt.
Loci autẽ qui per omnes diſpoſitionis formas tractãtur, ſunt definitio, enumeratio partiũ, genus, forma, antecedẽtia, conſequẽtia. Definitionis exẽpla paulò antè poſui. Enumerationis in prima diſpoſitionis forma, hoc erit exemplũ, Omne animal aut rationis eſt particeps, aut expers: Omnis autẽ homo eſt animal: Omnis igitur homo eſt rationis particeps, aut eius

expers. Sunt quibus placet, hoc argumentum et quæ ſunt eiuſdē generis, duci ab enumeratione partiū, mihi autē potius ex toto ſumi uidetur. Concluduntur enim partes ex toto, nō aliter atq; hoc argumēto, Si animal eſt, aut rationis eſt particeps, aut eius expers: Animal eſt autem. Aut igitur rationis particeps, aut expers eius eſt. Itaq; cum argumentū ab enumeratione partiū ducitur, totū concludi oportet hoc modo, Quicqd dignitatē aut uoluptatē, aut utilitatē affert, id eſt expetendū: Iuſtitia autem aut dignitatem, aut uoluptatē, aut utilitatē affert: Iuſtitia igitur eſt expetēda. In refellēdo etiam enumerationis partiū in hac uſus eſt plurimus. In ſecunda autē diſpoſitionis forma cōcluſiones omnes ſolū ad refellendū ualent. Ab enumeratione partium, in ea hoc pacto refellere licebit,

Omnis numerus eſt par aut impar,
Nulla eſſentia eſt par aut impar,
Nulla igitur eſſentia eſt numerus.

Si propoſitio et aſſumptio conuertantur, ducetur ex toto argumentum, hoc modo,

Quicquid eſt par aut impar, id numerus eſt.
Nulla eſſentia eſt numerus,
Nulla igitur eſſentia par eſt uel impar.

In tertia porrò per ratiocinationem enumeratio partiū et totū tractātur et confirmādo et refellēdo: idq; multis modis, ſed eorū pauca exempla ponemus. Ab enumeratione partiū in cōfirmatione erit eiuſmodi,

Omne quod eſt par aut impar, eſt qualitas,
Omne quod eſt par aut impar, eſt numerus,
Numerus igitur eſt qualitas. Quæſtio eſt generis, An numerus ſit qualitas? In refutatione hoc modo,
Nihil quod eſt par aut impar, eſt eſſentia,
Omne autem quot eſt par aut impar, eſt numerus,
Numerus igitur non eſt eſſentia.
Ex toto autem in confirmatione ducetur hoc modo argumentum,
Omne animal ratiõis eſt particeps, aut eius expers,
Quoddam animal eſſentia eſt,
Quædã igitur eſſentia particeps, aut expers rationis eſt.
In refutatione eiuſmodi erit exemplum,
Nulla ſubſtantia eſt par aut impar,
Aliqua ſubſtantia eſt ſubſtantia corporea,
Subſtãtia igitur corporea aliqua nõ eſt par aut impar
Generis etiam argumenta per has tres diſpoſitionis formas tractari poſſunt. Huius loci cum inuentionẽ traderem, hoc admonui, eum nunquam in confirmatione firmum eſſe, niſi in totum & omnino, id eſt, quod aiunt, uniuerſaliter de re diceretur. Hoc præceptum ad duas formas, primam & tertiam pertinet. A genere enim in utraque & ſpecies & pars probatur. in prima hoc modo,
Omnis uirtus eſt habitus,
Iuſtitia eſt uirtus,
Iuſtitia igitur eſt habitus. Quæſtio generis, Sit ne iuſtitia

ſtitia habitus. Locus communis, Quicquid de genere toto dicitur, id de eius forma dici. Quia enim uirtuti quæ iuſtitiæ genus eſt, toti habitus conuenit, etiam formæ eius habitum conuenire oportet: in quo omnis uis eius argumenti poſita eſt. Tertiæ formæ erit huiuſmodi tractatio,

Omnis uirtus eſt habitus,
Aliqua uirtus iuſtitia eſt,
Aliqua igitur iuſtitia eſt habitus.

In refutatione autem tractari poteſt per ratiocinationes, quæ ad tres collocationis formas pertinebunt. In prima hoc modo,

Nulla eſſentia eſt numerus,
Omnis autem animus eſt eſſentia,
Nullus igitur animus numerus eſt.

Quæſtio eſt generis, Sit ne animus numerus? ea generis hoc loco refellitur. Locus autē communis à ſuperiore ortus eſt huiuſmodi, Quod toti generi non conuenit, id ne parti quidem conuenire. Ortū autem eum eſſe à ſuperiore hinc ſciri poteſt, quòd ſi uerū eſt quod toti generi conueniat, idem cadere in eius formam, uerum etiā eſſe oportet, quod toti non conueniat, id nulli etiam formæ conuenire. In ſecunda autem forma talis erit generis in refutatione tractatio,

Nullus numerus eſt eſſentia,
Omnis animus eſſentia eſt,
Nullus igitur numerus animus eſt.

Quanquã in hac concluſio conuertitur. In tertia uerò erit eiuſmodi,

Nullus habitus eſt figura,
Aliquis habitus eſt uirtus,
Virtus igitur aliqua non eſt figura.

Generis eſt quæſtio, Sit ne aliqua uirtus figura? ea loco generis refellitur. Locus communis, Quod generi non conuenit, nec formæ conuenire. Figura enim habitui non conuenit, ex eoq; uirtuti non conuenire concluditur. Forma ſequitur, cuius argumentorum tractatio duobus tantum diſponendæ argumentationis generibus explicari poteſt. Sed hoc notandum eſt, quod in loci eius inuentione dixi, formam ad refellendũ genus minimè ualere. Ex quo perſpicuum eſt, eos ſolũ modos qui uim habent ad confirmandum, formæ loco tractando poſſe accommodari. Ac primæ quidem formæ tractatio erit talis,

Omnis iuſtitia habitus eſt,
Aliqua uirtus eſt iuſtitia,
Aliqua igitur uirtus habitus eſt.

Quæſtio eſt generis, Sit ne uirtus habitus? Locus cõmunis, Quod formæ conuenit, generi etiam conuenire. Quoties autem hic locus firmum argumentum à ſpecie reddit, à forma concluſio nulla quæ de toto genere dicat, ſequitur in primo hoc genere diſpoſitiõis. Hoc fit propterea, quòd ſpecies de genere toto non verè dicitur, quod neceſſe eſt fieri. Cum uerò locus hic

commu-

communis, Cui forma conuenit, genus etiam conueni re, ad argumentum ex forma probandum adhibetur, tum uniuerſum genus concludi poteſt. Exemplum erit eiuſmodi,

Omnis uirtus eſt habitus,
Omnis temperantia eſt uirtus,
Omnis igitur temperantia eſt habitus.

In tertia autem forma tractatio erit talis,

Omnis temperantia eſt habitus,
Omnis temperantia uirtus eſt,
Quædam igitur uirtus eſt habitus.

Quæſtio eſt generis, Sit ne uirtus habitus? Locus cōmunis, Quód formæ conuenit, generi etiam conueni re. Quia enim temperantiæ, quæ uirtutis quædam forma eſt, habitus conuenit, uirtuti etiam conuenire debere concluditur. Nihil autem ex loco communi, Cui forma cōnuenit, ei etiam genus conuenire, hic concludi poteſt, propterea quód eorum uerborum quæ in propoſitione & aſſumptione attributa ſunt, unum alteri neceſſe eſt attribui in concluſione. quod etiam commune eſt reliquorum locorum. Antecedentium & conſequentiū loci reſtant. Superiores quidem loci duo, generis dico & formæ, horum partes quædam uidentur eſſe. Nam & omnis ſpecies generi, ut ſuperiore libro demonſtratum eſt, antecedit, & genus formæ eſt conſequens, ſi modó in totum minimé dicatur. ſed tamen omnino diſtincti ſunt. In generis enim ac

forma locis, totius et partis habetur ratio. In his autẽ non partis aut totius ratio ducitur, ſed ſolũ anteceſſionis & conſecutionis. horum autem eadem ferè tractatio eſt. Nam & conſequentia ex antecedentibus, & contrà ex conſequentibus antecedentia concludi poſſunt omni forma collocationis. Quod quo facilius & magis ex arte faciamus, ea omnia antecedentium conſequentiumq́; genera tenenda ſunt, quæ in eorundem inuentione expoſui. In prima quidem forma diſpoſitionis antecedentium in confirmando exemplum erit huiuſmodi,

Omne quod honeſtum eſt, laudabile eſt,
Omnis temperantia honeſtum eſt,
Omnis igitur temperantia eſt laudabilis.

Quæſtio eſt accidentis, Sit ne temperantia laudabilis? Locus communis, Cui antecedens conueniat, ei conſequens conuenire. Honeſtum enim antecedens eius eſt, quod eſt laudabile, quod quia in temperantia uerè dicitur, laudabile etiã in ea uerè dici oportet. A conſequẽtibus eodẽ modo tractari poteſt argumentũ,

Omne animal eſt corpus,
Omnis homo eſt animal,
Omnis igitur homo eſt corpus.

Quæſtio eſt generis, Sit ne homo natura corpore prædita? Locus communis, Quod de toto conſequẽte dicitur, id de aliquo eius antecedẽte dici. In refutatione autem non iiſdem modis quibus antecedens, conſequens

ſequens quoque tractatur. A conſequentibus quidem hoc modo,

Nihil quod rationis eſt expers, natum eſt ad percipiendam uirtutem,

Coruus omnis eſt expers rationis,

Coruus igitur nullus ad percipiendam uirtutem natus eſt.

Quæſtio eſt proprij. Locus communis, Quod conſequenti non conuenit, id eius antecedenti non conuenire. Coruus enim antecedens eſt rationis expertium. Si enim coruus ſit, etiã expers rationis ſit neceſſe eſt, nõ contrà. Ab antecedentibus autem neceſſaria in refutatione concluſio non ſequitur, niſi in ijs quæ reciprocantur, cuiuſmodi ſunt homo & ridens, & uno nomine proprietates & res quarũ ſunt proprietates. Res autẽ ipſæ ex eo ſuis proprietatibus antecedere dicuntur, quòd ſint, neceſſe eſt res ipſæ, ut proprietates cohæreant. Exemplum erit huiuſmodi,

Nulla exhalatio ignis eſt,

Omnis fumus exhalatio eſt,

Nullus igitur fumus ignis eſt. Ita fumus non celerrimè ſurſum fertur. Neque enim in hoc genere diſpoſitionis una ratiocinatione concludi poteſt, quoties locus hic communis dominatur, Cui non conuenit antecedens eius quod reciprocatur, ei conſequẽs non conuenire. Cum autem locus ille regnat, Quod in antecedens eius quod reciprocatur non cadit, id nec cadere

in conſequẽs,tum una ratiocinatione id confici licet,
Nullus ignis eſt fumus,
Quod ſurſum celerrimè fertur, ignis eſt,
Quod igitur ſurſum celerrimè fertur, non eſt fumus.
In ſecunda autem forma diſponendæ argumẽtationis ex conſequentibus in refellendo argumentum firmum eſt: ex antecedentibus non eſt firmum ullum, niſi cum antecedens & conſequens reciprocantur. Ab antecedentibus talis erit tractatio,
Quicquid celerrimè ſurſum fertur, ignis eſt,
Nullus fumus ignis eſt,
Nullus igitur fumus celerrimè ſurſum fertur.
Quæſtio eſt proprij, An fumus celerrimè ſurſum fertur? Locus communis eſt, Cui antecedens eius conſequentis quod uiciſſim retro commeat, non conuenit, nec conſequens ei conuenire. Ignis enim antecedens eſt eius quod ſurſum celerrimè fertur, qui quoniam de fumo uerè non dicitur, id etiam quod celerrimè ſurſum fertur, de eo uerè non dici neceſſe eſt. A conſequentibus autem ſemper hic firmum eſt argumẽtum, niſi ſint antecedentiũ, quæ modò dixi, conſequentia. Exemplum erit huiuſmodi,
Omnis intemperantia uitium eſt,
Nulla uirtus eſt uitium,
Nulla igitur uirtus eſt intemperantia.
Tertio autem collocandæ argumẽtationis genere explicari poteſt tã in confirmationẽ, quàm in refutatio-
ne

ne cõſequentiũ tractatio. In cõfirmatione hoc modo,
Quicquid expetendum eſt, bonum eſt,
Aliquid quod expetendum eſt, uirtus eſt,
Aliqua igitur uirtus bonum eſt.

In refutatione autem hoc modo tractabitur,
Nihil quod expetendum eſt, eſt malum,
Aliquid quod eſt expetendum, iuſtum eſt,
Aliquod igitur quod iuſtum eſt, non eſt malum.

Ab antecedentibus autem in confirmatione quidẽ omnia ualent, quorum exemplum eſt eiuſmodi,
Omnis homo eſt animal,
Aliquis homo eſt rationis particeps,
Aliquid igitur quod eſt particeps rationis, eſt animal.
Quæſtio eſt generis, Sit ne aliquid quod eſt rationis particeps, animal? Locus communis eſt, Quod antecedẽti cõuenit, id etiã conſequẽti eius conuenire. Quod enim rationis eſt particeps, hominis eſt conſequẽs. In refutatione autem nulla hic neceſſaria concluſio ſequitur, niſi in ijs antecedentibus, quæ & ipſorum conſequentia reciprocantur. Omnium quidem locorum argumenta quot modis tractari poßint, & quemadmodum, ſiue quid confirmandum ſit, ſiue refellendum, quæq; collocationes in quos locos adhiberi poßint, quiq; loci unam ſuppeditent argumentationẽ, qua ſtatim id quod quæritur concludi liceat, quiq; egeãt qua ſi ſubſidio quodam alterius cõcluſionis diximus. Hoc autem intelligendum eſt, me in ponendis exẽplis, non

ora-

oratorum copiam & ubertatem, ſed dialecticorum inopiam & ieiunitatem ſecutum, propterea quòd anguſtius hi loquuntur qui rē expendere, non ornamenta uerborum ſolent, & ſubtilius uerborum ordinē exquirere, cum illi hæc omnia negligant. Itaq; ut dialectici primum proponunt aliquid, deinde ſumunt, poſtremò concludunt: ſic illi hunc ordinem contemnūt, interdumq; à propoſito non ordiuntur, neq; concludunt: ſumptiones uerò ſæpe ad rationē probationēq; traducunt, ut difficillimum ſit nonnunquam eorū argumentationes ad eum ordinem qui naturalis eſt reuocare. Sed tamē ab iſtis anguſtijs diſcedere conceditur, palamq; quaſi in campo ampliſsimo expatiari, dummodo trium earum formarū quas præſcripſi, modus retineatur. Ac ſcribendo quidē non eſt dubium, quin copia uti liceat, multisq; uerbis exponere ea quæ tractantur aut diſputantur. Cum autem cum alijs diſſerimus, quoniā longam orationē aut eorū qui contrà diſputant, non patitur aut non capit ingenium, aut cauſæ noſtræ ratio non poſtulat, ne repetendo ea omittantur quæ ſunt firmiſsima, modum adhibere debemus. Itaq; raró tum propoſitionis, tum aſſumptionis afferenda ratio eſt, antè quàm concluſum ſit argumentū. ſed de his aliàs plura dicemus. Hoc autem intelligendum eſt, quæ de tribus tractandarum argumentationum generibus dixi, ea omnia ad argumētationes ſimplices eſſe accommodanda. Sed ſimplicium duo ſunt

genera

genera prima, quæ ex duobus enunciationum ſimplicium generibus orta ſint. Vt enim alias ſimplices enũciationes primo libro eſſe dixi, quæ ex ſimplici uerbo tam eo quod ſubſtantiuum, quàm eo quod adiectiuum appellant dialectici, conſtant, in quo genere hæ ſunt, Omnis iuſtitia eſt uirtus, omnis uirtus eũ in quo eſt bonum efficit: alias autẽ ſimplices, in quibus præter hæc uerba hæ quoq; notæ, Neceſſe, Neceſſariò, *et uerba hæc,* Poteſt, Accidit, *collocantur: ſic duo genera ſunt ratiocinationũ ſimpliciũ, quæ conſtant ex his enunciationibus. Quoniã igitur de priore genere dictum eſt, de poſteriore pauca dicamus. Aut enim ſecundum genus enunciationum ſimplicium prætermittendum fuit, aut hoc etiam tradendum eſt, præſertim cum enunciationum uſus nullus ſit futurus, niſi ad argumenta referãtur. Hoc quidem poſterius genus multas in partes diſtributum eſt. una enim ſimplex eſt, altera cõcreta. Simplex, quæ uel ex neceſſario tota eſt, uel ex eo quod fieri poteſt. Cõcreta ea, quæ uel ex his duobus mixta eſt, uel ex alterutro, & uerbo ſimplici, tum eo quod ſubſtantiuum, tum eo quod adiectiuum dicitur, quæ omnia ad propoſitionem & aſſumptionem referri uolo. Exemplis hæc illuſtranda ſunt. Simplex eſt tota ex neceſſario, quæ ſequitur,*

Omnis uirtus neceſſariò eum, in quo eſt bene, afficit,
Omnis autem iuſtitia neceſſariò uirtus eſt,
Omnis igitur iuſtitia neceſſariò eum, in quo eſt bene, afficit.

afficit.

Simplex tota ex eo quod fieri poteſt, hæc,

Omne quod creſcit, decreſcere poteſt,

Omnis puer poteſt creſcere,

Omnis igitur puer decreſcere poteſt.

Concreta eſt hæc ex eo quod fieri poteſt, & ex neceſſario.

Omne animal currere poteſt,

Omnis homo neceſſariò eſt animal,

Omnis igitur homo poteſt currere.

Ex eo autem quod neceſſarium eſt, & ex uerbo quod ſubſtantiuum dicitur, hæc concreta eſt,

Omnis uirtus neceſſariò eſt laudabilis,

Omnis autem fortitudo uirtus eſt,

Omnis igitur fortitudo neceſſariò eſt laudabilis.

Ex eo autē quod fieri poteſt, et ex uerbo ſimplici,

Omne quod ægrum eſt, conualeſcere poteſt,

Aliquis homo æger eſt,

Aliquis igitur homo poteſt conualeſcere.

Atque omnium quidem exempla ſunt huiuſmodi. Nemo autem exiſtimare debet, hoc totum genus, ut minus neceſſarium eſſe repudiandum. Neq; enim ſine eo quæſtiones quæ de eo ſunt quod fieri poteſt, aut non poteſt, quæ eædem crebris ſermonibus philoſophorum ueterum diſputabantur, ullo modo, quemadmodum primo libro dixi, explicari poſſunt. Quinetiam id nonnunquam Cicero uſurpat. Sed tamen modus in

eò nobis retinendus eſt, ne hunc locum obſcuraſſe uideamur. Primum de ſimplicibus dicam, tum de concretis. Simplices autē hic dico, quemadmodū ignis, aer, aqua, terra, naturæ ſimplices à Cicerone uocantur: & concretas quæ ex his omnibus, aut aliquibus mixtæ ſint, ut homines, aliasq; eiusdem generis naturas ex illis quatuor primis concretas, idem Cicero nuncupat. Hoc autem de ſimplicibus quæ de neceſſario quid enunciant, tenendum eſt, omnes eius generis argumentationes firmas eſſe, ſi eodem modo tractentur, quo ſuperiores, quæ ex uerbo ſimplici conſtant. Non eſt neceſſe exēplis ponēdis hoc facere longius. Neq; enim ſatietatē uitare poſſemus, ſi unicuiq; modo trium tractationis generum exempla accōmodaremus. Hoc tantū dicā, ſi quis eas enūciationes quas in primo libro ex neceſſario ueras eſſe dixi, ſiue quæ de toto genere dicerent, ſiue ex omni parte negarēt, accōmodatè ad ratiocinationes tractare uelit, eum facilè obſeruaturū eſſe eandē harum et ſimpliciū ſuperiorū in concludendo eſſe rationē. Eius autē quod fieri poteſt et poteſt non fieri (ἐνδεχόμενον enim id dicitur) longè alia ratio eſt. Quod quo maturius doceamus, primū quid ſit, & quot eius genera dicendū eſt. id quidem dicitur euenire, ſeu accidere (nam hæc idem ualent) quod nō neceſſariū eſt, id eſt quod poteſt eſſe et nō eſſe, quoq; poſito nihil incōmodi ſequitur. Vt omnē hominem in ſenectute nō eſt neceſſe ca

neſcere, et omnẽ caneſcere ſi ponamus, nihil incõmodi ſuſcipere cogemur. Eius autẽ duo ſunt genera, unum quod plerũq; fit, ut homo plerunq; cum quinq; digitis, duabusq; manibus naſcitur. cũ natus eſt, ferè creſcit, in cõſtãti ætate ferè decreſcit, et caneſcit in ſenectute. Alterũ eſt quod accidit ſine alterutrius partis certo euẽtu, ut ſunt ea omnia quæ caſu fiunt. ut ſi quis cum rus proficiſcitur, de cœlo tangatur, aut terræ motus fiat, aut fodiens theſaurũ inueniat. Neque enim profectio illa eſt magis cur ille tangatur, q̃ non tangatur, ſed alterutrũ euenit. Nunc his ita conſtitutis dicamus quando concluſio ſequitur neceſſaria, ſi tam propoſitio q̃ aſſũptio ſit de eo quod fieri cõtingit. Ac primũ de prima diſpoſitione. Si de toto genere utraq; dicat, etiam concluſio ſequetur quæ omnino enunciet. Exemplum erit huiuſmodi.

Omne quod uigilat, dormire poteſt,
Omnis homo uigilare poteſt,
Omnis igitur homo poteſt dormire.

Itemq; neceſſaria ſequitur cum propoſitio omni ex parte negat quid, et in totum dicit affirmatio. ut,

Fieri poteſt ut nihil quod fodit, theſaurum inueniat,
Fieri autem poteſt, ut omnis homo fodiat,
Fieri igitur poteſt ut nullus homo inueniat theſaurũ.

Tertia erit concluſio neceſſaria, cum propoſitio de toto genere dicet, & de parte aſſumptio.

Omne quod ægrotat, ex morbo conualeſcere poteſt,

Ali-

Aliquis autem homo ægrotare poteſt,
Aliquis igitur homo poteſt conualeſcere.

Quarta autem ſequetur, ſi propoſitio in totum negabit, et propoſitio aliqua ex parte dicet. Hæc enim neceſſaria eſt;

Fieri poteſt, ut nihil eorũ quæ nauigant, moriatur in mari.
Fieri autem poteſt, ut aliquis homo nauiget;
Fieri igitur poteſt, ut aliquis homo in mari minimè moriatur.

Atq; hæc quidẽ quatuor concluſionum genera perfecta dicuntur, quod directũ ordinẽ quẽ prima tractandorum argumentorũ forma præſcribit, in ijs ſeruet concluſio. Rectus autem ordo in concludendo in ea forma eſt, cum uerbum quod in propoſitione attribuitur, attributi etiam uim & locum obtinet in concluſione, & quod in aßumptione ſubiectum erat, id in concluſione etiã ſubijcitur. Conuerſus autem eſt, cũ hic ordo mutatur, aut certè enũciatio aliqua pro aſſumptione aut propoſitione ſubijcitur, quæ idem quod illa declaret. Diſciplinam autem conuerſionũ, quam primo libro tradidi hic conuerſus ordo deſyderat, ut ſciamus quæ in quanque conuertatur enunciatio. Atque hic quidem notandum eſt, enunciationem eam quæ de eo quod contingit, dicit uniuerſè ac in totum, conuerti in eam quæ in totũ negat. ut hæc, Fieri poteſt ut nemo ambulet, in hanc cõuertitur, Fieri poteſt ut omnis homo ambulet. Quibus poſitis, hoc intelli-

telligendũ eſt,multos modos concluſionũ ex eo quod fieri poteſt naſci, qui perfecti nõ ſint, ſed imperfecti uocẽtur propter aſſumptionis aut propoſitionis conuerſionẽ. Si enim minus cõuertatur, iã nõ erit perfecta ratiocinatio. Nam ſi inuertatur ordo ſuperiorum quatuor concluſionũ, ut quæ in illis propoſitio eſt, in his ſit aſſumptio. et cõtrà,erit non perfecta tractatio. Quòd ſi altera cõuertatur,iã perfecta erit. Neq; enim,exempli cauſa,perfecta eſt hæc argumentatio,

Fieri poteſt ut omne quod nauigat,in mari moriatur

Fieri autem poteſt ut nemo nauiget,

Fieri igitur poteſt,ut nemo moriatur in mari.

Vt autem certũ aliquid habeamus, quo falſas ex eo quod contingit enũciationes à ueris internoſcamus, ſcire oportet, in omni eius generis enunciatione duplicem ſpectandam eſſe ſententiam. Nam, exẽpli cauſa,huius enunciationis, Accidit ut omne quod albũ eſt, ſit animal, hæc ſententia eſſe poteſt, Accidit ut omni cui album fortuitò(teramus enim hoc uocabulum & ſuperiora pro illo contingenter) conuenit, etiam animal fortuitò conueniat, id eſt ut quicquid fortuitò albũ eſt,id etiam fortuitò ſit animal,quæ quidem falſa eſt ſentẽtia. Itemq; illa eſſe poteſt, Accidit ut omni cui album conuenit, animal fortuitò conueniat. quæ etiã falſa eſt, id ſi cõtingere dicamus quod non eſt neceſſariũ. Aliquod enim animal eſt,ut cygnus,quod ſit albũ neceſſe eſt. Ita nõ fortuitò albus eſt

cygnus.

cygnus. Sed uereor ne de his uidear ſubtilius diſputare, itaq; malim hæc ego ad communẽ omniũ ſenſum accõmodari, ut id contingere, accidere, et euenire dicamus, quod caſu fit, et quod poteſt tam fieri q̃ no fieri. ueluti cum dicimus, Accidit ut ægrotarẽ, fieri poteſt, ut æger ex morbo conualeſcat, aliaq; generis eiuſdem. Nunc quoniã quatuor modos concluſionum neceſſariarum ex eo quod poteſt fieri & non fieri, qui perfecti ſunt in prima forma diſpoſitiõis expoſuimus, ad alia pergamus. Neq; enim nobis propoſitum eſt eos omnes perſequi, quorum non eſt perfecta concluſio. In altera autẽ diſpoſitionis forma, ſi omnibus enunciationibus uerbũ hoc, Contingit uel Euenit adiungatur, concluſio neceſſaria non ſequetur. Quòd ſi quæ ratiocinationes ex his conficiantur, quæ ipſæ firmæ ſint, facilè una ratione omnes refelli poterunt. Neque enim hæc neceſſaria concluſio eſt,

Accidit ut omnis homo ambulet,
Accidit ut equus nullus ambulet,
Accidit igitur ut nullus equus ſit homo.

Veræ enim ſumptiones ſunt, & falſa concluſio. quippe cũ neceſſe ſit nullum equũ eſſe hominẽ, ex quo efficiatur falſum eſſe, accidere ut nullus equus ſit homo. Hoc loco ea omnia maximũ nobis adiumentum afferent, quæ de enunciationibus neceſſarijs et ijs quæ de eo dicunt, quod fieri poteſt & non fieri, primo libro tradidi. Dixi enim eas omnes neceſſarias eſſe,

quæ omni ex parte negarent ea quæ diuerſis generibus ſubiecta eſſent, quorum neutrum alterum complecteretur. cuiuſmodi eſt hæc, Nullus equus eſt homo. Nec uerò hac una ratiocinatione reſiſtemus, ſed etiam omnibus quæ ex eisdem tribus uerbis conſtabunt, dum modo eadẽ ratione illa ipſa uerba collocabimus, qua aduerſarij ſuas confecerint argumẽtationes. Vt ſi exẽpli cauſa, propoſitionẽ nobis afferant, quæ in totũ et uniuerſè neget, et propoſitionẽ quæ de toto genere dicat, et cõcluſio neget ex omni parte, eadem ratione ſi utamur, iiſdem uerbis refellemus hoc modo.

Accidit ut nullus homo uigilet,
Accidit ut omnis equus uigilet,
Accidit igitur, ut nullus equus homo ſit.

Quod fit etiam in cæteris. In tertia porrò forma diſpoſitionis, ſi tam propoſitio quàm aſſumptio aut de incerta parte dicant, aut de certa, non ſequetur neceſſaria concluſio. Atq; uno modo uitioſis huius generis concluſionibus occurremus, ſi ex his tribus argumentatio conficiatur uerbis, equus, homo, album, ut albi uerbum bis dicatur ante concluſionem. eſt enim hæc uitioſa & falſa concluſio.

Accidit, ut aliquid quod eſt album ſit equus,
Accidit, ut aliquid quod album eſt ſit homo,
Accidit igitur ut aliquis homo ſit equus.

Multæ autẽ aliæ ſunt nõ neceſſariæ, quas facilè refellemus cognitis neceſſarijs. Modi qui conuerſione fiunt

unt perfecti, multi ſunt. Primus is, cuius tam propoſitio quàm aſſumptio de toto genere dicũt, Nam conuerſa aſſumptione in eam quæ de quadam parte dicit, tertius erit primæ diſpoſitionis modus. Vtriuſque exempla ponam. Tertiæ quidem diſpoſitionis primus modus eſt huiuſmodi,

Accidit ut omnes qui nauigant in mari, moriantur,
Accidit ut omnes qui nauigant, ſint homines,
Accidit igitur ut homines in mari moriantur.

Si hæc concluſio negetur, aut cæteræ quæ in hac forma diſpoſitionis neceſſariæ ſunt, facile confirmari poterunt, ſi ad certam perfectamq́; primam reuocentur. Veluti ea quam expoſui ad tertium primi generis modum ita transferretur aſſumptionis conuerſione,

Accidit ut omnes qui nauigant, in mari moriantur,
Accidit autem ut homines nauigent,
Accidit igitur ut homines in mari moriantur.

Eadem eſt ratio cæterorum modorum, quorum concluſiones ſunt neceſſariæ. Nam ut ſummatim dicam, quatuor alij modi ſunt neceſſarij, qui totidem reſpondent ijs, quos paulo antè in huius tertiæ formæ argumentationibus ex ſimplici uerbo ſine ulla nota enumerauimus. Secundus enim eſt, cum omnino tum propoſitio negat, tum dicit aſſumptio. Tertius cum propoſitio de toto genere, & ſumptio de aliqua parte dicit. Quartus cum contrà propoſitio de parte dicit, et de toto genere aſſumptio. Quintus cum propoſitio in

totum negat, & aſſumptio de parte dicit. Ita unus is modus relinquitur, cuius propoſitio aliqua ex parte negat, & uniuerſè ac in totum dicit aſſumptio. Atq; hæc quidem de ratiocinationibus, quæ uerba tantum ſimplicia, & notas recipiunt, nunc pauca dicenda de ijs ſunt, in quibus mixta hæc reperiuntur. Harum autē genera tria ſunt: aliæ enim ſunt ex neceſſario et uerbo ſimplici, aliæ ex eo quod fieri poteſt & non fieri, quod contingens uocatur, & ex uerbo ſimplici: aliæ ex neceſſario & ex eo quod fieri poteſt & non fieri. Quoniam autem primùm de ijs ratiocinationibus ſimplicibus diximus, quæ ex uerbo Eſt, aut eo quod adiectiuum uocant, conſtant: deinde eas quæ ex neceſſario tantum eſſent, attigimus, primum etiam de eis diſſeremus, quæ ex his duobus concretæ ſunt. Earum autem exemplum eſt eiuſmodi,

Omnis uirtus neceſſariò eſt laudabilis,
Omnis autem fortitudo uirtus eſt,
Omnis igitur fortitudo neceſſariò eſt laudabilis.

In primo quidem argumentorum diſponendorum genere ita deniq; neceſſaria ſequetur cōcluſio, ſi propoſitio ex neceſſario conſtet, & ex uerbo ſimplici aſſumptio: tum enim concluſio in qua neceſſarium eſt, ſequetur. Hoc autem in quatuor huius formæ modis ijs qui perfecti à nobis appellati ſunt, uerè dicitur. Non eſt neceſſe omnium exempla ponere. Si quis enim eos quatuor concluſionis modos, quos tum tra-

ſtaui, cũ de ratiocinationibus quæ ex uerbo Eſt conſtãt, diſputarẽ, ſibi proponat, earũq; propoſitionibus et concluſionibus Neceſſariò *aduerbiũ adiũgat, exempla huius loci habebit propria. Quòd ſi uerbum ſimplex ad eorum quatuor modorum propoſitionem, neceſſarium autem ad aſſumptionem pertineat, concluſio neceſſaria non ſequetur. Refelletur enim facile his argumentationibus, ſi quis contendat firma eſſe argumenta.*

Omne animal mouetur,
Omnis homo neceſſariò eſt animal,
Omnis igitur homo neceſſariò mouetur.
Omne animal mouetur,
Aliquis homo neceſſariò eſt animal,
Aliquis igitur homo neceſſariò mouetur.

In ſecunda autem diſpoſitionis forma, quoniã omnes concludendi modi negant, ſi Neceſſariò *aduerbiũ propoſitioni uel aſſumptioni, quæ negans eſt omnino, adiungatur, ſemper ex ijs duabus concluſionẽ ex neceſſario efficere licebit. Quòd ſi ad eam quæ aiens eſt, ſeu propoſitionẽ ſeu aſſumptionem illud neceſſariò addatur, aut ad negantem ex parte, neceſſaria eiuſdem generis non ſequetur concluſio. Vt enim hæc argumentatio neceſſaria eſt, cæteræq; eiuſdem generis,*

Nullus lapis eſt animal neceſſariò,
Omnis homo eſt animal,
Nullus igitur homo eſt neceſſariò lapis.

Vt, inquam, hæc neceſſaria eſt, ſic illa non eſt:
Omnis homo neceſſariò eſt animal,
Nihil quod eſt nigrum, eſt animal,
Nihil igitur quod nigrum eſt, animal ſit neceſſe eſt.
Itemq; hæc infirma eſt,
Omne quod nigrum eſt, homo eſt,
Quoddam autem animal non eſt homo neceſſariò,
Quiddam igitur quod album eſt, non eſt homo neceſſariò.

Atq; etiam alias uitioſas argumentationes huius generis eadem ratione licebit refellere.

In tertio autem genere tractandorum argumentorum hoc tenendum eſt, ex iis ſumptionibus quæ de toto genere dicant, ſi alterutri Neceſſariò *aduerbium adiungatur, neceſſariã eiuſdem generis ſequi concluſionẽ. quod idem fiet, ſi ei quæ negans eſt adiungatur. At ſi ad aientem adhibeatur, nõ ſequetur concluſio. Primi generis exemplum erit eiuſmodi,*

Omnis uirtus neceſſariò eſt laudabilis,
Omnis uirtus eum in quo eſt, perficit,
Aliquid igitur quod eum in quo eſt perficit, neceſſariò eſt laudabile.

Secundi autem erit tale,

Nulla uirtus perturbatio ſit neceſſe eſt,
Omnis uirtus eſt laudabilis,
Aliquid igitur quod eſt laudabile, perturbationẽ eſſe neceſſe non eſt.

Tertij

Tertij autem generis hoc exemplo uitioſas licebit refellere,

Nihil quod ambulat eſt homo,
Omne quod ambulat neceſſariò mouetur,
Aliquid igitur quod mouetur, neceſſariò nō eſt homo.

In hac etiam neceſſarium erit argumentum, cum uel propoſitioni uel aſſumptioni, quæ ſola de toto genere dicat, & de parte altera, idem adiungetur aduerbiū. Ac de ijs quidem ratiocinationibus, quæ concretæ ſunt ex neceſſario et uerbo ſimplici, hactenus. Sequitur ut de ijs dicam, quæ ex uerbo ſimplici concretæ ſunt, & ex eo quod fieri poteſt & non fieri. Huius autem generis exemplum eſt huiuſmodi, in prima forma diſpoſitionis,

Accidit ut omne animal ambulet,
Omnis autem homo eſt animal,
Accidit igitur ut omnis homo ambulet.

Huius quidē generis ratiocinatio per quatuor primæ formæ diſponendorum argumentorū modos, qui perfecti ſunt, explicata, ita uera & perfecta erit, ſi propoſitio de eo quod fieri poteſt aut contingit, uniuerſè dicat, aut neget in totum, & ex uerbo ſimplici tam eo quod ſubſtantiuum, quàm eo quod adiectiuum uocant, conſtet aſſumptio. Tum enim neceſſaria ſequetur concluſio ex eo conſtans quod fieri poteſt. Quòd ſi ad ſumptionē hoc uerbum Accidit addatur, firmū quidem erit argumētum, ſed imperfecta ratiocinatio,

ſi

ſi modò ipſa ſumptio de toto genere dicat. Prioris generis iam poſui exemplum, alterum erit tale.

Accidit, ut nullum animal ægrotet.
Omnis autem homo eſt animal,
Accidit igitur aut fieri poteſt ut nemo homo ægrotet,

Poſterioris generis talis eſt tractatio,

Nullus homo ægrotat,
Fieri autem poteſt, ut nihil quod ambulat ſit homo,
Fieri igitur poteſt, ut nihil quod ambulat ægrotet.

Quum autem uel aſſumptio ex uerbo ſimplici negat ex parte, uel ipſa in totum dicit aut negat, de parte autem dicit negat ue ex parte aſſumptio, aut utraq; ad partem, neutra ad totum genus accommodatur, neceſſaria non ſequitur concluſio, utrumuis uerbum, ſiue ſimplex, ſiue Contingit adhibeatur. Hæ enim nō ſunt neceſſariæ,

Omne animal contingit dormire,
Nix non eſt animal,
Niuem igitur contingit non dormire.

Omne quod mouetur eſt corpus,
Fieri autem poteſt uel accidit, ut omne animal moueatur,
Accidit igitur, ut omne animal ſit corpus.

Aliquid quod album eſt, non eſt animal,
Accidit autem ut aliqua ueſtis ſit alba,
Accidit igitur, ut ueſtis non ſit animal.

Eadem ratione uitioſas omneis huius generis refelle-

re licebit. In ſecunda autem diſpoſitionis forma, per quatuor concludendi modos, tum denique neceſſaria ſequetur cõcluſio, cum propoſitio uel aſſumptio quæ negat, conſtabit ex uerbo ſimplici, ea autem quæ ait, de eo quod fieri poteſt enũciabit. Si autẽ contrà fiat, non erit neceſſaria. Prioris generis talis eſt tractatio,

Ce Nullus homo eſt lapis,
ſa Accidit ut omne quod album eſt, ſit lapis,
re Fit igitur ut nihil quod album eſt, ſit homo.

Poſterioris exemplum eſt huiuſmodi,

Accidit ut nemo ſit ſanus,
Omnis equus ſanus eſt,
Accidit igitur ut nullus equus ſit homo.

Tertia porrò diſpoſitionis forma ratiocinatio rectè explicabitur, quoties tã propoſitio quàm aſſumptio de toto genere dicet, aut propoſitio omnis ex parte negabit, & in totum dicet aſſumptio, ſi modò alterutrà ex uerbo conſtet ſimplici. Idem fiet, ſi reliquos modos eiuſdem formæ eadem ratione tractemus. Exemplum erit huiuſmodi,

Omnis homo eſt animal,
Accidit ut omnis homo ſit iuſtus,
Accidit igitur ut aliquid quod iuſtum eſt, ſit animal.

Si autem utraq; de incerta aut certa parte dicat, aut neget ex parte, aut etiam una aiat, & neget altera, neceſſaria concluſio non ſequetur. Neq; enim firmum eſt hoc argumentum,

Quod

Quod album eſt, equus eſt,
Accidit ut quod album eſt, ſit homo,
Accidit igitur ut homo ſit equus.

Si alterutra neget, eadem ratione refellere licebit. Hæc enim concluſio, Accidit ut homo non ſit equuus, falſa eſt.

Reſtant iam eæ quæ ex neceſſario & uerbo Contingit concretæ ſunt. Ratiocinationes quidem ex his duobus concretæ, ſi per primum diſpoſitionis genus tractentur, tum denique neceſſaria & perfecta ſequetur ex uerbo Contingit concluſio, quum modis duobus eius diſpoſitionis qui aientes ſunt, ita utemur, ut propoſitioni uerbum Contingit, aſſumptioni adiungamus Neceſſarium. Deinde perfecta etiam erit ratiocinatio, quum & concluſio eiuſdem generis ſequetur, & reliquos duos modos qui negant, ſic explicabimus, ut ſuperiores. Primi generis hoc erit exemplum,

Fieri poteſt aut accidit, ut omne animal ex morbo conualeſcat,
Omnis autem homo neceſſariò eſt animal,
Fieri igitur poteſt aut accidit, ut omnis homo ex morbo conualeſcat.
Secundi generis hæc tractatio eſt,
Fieri poteſt aut contingit, ut nullum animal ægrotet,
Omnis autem homo neceſſariò animal eſt,
Fieri igitur poteſt, ut nemo homo ægrotet.

Atq;

Atque hi quidem quatuor concludendi modi perfecti abſolutiq́; ſunt. Imperfecti autem ijdem erunt, ſi uerba commutentur, id eſt, ſi propoſitioni neceſſariũ adiungatur, & uerbum Contingit *aſſumptioni. Exemplum primi generis eſt,*

Omne quod ambulat, neceſſariò mouetur,
Accidit ut omnis homo ambulet,
Accidit igitur ut omnis homo moueatur.

Poſterioris generis tale erit,

Nihil eorũ quæ nauigãt, in mari neceſſariò moritur,
Accidit ut omnes homines nauigent,
Accidit igitur ut nulli homines moriantur in mari.

Quòd ſi mutetur ordo enunciationũ quẽ dixi, propoſitio quæ ex parte dicat aut neget, ſit ex uerbo Cõtingit, *& ex neceſſario, quæ aut aiat aut neget quid in totũ aſſumptio, concluſio neceſſaria non ſequetur. Non enim firmum eſt hoc argumentum,*

Aliquid quod eſt album, eſt neceſſariò animal,
Accidit autem ut omnis ueſtis ſit alba,
Accidit igitur ut ueſtis ſit animal.

Aliquid quod eſt albũ, non eſt animal neceſſariò,
Accidit autem ut omnis ueſtis ſit alba,
Accidit igitur ut aliqua ueſtis non ſit animal.

Idem fiet, ſi propoſitio quæ dicit de parte ex uerbo Contingit, *conſtet: & ex neceſſario negans in totum aſſumptio. Refelletur enim hoc modo, ſi quod argumẽtum huius generis firmum eſſe uideatur,*

Accidit

Accidit ut aliquid quod album eſt, ſit animal,
Nulla autem pix neceſſariò alba eſt,
Accidit igitur ut nulla pix ſit animal.

Erit etiã uitioſa tractatio, quoties tam propoſitio quàm aſſumptio aliqua ex parte negabit, aut de parte dicet.

Vitioſa eſt enim hæc argumentatio,
Aliquid quod nigrum eſt, neceſſariò eſt animal,
Accidit ut quod animo caret, ſit nigrum,
Accidit igitur ut quod animo caret, animal ſit.

Iiſdem quoq; uerbis refelli poſſunt cætera quæ uitioſa ſunt huius generis argumenta. Si quâ autem ſecundæ formæ ratiocinatio ex his duobus conficiatur, ſemper ſequetur ex uerbo Contingit *concluſio, quoties quatuor modorum huius formæ ea ſiue propoſitio ſiue aſſumptio quæ negat, ex neceſſario cõſtabit.* Quòd *ſi ei quæ ait, quid adiũgatur, uitioſa erit cõcluſio.* Ex*empla eadem harum erunt, quæ ſuperiorum.*

In tertia deniq; forma diſpoſitionis argumentorum, ſi aientes modos tractemus, ut neceſſaria ex uerbo Contingit *concluſio ſequatur, ſatis erit, ſi alterutri* Neceſ*ſariũ, aut uerbum* Contingit *adiunxerimus.* Itemq; *ſi eos qui negant nobis proponamus, erit ſatis, ſi alterutri adiungamus.* Aliæ *etiã concluſiones hic neceſſariæ ſequuntur, ſed his contenti eſſe debemus.* Vitio*ſæ autẽ ſunt hoc loco omnes, quorum aſſumptiones et propoſitiones de parte dicũt, aut negant, etiam ſi* Ne*ceſſarium utrilibet adiungatur.* Vitio*ſa enim hæc eſt,*

Aliquid

Aliquid quod album eſt, neceſſariò eſt animal,
Accidit, ut aliquid quod album eſt, ſit lapis,
Accidit igitur ut lapis ſit animal.

Itemq́; hæc non eſt neceſſaria,
Accidit ut aliquid quod laudabile eſt, non ſit homo,
Laudabilis autem uirtus eſt neceſſario,
Accidit igitur ut uirtus homo non ſit.

Ac omnes quidem ratiocinationes quæ ex uarijs uerbis concretæ ſunt, quàm potui breuiſſimè expoſui. Intelligendum eſt autem alia etiam eſſe genera, quæ his et alijs uerbis uariari diſtinguiq́; poſſunt, quæ ab Ariſtotele prætermiſſa eſſe miror. Nam cũ enunciationes quæ ex eo quod fieri poteſt, & ex eo quod fieri non poteſt, quod ἀδύνατον uocat, enumeret in libro de Interpretatione, easq́; aliud atq; ſuperiores declarare uelit, mihi quidẽ certè uidetur quæ ex his ratiocinationes confici poſſint, docere debuiſſe, præſertim cum enunciatio ad ratiocinationẽ aut argumentationem omnis, ut ad finem referri debeat. Exempla ponam eorum, ut omnes quid uelim intelligant.

Fieri poteſt ut omne animal ex morbo conualeſcat,
Omnis autem homo eſt animal,
Fieri igitur poteſt ut omnis homo ex morbo conualeſcat.

In altero genere explicando impoſsibile & abſurdum cogor dicere,

Impoſsibile eſt omne animal eſſe lapidem,
Omnis homo eſt animal,

Impoſsibile igitur eſt omnem hominem lapidem eſſe. Ea etiam quæ fieri poſsunt ſimplicia, et ſola poſſunt eſſe in ratiocinatione, hoc modo,
Omne quod nauigat, mori in mari poteſt,
Omnis homo nauigare poteſt,
Omnis igitur homo mori in mari poteſt. Ex eo autē quod abſurdum eſt, non ſequitur neceſſaria concluſio eiuſdem generis,
Fieri non poteſt, ut omnis homo ſit expers rationis,
Fieri etiam non poteſt, ut omnis bos ſit homo,
Fieri igitur nō poteſt ut omnis bos ſit ratiōis expers
Abſurdum eſt omnem hominē expertē eſſe rationis,
Abſurdū eſt etiā nullum bouē eſſe expertē rationis,
Abſurdum eſt igitur nullum bouem eſſe hominem.
In tertia etiam forma diſpoſitionis uitioſum eſt eiuſdem generis argumentum.
Abſurdum eſt omnem uirtutem eſſe uitium,
Abſurdū eſt etiam omnē uirtutē eſſe intemperantiā,
Abſurdū eſt igitur aliquā intemperantiā eſſe uitiū.
Hæc etiā cum Neceſſario & uerbo Contingit miſceri poſſunt, ut neceſsaria ſequatur concluſio.
Fieri poteſt ut omne animal ægrotet,
Omnis autem homo neceſſario eſt animal,
Fieri igitur poteſt ut omnis homo ægrotet.
Fieri non poteſt ut nulla uirtus ſit habitus,
Omnis autem iuſtitia uirtus eſt neceſsario,
Fieri igitur non poteſt ut nulla iuſtitia ſit habitus.

Quæ autem ſequũtur, ex uerbo Contingit concretæ ſunt, ita ut una admixtum habeat uerbum Poteſt, et Non poteſt altera.

Accidit ut omne quod ægrotet, ex morbo cõualeſcat
Omnis autem homo ægrotare poteſt,
Accidit igitur, ut omnis homo ex morbo cõualeſcat.

Quod autẽ fieri non poteſt, & Quod contingit miſceri inter ſe nequeunt. neque enim hæ neceſſariæ ſunt concluſiones.

Bar Accidit ut omnis homo nauiget,
ba Fieri non poteſt ut omnis lapis ſit homo,
ra Accidit igitur ut omnis lapis nauiget.
Ce Accidit ut nullus homo in mari moriatur,
la Fieri autẽ non poteſt ut omnis lapis ſit homo.
rẽt Accidit igitur ut omnis lapis moriatur in mari

Quòd ſi in his quæ de toto genere dicunt, aut negant, non eſt firmum argumentnm, multò minus erit in ijs quas illæ complexu ſuo continent, quæ uulgò Darij et Ferio uocantur. Quòd ſi quis contendat firmum fore argumentum, ſi propoſitioni uerbum Non poteſt adiungatur, is uehementer errat. neque enim hæ concluſiones ſunt neceßariæ.

Fieri non poteſt ut omnis lapis ſit homo,
Accidit ut omne quod album eſt ſit lapis,
Fieri igitur non poteſt, ut omne quod albũ eſt, homo (ſit.
Fieri non poteſt, ut nihil quod ambulat moueatur,
Accidit ut omnis homo ambulet,

Fieri igitur non poteſt,ut nihil quod mouetur ſit homo. Idem fiet ſi uerbum Contingit adiungatur concluſioni. Exempla erunt eiuſmodi,

Fieri non poteſt ut omnis homo ſit lapis,
Accidit ut omne quod nauigat ſit homo,
Accidit igitur,ut omne quod nauigat ſit lapis.

Fieri non poteſt ut nullus homo ſit animal,
Accidit ut omne quod nauigat ſit homo,
Accidit igitur ut nihil quod nauigat homo ſit.

Exempla tantũ poſui modorũ primæ diſpoſitionis. Quòd ſi mihi eſſet propoſitũ hæc omnia ad artem redigere, facilè id poßem. Si quis autem id obſeruare ac notare uelit,non eſt dubium,quin præcepta poßit tradere. Quapropter ad propoſitum reuertamur. Hoc autem intelligendum eſt,quemadmodum expoſitis tribus argumentorum diſponendorũ generibus, quæ per ratiocinationes tractarentur, eas in quibus uerbum ſubſtantiuum,aut adiectiuum quod uocant, reperiretur,omnes argumentorũ locos, qui à nobis ſuperiore libro explicati ſunt, per illa tria genera tractari poſſe docui: ſic poſſe me docere eoſdem tam ad ſimplices ex neceſſario, quàm ad eas quæ concretæ ex eo ſunt, & uerbo ſimplici poſſe accommodari. Sed quoniam quæſtiones huius generis raró incidunt in diſputationem,longumq́; eßet ſi agere uellẽ de ſingulis,hoc tantũ dicam,ſi quando eiuſmodi quæſtiones & ſermones inferantur,locos communes aliter

ter

ter explicandos eſſe, atque eos quos ſuperiore libro tradidi. Nam illic omnino dicebatur, exempli cauſa, Cui forma conuenit, ei etiam genus conuenire: propterea quòd ea ſolum uerba adhibebantur in argumẽtis, quæ ſolum cõuenire, ſeu ineſſe ſignificabant. Hic autem, quoniam uerba alia adiunguntur, ut neceſſe eſſe, accidere, poſſe, non poſſe, habenda eſt eorum ratio in exponendis iiſdem locis communibus. Quod quo facilius intelligatur, ponamus exemplũ. Si quæratur, Sit ne iuſtitia neceſſariò habitus? Quæſtio eſt generis, eaq́; à genere confirmabitur hoc modo,

Omnis uirtus neceſſariò eſt habitus,

Omnis iuſtitia eſt uirtus,

Omnis igitur iuſtitia habitus eſt neceſſariò.

Locus eſt cõmunis, Quod toti generi neceſſariò conuenit, id formæ cuilibet eius generis neceſſariò conuenire. Rurſus quæratur, Sit ne id omne quod natum eſt, neceſſariò interiturũ? id probabitur hoc modo,

Quicquid ex igne, aëre, aqua, & terra concretum eſt, id neceſſariò interibit,

Omne autem quod natum eſt, concretum eſt ex his quatuor.

Omne igitur quod natum eſt, intereat neceſſe eſt.

Quæſtio eſt accidentis: ea confirmatur loco conſequentium. Locus communis, Quicquid toti conſequenti neceſſariò conuenit, id neceſſe eſt antecedenti conuenire. Quod enim concretum eſt ex quatuor ele

mentis & initijs, conſequens eſt eius quod natum eſt, aut certè eius eſt antecedens. Exempla etiam *ponamus aliorum, fingamus hanc quæſtionē poni, fieri ne poßit ut audacia ſit fortitudo?* Ea *refelletur à genere hoc modo,*

Fieri non poteſt, ut uitium ſit fortitudo,
Omnis autem audacia eſt uitium,
Fieri igitur non poteſt, ut audacia ſit fortitudo.

Quæſtio eſt generis, quæ locò generis refellitur. Locus communis, Quod generi non poteſt conuenire, nec formæ poteſt: fortitudo enim uitio quod genus eſt audaciæ, non poteſt conuenire, ex eoq; formæ eius non poſſe conuenire concluditur.

Quæſtiones autē ex uerbo Contingit, aut nullæ aut ea tantummodo quas non naturales primo libro uocauimus, incidere uidebuntur. Naturales enim in ſuperiores locos incurrere poſſe non uidebuntur, propterea quòd ijs locis ita al quid cōuenire aut nō conuenire alicui docetur, ut aliter fieri nō poßit. Vt aūt nō naturales incidere interdū concedamus, non tamē loci illi per ratiocinationes quæ ex uerbo Cōtingit aut ſolo, aut coniunćto cū altero conſtāt, tractari poſſunt. Sed tamē loci illi ad naturales quæſtiones accōmodari poßunt. Vt ſi quæratur, An uſu ueniat, ut omnis homo in mari moriatur? & id probetur hoc modo,

Accidit ut omne animal in mari moriatur,
Omnis autem homo eſt animal,

Acci-

Accidit igitur ut omnis homo moriatur in mari.

Quæſtio eſt accidentis, eaq́; naturalis, & in eã generis locus adhibetur. Locus cõmunis, Quod accidit ut toti generi conueniat, accidere etiam ut formæ generi conueniat. Quod enim accidit ut in mari mori toti generi animaliũ conueniat, ex eo accidere ut hominibus conueniat concluditur. Nec uerò id uerũ eſt tantum in ijs ratiocinationibus, in quibus uerbũ Contingit et ſubſtantiuum uel adiectiuũ miſcentur, ſed in ijs etiam quæ eodem uerbo & neceſſario diſtinguuntur. Vt ſi idẽ quæratur, quod ſuprà, hoc modo cõcludi licebit,

Accidit ut omne animal in mari moriatur,
Omnis autem homo neceſſariò eſt animal,
Accidit igitur ut omnis homo moriatur in mari.

Quæ cum ita ſint, iam perſpicuũ eſſe arbitror, per huius etiam generis ratiocinationes, locos omneis quos ſecundo libro expoſuimus, poſſe tractari. Illud etiam perſpicuũ eſt, non modò locos hic communes ad naturam uerbi aut uerborũ, ex quibus ratiocinationes nominantur, eſſe accõmodandos, ſed quemadmodũ etiã ſint accommodandi. Itaq; cuiuſq; loci quinque communes unius ordinis eſſe poſſunt. Nã ut de genere potiſsimum dicam, primus illius hic erit, Quod toti generi conuenit, id illius formæ cõuenire. Secũdus, Quod toti generi neceſſariò conuenit, id eius formæ neceſſariò conuenire. Tertius, Quod toti generi poteſt conuenire, id eius etiã formæ cõuenire poteſt. Quartus,

Quod accidit, ut cadat in totum genus, accidere ut in eius formam cadat. Quintus, Quod toti generi nõ poteſt cõuenire, id nec eius formæ poteſt. Ita fit, ut generibus enunciationũ ſimplicium, ratiocinationũ etiã ſimplicium genera reſpondeant. Sunt enim ut eius generis enunciationum quinque genera, ſic etiam ratiocinationum, ut ratiocinationem ex concluſione nominemus. Ex quo illud etiam perſpicuum eſt, nos totidẽ quæſtionum genera poſſe numerare. Vt unum genus dicamus id, quo omnino quæritur, an res nec ne cõueniat: alterũ quo quæritur, poßit ne conuenire: tertiũ, an non poßit: quartũ, an accidat ut conueniat: extremũ, an neceſſariò? Quòd ſi quis ea teneat, omnia quæ de illis enunciationum generibus in primo libro tradidi, multo facilius & omnia hæc ratiocinationum gera conficere, & per ea omnes locos tractare poterit. *Sed tempus eſt ut ad copulatas & compoſitas ratiocinationes, quas Græci* ὑποθετικὰς *uocant, ueniamus. Copulata autẽ ratiocinatio eſt, quæ ex connexis tribus conſtat: aut ea cuius propoſitio duas enũciationes ſimplices complectitur, quarũ una ſumpta aut negata, altera ſequitur aut tollitur. Primi generis tale exemplum eſt, Si dies eſt, nox non eſt: Si nox non eſt, ſol lucet: Si igitur dies eſt, ſol lucet. Secũdi generis eiuſmodi, Aut dies eſt, aut nox: Dies autẽ eſt: Non igitur nox. Eius ſunt tria genera, quibus Cicero utitur, unum ex connexis, alterum ex diſiunctione, tertium*

ex

ex coniunctionum negãtia. Primi generis exemplum
eſt huiuſmodi, Si uirtus eſt laudabilis, uirtus eſt expe
tenda, Eſt autem laudabilis, Expetenda igitur eſt. Se
cundi tale, Aut dormit, aut uigilat, Dormit autẽ, Nõ
igitur uigilat. Tertij hoc, Non & iuſtitia uirtus eſt,
& non eſt expetenda iuſtitia, Eſt autem iuſtitia uir-
tus, Expetenda igitur. De his tribus generibus pauca
dicenda ſunt, eo quem propoſui ordine. Primum qui-
dem genus in duas partes diſtributum eſt. Prioris par
tis exemplum eſt eiuſmodi, Si omnis uirtus eſt laudabi
lis, expetenda eſt, Omnis autem uirtus eſt laudabilis,
Omnis igitur uirtus eſt expetenda. Alterius, ut, Si uir
tus eſt laudabilis, eſt expetenda, Si expetenda, bonũ,
Si igitur uirtus eſt laudabilis, uirtus eſt bonum. Vtri-
uſque autem generis rurſus partes multæ ſunt, de qui
bus ſingillatim dicendum eſt. Poſterius quidem genus
à Græcis δι' ὅλου ὑποθετικὸν, id eſt, ex toto connexum
dicitur, quòd tã propoſitio, quàm aſſumptio, & con
cluſio connexum complectitur. Prius autem οὐ δι' ὅλου
ὑποθετικόν, id eſt, non ex toto connexum, quòd ſola
propoſitio ſit connexum. De poſteriore genere pri-
mùm dicam, propterea quòd ad ſimplicium ratiocina
tionum ſimilitudinem, quemadmodũ docebimus, pro
ximè accedit. Huius quidem generis tres ſunt, ut Boe-
thius tradit, collocationes et diſpoſitiones. Prima eſt,
cum enunciatio connexi, quæ ſecunda eſt, proponi-
tur, uel aiens, uel negans. Prima uel aiens, uel negans

aſſumitur.ut, Si iuſtitia eſt uirtus, iuſtitia eſt habitus. Si iuſtitia eſt habitus, iuſtitia eſt qualitas, Si igitur iuſtitia eſt uirtus, iuſtitia eſt qualitas. Secũda eſt, cum ea enunciatio quæ antecedit in propoſitione, prima quidẽ aſſumitur, ſed ita, ut ſi primo loco aiat, in ſecundo neget: et contrà, ſi neget, aiat. ut, Si eſt homo, eſt rationis particeps: Si non eſt homo, eſt rationis expers. Si igitur nõ eſt homo, eſt rationis expers. Tertia eſt, cum enunciatio quæ in propoſitione conſequitur, ſecunda etiam aſſumitur. ut, Si animal eſt, ſentiens eſt: Si uacat ſenſu, ſentiẽs non eſt: Si igitur animal eſt, ſenſu non uacat. Ac prima quidem forma diſpoſitionis ex enunciationibus conſtat eiuſdem modi: reliquæ autem duæ ex diuerſi modi enunciationibus. Enunciationes autem eiuſdem modi, quas Boethius Aequimodas uocat, eæ ſunt, quarum in utraque idem uerbum uel ait, uel negat. ut in hac ratiocinatione, Si homo eſt, animal eſt: et Si homo eſt, non eſt expers rationis: Si igitur homo eſt, non eſt rationis expers. in hac inquam ratiocinatione, hoc uerbum Homo ſemper ait. Non ſunt autem eiuſdem modi eæ, quarum in utraq; idem uerbum non eodem modo enunciatur, ſed in una ait, et negat in altera. ut in hac ratiocinatione, Si dies eſt, ſol collucet: & Si dies non eſt, nox eſt: Si igitur ſol collucet, nox nõ eſt. in hac inquam aliàs dies ait, aliàs negat. Tres autem hæ diſpoſitiones octo modis uariari diſtinguiq; poſſunt. Hæc autem uarietas & diſtin-

ctio

ctio ex propoſitionis aſſumptionisq; commutatione ſpectatur. Hæ enim duæ, exempli cauſa, Si uigilat, ſenſibus utitur: Si ſenſibus utitur, non ſtertit: octo modis commutari poſſunt. Primò, ſi enunciationes quatuor aiant: ſecundò ſi tres primæ aiant, & neget extrema: tertiò, ſi prima & poſtrema aiant, & mediæ negent: quartò, ſi ſola prima aiat, et negent cæteræ: quintò, ſi contrà prima neget & reliquæ aiant: ſextò, ſi prima & extrema negēt & mediæ aiant: ſeptimò, ſi primæ tres negent, & aiat extrema: octauò, ſi negēt omnes. Atq; hi quidem modi octo à propoſitionis & aſſumptionis, ut dixi, uarietate ducuntur. Sit ergo primus primæ diſpoſitionis modus, cum quatuor enunciationes aiunt, ut ſumpta prima, extrema ponatur. Exemplum erit huiuſmodi,

Si iuſtitia eſt, uirtus eſt,
Et ſi uirtus eſt, laudabilis eſt,
Si igitur iuſtitia eſt, eſt laudabilis.

Cum autem primæ tres aiunt, & negat extrema, ut ſumpto primo, extremum tollatur, tum ſecundus appellatur concludendi modus,

Si nox eſt, ſol eſt infra terram: Si ſol eſt infra terram, non eſt dies: Si igitur nox eſt, non eſt dies.

Tertius autem eſt, cum prima & extrema aiunt, & mediæ negant, ſumptaq; prima, extrema ponitur. Exemplum eſt huiuſmodi,

Si dies eſt, non eſt ſol ſub terra, &, Si ſol non eſt ſub terra,

terra,eſt ſupra terrã, Si igitur eſt dies,ſol ſupra terrã eſt. Cum autẽ prima ait,& tres reliquæ negant, ſumptaq́; prima,extrema tollitur,quintus eſt modus concluſionis.ut, Si dies eſt,ſol non eſt ſub terra, Si ſol nõ eſt ſub terra, nox nõ eſt,Si igitur dies eſt, nox nõ eſt. Sextus eſt,cum prima et poſtrema enunciatio negat, mediæ autem aiunt,ſublataq́; prima, poſtrema etiam tollitur,ut, Si non eſt dies,nox eſt, Si nox eſt, ſol non eſt ſupra terram, Si igitur non eſt dies, ſol ſupra terram non eſt.

Septimus eſt,cum tres primæ negantes ſunt,& aiens extrema,ſublataq́; prima,relinquitur extrema .ut,
Si non ualet,non eſt firma corporis affectione,
Si non eſt firma corporis affectione,eſt infirma,
Si igitur non ualet,eſt infirma affectione corporis.
Octauus eſt,cum tam antecedentia quàm conſequentia negant,primoq; eo quod antecedit negato, negatur etiam extremum conſequens.
Si non eſt infirma conſtitutione corporis,nõ ægrotat,
Si non ægrotat,febre non iactatur,
Si igitur non eſt infirma conſtitutione corporis,febre non iactatur.

Atq; hi quidem ſunt octo primæ diſpoſitionis modi, qui directò concludunt. Octo autem ſunt etiam alij, qui iiſdem manentibus tam propoſitione quàm aſſumptione,non ex prima extremam efficiunt, ſed contrà confirmata aut ſublata poſtrema, primam interdum tollunt,

tollunt,interdum probant.Ego ne longior ſim,ſuperiorum modorũ propoſitiones & aſſumptiones non repetã,ſed uniuſcuiuſq; tantũmodo commutabo concluſionem.Primi quidem hæc concluſio eſt, Si igitur iuſtitia eſt,ea eſt laudabilis.Conuerte ordinem effatorum,& ex aientibus ea fac negantia,hoc modo,

Si igitur non eſt laudabilis,nec iuſtitia eſt:tum primũ modũ habebis eorũ qui conuerſo ordine concludũt.

Secundi hæc concluſio eſt,

Si igitur nox eſt,non eſt dies, conuerte eam ut ſuperiorem hoc modo,

Si igitur eſt dies,non eſt nox,ſecundus erit conuerſo ordine concludendi modus.quod in cæteris etiã eodẽ modo faciundum eſt.Eadem breuitate modũ ſecundæ collocationis explicemus.Primus quidẽ modus eſt,cũ tertia enunciatio negat, & aiunt cæteræ, ſecundáq; ſublata,quarta confirmatur,hoc modo,

Si ægrotat,in morbo eſt,

Si non ægrotat,ualet,

Si igitur non eſt in morbo,ualet.

Secundus eſt,cũ duæ primæ aiunt,& reliquæ negãt, ſublatáq; ſecunda,tertia ponitur.ut,Si ſol lucet,dies eſt,Si ſol non lucet,ſol non eſt ſupra terram,Si igitur non eſt dies,ſol non eſt ſupra terram.

Tertius eſt, cum aientes ſunt prima & poſtrema,& negantes mediæ,confirmatáq; ſecunda, etiam confirmatur extrema,hoc modo, Si dies eſt,nox non eſt,

Si dies non eſt, ſol nobis obliteſcit,
Si igitur nox eſt, ſol nobis occultatur & obliteſcit.
Cum autem prima ait, & ſequentes negant, confirmataq́; ſecunda, quarta tollitur, quartus eſt ſecundæ collocationis modus. Exemplum erit huiuſmodi,
Si uigilat, non dormit,
Si non uigilat, non utitur ſenſibus,
Si igitur dormit, ſenſibus non utitur.
Quintus autē eſt, cum prima negat, & cæteræ aiūt, & ſecunda negata, quarta confirmatur, hoc modo,
Si non dormit, uigilat,
Si dormit, ſenſuum munere caret,
Si igitur non uigilat, ſenſuum caret munere.
Sextus eſt, cum prima & extrema negant, & mediæ aiunt: negataq́; ſecunda, poſtrema etiam negatur, & tollitur.
Si non ualet, ægrotat,
Si ualet, non laborat è capite,
Si igitur non ægrotat, è capite non laborat.
Septimus eſt, cum duæ primæ negāt, & reliquæ aiūt, confirmataq́; ſecunda, extrema quoq; confirmatur,
Si non uigilat, non utitur ſenſibus,
Si uigilat, uiuit,
Si igitur utitur ſenſibus, uiuit.
Octauus eſt, cum tertia ait, & reliquæ negant, & ſecunda ſumpta, quarta tollitur,
Si nox non eſt, ſol nobis non obliteſcit,

Si nox eſt, dies non eſt,
Si igitur ſol nobis obliteſcit, dies non eſt.
Extrema ſiue tertia reliqua eſt forma diſpoſitionis. Eius etiam octo ſunt concluſionis modi. Primus eſt, cũ tres primæ aiũt enunciationes, & negat extrema, ut ſumpta prima, tertia tollatur, hoc modo,
Si dies eſt, ſol collucet,
Si eſt nox, ſol non collucet,
Si igitur dies eſt, nox non eſt.
Secundus eſt, cũ duæ primæ aiũt, & reliquæ negant, ſumptaq; prima, tertia confirmatur. Exemplum erit huiuſmodi,
Si eſt dies, ſol lucet,
Si ſol non eſt ſupra terram, ſol non lucet,
Si igitur eſt dies, ſol eſt ſupra terram.
Cum autem prima & poſtrema negant, aiunt autem mediæ, primaq; negatur, ut etiam negetur tertia, tertius eſt concludendi modus. Cuius talis eſt tractatio,
Si non eſt infirma corporis conſtitutione, ualet,
Et ſi ægrotat, non ualet,
Si igitur infirma corporis conſtitutione non eſt, non ægrotat.
Quartus uerò eſt, quum ſecunda ait, & negant cæteræ, & ex prima negata, tertia aiens concluditur, hoc modo,
Si dies non eſt, ſol nobis obliteſcit,
Si autem non eſt nox, ſol nobis non obliteſcit,

Si igitur dies non eſt,nox eſt.

Quintus eſt,contrà cum ſecunda negat quid, & reliquæ aiunt,ſumptáq; prima,tertia negatur. Eius tale erit exemplum,

Si uigilat,ſenſuum munere non priuatur,

Si autem dormit, ſenſuum munere priuatur,

Si igitur uigilat,non dormit.

Sextus tertio contrarius eſt,cum prima & poſtrema aiunt,& reliquæ negant,ſumptáq; prima,tertia tollitur,hoc modo,

Si dies eſt,ſol non lucet,

Si non eſt nox,ſol lucet,

Si igitur dies eſt,non eſt nox.

Septimus eſt,cum duæ primæ negāt,& aiūt reliquæ, ſumptáq; prima,tertia tollitur.ut,

Si dies non eſt,ſol non lucet,

Si ſol nobis apparet,ſol lucet,

Si igitur non eſt dies,ſol nobis non apparet.

Octauus eſt, quum poſtrema ait, & reliquæ negant, ſumptáq; prima,tollitur tertia,hoc modo,

Si non uigilat,non utitur ſenſibus,

Si non dormit,ſenſibus utitur,

Si igitur non uigilat,dormit.

Atque hi ſunt omnes concludendi modi ſecundæ & tertiæ diſpoſitionis,quoties directò aliquid concluditur.Cum autem eorum omniū concluſiones ita cōuertantur,ut dixi in primo genere collocationis,id eſt cū

manen-

manentibus iiſdem propoſitionibus, ſiue aſſumptionibus, ita ex tertia prima concluditur, ut quæ prius aiebat, ea iam neget, & contrà, cum in utraq; , octo aliæ naſcuntur concluſiones. Nam *ſi exempli cauſa, ſuperioris modi hæc concluſio*, Si *igitur non uigilat, dormit; conuertatur hoc modo,*

Si igitur non dormit, uigilat,

neceſſaria ex ſuperioribus concluſio ſequetur. Hæc *ẽnim neceſſaria eſt,*

Si non uigilat, non utitur ſenſibus;

Si non dormit, utitur ſenſibus,

Si igitur dormit, non uigilat,

Quod *eodem modo de reliquis iudicandum eſt.* Ex *quo perſpicuum eſt, harum trium diſpoſitionum octo & quadraginta eſſe concludendi modos.* Quod *ſi quis putet tum recto ordine, tum conuerſo plures poſſe confici, is uehementer errat. facilè enim refelletur, in eoq; perficiendo, ſuperiora exempla ualebunt plurimum.* Ac Boëthius *quidẽ hunc diſpoſitionum ordinem tradidit.* Ego *autem malim eam quam tertiam poſuit, dici ſecundam: quoniam ſi, id quod faciendum eſſe dixi, ad ſimplices formas treis reuocentur, ea quam tertiam ponit, ſecunda erit, & ſecunda tertia.* Quod *facilè doceri poteſt.* Nam *ſi hoc octauus tertiæ diſpoſitionis modus eorum, qui directò concludunt,*

Si non uigilat, non utitur ſenſibus,

Si non dormit, ſenſibus utitur;

Si igitur non dormit, uigilat: ita tractetur,
Nihil quod non uigilat, ſenſibus utitur,
Omne autem animal quod non dormit, utitur ſenſibus,
Nihil igitur quod non dormit, uigilat:
ſi inquam modus ille hoc modo tractetur, nõ eſt dubiũ, quin ad primum modum ſecundæ diſpoſitionis ſimplicis reuocetur. Eadem eſt ratio eius quam ſecundam poſuit. Nam ſi exempli cauſa, hic octauus ſecundæ diſpoſitionis modus eorum, qui non directò concludunt,
Si nox non eſt, ſol nobis non obliteſcit,
Si nox eſt, dies non eſt,
Si igitur dies eſt, ſol nobis non obliteſcit,
ita tractetur, ut id quod in aſſumptione antecedit, neget, & id aiat quod conſequitur, ad ſecundum tertiæ ſimplicis modum pertinere intelligetur,
Nunquam cum nox non eſt, ſol nobis obliteſcit,
Quotieſcunq; autem nox non eſt, dies eſt
Quando igitur dies eſt, ſol nobis non obliteſcit.
Ex quo perſpicuum eſt, eos modos quorum non directam concluſionem eſſe dixi, directò ſi ad fontes referantur, concludere. Prima autem huius generis facilè ad primam diſpoſitionem earum quæ ſimplices dicuntur, reuocari poteſt, ſi ex propoſitione fiat aſſumptio. Nam ſi exempli cauſa hic primus modus,
Si eſt particeps rationis, eſt homo,
Si eſt homo, eſt animal,
Si igitur eſt particeps rationis, eſt animal: tractetur

hoc modo,

Omnis homo eſt animal,

Aliquis qui eſt particeps rationis, eſt homo

Aliquis igitur qui eſt rationis particeps, animal eſt: ſi inquam hoc modo tractetur, non eſt dubium quin ad tertium modum primæ diſpoſitionis ſimplicis pertineat. Ex quo illud etiam perſpicuum eſt, eam quam quartam ſimplicis diſpoſitionis formam nonnulli, ut Ariſtotelem refellant, qui tres tantum ſtatuit, inducunt, facilè ad primam poſſe reuocari. Reuocari autem dico cum Cicerone quod Ariſtoteles ἀνάγεσθαι, *alij uerbum è uerbo reduci dicunt, pro quo malim redigi (quod etiã uerbum pro uerbo redditur) dici. Eſt enim idem uerbum Ciceronis, qui in primo de Oratore libro ait, ea quæ quondam diſsipata erant, ad artem redacta eſſe hominum induſtria. Sed ad rem reuertamur. Atque illud quidem pro Ariſtotele reſpondere poſſumus, quod an ſatis ſit, ignoro. Nam reliquæ duæ diſpoſitiones ſimplices facilè ad primam reuocari poſſunt. Ita præter primam nulla neceſſaria eſt, aut ſi duæ reliquæ ſunt, hæc etiam quarta eadem ratione erit. Mihi quidem ita uidetur, cum præſertim ſuperior ratio refelli non poßit. Quoniam autem modò de reuocandis reliquis ad quatuor primæ diſpoſitionis modos, aliquid diximus, id quemadmodũ fiat commodè hoc loco doceri poterit. A ſecunda igitur diſpoſitione ordiamur. Eius quidem quatuor modos eſſe diximus, quorum primus*

ad ſecundũ primæ diſpoſitionis ſola propoſitionis conuerſione: ſecundus ad eundem, primùm propoſitionis in aſſumptionem mutatione, deinde & propoſitionis quæ prius aſſumptio erat, & concluſionis quæ in totũ negat conuerſione reuocatur. Tertius autem ad quartum primæ, ſola etiam propoſitionis conuerſione. Atque primus & tertius ita faciles ſunt, ut probatione nõ egeant. Secundus autem quoniam plura complectitur, obſcurior eſt. Itaque eius reuocandi rationem declarabimus. Conſtituamus has duas ratiocinationes, quarum prior ad primæ diſpoſitionis ſecundum modum, poſterior ad ſecundæ ſecundum pertinet,

Ce Nulla uirtus uitium eſt
la Omnis iuſtitia eſt uirtus,
rent Nulla igitur iuſtitia eſt uitium.
Ca Omnis iuſtitia eſt uirtus
meſ Nullum uitium uirtus eſt
tres Nullum igitur uitium eſt iuſtitia:

Poſteriorisq; aſſumptionem primo loco ponamus, eãq; conuertamus hoc modo, Nullum uitium uirtus eſt, Nulla uirtus uitium eſt, iam has duas habebimus,

Ce Nulla uirtus eſt uitium,
la Omnis autem iuſtitia eſt uirtus

Tum concluſionem hanc, Nullum igitur uitiũ eſt iuſtitia conuertamus hoc modo,

rent. Nulla igitur iuſtitia eſt uirtus: non eſt dubium, quin eadem hæc ſit quæ illa ratiocinatio.

Quartus

Quartus autem modus reuocari nullo modo poteſt, ſed tantum eius neceſſaria concluſio confirmatur ea ratiocinatione quæ urget incommodo aduerſarios, de qua mox diſſeremus. Tertiæ autem diſpoſitionis primus modus ad primæ tertium ſola aſſumptionis quadam ex parte conuerſa, reuocatur hoc modo,

Da Da Omne animal ſentit,

rap Omne animal uiuit. Conuerte hanc hoc modo,

ri Aliquid quod uiuit eſt animal, Tum tertius erit primæ diſpoſitionis, ſi concluſeris,

ti i. Aliquid igitur quod uiuit, ſentit

Secundus autem ad quartum primæ diſpoſitionis modum, cõuerſa aliqua ex parte aſſumptione reuocatur.

Fe Fe Nullum uitium uirtus eſt,

lap Omne uitium malum eſt, Conuerte hanc ex parte, hoc modo,

ri Aliquod autem malum uitium eſt, Eadem erit concluſio,

ton o. Aliquod igitur malum non eſt uitium,

In tertio autem reuocando plus laboris ſuſcipiendum eſt. Nam cum ad tertium primæ reuocetur, & ex aſſumptione propoſitio facienda eſt, & ex parte conuertenda, tum aſſumptio, tum concluſio,

Dis Quædam uirtus iuſtitia eſt

a Omnis uirtus bonum eſt

mis Quoddam igitur bonum eſt iuſtitia.

Da Omnis uirtus bonum eſt

ri Iuſtitia eſt uirtus

i. Iuſtitia igitur bonum eſt

Quartus ad eundem tertium primæ diſpoſitionis reuocatur ſola aſſumptione ex parte conuerſa.

Da Da Omnis habitus eſt qualitas,

tis Aliquis habitus eſt uirtus, Conuerte ex parte aſſumptionem hoc modo,

ri Aliqua uirtus eſt habitus, Tertius erit quem dixi,hoc concluſo,

i. i Aliqua igitur uirtus eſt qualitas.

Quintus non reuocatur,ſed ea ratiocinatione,quæ aduerſarium urget incommodo,per primum primæ diſpoſitionis modum tractata confirmatur. Sextus autē ad quartum primæ reuocatur,ſola ex parte conuerſa aſſumptione.hoc modo,

Fe Fe Nulla uirtus fugienda eſt,

ris. Quædā uirtus eſt iuſtitia.Hanc cōuerte hoc modo.

ri Quædam iuſtitia eſt uirtus: Eum quem dixi modum habebis,ſi hoc concludas,

on.o Quædam igitur iuſtitia fugienda non eſt,

Quinq; autem reliqui primæ collocationis, ad quatuor primos facilè reuocantur,uniuſcuiuſque concluſione aptè ad eum modum conuerſa ad cuius ſimilitudinem proximè accedit. Vt is modus qui Baralipton uulgo dicitur ad primum,itemq; cæteri. Sed ad id unde egreſsi ſumus, reuertamur: Eæ igitur ratiocinationes quæ ex tribus connexis conſtant,ita,ut dixi,ad tres diſ

poſitio=

poſitionis ſimplicis formas reuocandæ ſunt. Non eſt au*tem dubium quin per has connexorum formas treis loci ij, quos ſuperiore libro expoſuimus tractari explicariq́; poßint. Sed illud notandum eſt, ex tot modis perpaucos eſſe, qui ad confirmandum ualeant.* Nunc re*ſtat ut de eo genere in quo ſola propoſitio eſt connexum, diſſeramus.* Eius *genera ſunt duo: unum, quo id quod primum eſt in connexo aſſumitur, ut id quod annexum eſt concludatur, alterum, quo id aſſumitur quod in connexo conſequitur.* Exemplum *prioris generis eſt huiuſmodi,*

Si uigilat non dormit, Vigilat *autem,*
Non *dormit igitur.*

Poſterioris, ut hoc, *Si uigilat, non dormit,* Non *dormit autem,* Vigilat *igitur.* Vtriuſq; *generis quatuor modi ſunt.* Primi *generis primus modus eſt, cum utraq; connexi enunciatio ait, & priore ſumpta poſterior ponitur, hoc modo,*

Si omnis uirtus expetenda eſt, iuſtitia eſt expetenda,
Omnis *autem uirtus expetenda eſt,* Iuſtitia *igitur eſt.*

Secundus *modus eſt, cum connexi prior pars ait, negat poſterior, ſumptaq́; priore, poſterior concluditur hoc modo,*

Si dies eſt, nox non eſt: atqui dies eſt: nox igitur non eſt.

Tertius *eſt, cum id quod primum eſt in connexo negat & ait id quod annexum eſt, primoq́; ſumpto, id quod relinquitur tollendum eſt.*

Si uirtus non eſt fugienda, uirtus expetenda eſt, Virtuſ autem non eſt fugienda. Expetenda igitur.
Quartus eſt, cum tam primum quàm id quod ei annexum eſt negaris, & primum ſumpſeris, ut ſecundum concludas,
Si uirtus non eſt fugienda, uitium non eſt expetendum
Virtus autem fugienda non eſt.
Non eſt igitur expetendum uitium,
Ac primi quidem generis quatuor modos expoſuimus.
Secundi autem primus modus eſt, cum utrunq; connexi membrum ait, negatoq́; eo quod conſequitur, id etiam quod antecedit, negatur, hoc modo,
Si homo eſt, animal eſt,
Animal autem non eſt, Nec homo igitur.
Secundus autem eſt, cum id quod primum eſt in connexo ait, & negat id quod annexum eſt, ſumptoq́; eius quod annexum eſt contrario, contrarium eius quod antecedebat, concluditur.
Si ualet, non ægrotat,
Aegrotat autem, Non igitur ualet. Hic autem modus niſi in repugnantibus & ijs contrarijs quæ medium non habent, non ualet. Tertius eſt, cum prius connexi membrum negat, & ait alterum, quo negato, confirmatur id quod relinquitur. In ijſdem rebus quibus ſuperior hic quoq; firmus eſt,
Si dies non eſt, nox eſt
Non eſt autem nox, Dies igitur,
Cum

Cum autem utrunq; connexi membrum negaris, ſumptoq́; conſequentis contrario, eius quod antecedit contrarium concluſeris, appellatur quartus concludendi modus. Valet autem in conſequentibus tantum & antecedentibus, cum conſequentia primo loco, antecedentia ſecundo collocantur.

Si non eſt uirtus, non eſt iuſtitia,
Iuſtitia autem eſt, uirtus igitur.

Atq; hi ſunt octo utriuſq; generis modi. Hæc autẽ duo genera diſpoſitionis nomine rectè appellare poſſumus. Reuocari autẽ facile poſſunt ad ſimplices formas, ſi ita tractentur, ut unumquodq; connexi membrũ tribus ex uocabulis conſtet, ſed tertia adiungenda propoſitio eſt, ut hæc concluſio, Si omnis uirtus eſt expetenda, & iuſtitia: reuocatur ad tertium primæ diſpoſitionis modum interpoſita hac aſſumptione,

Iuſtitia eſt uirtus, hoc modo
Omnis uirtus eſt expetenda,
Iuſtitia eſt uirtus, Iuſtitia igitur expetenda eſt.

Si autem hoc modo enuncies. Si omnis uirtus expetenda eſt, omnis etiam iuſtitia eſt, ad primum modũ reuocabitur, adiuncta hac aſſumptione, Omnis iuſtitia uirtus eſt. Ac primus quidem modus prioris diſpoſitionis huius generis ad primum & tertium primæ collocationis ſimplicis eo quẽ dixi modo, reuocandus eſt: quartus autem eodem modo adiecta aſſumptione ad ſecundum & quartum eiuſdem modum reuocari poteſt, ut

hæc, Si nulla uirtus fugienda eſt, nulla iuſtitia eſt, adiun cta hac aſſumptione perfici poterit,
Omnis autem iuſtitia uirtus eſt, hoc modo,

Nulla uirtus fugienda eſt:
Omnis autem iuſtitia eſt uirtus
Nulla igitur eſt iuſtitia fugienda.

Primus autem ſecundæ diſpoſitionis modus propo ſitione aut etiam aſſumptione adiuncta, ad ſecundum et tertium mediæ collocationis ſimplicis reuocatur, ut hoc argumentum,
Si uirtus eſt, habitus eſt,
Habitus autem non eſt, nec uirtus igitur, reuocabi tur hoc modo,

Ca *Omnis uirtus eſt habitus,*
meſ *Nulla autem perturbatio eſt habitus,*
tres *Nulla igitur perturbatio uirtus eſt.*

Reliqui etiã eodem modo ad alios facilè reuocabun tur, Sequitur ut qui loci per hæc duo genera tractari poßint, doceamus. Quanquam enim locos omnes cum inuentionem eorum exponerem, per ea tractaui, tamẽ quia tum nec cuius generis eſſent, nec cuius modi, nec qui loci ad quenq; modum accommodati eſſent, dixi, de eo aliquid dicendum eſt. Loci quidem definitionis, enu merationis partium, coniugatorum, generis, formæ, an tecedentium, conſequentium, rerum efficientium, rerũ effectarum, minoris, & paris per primum primi gene ris diſpoſitionis modum in confirmatione tractantur.

Defini-

Definitionis hoc modo, Si reddere ſuum cuiq; in rebus expetendis eſt, iuſtitia expetenda eſt:

Reddere autem ſuum cuiq; in rebus eſt expetendis, Iuſtitia igitur eſt expetenda. Ab enumeratione partium, hoc modo, Si aut dignitatem, aut uoluptatem, aut utilitatem affert iuſtitia, expetenda eſt:

Iuſtitia autem aut dignitatem &c. affert,

Eſt igitur expetenda. A coniugatis, ut

Si iuſtè facere expetendum eſt, iuſtitia expetenda eſt.

Iuſtè autem facere expetendum eſt, Iuſtitia igitur expetenda eſt. Reliquos etiam locos eodem modo explicarem, niſi & hoc facile eſſet, & iam factum eſſet à nobis libro ſuperiore: ut hoc unum admonere ſatis ſit, omniū horum locorū tractationem ad hunc primum modum pertinere. Quemadmodum autem per primum modū in confirmatione tractantur, ſic per quartum in refutatione excepta forma quæ infirmam habet, ut dixi, generis refutationem, exceptis etiam antecedentibus. Reliquorum locorum aliqua exempla ponam, ac primum generis,

Si animus non eſt qualitas, animus numerus non eſt:

Animus autem non eſt qualitas,

Animus igitur non eſt numerus.

Antecedentium autem talis erit tractatio,

Si perturbatio nō eſt habitus, perturbatio uirtus nō eſt.

Non eſt autem perturbatio habitus,

Non eſt igitur uirtus.

Eadem

Eadem eſt ratio cæterorum. Repugnantia autem, & ea contraria quæ medium nihil habent, & negantia, per tertium eiuſdem primæ diſpoſitionis modum explicantur. Repugnantia hoc modo,

Si dies eſt, nox non eſt,

Eſt autem dies, nox igitur non eſt.

Si rectè accepit, inuitus reddere non poteſt

Rectè autem accepit, non igitur inuitus poteſt reddere, Eadem erit aliorum tractatio. Quartus etiã modus adhiberi poteſt, hoc modo,

Si non ualet, ægrotat,

Non ualet autem, ægrotat igitur.

Secundus etiã ac tertius ſecundæ diſpoſitionis modus accommodati ſunt ad eorundem locorum tractationem Secundus hoc modo,

Si ualet, non ægrotat,

Non autem ægrotat, ualet igitur. Tertius eſt talis,

Si non ualet, ægrotat,

Non autem ægrotat, ualet igitur.

Conſequentium autem locus & generis ſecundo etiam modo ſecundæ diſpoſitionis refellitur hoc modo,

Si uerecundia eſt uirtus, uerecundia habitus eſt,

Non eſt aũt habitus uerecundia, Non igitur uirtus eſt.

Antecedentium uerò & formæ loci per quartũ eiuſdem collocationis modum commodè tractatur.

Si non eſt animal, non eſt homo,

Eſt autem homo, animal igitur.

His autem

His autem duobus collocandorum argumentorum generibus finitima duo ſunt alia quæ ſunt ex diſiunctionibus. Prioris generis exemplum eſt,

Aut dies eſt, aut nox,
Eſt autem dies, nox igitur non eſt, Poſterioris eſt huiuſmodi,
Aut dies eſt, aut nox,
Eſt autem nox, non igitur dies.

Primum quidem genus eſt, ut intelligi potuit, cum id quod primum eſt in diſiunctione, etiam ſumitur. Secundum autem, cum id quod ſecundum eſt, aſſumitur. Hoc autem fieri poteſt in utraq; diſpoſitione quatuor modis, ut utriuſq; modos quatuor, quemadmodum ſuperiorum eſſe dicamus. Ac primi quidem generis primus modus eſt huiuſmodi,

Aut hoc, aut illud,
Hoc autem, non igitur illud. Secundus talis,
Aut hoc aut illud,
Non autem hoc, illud igitur, Tertius,
Aut non hoc, aut non illud,
Hoc autem, non illud igitur. Quartus,
Aut non hoc, aut non illud,
Non hoc autem, illud igitur.

Poſterioris autem generis primus eſt talis,
Aut uigilat, aut dormit,
Dormit autem, non igitur uigilat. Secundus,
Aut uigilat, aut dormit,

Non

Non autem dormit, uigilat igitur. *Tertius,*

Aut non uigilat, aut non dormit,
Dormit autem, non igitur uigilat.

Quartus,

Aut non uigilat, aut non dormit,
Non autem dormit, uigilat igitur.

Quanquam aũt & tot genera ſunt diſpoſitionis earum ratiocinationũ quæ ſunt ex diſiunctionibus, & totidem ſingulorũ generum modi, quot eorum eſſe dixi, quæ ex uno connexo conſtarent: tamen non tam late patet harum quam illarum uſus et tractatio. Valent enim tantum in repugnantibus, & contrarijs quæ mediũ nihil habent. Idq; ex ijs exemplis quibus ſum uſus perſpici potuit. Eadem eſt ratio earum ratiocinationum quæ ſunt ex cõiunctionum negantia. In quo repugnantium genera, quæ in libro de inuentione ſuperiore tradidi, cognita habere plurimum poteſt. Duo ſunt genera diſpoſitionis: unum quo id quod primum, alterum quo id quod ſecundum eſt in coniunctione, ſumitur.
Primi exemplum eſt eiuſmodi,

Non & ægrotat & ualet,
Aegrotat autem, non igitur ualet.

Secundi tale eſt,

Non & ualet & ægrotat,
Aegrotat autem, non igitur ualet.

Primi generis quatuor modi ſunt:
Primus quidem eſt talis,

Non &

Non & ægrotat & ualet.

Aegrotat autem, non igitur ualet. Secundus,

Non & ægrotat & ualet,

Non autem ægrotat, ualet igitur. Tertius,

Non & ambulat & non mouetur,

Ambulat autem: Mouetur igitur, Quartus

Non & mouetur, & non quieſcit,

Mouetur autem: Non igitur, quieſcit,

Tres autem ſunt tantum ſecundi generis, qui facile tractari poſſunt exemplo ſuperiorum. Nam tertio ſuperiori nullus reſpondet. Neque enim hæc concluſio eſt neceſſaria,

Non & ambulat, & non mouetur.

Non autem mouetur, ambulat igitur. Aut hæc,

Mouetur autem, non igitur ambulat.

Omnes hi modi ad unum repugnantium locũ accommodati ſunt, excepto tertio, qui ad antecedentiũ, & formæ locum aptus eſt, itemq; ad generis locum, ſi modo in totum & omnino dicatur. Exemplum erit huiuſmodi,

Non & omnis uirtus expetenda eſt, & iuſtitia non eſt, Omnis autem uirtus expetẽda eſt, iuſtitia igitur eſt etiam. Reſtant iam nobis eæ ratiocinationes, quæ ſunt ex connexi negantia, cuiuſmodi eſt hæc,

Non ſi animal eſt, idcirco homo eſt

Animal autem eſt, non igitur homo.

Huius autem genera duo ſunt ut ſuperiorum. unum

cum

ad ſecundũ primæ diſpoſitionis ſola propoſitionis conuerſione: ſecundus ad eundem, primùm propoſitionis in aſſumptionem mutatione, deinde & propoſitionis quæ prius aſſumptio erat, & concluſionis quæ in totũ negat conuerſione reuocatur. Tertius autem ad quartum primæ, ſola etiam propoſitionis conuerſione. Atque primus & tertius ita faciles ſunt, ut probatione nõ egeant. Secundus autem quoniam plura complectitur, obſcurior eſt. Itaque eius reuocandi rationem declarabimus. Conſtituamus has duas ratiocinationes, quarum prior ad primæ diſpoſitionis ſecundum modum, poſterior ad ſecundæ ſecundum pertinet,

Ce Nulla uirtus uitium eſt
la Omnis iuſtitia eſt uirtus,
rent Nulla igitur iuſtitia eſt uitium.
Ca Omnis iuſtitia eſt uirtus
meſ Nullum uitium uirtus eſt
tres Nullum igitur uitium eſt iuſtitia:

Poſteriorisq; aſſumptionem primo loco ponamus, eamq; conuertamus hoc modo, Nullum uitium uirtus eſt, Nulla uirtus uitium eſt, iam has duas habebimus,

Ce Nulla uirtus eſt uitium,
la Omnis autem iuſtitia eſt uirtus

Tum concluſionem hanc, Nullum igitur uitiũ eſt iuſtitia conuertamus hoc modo,

rent. Nulla igitur iuſtitia eſt uirtus: non eſt dubium, quin eadem hæc ſit quæ illa ratiocinatio.

Quartus

Quartus autem modus reuocari nullo modo poteſt, ſed tantum eius neceſſaria concluſio confirmatur ea ratiocinatione quæ urget incommodo aduerſarios, de qua mox diſſeremus. Tertiæ autem diſpoſitionis primus modus ad primæ tertium ſola aſſumptionis quadam ex parte conuerſa, reuocatur hoc modo,

Da Da Omne animal ſentit,

rap Omne animal uiuit. Conuerte hanc hoc modo,

ri Aliquid quod uiuit eſt animal, Tum tertius erit primæ diſpoſitionis, ſi concluſeris,

ti i. Aliquid igitur quod uiuit, ſentit

Secundus autem ad quartum primæ diſpoſitionis modum, cõuerſa aliqua ex parte aſſumptione reuocatur.

Fe Fe Nullum uitium uirtus eſt,

lap Omne uitium malum eſt, Conuerte hanc ex parte, hoc modo,

ri Aliquod autem malum uitium eſt. Eadem erit concluſio,

ton o. Aliquod igitur malum non eſt uitium.

In tertio autem reuocando plus laboris ſuſcipiendum eſt. Nam cum ad tertium primæ reuocetur, & ex aſſumptione propoſitio facienda eſt, & ex parte conuertenda, tum aſſumptio, tum concluſio,

Dis Quædam uirtus iuſtitia eſt

a Omnis uirtus bonum eſt

mis Quoddam igitur bonum eſt iuſtitia.

Da Omnis uirtus bonum eſt

ri Iuſtitia eſt uirtus

i. Iuſtitia igitur bonum eſt

Quartus ad eundem tertium primæ diſpoſitionis re=uocatur ſola aſſumptione ex parte conuerſa.

Da Da Omnis habitus eſt qualitas,

tis Aliquis habitus eſt uirtus, Conuerte ex parte aſſumptionem hoc modo,

ri Aliqua uirtus eſt habitus, Tertius erit quem dixi, hoc concluſo,

i. i Aliqua igitur uirtus eſt qualitas.

Quintus non reuocatur, ſed ea ratiocinatione, quæ ad=uerſarium urget incommodo, per primum primæ diſ-poſitionis modum tractata confirmatur. Sextus autē ad quartum primæ reuocatur, ſola ex parte conuerſa aſſumptione. hoc modo,

Fe Fe Nulla uirtus fugienda eſt,

ris. Quædā uirtus eſt iuſtitia. Hanc cōuerte hoc modo.

ri Quædam iuſtitia eſt uirtus: Eum quem dixi modum habebis, ſi hoc concludas,

on.o Quædam igitur iuſtitia fugienda non eſt,

Quinq; autem reliqui primæ collocationis, ad quatu=or primos facilè reuocantur, uniuſcuiuſque concluſio=ne aptè ad eum modum conuerſa ad cuius ſimilitudi=nem proximè accedit. Vt is modus qui Baralipton uul=go dicitur ad primum, itemq; cæteri. Sed ad id unde e=greſſi ſumus, reuertamur: Eæ igitur ratiocinationes quæ ex tribus connexis conſtant, ita, ut dixi, ad tres diſ

poſitio=

poſitionis ſimplicis formas reuocandæ ſunt. Non eſt autem dubium quin per has connexorum formas treis loci ij, quos ſuperiore libro expoſuimus tractari explicariq; poßint. Sed illud notandum eſt, ex tot modis perpaucos eſſe, qui ad confirmandum ualeant. Nunc reſtat ut de eo genere in quo ſola propoſitio eſt connexum, diſſeramus. Eius genera ſunt duo: unum, quo id quod primum eſt in connexo aſſumitur, ut id quod annexum eſt concludatur, alterum, quo id aſſumitur quod in connexo conſequitur. Exemplum prioris generis eſt huiuſmodi,

Si uigilat non dormit, Vigilat autem,
Non dormit igitur.

Poſterioris, ut hoc, Si uigilat, non dormit, Non dormit autem, Vigilat igitur. Vtriuſq; generis quatuor modi ſunt. Primi generis primus modus eſt, cum utraq; connexi enunciatio ait, & priore ſumpta poſterior ponitur, hoc modo,

Si omnis uirtus expetenda eſt, iuſtitia eſt expetenda,
Omnis autem uirtus expetenda eſt, Iuſtitia igitur eſt.

Secundus modus eſt, cum connexi prior pars ait, negat poſterior, ſumptaq; priore, poſterior concluditur hoc modo,

Si dies eſt, nox non eſt: atqui dies eſt: nox igitur non eſt.

Tertius eſt, cum id quod primum eſt in connexo negat & ait id quod annexum eſt, primoq; ſumpto, id quod relinquitur tollendum eſt.

Si uirtus non eſt fugienda, uirtus expetenda eſt, Virtus autem non eſt fugienda. Expetenda igitur.

Quartus eſt, cum tam primum quàm id quod ei annexum eſt negaris, & primum ſumpſeris, ut ſecundum concludas,

Si uirtus non eſt fugienda, uitium non eſt expetendum Virtus autem fugienda non eſt.

Non eſt igitur expetendum uitium,

Ac primi quidem generis quatuor modos expoſuimus. Secundi autem primus modus eſt, cum utrunq; connexi membrum ait, negatoq; eo quod conſequitur, id etiam quod antecedit, negatur, hoc modo,

Si homo eſt, animal eſt,

Animal autem non eſt, Nec homo igitur.

Secundus autem eſt, cum id quod primum eſt in connexo ait, & negat id quod annexum eſt, ſumptoq; eius quod annexum eſt contrario, contrarium eius quod antecedebat, concluditur.

Si ualet, non ægrotat,

Aegrotat autem, Non igitur ualet. *Hic autem modus niſi in repugnantibus & ijs contrarijs quæ medium non habent, non ualet.* Tertius *eſt, cum prius connexi membrum negat, & ait alterum, quo negato, confirmatur id quod relinquitur.* In *ijſdem rebus quibus ſuperior hic quoq; firmus eſt,*

Si dies non eſt, nox eſt

Non eſt autem nox, Dies igitur.

Cum

Cum autem utrunq; connexi membrum negaris, ſumptoq; conſequentis contrario, eius quod antecedit contrarium concluſeris, appellatur quartus concludendi modus. Valet autem in conſequentibus tantum & antecedentibus, cum conſequentia primo loco, antecedentia ſecundo collocantur.

Si non eſt uirtus, non eſt iuſtitia,
Iuſtitia autem eſt, uirtus igitur.

Atq; hi ſunt octo utriuſq; generis modi. Hæc autē duo genera diſpoſitionis nomine rectè appellare poſſumus. Reuocari autē facile poſſunt ad ſimplices formas, ſi ita tractentur, ut unumquodq; connexi membrū tribus ex uocabulis conſtet, ſed tertia adiungenda propoſitio eſt, ut hæc concluſio, Si omnis uirtus eſt expetenda, & iuſtitia: reuocatur ad tertium primæ diſpoſitionis modum interpoſita hac aſſumptione,

Iuſtitia eſt uirtus, *hoc modo*
Omnis uirtus eſt expetenda,
Iuſtitia eſt uirtus, *Iuſtitia igitur expetenda eſt.*

Si autem hoc modo enuncies. Si omnis uirtus expetenda eſt, omnis etiam iuſtitia eſt, ad primum modū reuocabitur, adiuncta hac aſſumptione, Omnis iuſtitia uirtus eſt. Ac primus quidem modus prioris diſpoſitionis huius generis ad primum & tertium primæ collocationis ſimplicis eo quē dixi modo, reuocandus eſt: quartus autem eodem modo adiecta aſſumptione ad ſecundum & quartum eiuſdem modum reuocari poteſt, ut

hæc, Si nulla uirtus fugienda eſt, nulla iuſtitia eſt, adiuncta hac aſſumptione perfici poterit,

Omnis autem iuſtitia uirtus eſt, hoc modo,

Nulla uirtus fugienda eſt:
Omnis autem iuſtitia eſt uirtus
Nulla igitur eſt iuſtitia fugienda.

Primus autem ſecundæ diſpoſitionis modus propoſitione aut etiam aſſumptione adiuncta, ad ſecundum et tertium mediæ collocationis ſimplicis reuocatur, ut hoc argumentum,

Si uirtus eſt, habitus eſt,
Habitus autem non eſt, nec uirtus igitur, reuocabitur hoc modo,

Ca Omnis uirtus eſt habitus,
meſ Nulla autem perturbatio eſt habitus,
tres Nulla igitur perturbatio uirtus eſt.

Reliqui etiã eodem modo ad alios facilè reuocabuntur, Sequitur ut qui loci per hæc duo genera tractari poßint, doceamus. Quanquam enim locos omnes cum inuentionem eorum exponerem, per ea tractaui, tamẽ quia tum nec cuius generis eſſent, nec cuius modi, nec qui loci ad quenq; modum accommodati eſſent, dixi, de eo aliquid dicendum eſt. Loci quidem definitionis, enumerationis partium, coniugatorum, generis, formæ, antecedentium, conſequentium, rerum efficientium, rerũ effectarum, minoris, & paris per primum primi generis diſpoſitionis modum in confirmatione tractantur.

Defini-

Definitionis hoc modo, Si reddere ſuum cuiq; in rebus expetendis eſt, iuſtitia expetenda eſt:

Reddere autem ſuum cuiq; in rebus eſt expetendis, Iuſtitia igitur eſt expetenda. Ab enumeratione partium, hoc modo, *Si aut dignitatem, aut uoluptatem, aut utilitatem affert iuſtitia, expetenda eſt: Iuſtitia autem aut dignitatem & c. affert, Eſt igitur expetenda.* A coniugatis, ut *Si iuſtè facere expetendum eſt, iuſtitia expetenda eſt. Iuſtè autem facere expetendum eſt, Iuſtitia igitur expetenda eſt.* Reliquos etiam locos eodem modo explicarem, niſi & hoc facile eſſet, & iam factum eſſet à nobis libro ſuperiore: ut hoc unum admonere ſatis ſit, omniũ horum locorũ tractationem ad hunc primum modum pertinere. Quemadmodum autem per primum modũ in confirmatione tractantur, ſic per quartum in refutatione excepta forma quæ infirmam habet, ut dixi, generis refutationem, exceptis etiam antecedentibus. Reliquorum locorum aliqua exempla ponam, ac primum generis,

Si animus non eſt qualitas, animus numerus non eſt:
Animus autem non eſt qualitas,
Animus igitur non eſt numerus.

Antecedentium autem talis erit tractatio,
Si perturbatio nõ eſt habitus, perturbatio uirtus nõ eſt.
Non eſt autem perturbatio habitus,
Non eſt igitur uirtus.

Eadem

Eadem eſt ratio cæterorum. Repugnantia autem, & ea contraria quæ medium nihil habent, & negantia, per tertium eiuſdem primæ diſpoſitionis modum explicantur. Repugnantia hoc modo,

Si dies eſt, nox non eſt,

Eſt autem dies, nox igitur non eſt.

Si rectè accepit, inuitus reddere non poteſt

Rectè autem accepit, non igitur inuitus poteſt reddere, Eadem erit aliorum tractatio. Quartus etiã modus adhiberi poteſt, hoc modo,

Si non ualet, ægrotat,

Non ualet autem, ægrotat igitur.

Secundus etiã ac tertius ſecundæ diſpoſitionis modus accommodati ſunt ad eorundem locorum tractationem. Secundus hoc modo,

Si ualet, non ægrotat,

Non autem ægrotat, ualet igitur. Tertius eſt talis,

Si non ualet, ægrotat,

Non autem ægrotat, ualet igitur.

Conſequentium autem locus & generis ſecundo etiam modo ſecundæ diſpoſitionis refellitur hoc modo,

Si uerecundia eſt uirtus, uerecundia habitus eſt,

Non eſt aũt habitus uerecundia, Non igitur uirtus eſt.

Antecedentium uerò & formæ loci per quartũ eiuſdem collocationis modum commodè tractatur.

Si non eſt animal, non eſt homo,

Eſt autem homo, animal igitur.

His autem

His autem duobus collocandorum argumentorum generibus finitima duo ſunt alia quæ ſunt ex diſiunctionibus. Prioris generis exemplum eſt,

Aut dies eſt, aut nox,

Eſt autem dies, nox igitur non eſt, *Poſterioris eſt huiuſmodi,*

Aut dies eſt, aut nox,

Eſt autem nox, non igitur dies.

Primum quidem genus eſt, ut intelligi potuit, cum id quod primum eſt in diſiunctione, etiam ſumitur. Secundum autem, cum id quod ſecundum eſt, aſſumitur. Hoc autem fieri poteſt in utraq; diſpoſitione quatuor modis, ut utriuſq; modos quatuor, quemadmodum ſuperiorum eſſe dicamus. Ac primi quidem generis primus modus eſt huiuſmodi,

Aut hoc, aut illud,

Hoc autem, non igitur illud. *Secundus talis,*

Aut hoc aut illud,

Non autem hoc, illud igitur, *Tertius,*

Aut non hoc, aut non illud,

Hoc autem, non illud igitur. *Quartus,*

Aut non hoc, aut non illud,

Non hoc autem, illud igitur.

Poſterioris autem generis primus eſt talis,

Aut uigilat, aut dormit,

Dormit autem, non igitur uigilat. *Secundus,*

Aut uigilat, aut dormit,

Non & ægrotat & ualet.
Aegrotat autem, non igitur ualet. Secundus,
Non & ægrotat & ualet,
Non autem ægrotat, ualet igitur. Tertius,
Non & ambulat & non mouetur,
Ambulat autem: Mouetur igitur, Quartus
Non & mouetur, & non quieſcit,
Mouetur autem: Non igitur, quieſcit,

Tres autem ſunt tantum ſecundi generis, qui facile tractari poſſunt exemplo ſuperiorum. Nam tertio ſuperiori nullus reſpondet. Neque enim hæc concluſio eſt neceſſaria,

Non & ambulat, & non mouetur.
Non autem mouetur, ambulat igitur. Aut hæc,
Mouetur autem, non igitur ambulat.

Omnes hi modi ad unum repugnantium locũ accommodati ſunt, excepto tertio, qui ad antecedentiũ, & formæ locum aptus eſt, itemq; ad generis locum, ſi modo in totum & omnino dicatur. Exemplum erit huiuſmodi,

Non & omnis uirtus expetenda eſt, & iuſtitia non eſt, Omnis autem uirtus expetẽda eſt, iuſtitia igitur eſt etiam. Reſtant iam nobis eæ ratiocinationes, quæ ſunt ex connexi negantia, cuiuſmodi eſt hæc,

Non ſi animal eſt, idcirco homo eſt
Animal autem eſt, non igitur homo.

Huius autem genera duo ſunt ut ſuperiorum. unum cum

cum prius connexi membrum, alterum, cum poſterius ſumitur. Vtriuſq; generis tot ſunt partes, quot eorum eſſe dixi. quæ non ex toto connexa dicuntur, quorum hæc ipſa ſunt contraria. Itaq; hæc contra quàm illa trá ctanda ſunt.

Vt enim illic neceſſaria eſt concluſio,
Si homo eſt, animal eſt,
Eſt autem homo, igitur animal:
Ita hic erit ſi contrà explicetur.
Non ſi animal eſt equus, homo eſt,
Animal autem eſt, non igitur homo.

Tale eſt illud Ciceronis in ſecundo de finibus, ut á lio docui. Non enim ſi malum dolor eſt, carere eo malo ſatis eſt ad benè uiuendum. Sumere enim & conclude re licet hoc modo, Malum autem eſt dolor, Non igitur carere eo malo ſatis eſt ad bene uiuendum. Sed ad hunc locum magis erit accommodatum argumentum, ſi trá ctetur hoc modo,
Non ſi dolor malũ eſt, idcirco ſummum eſt malũ dolor,
Dolor autem malum eſt, non igitur ſummum malum.

Sed alias partes perſequamur. Sit igitur ſuperius exemplum primæ partis forma quædam: Secundi autem modi exemplum eſt huiuſmodi,
Non ſi mouetur, ambulat,
Non autem mouetur, Nec igitur ambulat,
Tertius eſt huiuſmodi,
Non ſi non uidet catulus, idcirco cæcus eſt.

Non uidet

*Nõ uidet autẽ ante nonũ diẽ,*Non *igitur tum cæcus eſt.* Quartus *eſt cum omnia effata connexi ſunt negantia, cuiuſmodi eſt illud* Quintiliani,

Nec ſi quid diſcere ſatis non eſt, ideò neceſſe non eſt. Sumi *enim hæc poſſunt,* Diſcere *autem aliquid ſatis non eſt,* Id *igitur neceſſe eſt diſcere.* Eiuſdem *generis eſt illud* Ciceronis *in quarto de finibus libro,*

Non enim ſi omnia non ſequebatur, idcircò non erat ortus illinc. Sumi *enim hæc licet,*

Non autem omnia ſequebatur: Erat *igitur ortus illinc.* Loquitur *de* Zenone, *qui cum multa decreta peripateticorum ſequeretur diſciplinæ tamen nomen mutauerat: & negabatur ortus eſſe ab illis, quòd eorum nõ ſequeretur omnia.* Secundi *generis totidem ſunt modi, quos ſuperiorum ſimilitudine facilè tractari licebit.*

Quoniam *autem omnia tractandorum argumentorũ genera, ſingulorumq́; generum partes & modos expoſuimus, quiq́; loci & quemadmodũ per eos tractari poſſent, ut neceſſariæ cõcluſiones ſequerentur, docuimus: nunc de quibuſdam argumentationũ generibus dicendum eſt, alijsq́; nonnullis rebus, quæ ne curſum orationis noſtræ impedirent, commodè adhuc à nobis tractari minimè potuerunt.* Intelligendum *eſt igitur ratiocinationes & argumentationes alias directò ad fidem ſpectare, alias non directò.* Diriguntur *eæ omnes de quibus adhuc diximus.* Dirigi *enim ad fidem apertè argumentatio dicitur, cum aliquid primum propo-*

nitur,deinde aliquid ſumitur,ut ex ijs ad extremum id de quo agitur,concludendum ſit,in quo uno ſuperiores omnes uerſantur. Nam cum eas tractaremus, ad eam quæſtionem,quæ incidebat,uel probandam uel refellendam,tum propoſitionem adhibuimus, tum aſſumptionem. Ea aũt non directò ad fidem pertinet, quæ non apertè & directò,id quod agitur efficit:ſed primum incommodo urget,ut cum id aduerſarij intellexerint,deſinant eſſe pertinaces in diſputãdo,eaq; cõcedant nobis uel malo coacti, quod nec rationi dabant nec ueritati. Superius genus δεικτικὸν,quòd rem oſtendat et probet,uocatur. Poſterius autẽ τὰ κατ᾽ ἀδυνάτον,quòd ad rem quæ abſurda ſit,compellat aduerſarios. Illud autem incommodo urgere dicitur,quod ex contradicente enunciatione eius quæ negatur aut conceditur,et altera conceſſa,aut concedenda,aliquid quod abſurdum eſt,efficit. Duobus enim modis incõmodo aduerſarios urgere poſſumus: uno,initio diſputationis,cum id nobis conceditur quod falſum eſt, aut quod uerũ negatur: altero,cũ cœpta eſt diſputatio,& argumentatio ea uitioſa,quæ uera eſt:aut uera, quæ uitioſa eſſe dicitur. Primi generis exemplum erit eiuſmodi: Si initio diſputationis hoc quæratur,ſitnĉ omnis iuſtitia expetenda, idq; negetur, primum eius contradicentem quæ datur nobis accipiemus, Aliqua iuſtitia nõ eſt expetenda,tum propoſitio quæ concedenda eſt,adhibeatur hæc,Omnis uirtus expetenda eſt:ad extremũ id concludendum eſt, quod

quod fieri non poteſt, Aliqua igitur iuſtitia nō eſt uirtus. Cuius argumenti hæc forma erit,

Omnis uirtus eſt expetenda,
Aliqua iuſtitia expetenda non eſt,
Aliqua igitur iuſtitia non eſt uirtus.

Poſterioris generis tale erit exemplum, Primum fingamus hanc ratiocinationem quæ ad ſecundam diſpoſitionem pertinet. negari ab aduerſario,

Omnis iuſtitia uirtus eſt,
Aliquid quod fugiendum eſt, non eſt uirtus,
Aliquid igitur quod fugiendum eſt, iuſtitia non eſt.

Si negetur, ob eam cauſam erit, quia conceßis ijs quæ ſumpta ſunt, non ſequitur concluſio. Contradicentem igitur illius ſumamus hanc, Omne quod fugiendū eſt, iuſtitia eſt: & illam propoſitionem quæ conceſſa eſt, Omnis iuſtitia uirtus eſt, tum tractemus argumentum hoc modo,

Omnis iuſtitia uirtus eſt,
Omne quod eſt fugiendum, eſt iuſtitia,
Omne igitur quod fugiendūm eſt, uirtus eſt.

quod fieri non poteſt, quoniam iam illa conceſſa eſt, Aliquid quod fugiendum eſt, non eſt uirtus, aut certè duæ contradicentes ueræ erunt. Hoc exemplum eò libentius poſui, quòd paulò antè cum de reuocandis duarum poſtremarum collocationum modis diſputarem, quartum ſecundæ diſpoſitionis primæ ſi firmus eſſe negaretur, primo modo primæ probandū eſſe dixi. Quod eodem

modo iudicandum eſt de eo quem ſextum poſui, tertiæ collocationis. Nec uerò eſt, quòd doceam et quinq; extremos primæ diſpoſitionis, & cæteros reliquarũ duarum ſi negentur, quatuor omniũ primis ita confirmari poſſe, ut incommodum aduerſarij ſuſcipere cogantur. Nam & hoc longum eſſet, & ſatis erit intelligi, qui quenq; hoc modo confirmare poßint. Primus quidem ſecundæ diſpoſitionis ſi negetur, quarto primæ, ſecundus tertio, tertius ſecundo, quartus, ut dixi, primo confirmabitur. Tertiæ autem diſpoſitionis primi duo quos poſui, idem genus probationis à ſecundo eiuſdẽ primæ petunt, tertius à ſecundo, quartus à quarto, quintus à primo, et ſextus à tertio. Si quis autẽ uel per ſe uel cum alio diſputans, hoc ipſum experiri & obſeruare uelit, exemplũ unũ atq; alterũ poſui eiuſmodi, quorũ ſimilitudinem in cæteris tractandis facilè imitabitur. Quòd ſi quatuor omniũ primi negentur, primus à quarto ſecundæ collocationis, ſecundus à tertio, tertius à ſecũdo, quartus à primo & ſecundo fidem petent. Ita fit, ut argumenta quæ ex locis quos expoſuimus in ſuperiore libro, ſumuntur, ſi firma eſſe negentur, hoc genere argumentorum confirmari poßint. Si enim exempli cauſa, hoc argumentum quod à genere ducitur, negetur,

Bar Omnis uirtus eum in quo eſt, bene conſtituit,
ba Omnis autem iuſtitia uirtus eſt,
ra Omnis igitur iuſtitia eũ in quo eſt, bene cõſtituit.

Is qui negauerit, refelletur hoc modo,

Ba Omnis uirtus eum in quo eſt, bene afficit. Eſt enim conceſſa,

ro Aliqua iuſtitia eum in quo eſt non bene afficit. Eſt enim contradicens negatæ concluſionis,

co Aliqua igitur iuſtitia non eſt uirtus.

Hæc autem concluſio eſt contradicens aſſumptionis ſuperioris argumentationis, Omnis iuſtitia eſt uirtus. Ita duæ contradicentes ſimul ueræ ſunt, quod fieri non poteſt. Quo quidem incommodo ſuſcepto & ſecuto, perſpicuũ eſt, ſuperiorẽ firmam eſſe argumentationẽ. Eodem modo refelli poterit, ſi quis neget argumentũ quod à genere in refutatione ducitur, ut ſi neget hoc argumentum,

Nullum uitium eſt uirtus,

Omnis intemperantia uitium eſt,

Nulla igitur intemperantia uirtus eſt: reprehendetur hoc modo,

Nullum uitium eſt uirtus. Conceſſa eſt.

Aliqua intemperantia uirtus eſt. Contraria ſiue contradicens eſt negatæ concluſionis.

Aliqua igitur intemperantia non eſt uitium.

atqui, Omnis intemperantia uitium eſt, ut conceſſum fuit, Duæ igitur ſimul ueræ erunt contradicentes. quod fieri non poteſt. Eadem eſt ratio cæterorum argumentorum. Neq; enim ullum firmum negari poteſt, quin incommodo aduerſarius facilè urgeatur. Hoc autem genus pars quædam eius eſſe dicitur, quod Ariſto-

teles ὑποθετικὸν appellat, nos ex conceſſione poſſumus nominare. Errant enim qui putant Ariſtotelē hoc uerbo intellexiſſe ratiocinationes, quas copulatas ſupra uocauimus. Quod hinc ſciri poteſt, quia non modo non alibi, ſed ne eo quidem loco, in quo hoc genus tractat, exemplū ponit copulatæ et cōpoſitæ ratiocinationis, ſed ſolū ſimplicis. Multis quidē locis totā ſimplicem argumentationē uno connexo cōplectitur, hoc modo, Si omnis uirtus expetenda, & omnis iuſtitia uirtus eſt, profecto omnis iuſtitia expetēda ſit neceſſe eſt. Sed hoc aliud genus eſt, atq; ſuperiora connexa, nec à ſimplicibus differre ullo modo uidetur. Argumentationis autē eius quæ ex cōceſſione appellatur, pars altera eſt, cum ex cōceſſis ad id quod propoſitum eſt peruenitur, ut ſi quæratur, An contrariorū ſit eadem diſciplina? et ante inſtitutam diſputationem inter eos qui una diſputant conueniat, Aduerſorum eandem eſſe diſciplinam, hoc poſito facilè propoſitum docebitur hoc modo,

Omnis medicina in ualetudine & morbis uerſatur,
Valetudo autem & morbus ſunt contraria,
Medicina igitur uerſatur in contrarijs.
Rurſus, Medicina uerſatur in contrarijs,
Diſciplina igitur eadem in contrarijs uerſatur.

Huius generis uſus eſt plurimus in diſputationibus, quibus quæ quiſq; uelit defendere, ſcriptis aſſertionibus, ijs qui diſputaturi ſunt denunciant. Sed cum multa adhuc de argumentationibus dixerimus, nec expoſuerimus

rimus in argumentis tractandis, ſintne ueræ an falſæ ſumptiones, aliquid de eo dicendum eſt. Hæc igitur duo *tenere debemus in earum ratione & ſcientia, ſi argumentatio uera ſit & firma, ob eam cauſam eſſe, aut quia tã ſumptiones ueræ ſunt, quàm concluſio, aut quia uel altera ſaltẽ eſt falſa, ſiue propoſitio, ſiue aſſumptio.* Itaque hæc duo *præcepta tradunt* Dialectici: *unum,* Si *firmum ſit argumentũ, et antecedentia uera ſint, etiam conſequens uerum eſſe oportere.* Alterum, *Si firmũ ſit argumentum, & conſequentia falſa ſint, uera eſſe non poſſe ea quibus conſequantur.* Hoc *poſterius* Cicero *in quarto de finibus attigit,* Docent *enim nos, ut ſcis, dialectici, ſi ea quæ rem aliquam conſequantur, falſa ſint, falſam illam ipſam eſſe quam ſequantur.* Paulò *infrà,* Teneamus *enim illud neceſſe eſt, cum conſequens aliquod falſum ſit, illud cuius id conſequens ſit, non poſſe eſſe uerum.* In 2. de Diuinatione, Si *extremum: effectum tamen non eſt,* Ex *falſis enim, ut ab ipſis didicimus, uerum effici non poteſt.* Iacet *igitur tota cõcluſio,* Hoc *poſtremum falſum eſt.* Ex *falſis enim uerum ſæpe efficitur, nec ſolum ex falſis, ſed etiam ex falſo uno.*

Ex *falſis hoc modo,*
Nullus *homo eſt animal,*
Omnis *autem lapis eſt homo,*
Nullus *igitur lapis eſt animal,*
Ex *altera falſa ſumptione hoc modo,*
Nullus *lapis eſt animal,*

Omnis autem arbor eſt lapis,
Nulla igitur arbor animal eſt.
Sed hoc intereſt quòd ſi altera tantum falſa ſit, & de toto genere falſum dicat, propoſitio eſſe non poteſt, ſed ſola aſſumptio: Sin de parte ſolum falſum dicat, utrauis eſſe poteſt. Hoc autem in tribus diſponendorum argumentorum generibus uerum eſt. In eis enim & ex falſis & ex uno falſo, uerum concludi & effici poteſt. Cum autem dico ex falſis uerum effici, ex duobus dico. Omnis enim perfecta argumentatio ex propoſitione & aſſumptione conſtat. Nam quem Soritem Græci, acerualem Cicero concluſionem uocat, ea non una eſt argumentatio, ſed plures. Itaq; omnia ea argumenta quæ id quod agitur antecedunt, προσυλλογισμοὺς Ariſtoteles uocat, id eſt concluſionis quædã præludia, quæ uiã ad rẽ muniunt. Altè enim res repetitur. Vt ſi quæratur, Sitné omnis iuſtitia qualitas? idq́; ita cõfirmetur,
Omnis affectio eſt qualitas,
Omnis autem habitus eſt affectio,
Omnis igitur habitus eſt qualitas:
Rurſus, Omnis habitus eſt qualitas,
Omnis autem uirtus eſt habitus, Omnis igitur uirtus eſt qualitas. Rurſus, Omnis uirtus eſt qualitas,
Omnis iuſtitia eſt uirtus, Omnis igitur iuſtitia eſt qualitas: harũ quidẽ triũ argumentationũ duæ primæ ſunt quaſi præparatiões, tertia aũt ea eſt, quã cauſa poſtulat Captioſum hoc genus eſt, niſi ea quæ minutatim et qua

ſi

ſi gradatim adduntur, ſint priorum conſequentia, id eſt niſi ea neceſſariò ſequantur, ſed ita ut etiã extremũ cũ primo nõ poßit non cohærere. Vitioſa igitur ſunt Stoicorũ ferè argumenta, quibus minutatim ſic aliquid efficiũt, ut poſtrema primis nõ reſpondeãt. Cuiuſmodi ille eſt Sorites à Cicerone in 5. Quæſt. Tuſculanarũ explicatus his uerbis, Etenim quicquid eſt quod bonum ſit, id expetendũ: quod aũt expetendũ, id certe approbandum: quod uerò approbaris, id gratum acceptumq́; habendum: Ergo etiam dignitas ei tribuenda eſt. Quod ſi ita eſt, laudabile ſit neceſſe eſt: Bonum igitur omne laudabile. Ex quo efficitur, ut quod ſit honeſtum, id ſit ſolum bonum. Multi enim interiecti ſunt quaſi gradus, qui nihil ad rem pertinent et præterea, non ſi quicquid eſt quod bonum ſit, id expetendũ: & expetendũ ſit honeſtum, idcirco quod ſit honeſtum, id ſolum bonum eſſe neceſſe eſt. Iſto enim pacto diuitias ſolas in bonis numerari licebit. Reuocandus eſt ergo aduerſarius ad certas leges ratiocinationum, ut ex duobus aliquid ſemper efficiat, dum ad propoſitum peruenerit. Ac de ratiocinatione quidem, eiusq́; generibus, tractandisq́; per ea argumentis ſatis multa diximus. Quoniam autem principio huius libri ita argumentationem diuiſimus, ut aliam ratiocinationem de qua dictum eſt, uocaremus, aliam inductionem, de ea pauca dicenda ſunt. Ac inductio quidem, quæ ἐπαγωγὴ græce dicitur, quid ſit dictum eſt. Nunc autem quid à ratiocinatione differat, &

Cum finitimis bellum gerere periculoſum eſt,

Male enim ceßit Thebanis id bellum quod cum Phocenſibus geſſerunt:

Bellum autem quod cum Romanis geretur, geretur cum finitimis: Bellum *igitur illud graue & plenum periculi eſt*. Exemplum *quidem mihi non uidetur contentum una ſimilitudine, ut firmum ſit argumentum. Itaque quædam eſt imbecilla & imperfecta inductio, quæ perficietur multorum quæ ſimilia ſunt tertio, inductione. Reſtat enthymema, quod imperfecta quædam ratiocinatio eſt. de eo autem non dicerem, niſi Ariſtotelem autorem haberem. Omne autem enthymema ex duabus tantum partibus conſtat, ut, Lac habet: cum uiro igitur concubuit. Verſatur autem non in rebus omnibus, ſed in ueri ſimilitudine tantum, et ſignis, Ariſtotelis ſententia. Cicero autem ad contrariorum locum transfert enthymemata. Itaque ſi eum ſequamur, ratiocinationes eæ omnes quæ ex connexo uno conſtant, enthymemata dicentur. Vt hoc argumentum, Si uirtus omnis expetenda eſt, & iniuſtitia. Nam ſi argumentatio omnis eſt uel ratiocinatio, uel inductio, uel exemplum, uel enthymema, & ſuperius argumentum nec ratiocinatio ſit, nec inductio, nec exemplum, relinquitur ut ſit enthymema. Perficitur autem enthymema uel propoſitionis uel aſſumptionis adiectione. Quod quemadmodum faciendum ſit, in omnium argumentorum diſpoſitione ſuprà oſtendi.*

Iam

Iam ad inſtituti noſtri finem perueniſſe uideremur, niſi quædam eſſet ars falſa, quæ cum Dialecticæ ſit inimiciſsima, eam tamen fallaciter imitatur. Nã cum Dialecticam definierimus artem probabiliter de quaq; re in utranq; partem diſſerendi, hæc nihilminus profitetur, cum interim hominibus eius ſpeciem genere ſe uelit. Quòd ſi non eſt ſatis, quæ bona ſunt præcipere, niſi etiam ea quæ nocent quemadmodum uitentur, eisq; occurri poßit, doceas: aliquem à nobis laborem hic quoque locus uidetur poſtulare. Quanquam cum locos exponerem, magna ex parte negocium hoc à me confectum eſt. Nam in unoquoque loco explicando, non ſolum argumenta quæ ex eis firma ducerentur, commemoraui, uerũ etiã quæ infirma eſſent tradidi. Aliquid tamen præterea dicendũ eſt, quò ſimus ad omnia cautiores. Hoc igitur primum in reſpondendo uidendum eſt, quo ex genere locorum ducatur argumentum, & quam ad diſpoſitionem pertineat. Deinde an rectè effectum ſit ex ijs quæ ſumpta ſunt, concluſio: Si uitioſe, uitium erit dicendum, & reſiſtendum ſimili argumento. Si locus nominetur, quibus in rebus ualeat, docendum erit: ſi genus ratiocinationis opponetur, uitium contrà proferatur. Quoniam autem certa quædam ſunt uitia quæ illi qui Sophiſtæ uocantur, ſequi ſolent, ea breuiter exponamus. Id quidem hominum genus Ariſtotelis ſententia quinq; ſibi in diſputando proponit. Volunt enim illi homines primum ac maximè uideri coarguere eos

quibus

quibus cum diſputant, deinde falſum aliquid oſtendere, tum ad aliquid quod hominum mentes reſpuant cō pellere, tum ad ſolœciſmum impellere, poſtremum omnium idem ſæpe dicere. De his quinq; cum pauca dixero, tum perorabo. Genera coarguendi & reprehendendi ſunt duo. Capiunt enim eos quibuſcum diſputāt, refellentes tum uerbis, tum ſententijs atq; rebus. Verbis, ut homonymia, ambiguitate, adiūctione, diſtinctione, accentu, & forma orationis. Rebus autem, ut accidente, ſimplici aut quadam ex parte intelligentia, reprehenſionis ignoratione, conſequentibus principij petitione, multiplici pro una interrogatione. Dicamus primū de uerborū captionibus. Captioſum eſt argumē tum ex homonymia, & ambiguo, cum eſt uerbum aliquod homonymum et ambiguum, cuius ſignificationes diſtinguere non poſſumus. Exemplum eſt eiuſmodi, Ex homonymia, Qui ſedet, ſurgit: Qui autem ſurgit, ſtat: Qui igitur ſedet, ſtat. Ex ambiguitate, ut ſi quæratur, an quod quis uidet, id uidet? & concedatur. hoc modo Sophiſtæ ſoliti ſunt refellere, incommodo urgentes aduerſarium, Quod quis uidet, id uidet: Socrates autē lapidem uidet: lapis igitur uidet. Hoc autem differunt homonymia & ambiguitas, quòd illud in uno uerbo ſpectatur, hoc in uerborum collocatione. Ex coniunctione hæc ſunt, Qui ſedet, ambulare poteſt: Socrates aūt ſedet: Socrates igitur ſedens poteſt ambulare. Qui non

ſcribit,

ſcribit, is ſcribere poteſt: Ariſtoteles autem dormiens non ſcribit: Ariſtoteles igitur dormiens poteſt ſcribere. Ex *diſtinctione hoc modo, Quinq; ſunt duo et tria, duo autem & tria ſunt numerus par et impar, Quinq; igitur ſunt numerus par & impar.* Ex *accentu facilia ſunt omnia.* Ex *forma orationis eſt cum qualitas pro quantitate dicitur, aut rationes aliarum categoriarũ immutantur,* Exemplum *eſt huiuſmodi, ut ſi quæratur,* An *diſcere ſit agere aliquid in diſciplina?* Et *concedatur. tũ refelletur hoc modo, Si diſcere eſt agere aliquid in doctrina:* Et *docere eſt aliquid agere doctrina:* Diſce*re igitur docere eſt. Atq; hæc ſunt exempla earum captionum quas Sophiſtæ in uerbis ſpectare ſolent.* Nunc *dicendum eſt quemadmodum eis poßimus reſiſtere.* Ac *communis quidem explicatio captionum quæ ex uerbis naſcuntur, ratiocinationis & reprehenſionis definitio eſt.* Nam *ſi quis quid cõfirmet, per ratiocinationem argumentum tractet neceſſe eſt.* Ita *ſi conceßis ijs quæ ſumpta ſunt, non ſequatur concluſio, uitioſum erit argumentum: cuius uitium quod ſit exponendum eſt.* Vi*tia autem eadem in confirmando, quæ in reprehendendo naſcuntur.* Quoniã *igitur reprehenſio quæ* ἔλεγχος *à* Græcis *dicitur, contrariæ eſt ſeu contradicentis enunciationis concluſio, contradicens autem una eiuſdem cuius altera, & rei & nominis, & temporis, & modi, & eadem ex parte, quemadmodum primo*

libro

libro expoſuimus eſſe debet, nõ eſt id quidem dubium. quin ſi hoc unum dicamus, non eſſe reprehenſionem quòd contradicentem non concluſerit, aut ſumpſerit, captioni reſiſtamus. Ac in homonymia quidem & ambiguo, res eadem non eſt in noſtra enunciatione, & in ea qua aduerſarius utitur, ut ſi quis quærat, Ac omnis canis latret? optimum erit diſtinguere, ſed etiam negare poſſumus. ſi igitur negemus, et ille contrà dicat, imò uerò omnis canis latrat. Omnis enim domeſticus latrat, perſpicuum eſt eum, rem aliam ac negauerimus, probare. Dedimus enim de ſydere & piſce, ille autem de cane domeſtico. Eadem eſt ratio formæ orationis, niſi ijs in categorijs quarum res nullæ ſunt reuera, cuius generis illa eſt qua Sophiſta quidam in Diogenem uſus eſſe dicitur,

Quod ego ſum, tu non es.
Ego autem homo ſum,
Non igitur homo es.

Quod enim de rebus ſingulis dabatur, ad ſpeciem transferebat. Et illa, Decem prius habebas, nũc autem nouem tantum habes: Quod igitur prius habebas, & nunc non habes, amiſiſti: Naturæ enim ad quantitatis quæſtionẽ transfertur. In reliquis autem tribus ſolum ſpectatur uerbum aut oratio. Nam nec, ſi uerbum unum aliàs accentu acuto, aliàs graui pronuncietur, res mutatur, nec ſi coniuncta ſit, aut diſtincta oratio.

Poteſt

Poteſt enim uera & falſa eſſe oratio, iiſdem rebus manentibus. Coniunctæ exemplum hoc erit, ut ſi quæratur, Verum'ne ſit, nunc te eſſe natum? nunc enim aduerbium ad duo referri poteſt. Atq; hæ ſex captiones, quæ ex uerbo naſcuntur, uno modo ita diſcutiendæ ſunt. Altero autem, cum contrarium eius ex quo natæ ſunt, profertur, ut ſi ex diſtinctione orationis orta ſit, diluetur coniunctione: ſi ex acuti tono, grauis erit afferendus: contra'que ſi ex graui, in acuto erit explicatio. Atque hæc quidem de ijs captionibus, quæ in uerbis ſpectatur. In rebus autem ſeptem, ut dixi, Sophiſtæ ſequuntur. Captio prima ex accidente attributo'que naſcitur. Eius exemplum tale eſt, Si demonſtrato cane, hic pater eſt, & tuus eſt, tuus igitur pater eſt. Accidit enim tantum ut ſit canis & tuus et pater. Item hoc ſi eum qui uenit, ignoras, & is qui uenit eſt Ioannes, quem noſti eundem noſti & ignoras. Hæc ita explicabuntur, ſi dicantur alia atque alia eſſe quæ pro uno accipiuntur in accidentibus. Captio ſecunda eſt ex conſequentibus, quæ alia præcepta non deſiderat, atque ea quæ in conſequentium loco tradidi. Tertia eſt, cum aliquid quod ex parte eſt, omnino eſſe dicitur, ut ſi quis concludat aliquem eſſe album & nigrum. Aethiopem enim eſſe nigrum, & candidos habere dentes. Refertur etiam ad locum, ad tempus, & comparationem. Contrariorum natura hæc diluitur maximè.

Neque

Neq; enim repugnat duo contraria eidem ita ſimul conuenire, ut alterum tantum quadam ex parte conueniat. Quarta eſt, quæ ex reprehenſionis ignoratione euenit. Quãquam hæc fuſa eſt potius per omnes, quàm partem efficiat. Omnes enim ex reprehenſionis ignoratione naſcuntur. Quinta eſt, cùm principium diſputationis petitur et poſtulatur. Principium autem, Ariſtotelis ſententia, petitur quinq; modis. Primo, ſi quis id petat, quod probandum ipſe ſuſceperit. Altero, cum id quod ſingillatim demonſtrari debet, totum petitur: ut ſi quis probans temperantiam benè eum in quo eſt afficere, id uirtutes efficere ponat. Quod enim probare debet, id ſibi ut detur poſtulat. Tertio, cùm petitur pars eius quod totum probandum eſt: ut ſi quà uirtus expetenda eſſe ponatur, cùm omnis probari debeat. Quarto, ſi id quod propoſitum eſt, adhibita diuiſione ponatur, aut petatur: ut ſi cui probandum ſit, temperantiam uerſari in uoluptatibus quæ ex tactu & guſtatu percipiuntur, ſingillatim petat utrũq;. Sexto, cùm unum petitur eorum, quorum alterum alterius ſit conſequens: ut ſi quis probans hominem natum eſſe ad agendum, ſibi dari poſtulet, Quod ad agendum ſit natum, id eſſe hominem. His autem quinq; generibus notatis et cognitis, facile erit captionibus huius generis occurrere. Horum enim quinq; unum petere, captioſum eſt. Itaq; uitium hoc ſtatim iudicandum eſt, ſi notum ſit, etiam ſi id quod ponatur, aut poſtuletur, ſit probabile. Si obſcurum ſit, ignorationem ſuam eius qui poſtulat differendi inſcitia

C teget.

teget. Sextum genus eſt, cũ id pro cauſa ponitur, quòd cauſa non eſt: ut ſi quis eloquentiam malam eſſe ex eo concludat, quòd multi abutãtur ea ad reip. perniciem. Hoc genere ferè omnes imprudentes utimur. Ciceronis eſt diſputatio in tertio extremo de Natura deorum, qua docere conatur rationem, quæ à Deo data eſt nobis, malam eſſe, quòd nullum facinus ſine ratione ſuſcipitur, aut perficitur. In eodem errore uerſantur, qui Ariſtotelem propterea reijciendum cenſent, quòd ſophiſtæ, ei dantes operam, extiterunt. Hoc autem genus facile eſt ad explicandum. Vera enim cauſa proferenda & opponenda eſt, ut bonas artes non eſſe in cauſa, cur mali & improbi homines, qui eis ſe dedunt, fiant: ſed eorum qui præclaris rebus abutantur, improbitatem. Septimum genus, id quod ex multiplici interrogatione naſcitur, perfacile eſt. Diſtinctione enim ſtatim diluendum eſt. Quanquam interdum nihil nos adiuuabit diſtinctio: ut ſi poſitis duobus, quorum unum album ſit, & nigrum alterum, quæratur eáne alba ſint an nigra? Itaq; nec alba nec nigra ea eſſe reſpõdendum eſt, ſed nigrum & album. Ac de captionibus quæ tum in uerbis, tum in rebus ſpectantur, breuiter diximus. Alia autem ſunt quatuor, quæ captandis alijs ſequuntur ſophiſtæ, de quibus nihil eſt quod dicam, præſertim cùm ea his temporibus in diſputationes non admodum incidant. Solœciſmis enim & nugis locus nullus eſt. Alia autem duo incidunt illa quidem interdum, ſed tamen præcepta aut nulla, aut certè perpauca deſiderant.

rant. Nam cùm ſophiſtæ falſum aliquid oſtendere ſoleant, certis quibuſdā quæſtionibus pòſitis, ſine rerum de quibus agatur, aut perſonarum commemoratione, eos cogere debemus, ut rem proponant, ſi uelint à nobis aliquam exprimere confeſſionem. Quòd ſi eò uelint nos compellere, & quaſi trahere diſputando, ubi magna eis ſuppetet argumentorum copia, admonere eos debebimus, ut ne à propoſito aberrent: ſin monitione noſtra contempta eò nos trahant, tum id quod afferent, nihil ad rem dicemus pertinere. Ita uerò nihil contra opinionem omnium dicemus, eorum argumentis uicti, ſi cum aliquid dicent in eam ſententiam, aut ita eſſe ne[illegible]s [illegible]

F I N I S.

Girolimo Balghani mi mio Libri

BASILEAE, EX OF-
ficina [redacted], Anno
Salutis MDXLV. Men-
ſe Martio.

VITTORIO EMANUELE BIBLIOTECA ROMA

LABORATORIO PER IL RESTAURO DEL LIBRO
FERNANDO FERRACCI
1962
ASSISI